

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ჩაჭული დიალექტის ლექსიკონი

(მ ა ს ა ლ ე ბ ი)

შემდგენელი ალ. კობახიძე



თბილისი
„მეცნიერება“

1987

ქართული ენის დასავლური დიალექტებიდან რაჭული ყველაზე ახლო დგას სალიტერატურო ენასთან. ამასთან, რაჭულის ლექსიკა საკმაოდ მდიდარია, ხოლო კილოცაეების მიხედვით — მეტად შრავალფეროვანი.

წიგნში შერჩეულია რაჭული დიალექტის 4000-ზე მეტი სიტყვა და მყარი გამოთქმა. სალექსიკონო ერთეულების უმეტეს ნაწილს თან ახლავს სათანადო სიტყვის ხმარების საილუსტრაციო გამოთქმები, რაც უფრო გასაგებს ხდის სიტყვის მნიშვნელობას.

ნაშრომი გათვალისწინებულია ქართული ენის სპეციალისტებისათვის. მას ინტერესით გაეცნობა აგრეთვე ფართო მკითხველი საზოგადოება.

რედაქტორი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი მ. კ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი

რეცენზენტები ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატები: თ. ზ უ რ ა ბ ი შ ვ ი ლ ი,
ე. კ ო შ ო რ ი ძ ე

წინასიტყვაობა

რაჭული დიალექტი საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი ისტორიული კუთხის — რაჭის — მცხოვრებთა მეტყველებაა. ისტორიულად რაჭა ხან დამოუკიდებელი საერისთავო იყო, ხან იმერეთის სამეფოში შედიოდა. რუსეთის იმპერიაში (და საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში) კი ცალკე მაზრა იყო ქუთაისის გუბერნიაში. თანამედროვე ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის მიხედვით რაჭის ტერიტორია დასავლეთ საქართველოს ორ რაიონს მოიცავს — ონისა და ამბროლაურის რაიონებს. ორივე მათგანი დასახლებულია ძირითადად რაჭველებით.

რაჭა თავისი ბუნებით საქართველოს ერთ-ერთი ლამაზი კუთხეა. იგი საერთოდ მთაგორიანი მხარეა, თუმცა აქაც გამოიყოფა შედარებით ბარისა (რაიონის დინების დაყოფებით, უმთავრესად ქვემო რაჭაში) და მაღალმთიანი სოფლები (ნაწილობრივ ქვემო რაჭაში და უპირატესად ზემო და მთის რაჭაში). ამისდა მიხედვით ბარისა და მთის რაჭველთა ყოფა-ცხოვრების პირობები და ჩვევები რამდენადმე განსხვავებულია. ეს განსხვავება რაჭულ ლექსიკაშიც არის უკუფენილი.

„პავით რაჭა არს კეთილმშენი“ (ვახუშტი). ნიადაგურ-კლიმატური პირობები ხელსაყრელია სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის. მეურნეობის დარგებიდან აღსანიშნავია: მეცხოველეობა, მემინდვრობა, მევენახეობა-მელვინეობა და სხვ. რაჭაში ბოლო ხანებამდე იყო შემონახული მარცვლეული კულტურების (ხორბლის, ფეტვის) უძველესი ენდემური ჯიშები. აკად. ი. ჭავჭავაძის მიერ აღნიშნულ და ვაზის ჯიშების დიდ მრავალფეროვნებას რაჭაში. სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია (გ. ჩიტაია) რაჭველი გლეხის მიერ შექმნილი უაღრესად დახვეწილი და სრულყოფილი სახვნელი იარაღის ორიგინალური ტიპი, ე. წ. „რაჭული სახვნელი“. ასევე ცნობილია რაჭველ მეურნეთა მიერ საუკუნეების მანძილზე შემუშავებული ვენახის მოვლა-გაშენებისა და ნახევრად ტკბილი ღვინოების დაყენების წესი, რამაც რაჭულ ღვინოებს („ხვანჭკარას“, „თეთრას“) შორს გაუთქვა სახელი. ძველ დროს რაჭაში განვითარებული იყო სამთამადნო წარმოება — ლითონის გამოღობა და დამუშავება (გ. გობეჯიშვილი; ნ. რეხვიაშვილი).

მიუხედავად იმისა, რომ რაქა ბუნებით მდიდარია, ხოლო რაქვე-
ლების გარჯა და შრომისმოყვარეობა საყოველთაოდ ცნობილია, მცირე-
მიწიანობა და მისი შედეგი — მძიმე ეკონომიკური პირობები აიძუ-
ლებდა ხოლმე რაქველ გლეხს რაიმე ხელობაც შეესწავლა (დურგლო-
ბა, ხურობა, მზარეულობა...) და ზამთრობით საშოვარზე წასულიყო
(ქალაქებში თუ სხვა რაიონებში). იმავე მძიმე ეკონომიკური პირობე-
ბის გამო (მცირემიწიანობა და ზოგან მეწყურიანობაც) რაქველი მოსახ-
ლეობის ერთი ნაწილი იძულებული გამხდარა გადაედგა მეტად მძიმე
ნაბიჯი — საერთოდ მიეტოვებინა მამა-პაპეული მიწა-წყალი, აყრი-
ლიყო და გადასახლებულიყო მიწით უფრო მდიდარ კუთხეებში. სა-
ქართველოს სხვადასხვა რაიონში რაქის მცირემიწიანი და დამეწყარილი
სოფლებიდან მოსახლეობის გადასახლება საბჭოთა ხელისუფლების
დახმარებით ორგანიზებულადაც ხდებოდა. აქვე შეიძლება აღინიშ-
ნოს, რომ უკანასკნელ წლებში რაქის მოსახლეობა საგრძნობლად
შემცირდა: ძველ მიზეზებს თანამედროვე ურბანიზაციის პროცესიც
დაემატა. ზოგი მთის სოფელი თითქმის დაცარიელდა (ძირითადად
ახალგაზრდობისაგან). მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა სკოლები და
კოლმეურნეობები. როგორც ცნობილია ამჟამად პარტიისა და მთავ-
რობის გადაწყვეტილებით მნიშვნელოვანი ღონისძიებანი ტარდება ამ
პროცესის შესაჩერებლად და მთიან სოფლებში მოსახლეობის დასა-
ბრუნებლად და დასამაგრებლად.

ამჟამად რაქველი მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი (უმთავრესად
ზემო რაქიდან) მეტ-ნაკლებად კომპაქტურად ცხოვრობს როგორც
საქართველოს შიგნით (ადიგენის, ახმეტის, ბოლნისის, გუდაუთის,
თელავის, ლაგოდეხის, სოხუმისა და წითელწყაროს რაიონებში), ისე
მის საზღვრებს გარეთაც (ჩრდილო კავკასიაში — ყაბარღო-ბალყარე-
თის ასსრ-ში და კრასნოდარის მხარეში). რაქველი მოსახლეობის ეს
ნაწილი სხვადასხვა ენობრივ გარემოცვაშია მოხვედრილი და მისი
ლექსიკა სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს.

ეხებოდა რა ქართული ენის დიალექტების თანამედროვე ვითარე-
ბას, ვ. თოფურია აღნიშნავდა, რომ „არც ერთ კილოთაგანს სრუ-
ლად არა აქვს შემონახული თავისი სახეო“¹. აქ, ცხადია, რაქულიც
იგულისხმება, რომელსაც მეზობელ ქართულ კილოებთან და სხვა
ენებთან ხანგრძლივი კონტაქტების შედეგად სხვადასხვა ხასიათის
მრავალი ცვლილება განუცდია, კერძოდ, ჩვენთვის საინტერესო ლექ-
სიკის სფეროშიც. ამის ერთ-ერთი შედეგია, მაგალითად, გლოლურში

¹ იხ. ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა დიალექტების შესწავლის მდგომარე-
ობა და ამოცანები: ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, III, თბ., 1963,
გვ. 166.

ისეთი სიტყვების არსებობა, როგორცაა ოსური ენიდან ნასესხები ნ ა ხ შ ო ბ ა, ნ ა ხ შ ო ბ ს, გა დ ა ე ნ ა ხ შ ა, ს ა ნ ა ხ შ ო (ეს უკანასკნელი ზემორაჭულშიც არის გავრცელებული), გ ვ ი ნ ო ლ ი, თ ა ლ ა ყ ა უ რ ი, ჯ ი კ ა, ქ ა რ ჯ ი ნ ა და მისთ.² ქვემორაჭულის დიდ მსგავსებაზე იმერულთან და ლეჩხუმურთან მიუთითებდა ვ. თოფურიამ (შდრ. მაგ., იმერული, ლეჩხუმური, ქვემორაჭული ხ ა რ დ ა ნ ი, ხ ო რ გ ო და ზემორაჭული — ს ა რ ი, ხ ა პ ი და მრავალი მისთ.). წარმოთქმის ინტონაციის მიხედვითაც ქვემორაჭული უფრო ახლოსაა ლეჩხუმურთან და იმერულთან, ვინემ ზემორაჭულთან.

სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნულია აგრეთვე სევანური ენის გავლენა თუ სუბსტრატის კვალი ზემო რაჭის მთიანი ზონის სოფლების მცხოვრებთა მეტყველებაში.

რაჭული დიალექტის სტრუქტურა ერთგვაროვანი არ არის. შ. ძიძიგურიმა რაჭულში სამი კილოკავი გამოყო — ქვემორაჭული, ზემორაჭული და მთარაჭული. ამ უკანასკნელში მან გააერთიანა ონის რაიონის სამი სოფლის — ლების, ჭიორისა და გლოლის — მცხოვრებთა მეტყველება³. ამავე დროს მკვლევარი მიუთითებდა, რომ „გლოლური მეტყველება განსხვავდება ლებურ-ჭიორულისაგან და ამავე დროს მთლიანად რაჭული კილოსაგან მთელი რიგი არსებითი ნიშნებით“⁴.

ვ. თოფურიამ დააზუსტა რაჭული დიალექტის კილოკავებად დაყოფის საკითხი. სახელდობრ, მან რაჭულში ოთხი კილოკავი გამოყო. მთარაჭული ორ კილოკავად გაყო — ლებურ-ჭიორულად (რომელსაც რიენისთაური უწოდა) და გლოლურად⁵. აქვე შევნიშნავთ, რომ გლოლური (ისევე, როგორც ლებური) ცალკე კილოკავად უფრო ადრე აკად. ა. შანიძეს ჰქონდა გამოყოფილი⁷.

ამგვარად, რაჭულში შემდეგი კილოკავებია: ქ ვ ე მ ო რ ა ჭ უ ლ ი — ამბროლაურის რაიონის სოფლების მცხოვრებთა მეტყველება (რამდენიმე სოფლის გამოკლებით), ზ ე მ ო რ ა ჭ უ ლ ი — ძირითადად ონის რაიონის სოფლებისა და ამბროლაურის ზოგიერთი სოფლის

² იხ. შ. ძიძიგური, ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიიდან, თბ., 1954, გვ. 252—253.

³ იხ. ვ. თოფურია, რაჭული: ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ., 1961, გვ. 500.

⁴ შ. ძიძიგური, ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიიდან, თბ., 1954, გვ. 182.

⁵ იქვე, გვ. 183.

⁶ ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ., 1961, გვ. 501.

⁷ ა. შანიძე, ქართული ენის სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები, I, თბ., 1957, გვ. 258.

მცხოვრებთა მეტყველება, რ ი ვ ნ ი ს თ ა უ რ ი — ლებისა და ქიორის მცხოვრებთა მეტყველება და გ ლ ო ლ უ რ ი — სოფელ გლოლის მცხოვრებთა მეტყველება.

რაცული დიალექტის კილოკავები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან როგორც წარმოთქმის (ინტონაციის), ისე მორფოლოგიური და ლექსიკური თავისებურებებით. მეტიც შეიძლება ითქვას — თვით კილოკავთა შიგნითაც კი გვაქვს მეტ-ნაკლები სხვაობა (განსაკუთრებით ქვემოთაქულში)⁸.

ამავე დროს ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა კილოკავს შორის ჯანსხვავება ერთნაირი არ არის და ზოგჯერ არც ისე საგრძნობია. ზემორაქული და რივნისთაური ახლოს დგანან ერთმანეთთან. გარკვეული ინტონაციური, ლექსიკური და ნაწილობრივ მორფოლოგიური თავისებურებანი რივნისთაურს, რა თქმა უნდა, აქვს, მაგრამ, მოპოვებული მასალის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, მას მეტი შეხვედრის წერტილები, მეტი საერთო ნიშნები აქვს ზემორაქულთან. შდრ. თუნდაც ურავაბარის (ე. ი. ზემორაქულის) და ლებ-ქიორის (ე. ი. რივნისთაურის) — ერთმანეთისაგან გეოგრაფიულად საკმაოდ დაშორებული სოფლების — მცხოვრებთა მეტყველება. როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, რივნისთაური ცალკე კილოკავად ვ. თოფურიამ გამოყო, მაგრამ ერთ-ერთ სპეციალურ წერილში, ეხებოდა რა რივნისთაურისა და ზემორაქულის მსგავსება-განსხვავებას, იგი წერდა: „დღევანდელი მონაცემების მიხედვით ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ ისინი ერთ კილოკავს უფრო წარმოადგენენ, ვიდრე დამოუკიდებელ კილოკავებსო⁹ (ხაზგასმა ჩვენია — ა. კ.). ზემოთქმულის გამო წინამდებარე ლექსიკონში რივნისთაური (პირობით) გაერთიანებულია ზემორაქულთან.

რაცული დიალექტის (ისევე, როგორც სხვა დიალექტების) ლექსიკონის შედგენას სხვადასხვა ხასიათის სირთულეები ახლავს. მათგან ყველაზე მთავარი და შრომატევადია ე. წ. საველე ლექსიკური მასალის მოპოვება. საქმე ისაა, რომ, როგორც ცნობილია, სასოფლო სამუშაოთა უმეტესი ნაწილი სეზონურია, ე. ი. წელიწადის გარკვეულ დროს სრულდება. ამიტომ წლის ერთ რომელიმე დროს (მაგ. ზაფხულში) მოპოვებულ მასალაში არა გვაქვს საკმარისი საფუძველი ველოდოთ იმ სამუშაოებთან დაკავშირებული ლექსიკის სათანადო სისრულით გამოვლენას, რომლებსაც წლის სხვა დროს ასრულებენ. საიმედო ლექსიკური მასალის მოპოვებისათვის საჭირო და აუცილებელია სათანადო სოფლებში ლექსიკოგრაფის მუშაობა მთელი წლის გან-

⁸ იხ. შ. ძიძიგური, დასახ. ნაშრომი, გვ. 241.

⁹ იხ. ვ. თოფურია, მთარაქულის დახასიათებისათვის: ქართველურ ენათა სტრუქტურების საკითხები, II, 1961, გვ. 246.

შ ა ვ ლ ო ბ ა შ ი. ეს გარემოება ლექსიკონის შემდგენლისაგან მოითხოვს ძალიან ბევრ დროსა და შრომას.

მრავალი წლის მანძილზე ვაგროვებდით რაჭული დიალექტის ლექსიკურ მასალებს რაჭის სხვადასხვა კუთხეში და სხვადასხვა დროს მთხრობელთა ნათქვამის ჩაწერის გზით. შესწავლილი და სათანადოდ გამოყენებული გვაქვს რაჭული ლექსიკის შემცველი სხვადასხვა წერილობითი წყაროც, რაზედაც ლექსიკონში ყველგან მითითებულია შესაბამის ადგილას. მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ შევძელით რაჭის ყველა საყრდენ სოფელში (ე. ი. პრაქტიკულად ყველა სასოფლო საბჭოში) მთელი წლის მანძილზე ლექსიკური მასალის შეგროვება. ამდენად წინამდებარე წიგნს არა აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს პრეტენზია რაჭულის რამდენადმე მაინც სრული ლექსიკონისა. იგი მხოლოდ მასალებია რაჭული ლექსიკონისათვის.

შემდეგ: ერთ-ერთ სირთულეს ქმნის ლექსიკურ (და არა მარტო ლექსიკურ) ფორმათა დიდი სიჭრელე. როგორც ცნობილია, სალიტერატურო ენისაგან განსხვავებით, დიალექტებს ნორმატიული ხასიათის რაიმე შემზღუდავი ფაქტორი არ გააჩნიათ. ეს კი იწვევს ვარიანტულ ფორმათა დიდ სიმრავლეს. რაჭული კი საერთოდ გამოირჩევა სხვა ქართული დიალექტებისაგან ლექსიკურ ფორმათა დიდი მრავალფეროვნებით. აი, რამდენიმე მაგალითი: ბოშუკა || ბოშუნა, იდნარება || ითხნარება, იმთენი || იმთონი || იმტენი, იქანა || იქანე || იქინე, კოზი || კობზი, ლობიანი || ლობუანი, მაგატელი || მაგარტელი || მაგარტელი, მალა || მარლა (=მართლა), მატკეაცანა || მატკელაცანა, რცხემლა || რცხმელა || ცხმელა, რხმალი || ხრმალი, საშობური || საშუბური, ფელანუში || ფელენუში || ფელანდუში, ფილისუნა || ფილისულა, ქუქუნდელი || ქურქუნდელი, ძღვამბლი || ძღვამლი || რძღვამლი და მრ. სხვა. თანაც ზოგჯერ ასეთი ვარიანტული ფორმები ერთი კილოკავის ფარგლებშიც კი გვხვდება. ამასთანავე, შედარებით მცირეა ისეთ რაჭულ დიალექტურ სიტყვათა რაოდენობა, რომლებიც ამ დიალექტის ყველა კოლოკავის კუთვნილება იყოს. სხვანაირად რომ ვთქვათ, რაჭული დიალექტური სიტყვების გარკვეული ნაწილი ლოკალურად შეზღუდულია ერთი ან ორი კილოკავის ფარგლებით (ზოგჯერ ერთ-ორი სოფლის მცხოვრებთა მეტყველებით). არაიშვიათად ერთსა და იმავე საგანს რაჭის სოფლებში (ზოგჯერ ერთი კილოკავის ფარგლებშიც კი!) სულ სხვადასხვა სახელი აქვს. ასეთია, მაგალითად, ზოგი მცენარის, სასოფლო-სამეურნეო იარაღების (და მათი ნაწილების), საოჯახო ნივთების სახელები და სხვ. ამავე დროს ერთი და იგივე

სიტყვა ზოგჯერ გამოყენებულია სულ სხვადასხვა საგნის აღსანიშნავად.

ერთგვარ სირთულეს ქმნის ის გარემოებაც, რომ ერთი და იმავე კილოკავის (ან თვით სოფლის) მცხოვრებთა მეტყველებაში ზოგჯერ საგრძნობია ასაკობრივი სხვაობა ძველი და ახალი თაობის წარმომადგენელთა მეტყველებაში. ამის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ გლოლური. ამ სოფლის უფროსი ასაკის მცხოვრებნი ზმნის მესამე სუბიექტური პირის ნიშნად მრავლობით რიცხვში ნამყოში ჩვეულებრივ არქაულ — ეს პირის ნიშანს ხმარობენ („იცოდეს“), ახალგაზრდები კი — თანამედროვე სალიტერატურო ქართულის — „წინს („იცოდენ“). აქვე შევნიშნავთ, რომ ასეთი არქაული ფორმების ხმარება ამ 20—25 წლის წინათ უფრო იყო თვალში საცემი, ვინემ დღეს არის.

რაკული დიალექტის თავისებურებათა შესწავლაზე სხვადასხვადროს უმუშავნიათ გამოჩენილ ქართველ ენათმეცნიერებს — აკაკი შანიძეს, ვარლამ თოფურისს, შოთა ძიძიგურს და სხვ.

აკაკი შანიძე რაკულ კილოს სწავლობდა 1916 წ. ქართულ ზმნებში მეორე სუბიექტური პირის პრეფიქსსა და მესამე ობიექტური პირის პრეფიქსზე მუშაობის დროს. სამწუხაროდ, კვლევის დაწვრილებითი შედეგები არ გამოუქვეყნებია.

რაკული დიალექტის შესწავლას რამდენიმე მნიშვნელოვანი სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა შოთა ძიძიგურმა, ხოლო მის ორ მონოგრაფიას („ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიიდან“ და „ქართული დიალექტების ქრესტომათია ლექსიკონითურთ“) დართული აქვს სათანადო ლექსიკონები.

დიდია ვარლამ თოფურისს წვლილი საერთოდ ქართული ენის დიალექტებისა და, კერძოდ, რაკული კილოს შესწავლაში. ამ დიალექტის შესახებ მან რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნაშრომი გამოაქვეყნა. მისივე ინიციატივით, უშუალო მონაწილეობითა და ხელმძღვანელობით თბილისის უნივერსიტეტმა გამოსცა ფუნდამენტური ნაშრომი „ქართული დიალექტოლოგია“¹⁰, რომელშიაც შესულია ყველა ქართული დიალექტის (მათ შორის რაკულის) ტექსტები და სათანადო ლექსიკონები.

სპეციალურ ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ დასავლური კილოებიდან რაკული ყველაზე ახლოს დგას სალიტერატურო ქართულთან.

¹⁰ იხ. ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურისა, ა. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ., 1961.

რაჭული დიალექტის ლექსიკა კარგა ხანია გახდა შესწავლის ობიექტი.

ჯერ კიდევ ილია ჭავჭავაძის „ივერიაში“ დროდადრო იბეჭდებოდა სხვადასხვა კუთხური სიტყვები, მათ შორის — რაჭულიც.

1910 წ. პეტერბურგში გამოვიდა ილია ჭყონიას „სიტყვის კონა“, რომელშიაც სხვებთან ერთად რამდენიმე რაჭული სიტყვაცაა შესული სათანადო მითითებითურთ: ვერძა, სოხანე, ურღუმი, ფელიკი, ქამბოხი და სხვ.

1912 წ. ვუკოლ ბერიძემ პეტერბურგშივე გამოსცა „სიტყვის-კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა“, რომელშიაც შესულია რაჭული, უფრო ზუსტად — ზემორაჭული ლექსიკის გარკვეული რაოდენობა. როგორც თვით შემდგენელი აღნიშნავს წინასიტყვაობაში, ლექსიკონში 2200-ზე მეტი სიტყვაა შესული. აქედან (ჩვენი გამოთვლით) 420-მდე სიტყვას აქვს მითითება „რაჭ.“ (რაჭული). სიტყვები, რომელთაც დიალექტზე მითითება არ გააჩნიათ („შეკრების რაიონი არაა ნაჩვენები“), იმერულად (ქვემოიმერულად) არის მიჩნეული. სინამდვილეში მრავალი მათგანი გვხვდება როგორც იმერულში, ისე რაჭულში (განსაკუთრებით ქვემორაჭულში) და ზოგჯერ არცთუ იოლია იმის დადგენა, მოცემული სიტყვა იმერულია თუ ქვემორაჭული (ვუკოლ ბერიძეს, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, ქვემო რაჭაში ლექსიკური მასალები არ შეუყრებია).

რაჭული სიტყვები გვხვდება ლ. ლეონიძის მიერ შედგენილ „მესაქონლეობის ლექსიკონში“.

ბევრი რაჭული სიტყვა ფიქსირებულია აკად. ივ. ჭავჭავაძის თაოსნობით შეკრებილ და მის მიერვე რედაქტირებულ შინამრეწველობისა და წერილი ხელოსნობის მასალებში, აგრეთვე სხვადასხვა ავტორის მიერ (ს. მაკალათია, გ. ჩიტაია, ნ. რეხვიაშვილი, ლ. ფრუიძე, ნ. ბრეგაძე და სხვ.) რაჭის შესახებ დაწერილ ეთნოგრაფიული ხასიათის შრომებში.

მრავალი რაჭული სიტყვა (მცენარეთა სახელები) მოცემულია ალ. მაყაშვილის „ბოტანიკურ ლექსიკონში“.

„ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რვატომეულში შესულია სხვადასხვა წყაროდან მოპოვებული მრავალი დიალექტური, მათ შორის რაჭული სიტყვა.

1967—1969 წლებში გაზ. „კომუნისტში“ ი. ქავთარაძის ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით იბეჭდებოდა კუთხური სიტყვების ნიმუშები, მათ შორის — რაჭულიც.

ზემოაღნიშნულ და სხვა წყაროებში (იხ. „შემოკლებათა განმარტება“) მოხსენებული რაჭული სიტყვები შეტანილია წინამდებარე

ლექსიკონში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი დადასტურებული გვაქვს ადგილზე შესწავლისას.

ამ ლექსიკონში 4000-ზე მეტი სიტყვა-სტატია არის შესული. მათ დიდ ნაწილს დართული აქვს საილუსტრაციო გამოთქმები, რომელთაც დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არა აქვთ და მხოლოდ სიტყვის მნიშვნელობის გაგების გასაადვილებლად არის მოყვანილი.

დიალექტურ ლექსიკონებში საილუსტრაციო მასალად მოყვანილი წინადადების ყოველ სიტყვას (დიალექტურსაც და არადიალექტურსაც) ხშირად ფონეტიკური ტრანსკრიფციით გადმოსცემენ, კერძოდ, საგულდაგულოდ ასახავენ თანხმოვანთა დაყრუება-გამჟღერების მოვლენებს (ერთათ, აკეთეფს...). მაგრამ თანხმოვანთა დაყრუება-გამჟღერების პროცესი სალიტერატურო ენის ზეპირ მეტყველებასა და დიალექტურ მეტყველებაში ხომ ერთსა და იმავე წესებს ექვემდებარება. საილუსტრაციოდ მოყვანილ მასალაში ჩვენ საჭიროდ და უფრო მიზანშეწონილად მივიჩნით რაჭულისათვის ისეთი დამახასიათებელი მოვლენების ჩვენება, როგორცაა ასიმილაცია (და დისიმილაცია), ბგერის გადასმა, ბგერის დაკარგვა, ბგერის ჩართვა, სუბსტიტუცია...

როგორც ცნობილია, რაჭული მეტად მდიდარია კნინობითი ფორმების წარმოებით. კნინობითი სახელები არ შეგვიტანია ლექსიკონში, რადგანაც ეს ძალზე (და გაუმართლებლად) გაზრდიდა ლექსიკონის მოცულობას. გამონაკლისია რამდენიმე სიტყვა, რომლებშიც კნინობითობის სუფიქსი ისეა შეზრდილი ძირთან, რომ უამსუფქსოდ სიტყვა არც იხმარება. სამაგიეროდ ლექსიკონში შეტანილია რაჭულისათვის დამახასიათებელი კნინობითობის სუფიქსები საჭირო მაგალითებითურთ.

ზოგჯერ სიტყვას წინ უზის სამკუთხედი ნიშანი (Δ). იგი აღნიშნავს რომ ამ სიტყვას, აქ მოყვანილის გარდა, ის მნიშვნელობაც (მნიშვნელობებიც) აქვს, რაც სალიტერატურო ქართულს.

ლექსიკონის შედგენისას ზოგი სიტყვის მნიშვნელობის დაზუსტებაში სხვადასხვა დროს კონსულტაციას მიწვევდნენ: მწერალი აკაკი გეწაძე, დოც. პარმენ ბერიშვილი, საქართველოს სსრ დამსახურებული მასწავლებელი პაშა კობახიძე-შარაბიძე, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი რუსუდან ლანდია, ცაცა ბენდიანიშვილი. ყველა მათ გულწრფელ მადლობას მოვახსენებ.

ლექსიკონის შემდგენელი მადლიერების გრძნობით მიიღებს ყოველ საქმიან შენიშვნას ლექსიკონზე.

ბ ამ ნაცვალსახელის შემოკლებული ფორმაა. ა ყაჩაღებს მისი მოკვლა უნდოდაყ თურმე.

-ა¹ კინობითი სუფიქსია. გვხვდება როგორც დამოუკიდებლად (უურიანბ, ვახშამბ, ცინდალბ; პლატონბ, ყარამანბ. ნესტორბ, ზურაბბ...), ისე სხვა კინობითი სუფიქსების უკანასკნელ კომპონენტად (-ნბ-ბ, -შბ-ბ, -შნბ-ბ, -ნბ-შნბ-ბ, -შნ-ნბ-ბ და სხვ.) (იხ. ქართ. დიალექტ., 581).

-ა² სხვათა სიტყვის -მ ნაწილაკის წინ ხმარებული ნართაული ხმოვანი. ლობიუკა მოეხარშამაო, ქადებს გამოვაცხოზაო და ამოვალაო (იხ. ქართ. დიალექტ., 581).

აბბღღლიაღბ-ს ააბღღერიაღებს. სანთლები ააბღღილეს.

აბპარმბ-ს მილაგებს. ვისადილეთ, სუფრა ავაკარეთ და ქვეც მოვიდენ სტუმრები.

აბპარმზმბ-ს ააკრფინებს. ბებიას მოეხმარა და ეზოში, ნათოტები ააკრფეთია. ძირნაყარი ვაშლი ააკრფეთია ბოშებს.

აბლშშმბ (გულის) გულის აყრა რაიმე საქმეზე, გულის აცრუება, უსულგულოდ კეთება (იხ. აი ა ლ ე შ ე ბ ს, ა ლ ე შ ი).

აბმღმმბ-ს აამღვრევს. წყალი აამღვია.

აბნცმბ-ს ქე. ააცმევს, ააცვამს, ფთხილი აანცო საგოზინაყედ.

აბწმომბ-ს ააყროლებს, აამყრალებს, მყრალ სუნს დააყენებს. შენმა ანწლის არაყმა სულ ააქოთა აქაობა (შდრ. ქეგლ).

აბტიღმბ-ს ააყდენს, ვერ მოახვედრებს. კერდღელს ესროლა თოფი და ააცილა.

აბძძმბნმბ-ს ააძაძაგაგებს. სიციუმე ააძაძანა. შიშმა სულ ააძაძაგანა.

აბწწმბწმბ-ს ააწყაწყაგებს. შიშშილმა ლეკვი ააწყაწყანა.

აბაღღსინმბ-ს სულ ერთიანად ანადგურებს. სპობს; ძირზე კრის (ტყეხ, ბუჩქნარს...) (შდრ. ქავთ. II: ა ბ ა ლ ა ს კ ი ნ ე ბ ს).

აბაღღხმბ-ს აძოვებს. ძროხებს აბაღღხებს.

აბანჯინახმბ || აბანჯინახმბ 1. ადევნება, აკილება, აჩემება (იხ. ა ე ბ ა ნ ჯ ი ა ხ ე ბ ა). 2. უდროო დროს მისვლა; უადგილო ადგილას გამოჩენა.

აბაშბამმბ-ს უთავბოლოდ ხარჯავს, ფლანგავს, აბნევს. ძმაბიკებში აბაშტავებდა ფულს.

აბბჩალშპ || აბბჩალშპ-ი საბრალო, ბერავი (შდრ. საბა: ა ბ უ ჩ ა ლ ა კ ი).

აბბჩალშპად (ვისიმე მიჩნევა) არარად მიჩნევა. აბუჩად ავღება, დამცირება. აბუჩალუკად ხვარ მიყურებ?

აბზინარბ: აბზინარბს ანიარბს მინდვრად ზაფხულში მკბენარი ბუჭებისაგან (მაწუხელასაგან) დამფრთხალი საქონელი კულს აიბზყეს და თავს გაქცევით შევლის. უშობელამ აბზიყარა ეიყრა.

აბირმბ-ი გლ. ყაჩაღი.
აბლომინმბ-ს აბოყინებს.

აბოღღირმბ-ს უსარგებლოდ ატარებს; ისეთ ადგილას აძოვებს, სადაც ბალახი თითქმის არც არის. ნამკალში აბოღღირმბს საქონელს (შდრ. ბერ.: ბოღღირი).

აბოჯბბბმბ-ა ნაავადმყოფარი რომ წამოდგება და სუსტად მიიღი-მოიღის. რავარც იქნა აბოჯბბბდა.

აბრუშმბ-ს აბუყებს.

აბუბაბ-ს აბუბაბ-ს ზმ., გლ. ხელს მოჰკიდებს ბავშვს და ატარებს, რომ ხიარული ასწავლოს. ბაღს აბუბაბს (იხ. ქართ. დიალექტ., 881).

აბუზარა: აბუზარას ანბარას 1. იხ. აბუზარას აიკრავს. 2. ვადატ. აღმზანუც იტყვიან აბუზარა აიკრაო (შდრ. ვაჩ.: ბუზარა; ქართლ.: აბუზარა, ბუზარა, ფუზარა).

აბულთაყვან-ს ბურთივით ათამაშებს, აბურთაყვანს ბაღს (იხ.) მუხლითაყვან აბულთაყვანად.

აბუწაბ-ს აბურდავს. ბოშებმა ძაფი აბუწეს.

აბუწვა აბურდავს. ძაფის აბუწვა. თმის აბუწვა.

აბუწული აბურდული. აბუწული თმით დადიოდა (შდრ. ქავთ. II: აბუწული დაბუწული).

აბლვიორება-ს ამტვერებს, მტვრის კორიანტელს აუენებს. ნუ აბლვიორებ (შდრ. საბა: ბლვიორი; ვაჩ.: აბლვიორება).

აბაბაბა შეძახილი ღორების გასარეკად (შდრ. საბა: გაბაბა).

ა-ბეჩი || ბეჩი შეძახილი საქონლის (ძროხის, ხბოს...) გასარეკად (შდრ. ბერ.: ოგვიჩოლი).

აბოჯილავება გლ. შეშის დაწეობა გასახმობად გოჯილის (იხ.) მსგავსად.

აბროვი-ან (მრ. რიხე) ზმ., გლ. შეკრებილი, თავმოყრილი არიან. სანახშოზე ხალხი აბროვიან.

აღირა ზმ. შეძახილი ძროხის გასარეკად (შდრ. აგვეჩი!).

აღღენჭალება-ს || აღღენჭალება-ს || აღღენჭალება-ს აღღეგრძელებს. ღმერთმა აღღენჭელოს! აღღენჭალება ბოშები.

აღღობა აღღება.

აბი გლ. აღი. აე და ჩამოე.

აბანჯონ/აბანჯონ-ა აედენება, აეკიდება (მიმავალს), აეტორღალება. მეზობლის ბიჭუნა აბანჯონაბა (შდრ; ქავთ. II აბანჯონება).

აპნანტოზი-ი ავადმყოფი. მოსაგებში იყო წასული და ავანტყოფი დაბრუნდა.

აპნანტოზობა-ს ავადმყოფობს. პატარაობაში ხშირად ავანტყოფობდა.

აპარღება-ა ატყდება, ახურდება (საქონელი) (შდრ. ბერ.: ავარღა).

აპარღნილ-ი ატეხილი. ე ძროხეა ავარღნილი ყოფილა.

აპაჯ-ი 1. ჭურჭელი (ზოგადად). 2. (ზოგან) სახლის სამეურნეო იარაღი (ნაჭახი, წალდი, ხერხი, ცელი, წებრი...), 3. დგამი.

აპლიხა ალვა, ალვის ხე (იხ. ძოწ.).

აპრაპრა (აღება) არევა, აფორიაქება, არევა-დარევა. ჩვეს ბესიკუნას სულ აერაერა აქ აღებული საბოშო ბაღი (შდრ. ვაჩ. აერა-ერათ წაღება).

აპუნარი-ი ხარველა ბალახი. აქვს წვრილი მაღალი ღერო და მოწითალოვარდისფერი ყვავილები, — ჭიოტა (იხ. მყუ.).

აპაპინანაბა მარცვლეულით, ფქვილით... ჭურჭლის ისე გავსება, რომ პირს ახცილდებს, მეტადრე შუაში. ბათმანის ათავიანება დატეულით.

აპაპინანაბულ-ი თავდადგმული, თავმომბული, ლაღმოუსმელი (იხ.). ათავიანებული ფოხალი.

აპალ-ი მომრგვალებულპირიანი პირთხელი. ათაღლით ბურაოს ნახერტის გაგანიერება შეიძლება.

აპაპინაბ-ს 1. აულღებს. უწინ მშობლები თუ ერთმანეთს დაუბალოვდებოდნ და ათესაობა-პირნობა ხელს არ უშლიდათ, თავის შვილებს აკავან-შევე ნიშნავდენ, ათვისებდენ. 2. აცალკეებს, ყრის (ცოლ-ქმარს).

აპრაპინაბ-ს მძიმე ტვირთს აწიღებებს. ლობიოთი სამსე ტომარა ათრაქვიეს (შდრ. ი. ჭუ.: თრაქვა; ქვალ: თრაქავს; ვაჩ.: თრაქავს, თრაქვა).

აპაპინაბ-ს რაიმე სითხეს (ჩვეულებრივ წყალს) თქიშინით (იხ.), თქრა-

ლით ღვრის. ჩაფილენ ათქიშინებს წყალს (იხ. ნოღაიდ.: თქიშინი).
ატიპუშრამბ-ს იგვიეა, რაც ათქიშინებს (იხ. ქავთ. II).
ატიხვლამ-ს ათქველფს. ღორმა მთელი გობი საღორებო (იხ.) ათხელნა.
ატიხვლამაბ ათქველფა. საღორებოს (იხ.) ათხელეა.
აიბლამშბ-ს (გულს) გულს არ მიუღებს საქმეს, უსულგულოდ გააქეთებს რასმე, გულს აიცრუებს რამეზე. მუშაობაზე გული აიაღუმა.
აინდღღღღღღღ-ა || აინდღღღღღღღ ზმ. აიმღვრევა. ღვინუა აინდღღღღ?
აირან-ი გლ. შაწენის მსგავსი რძის პროდუქტია. ოსებში ხშირად მინახია აირანი. ჩეესა ძვირია (=იშვიათია).
აირშპპ-ს ვასახლერი (ვასაპობი) ხე თუ თავიდან ბოლომდე არ გაიხლითა, ერთი მხარე უფრო თხელი (და მოკლე) გამოვა. ამ მხარეზე იტყვიან აიწვაო. ყავარმა აიწვა. ნაკოდმა აიწვა.
აიშრამბ-ა (ღვინო) იხ. აქრა.
აპაპპ-ი აკვანი. უმაღ აკვანში შეთვი-სება (იხ.) იყოღენ.
აპაპპ-ს ღობეს (მესერს...) აკეთებს, ღობავს. ვენახს აკეებს.
აპაპპპპპპ (ფეხისა) იხ. ფეხის აკაკუ-ქება.
აპარპპპ მილაგება, ალაგება, სუფრის აკარება (იხ. ქართ. დიალექტ., 081).
აპაპპ-ს აკეკავს. წიწილებმა ქალიკა-კალი სულ აკეკეს.
აპაპპპ აკენკვა.
აპპინტრირშამბ-ა კუნტრუშს დაიწყებს, აკუნტრუშდება. ხბო აკეინტრირდა.
აპპინტრირშამბ აკუნტრუშება, კუნტრუ-შის დაწყება.
აპპირამბ-ს აკვირებს. ძან მაკვირებს შენი ლაპარაკი.
აპიღმებ (ქვაბის) საქვაბურაზე (იხ.) დაკიდებული ქვაბის უფრო ზედა რგოლზე ჩამოკიდება (იხ. აუკიდებს).
აპიღონ-ი ქვ. ხილის ან ყურძნის ჭავანი, ასმულა, — აკიდო. სხლის აკიდონი. ოთახში ყურძნის აკიდონები ეკადა.

აპონამ-ს (ვენახს) ვაზს მოაკრავს სარზე.
აპაპარამბი-ან დავას დაიწყებენ — წალაპარაკდებიან. ტყუილბრალოზე ალაპარაკდენ და კილამე მაგარი ჩხუბი მოუვიდაუე.
აპპპ-ი 1. წყნელის ან ღვლერკის გვერ-გვი (ზოგჯერ ქაჭვის ნაწყვეტი), რომელსაც დაღმართში ჩამოსატარებელ დატვირთულ მარხილს უკეთებენ და ცურების შესანელებლად, დასამუხრუბებლად. 2. შუშის კონა, რომლის წვრილი თავები წყნელებისაგან გაკეთებულ გვერგვშია გაჭედული და რომელიც შუროზე (იხ.) თრევით ჩამო-აკვთ ხელით.
აპპპპ — მარხილის ან ურმის კოკებზე ჩამოსაცემელი ორტოლად შეგრიბილი ღვლერკი (ვარ. ლაქა, ლაქა). (შდრ. ქავთ. II: ალახა).
აპპპპპ ზმ. ცუდად მოსიარულე, ლა-ჭუნით მოსიარულე (შდრ. ბერ.).
აპაპანდრამულ-ი || აპაპანდრამულ-ი რაქული შავეურძნისა ვაზის ქიშია. მკირემოსავლიანია, მაგრამ საუკეთესო ხარისხის საღვინე მასხალას იძლევა. მისგან (მუჭურეთულთან ერთად) ამ-ზადებენ ცნობილ „ხვანკარის“ ღვი-ნოს.
აპპპ-ი მღარე ხარისხის; სუსტი, ძა-ბუნე. ალეში ღვინო. ალეში ყურძნის ღვინო საქველოდ არ ვარგა (იხ. ბერ.).
აპპპპ-ი გლ. თივის ბულული, რომელსაც ხის შტოზე დებენ და ფერდობი-დან თრევით ჩამოაქვთ ვაკე ადგილას, სადაც ზვინად დგამენ. ალთაში დავა-თრიე.
აპპპპპპპპულ-ი ძლიერ ადიდებული (მდინარე).
აპპპპპ-ი || აპპპპპპ ვაზის ქიშია. მკვირვი მტევანი აქვს. ღვინო დგება ტკბილი და კარგი ხარისხის. ალიგოლი თეთრიც არი და შავიც (იხ. ძოწ.: ალი გოტე, ალიკოტე).
აპპპპპპპ ქსოვილია, — წითელი ნარმა.
აპპპპპპპ-ი რაიმე სასოფლო-სამეურ-ნეო საქმიანობის სეზონი, დრო, მაგ.

მოსავლის მოწევა (მკა, კალოზა, ლო-
ბიოზა...), — ალოზა.

ალოსტარობა იგივეა, რაც ალოსთავი,
ალოზა.

ალშა გლ. ალაო.

ალშაბაბ-ი ალუბალი.

ალხანინ-ი: ალხანინად არხეინად. შენ
მკაერი ნუ გაქ, ალხეინად იყავი.

ამალღობა რელიგ. ამაღლება.

ამლღობა იხ. ან დღე ღეკა.

ამთი-ა ანთია. არ ამთია ცეცხლი?

ამიღ-ი ამინდი. რა გლახა ამიღია, ბიჩა.

ამითან, ამითანე ზმ. ამისთანა. ამი-
თანა ქართოფილს ქვე სა იშოვი.

ამირაბა || ამირაბა ზამბეულის ქსოვი-
ლია, — ნარმა.

ამპალავ-ს (თოვლს) ღრმა თოვლში
მიღის და პირველი კვალი გააქვს.

რიგრიგობით ვამკველმდით თოვლს.
ამოაბლოპინებ-ს ამოაბოყინებს.

ამობაღვავ-ს ძირიანად ამოგლეგს, ამო-
თხრის (ბალახს და მისთ.) ა ბოშებს
გლიხორხასთან (იხ.) ერთად ლობიოც
ამოუბადლიაყუ.

ამობაღვავ-ს ამობურღავს.

ამობაღვავ-ს ამობურცული, ამობერი-
ლი. ფეხზე ძირმაგარა მაქ ამობუსკული.

ამობინგლავ-ს 1. ზმ. გასვრის, ამოს-
ვრის, ამოგანგლავს. 2. გლ. ამო-კ-

ბინგლავ-ს ამოსთხრის. თვალებს
ამოპკინგლავს.

ამომ გლ. ამოლი. ამოე აქ.

ამომთარგვა ამოწვა. სახ-კარის ამო-
თურგვა.

ამომიგვირღება-ა გვირგვინად გამოძლება,
დანაურღება. ძან ამოვიგვერღე.

ამომითგაღება-ა ლობიოს ხარშვისას წა-
მოდულების შემდეგ მისი მარცვლები
ამოტივტივდება ზედაპირზე.

ამომიწუნება-ა ამოიწუნება, გაიწუნება.

ამომიღება (რძისა) რძისთვის საკიდ-
ლის (იხ.) ქნა, რომ რძე აიჭრას და
ყველი ამოიყვანონ.

ამომ-კ-მოტავ-ს ამოკაწარავს, ამოფხაქ-
ნის. თვალეზი ამოკოტა.

ამომკანძალ-ი ამოშვერილი, ამობურცუ-
ლი.

ამომკანძალ ამოთხრა. თვალის ამოკუქვა.
(იხ. ძოდ.).

ამომრება 1. ამოვსება, ამოუორვა. თა-
ვისი მუცლის ამორეხვის მეტი არა
უნდა რა (იხ. საბა). 2. დანაყვა.

ამორგება || ამორგება იგივეა, რაც
ამორეხვა.

ამოსაპლეთ-ი ამოსავლეთი (იხ. ძოდ.).
ამოსაპლეთ-ი ამოსავლეთი, მოსასპობი.

დასაღუპავი, ამოსავარდნი.

ამომუშაობ-ს (რძეს) საკიდელს (იხ.)
უზამს ყველის ამოსაყვანად.

ამომუშაობ ამოგვა, ცოცხით ამოსუფთა-
ვება. ბელის თვალი ამოფალა.

ამომჩინება || ამომჩინება პირფართო
კურკლის ამოკვრით მარცვლეულის
(ფქვილის...) აღება. ბათმანი ამომჩინე-
ბით აამსო.

ამომჩ-ა || ამომჩინ-ს კვამლი ამოდის
(იხ. ძოდ.).

ამომწება (კბილის) კბილის ამომწობა,
ამოღება.

ამომწება, ამომწება ამოწუნება.

ამომპინგება-ს (ხმა) მკაფიოდ ისმის.
(ხმა ქვემოდა).

ამსება 1. ავსება. 2. რამეთი ავსებულ
კურკელი როგორც თვით კურკლის
საფასური. ქოთანში ავსება ლობიო
მიყეცი. დოქუნაში ორი ავსება ღვინო
მთხოვა.

ამსიღე ამსიღე, ამხელა, ამოღენა.

ამუ-ამუ, ამუნია ძალი ბავშვის ენაზე.
ამურავ-ს აფრქვევს (ფხვიერ რასმე).

მარის ამფრეკს.

ამღება-ს ამღერავს. წყალს ამღებდა.

ამომო იხ. ანამწყოლ. ჭიხვის ხორცი
ამომო მარლიანია.

ამჩალტება-ა აჩქარდება, დაუფიქრებ-
ლად მოქცევა. ნუ ამჩალტები და
სისუნელეს ნუ იზამ.

ამჩალტება 1. აჩქარება, დაუფიქრებ-
ლად მოქცევა. 2. დახმარება, შეეღა
მძიმე ტვირთის მხარზე მოგდებაში ან
ზურგზე წამოკიდებაში.

ამჩანება ამძალება, გაფუქება, გამწარე-
ბა. ძველმა კაკალმა ამჩანება იცის.

ამპრავ-ს ანძრევს. თითებს ველარ ვამ-
ძრემ სიცივისაგან.
ამძუნება ამძუნებულნი. ჩე-
ნი ძალღუკა, ისე ეტუობა, ამძუნებუ-
ლია.
ამძუნება-ს || ანძუნება-ს (თვალღებს) აქუეტს,
პრაწავს თვალღებს. რას ამძუნებ მა თვა-
ლღებს, ვერ მიტანი თუ?
ამძუნებია ამძუნებ, ამძუნებია. ამძუნებია
ბოშმა რავე გაჭობაყე ქკუთი.
ამძუნებია-ს აჭაერებს, აბრაწებს.
ამძუნება-ს || ანძუნება-ს ანძუნებს.
ანა-თითი, ბანა-თითი ბავშვთა თამა-
შობაა. ერთი ბავშვი მომუშავს ერთად
ხელის თითებს. მეორე ხელს კი ისე
შემოუჭერს პირველის თითებს, რომ
მხოლოდ მათი წვერები ჩანს. მეორე
ბავშვს აჩვენებს თითებს და ეტუვის
„ანა თითი, ბანა თითი. რომელია შუა-
თითიო“. მეორემ უნდა გამოიხსნოს,
რომელია შუათითი (იხ. ბერ.: ა-თ-ი-
თ-ი, მ-ათ-ი-თ-ი).
ანათხობლებს-ს ანათხობებს, ათხო-
ვებს.
ანამძუნება-ს ნამძუნებს (იხ. ნამძუნებ) |
აგროვებს შესაკონავად.
ანამძუნება მკისას ნამძუნების (იხ. ნა-
მძუნებ) შეგროვება ნამძუნების (იხ. ნამ-
ძუნებ), შესაკონავად.
ანამწყოლ || ამწყოლ ოღნავ, ცოტათი.
ანამწყოლ მახსობს.
ანამპრავ-ი ბავშვთა თამაშობაა. საღამოს
ერთად მოთამაშე ბავშვები განწორე-
ბისას ერთმანეთს ასე სცილდებიან
ხოლმე. ერთი მსუბუქად ხელს დაარ-
ტუას მეორეს და დასძენს „ანამპრავ-
ი“ ან „ანამპრავი, ხვალ დილაზე
ტუავს გაგაცილო“, რის შემდეგ დამ-
კერელი გაიქცევა სახლისაკენ. მეორე
გამოედევნება დამკერელს, ცდილობს
დაეწიოს და თვითონ დაარტუას იმავე
სიტყვის (სიტყვების) დაუოლებით
(შდრ. ვ. ბერ.: კო დილა/ე/ა, კო-
ტი ღ/ა/ე-ა).
ანამპრავ-ს ყანის, ვენახის, ბღის... ნა-
პირ-ნაპირ აძოვებს თოკზე გამობმულ
საქონელს. ძროხას ანამპრავს.

ანამწყოლ იგივეა, რაც ანამწყოლ
(იხ. ალავე. ზეპირსიტყვე, გარ.).
ანამპრავ-ი ამბავი. ამითანა ანამპრავი გაგონი-
ლა!
ანამპრავ-ი ავგაროზი.
ანამპრავ-ს ანგრევს. სახს ანგრევს.
ანამპრავ აგრე. შენ ანგრე გინდა? ანგრე
იყოს.
ანამპრავ-ი || ანამპრავ აგური. ანგურასა
რეცხდენო და ვარესი და ვარესი
წვენი გასდიოდაო.
ანამპრავება || ანამპრავება || ანამპრავება-
მა ამღვრევა. ღვინის ანამპრავება.
ანამპრავ-ი || ანამპრავ ერთგვარი ბალახია,
ტუეში იზრდება. დიდი მომრგვალო
ფოთლები აქვს. წინათ ყველის, მოხარ-
შული ხორცისა და მისთ. გასახვევად
იყენებდნენ.
ანამპრავ აცმა. ერთი ანამპრავი ვაშლის
ჩილი.
ანამპრავ-ს იხ. ამძუნებს.
ანამპრავ-ს იხ. ამძუნებს.
ანამპრავ-ი უპატეო. აქვს, ჰუავს. ფულო
ბევრი აობრიაყე.
ანამპრავ-ი ზმ. ანგური.
ანამპრავ-ი ოპერაცია. კუქის ანამპრავი
გოუქეთეს.
ანამპრავ-ს თავამდე, ძალზე ავებს
(სითხით რაიმე კურკელს).
ანამპრავ-ს თავამდე გავსება (რაიმე სი-
თხით). კიქის ანამპრავება.
ანამპრავ-ი გლ. ანგური. კანფის ანამპრავ-
რები. ცაცხვის ანამპრავები.
ანამპრავ-ი ქვ. ანგური.
ანამპრავ-ი გლ. იგივეა, რაც ანამპრავ-ი
(იხ.).
ანამპრავ-ი მალაღი, დიდფოთლო ბა-
ლახია. გვხვდება მთის სათიბებსა და
სამოვრებში, — შხამა (იხ. მუყ.).
ანამპრავ-ი იგივეა, რაც ანამპრავ-ი.
ანამპრავ-ი || ანამპრავ-ი || ანამპრავ-
რაქაში გავრცელებული ვაშის ჩიში
იყო. შავი ყურძენი ჰქონდა, მრგვალი
მტევანი; მოსავალი — მცირე. ღვინო
კარგი ღვებოდა. ზოგჯერ ალექსან-
დრულთან ერთად იყენებდნენ. ახლა

იშვიათად გვხვდება (შდრ. ძოწ. ა რ ა -
 ბ ა უ ლ ი; ა ლ ა ვ. ა ლ ა ბ ო უ რ ი).
 არამბამ რა ქვ. რა მენაღვლება, რას
 დავებებ (იხ. ქეგლ). არამბამ კაცი
 ზმ. უზრუნველი, დაუდევარი, ზარმა-
 ცი (შდრ. ბერ.).
 არღაბ-ი გლ. თბილ წყალში გახსნილი
 ფქვილი. ძროხას ასმევენ ხბოს მოგე-
 ბის შემდეგ. ძროხა რო დაბადებს
 ხბოს, ასმევენ არდაბს: ფქვილს გახ-
 სნიან თბილ წყალში, მარილს უზმა-
 ნან და დალევიებენ (შდრ. საბა).
 არღაბანაზ ბალახოვანი მცენარეა მა-
 ლალი, — დათვის კანაფი (იხ. მაყ.).
 არმვინ არავინ. სახში არევენ დახვდა.
 არევისთან წამოგცდეს, თვარა ვი
 შენი ბრალი.
 არი-არი-არი-არი ქორის და მისთ. და-
 საფრთხობი შეძახილი.
 არმანდ დიდი თახჩა სხვადასხვა ნივთე-
 ბის შესანახი. მაგ., მარნის არმანაში
 ინახავენ საღვინე ჭურჭელს, სარცებებს
 და მისთ. (შდრ. საბა).
 არურურუ კუდიანსა ცრუმორწმ. იმ პი-
 რის შეხვედრისას, რომელსაც ვითომ
 „ცული ფეხი“ აქვს და შეუძლია ზიან-
 ი მიუყენოს, ჩაიბუტბუტებდნენ: არუ-
 რურუ კუდიანსა, მისი სეას და მისი
 ჭამოს, ჩემსას ჭვარი დამიწეროსო.
 არუბ 1. არუი, არუის ზე. 2. რძისფერი
 სოკო. მიწაზე იზრდება. მწარეა. არუას
 გავწმინდამთ, მარილს მოვამფრემთ
 (იხ. მოამფრევეს), შევწვამთ და ვჭამთ.
 არუნანებ-ს ზმ. არწევს. დედა აკავნის
 არწიანებდა.
 არწალ-ი (სინონ. შ ი ნ დ ი მ ა ც ი ლ ო -
 ბ ე ლ ა) შინდანწლა. არწლის დღერ-
 კი მაგარია და გამძლეც არი.
 არწულა-ს წყალს დააღვინებს (სა-
 ქონელს). ხარები არწულე?
 ასთე ასე. ასთე ვიცი მე.
 ასოვლა-ს ასველებს.
 ასტამ-ი || ზმ. ასტამ-ი ოთხკუთხედი ფო-
 რმის რკინის ნიჩაბი (გრძელი ხის
 ტარით), რომელსაც ხმარობენ ბუხ-
 რიდან ნაცრის გამოსაღებად, კეცებში

ჩაქრულ პურზე დველფის დასაყრ-
 ლად და სხვ. (შდრ. საბა, ქეგლ, ძოწ.).
 აბანებში-ს რაიმე სითხეს (ჩვეულებ-
 რივ, წყალს) ტბორად ღვრის (ჭურ-
 კლიდან ჭურჭელში ჩამოსხმისას), ათ-
 ქიშინებს, ათქუშურებს (იხ.) ნუ ატენ-
 ტეშებ წყალს.
 აბამჩამ ხის ზედაპირზე თხელი ნაწი-
 ლის ახლჩა (შდრ. ქეგლ ტკეჩი).
 აბამჩილ-ი ახლჩილი ნაწილი ხის ზე-
 დაპირიდან (შდრ. ქეგლ ტკეჩი).
 აბარმაცმა-ა აკრიახდება, აკრიახდე-
 ბა. ე ქათმები რას ატკრიაცდენ, მელა
 ხვარ მიუბტაყე? აბარმაცმა. ქათ-
 მების ატკრიაცება.
 აბანაბალა-ს ნაკლულ ჭურჭელში სი-
 თხეს აშხაბუნებს, აქუაბუნებს, ათქა-
 ფუნებს. (შდრ. საბა ტყაპანი).
 აბამაბა-ს (ქვაბს) ბუხარში (წინათ
 შუაღვებულზე) ჩამოშვებულ საქვაბუ-
 რაზე (იხ. საქვაბურა) დაკიდე-
 ბულ ქვაბს უფრო ზევით (ცეცხლის-
 გან მოშორებით) ჩამოკიდებს. აუკი-
 დე ჩოინას ორ რგოლზე.
 აბამალა-ს დაეზარება ტვირთის
 მხრებზე შესაღებად ან ზურგზე მო-
 საგდებად. ერთი ე ტომარა ამიჩალ-
 ტე!
 აბამინდებ-ა აუფრუოდება. ამიცი-
 ეინდა ყველაფერი.
 აბამ-ს უმოვის, აღმოუჩენს.
 აბამ-ი არაფერი. ეგ აფერია: გეიზდე-
 ბი, დაგავიწყდება.
 აფთხილ-ს აფრთხილებს. მე გაფთხი-
 ლებ და სხვა შენ იცი.
 აფთხობ-ს აფრთხობს. მანქანა აფთხობ-
 და ხარებს.
 აფთხობ-ს წერილი ფიფქებით ნელა
 თოვს. დილიდანვე აფთხობს (სინონ.
 ფ ი რ ფ ლ ა ვ ს).
 აფთხვინ-ს ფოჩხით (იხ.) აგროვები-
 ნებს, — აფოცხვინებს. თივას აფო-
 ჩხვინებდა.
 აფთხვინ-ს ამტვერებს. დაასოვლე, ბო-
 შო, ე ცოცხი, ნუ აფთხვინებ ანგრე.
 აფთხვინ-ს ამტვერებს. ცოცხ აფ-
 ტველებს ლობიანივინ.

აფუნდობა-ა ქვ. აფუნდება. ცომი მალე აფუნდება (სინონ. ზმ., გლ. აყვავედება).

აფუნტალაპის ზმ. აურევს. რაეა აგიფუნტალიაყე ყველაფერი (შდრ. ქეგლ: აფუნტალის).

აფშარბ ულაგმო აღვირი, — აფშარა. აფშარა ულაგმო აღვირია, სამუბურით, ჭაქვით ან ბაწრით. რო გამოუშვებ ცხენს, აფშარით დაბამ.

აფშაპინალღმა-ა აბრკყვიალღმა. მასკვლავები აფშევიალღენ.

აფხანანაზი || **აფხანინი**-ი || **აფხანინი**-ი ამხანაგი (იხ. ძოდ.).

აქანან || **აქანნი** აქ. აქანა იდგა ჩეენი სახლი (იხ. ქართ. დიალექტ., 881).

აქაპაპი-ა იგივეა, რაც **აოხრია**. ქონება ბერი აქევიია ი ოხრად დასარჩენი.

აქინან-ს საქანელაზე აქანევებს. საქიანოზე (იხ. საქიანო) აქიანებს ბოშებს (შდრ. ძოწ.).

აქანამდის || **აქანობამდის** აქამდე, აქამდის. აქამამდე.

აქამთიბა აუროლება, მურალი სუნის დაყენება (იხ. ქეგლ).

აქამთიბული-ი აუროლებული. აქამთებული ხორცი (იხ. ქეგლ).

აქსი || **ქსი** შეძახილი ცხვრის გასარეკად (შდრ. ქავთ. 11).

აქში შეძახილი ქათმების დასაფრთხობად, — აქშა.

აღდომბ ძვ. აღდგომა.

აღლმბ ძვ. დიდმარხვის წინა დღე (შდრ. საბა: აღებანი, ნ. და დ. ჩუბ.: აღება, აღებანი).

აღველმბ აღვლვება. აღველმბული. ძაან აღველმბული იყო.

აღმარღპ (გულის) გულის აყრა რამეზე, რისამე ხალისის დაკარგვა, გულის აყრება (შდრ. ლლ. სიტყვ. კონა).

აფშაპლმბ-ა (ცომი) ზმ., გლ. აფუნდება. პური აყვავდა.

აფშაპაპ (ცომისა) ზმ., გლ. აფუნდება (იხ. ქართ. დიალექტ., 881).

აფშაპაპული-ი (ცომი) ზმ., გლ. აფუნდება. პური აყვავებულია.

აფშა აქვთ. ბრავალქელეს ვენახები ქვემო რაქაში აყვე (იხ. ძოდ.).

აფშიორღმა-ა სათესლე ღეროს ამოიღებს. ბოლოკი აყვიორდა. ხახვი აყვიორებულა. აფშიორღმული. სალათა აყვიორებულა (შდრ. ქავთ. I: აყვერება, ქეგლ: აყვირდება, აყვირებელი).

აფშირალღმა-ს (თვალღმს) აბრიაღმს (შდრ. ქავთ. II: ამყვირალღმს).

აულმოყინღმა-ა აყროყინღმა.

აუშულღმა უშულის დაწეება, — აუშულღმა. მღლების აუშულღმა (იხ. ქეგლ; შდრ. ქავთ. I).

აუშღმარბ ძალიან თამამი ქალი, — აუშღლარა.

აუშინღმა (ვენახის) ქვ. ახარვა, მოსარვა ვენახის (იხ. ახათ., 138).

აუშ-ი ბერი, აუარება. აუში საქმე მაქ.

აჩაქინა-ს ხარის (ვიგოს) ბოლოს ამახენებს, — აჩეკინებს. სარებს წალღით ვაჩეკიებდი ბაბუას.

აჩოლღმა-ა ზედმეტი ხასუქის მიცემისა მცენარე ღიღი გაიზღდება (ზოგჯერ სულაც უნაყოფოდ), — აჩოღდება. ქარხალი აჩოღებულა.

აჩოლღმა აჩოღება (იხ. აჩოღდება). კომბოსტოს აჩოღება.

აჩუშ მთავარი კოკი შენობის სახურავისა, — თავზე, საყვავე. აჩუაზე ეწყობა მარწუხები (იხ. მარწუხი).

აჩუშაპ-ს ზმ., გლ. აჩუქებს. თოფი სიმაყრა მაჩუქვა.

აძაძაძღმა-ა გაწყრება, გაჭავრდება, დაუტატანებს. რა აცაძაძანდა, კაცო, ექალი.

აძაძაძინ-ს პირწმინღად აყრფეს წერილ რამეს (მარცვლებს, ნამცეცებს...).

აძაძაძინ-ს აყანკალღმს, აძაგძაგღმს, აცაძაძაღმს. სიცივისაგან სულ მამაძაგანღმა.

აძრპა-ს სუხხავს, უინავს, აზრობს. რა უბედღური ყინვა არი, ფეხებს მამრავს.

აწველი-ს ზმ. ასწავლის. ვინ გაწველა ეგ ტყუილები? მთავე წყლი გზას ვერ მაწველიო.

აწვი ახლა. აწვი მე ვიცი რაგარე მოვიტყვი.

აწვივ ახლავ[ე]. აწვივ მოვალ.

აწვივ იხ. აიწვივს.

აწვი შემდეგში, ამას იქით, მომავალში. აწვი აღარ გააკეთო ანგრე.

აწვიპაპა-ს წივილ-კვილით ატირებს. ნუ აწვიპებ მა ბოშს.

აწვიპაპა წივილ-კვილით ატირება.

აწვიპაპა-ს აწვივინებს. ოცი ფუთი წამალი მაწვივია ვენახში.

აწვივლა-ს აწვივლებს, აიძულებს იწვივლოს.

აწვივ-ს (წარბებს) აწვივებს. წარბები აწვივს. აწვივნილი. ლამაზად აწვივნილი წარბები ჰქონდა.

აწვი (ღვინის) ღვინის ამღერევა, გაფუჭება; ნალექის, თხლის ზემოთ წამოხვლა და ღვინოში შერევა (გადაუღებელ ღვინოს სიცხების დადგომისას ემართება ხოლმე).

აწვიკონინდა-ა მეტად გამხიარულდება, აუღურტულდება, — აქულოპინდება (უპირატესად ბავშვებზე იტყვიან). რავე პატაროა ბოშით აქუროპინდები ხვალმე (იხ. **ქუროპინობს**).

აწვი-აწვი! იტყვიან ამ წლის რაიმე ახალი ხილის პირველად გასინჯვისას. თან ჰამენ და თან დააყოლებენ: აწვი-აწვი, აწვი-აწვი, შენ ძველი და სხვა

ახალი (იხ. **დაიხალადებს**)-
(შდრ. ქავთ).

აწვი-ი ახალი მთვარე. ახალში ხის მოქრა არ ვარგია, დამლილავს. ჭერ ახალია, სანამ არ დამქვლდება მკას ნუ ღვიწყებ.

აწვილი პური პურის გიშია ერთგვარი. (იხ. **ჩავახ**, **ცყ. ისტ.**, I, 407).

აწვიპირე რელიგ. ახალკვირა.

აწვიპაპა (პირის) იხ. **პირის ახვევა**.

აწვიპაპა-ს აკრფის, მოაგროვებს დაცვენის, დაბნეულს, დაყრილს (ძირნაყარ ხილს, ქვას უანაში, მიწაზე მიმოფანტულ ნაფოტებს და მისთ.). ძირნაყარი სხალი ახიე და ღორებს აქამე (იხ. **გაჩ**).

აწვი-ს ახსოვს. კარგა აღარც ქვე მახსოვს.

აწვი-ს არწვის. აკვანს აწვიობდა და მღეროდა.

აწვიპირის აწვივებს, აკვარებს. საბელი აკვაროდა ხარს.

აწვიპაპა-ს (ნართს) ნართს შულოდ დაიხვევს მარცხენა ხელის იდაყუსა და გაშლილ ცერს შორის. შემდეგ ნართს დაქცევენ მრგვლად და განაგრძობენ ძაფის დახვევას სანამ არ მიიღებენ გვირგვინს (იხ.).

აწვი-აწვი დაუინებოთ მოითხოვს, არ ეშვება, ჩასცივებია.

აწვიწვი-აწვი აძუნძულდება.

აწვიწვი-ს აძუნძულებს. ბოშს აწვიწვიობდა ზურგით.

ბ

ბაბასილი-ი წიწილების ავადმყოფობაა. დაავადებული წიწილა საკმელს ვერ ინელებს, ცუდი სუნის სკინტლი მიკრული აქვს უკან. დასაწვევლადაც იხმარება ეს სიტყვა — „ვიი შენ და კიორი და ბაბასილიო“.

ბაბასილიანი-ი ბაბასილით (იხ.) დაავადებული. ბაბასილიანი წიწილა.

ბაბაშა || **ბაბაშა** ბაბუის და. წინდები ბაბაშაში მაშვიკსოვა. (იხ. **ქეგლ**).

ბაბაშაშა ქე. ბალახოვანი მცენარეა. მისი ნარინჯისფერი თესლით სავსე ბურთულა ნაყოფი მოთავსებულია სიმწიფეში ნარინჯისფერივე ბურთივით გაბერილ გარსში, — ონტკოფა (შდრ. ზმ. ონტკოფილა, ოტკოფილა).

ბაბ-ი 1. ნაბდის ფესხაყმელი. 2. სქელი წინდა (იხ. ბერ.).

ბაბადღო ზმ., გლ. ბაყაყი (იხ. ძიძ.).

ბაზალღონ-ი ძლიერ ცუდი სუნის მქონე მურალი რამ. ბაზალინიყითა ყარს (იხ. ბერ.: ბ ა ზ ა რ ი ო ნ ი).

ბაზამ-ს ბაზი ლობიოს პარყიდან მარცვლებს იღებს. ფარდელა (იხ.) ლობოს ბაზაყს. ბაზამ. ლობოს ბაზაყ.

ბათმან-ი ფულღურიანი ხისგან (უფრო ხშირად ცაცხვისაგან) გამოთლილი ცილინდრული ფორმის ნაწყაო კურკელი (ნახევარი ფუთის ტყვადობისა). ორი ბათმანი ლობიო გაცეცალეთ ქართოყიღო (იხ. ქეგლ).

ბაბანან გლ. ხის ჭამი. პატარუყა ჭამუყას ბაყანას უძახით.

ბაღღემ-ი ქე. ჩახავალი კურის სარკყიყელია (იხ.), სამი ნაწილისაგან (სამი ფიცრისაგან) შედგება.

ბაღღემ-ი ბაღღემი. ბაღღემზე უყყარსყე გაღღემოღღემა.

ბაღღემ ბაღღემი. ბაღღემ ვითამაშოთ აღარ მოგეწყინაყე. ჩემო, ბაღღემ თამაში?

ბაღღემობა ბაღღემ თამაში, — ბაღღემობა. ბაღღემობა არ მიყყარს, სულ მატყუარყები თამაშობენ.

ბაღღემობაღღემ ბაღღემის ერთ-ერთი სახეა. ტენიან ადგილებში გვხვდება. ბარღემი წყრილია და შემოსილია ეყალბუსუსებით. ფოთლები ქვეშე მხრიდან მორუხო-თეთრი ბუსუსებითაა დაფარული. ყვავილი თეთრი აქვს, ნაყოფი — წყრილი. იჭყება (შღრ. ძოწ., გაჩ.).

ბაღღემობაღღემ-ი ქე. საშემოღღემო-ზამთრის მხღღის ჩიშია. მაღალი ხეა ძირს დაშვეებული ტოტებით. ნაყოფი საშუალო ზომისაა. გრძელყუნწიანი, ძლიერ ტყილი გემოსი, რბილობი თეთრი ფერისაა (იხ. ბრგ.: ბ ა მ ბ ა მ ს ხ ა ლ ი, გვ. 40).

ბაღღემობაღღემ დაბამული ტანსაყმელი.

ბაღღემ-ი ბაღღემი. თელი გული ბაღღემითა აქ დაფარული.

ბაღღემ-ი ბარბაყით სიარული.

ბაღღემობაღღემ ქალამნის სახეა, რომღღის ძირი მთლიანად ტყვის ვიწრო კანით არის გამოწწული. ატარებენ ზაფხულობით (მონადირეები სხვა დროსაყ). გრილიყაა და, რაყ მთავარია, ფეხი არ ცურავს ბაღღემზე სიარუღღის ან კლღემზე ცოყვის დროს (შღრ. ძიძ.: ბ ა ნ დ ე ლ ი).

ბაღღემობაღღემ ზმ. ქვეყრში ნარეყბი წყლის ნარჩენის ამოსამწრალებელი ჩყარი, დამაგრებული ხის გრძელი ჭობის წყერზე. — მაწაწური (სინონ. ქე. ო ს ი რ ო).

ბაღღემ-ი გლ. ობობას ქსელი (სინონ. ქე. ფ ა ნ თ ხ ი).

ბაღღემ ვიწროფოთლიანი ნორჩი ბაღღემი, მთლი სახღღის წინ, ეწოში (შღრ. საბა, მენთეშ., იხ. ბერ.).

ბაღღემ-ი || ბაღღემ გლ. მომყილი პურის 10—20 კონა ერთად (უსაროდ) დაღღემული. ხეთი ბაყანი დაედგოთ.

ბაღღემობაღღემ დღღესაწაული იყო (4 ქრიშობისთვეს (იხ.). მაყერიელობა (იხ.) იყო, ფეხის ბძნილობა (იხ.). ვინც ბაღღემობას იყო მაყერიელი, ახალწელიწადსაყ იმას მიიყყანდღენ მაყერიელად.

ბაღღემობაღღემ ბარღემდაყ. თუ მოღღიხარ, წამოღღი ბარღემცალა.

ბაღღემობაღღემ ბეყრი, მრავალი, არა ერთი და ორი. ბარღერი ეყხეყეყე, მარა არ გამოგონა ბარღერის ინანებ, მარა გვიანღა იყენება.

ბაღღემობაღღემ თობის მსგავსი სამეურნეო იარაღია, თობზე უფრო ვიწრო და მაღალი. ფერღღემიან ვენახებში სამუშაოდ ხმარობენ.

ბაღღემობაღღემ ვარცხნა. თმის ბარცხნა. (იხ. ღღ.). ბარცხნის. ბოშს ბარცხნის.

ბაღღემობაღღემ || ბარღემობაღღემ ცალღერთიანი ხის ნიჩაბი. იყენებენ კურის მოსახღღელად. ბაჭყეყა უნა დაასოელო და უყვეთ ჩაყა აყაღღემი (სინონ. ძეღღ-ბ ა რ ა).

ბაღღემობაღღემ გაბზარულ ხის გობზე დაქედღღემული თუნუქის საყერაყი (შღრ. ქეგლ., ძოწ., ქართლ.).

ბატონიშვილი ხარეველი მცენარეა, ვარდისფერი ყვავილები აქვს, — სავარცხელა (იხ. მყ.).

ბაბური ლატივი დათვის ერთ-ერთი სახეა, დიდი ტანისა, ფერად მორუხო-წაბლისფერი. კლდოვან ადგილებს ეტანება. ძალზე აუია. ზიანს აუყენებს მესაქონლეობას (შდრ. ქედანი დათვი, ღორდათვა).

ბაღვ-ი ზმ. გლ. ბაღლი, ბავშვი (დაახლოებით სასკოლო ასაკამდე). მინდორში ბაღვები აგროვიან და თამაშობენ (იხ. ქართ. დიალექტ., 581).

ბაღიშაშვილი-ი ქვ. საზაფხულო ვაშლის ჭიშია. ნაყოფი მსხვილი აქვს, შეფერილი წითელი ზოლებით, მომთავრობოტკობ გემოსი.

ბაშქანი მგარად ცემა (იხ. უბაყუნებს).

ბაწარი-ი მსხვილი თოკი. ძროხა ბაწრით იყო დაბმული.

ბაშქალი-ი იგივეა, რაც სართვიანი (იხ. ქართ. დიალექტ., 581).

ბახარაშვილი (მხოლოდ მრ. რიცხვში) მცირეწლოვანი ბავშვები ოჯახში (ჩვეულებრივ მრავალი) (შდრ. ქეგლ, გაჩ.: ბასარსლები; ბერ.: ბახარხალა; ძოწ.: ბასასხები).

ბახვა ქვ. ვაზის ჭიშია. შავ ყურძენს იხამს, ახლა იშვიათად გვხვდება (იხ. ფრ., 24).

ბაჭაჭბანი იგივეა, რაც გაბაჭანი (იხ.).

ბაბაბარ ზმ. იგივეა, რაც საბერე. **ბაბარა**: ბაბარას მოიწოდებს რაიმე მნიშვნელოვან საქმეს გაათავებს. მორჩება. დღეს ძან ბეგარა მოვილიეთ.

ბაღნიშვრად გლ. ბედნიერად. ვინც მდიდარია და ბედნიერად არი, ყველაფერს გააკეთებს.

ბაივსი დაძახება, მოხმობა ხარისა. ბევეს, ნიშა! (იხ. ლეონ.).

ბაიან ტყეშა. ბეკნა მიწისა.

ბაილა-ბაილა დაძახება, მოხმობა თხისა (შდრ. ძოწ.).

ბაილაბ-ი მელოტი (იხ. საბა, ქეგლ).

ბაილაშ-ი სანახის ადგილისა ხეზე ამოკრილი დიდი ნაფოტი (შდრ. გაჩ.: ბელიში).

ბაილაშ უხეირო ულაჯათო, უშნო (იხ. ლ. სიტყვ. კონა).

ბაიშაშვილი || **ბარბაშვილი** შეტად ბნელი ღამე, — ბენცი (იხ.) (შდრ. ბერ. ბენბეცი). ამ ბეშბეცი ღამეში სამილიხარ?

ბაიშ-ი ძლიერ ბნელი ღამე (იხ. ბერ.). **ბარბაშ** მწვანე ფერის დიდი მუხლუხი. სხეულზე აქვს ბუბუსები, რომლებიც მძივისებრი ბურთულაყებით ბოლოვდება, უფრო ხშირად ქლიავზე იცის (შდრ. ვ. ბერ.).

ბარბაშ რაჭაში გავრცელებული ვაზი იყო. მტევანი ჭკონდა გრძელი და შეკრული, მარცვლი მსხვილი, ფერად თეთრი. ბუვრს იხსამდა. ღვინოც კარგი ჭკონდა. ამჟამად თითქმის გადაშენებულია (იხ. ფრ., 15).

ბარბაშ ქვ. ვაზის ჭიში ყოფილა რაჭაში. ყურძენი ვარდისფერ-შავი. ღვინო წითელი დგებოდა. ახლა გადაშენებულად მიჩნით (იხ. ფრ., 24).

ბარბაშ იხ. ბეშბეცი.

ბარისა გლ. რუხი ფერის ფრინველია, შაშვისოღენა. კარგად გალობს.

ბარკალი || **ბარკალი** ზმ., გლ. ჩვარი, ძინძი (შდრ. ძინძ.: ბერკალაბი).

ბარკალი ქვ. საწისქვილე წყლის გადასაგდები, ჩასაქეტი (შდრ. ქეგლ: ბელარი).

ბარკალი ფთხილი ბალის თხილის ერთ-ერთი სახეობაა. მსხვილი, თავბოლოში ოღენა შებრტყელებული ნაყოფი აქვს (შდრ. შარაშ.: ბერძული).

ბარკალი-ი ძროხა ბერწი და მეწველი. ცოტას, მაგრამ მაინც იწველის.

ბაღარა იგივეა, რაც ბერღელა (შდრ. ბერ.: ბერღარა).

ბაღალი-ი გახდილი ყავარი, დახერხილი ფიცარი... ერთმანეთზე დაწყობილი ფენა-ფენა კუბისებურად, რომ სწორად გახმეს და არ დაიბრცოს. გახდილი ყავარი თუ ბელად არ დად-

გი, დაიბრიცება (შდრ. ჩიქოვ.: და-
ბეღლუა).

ბეშა უყუერი, შტერი, ჩერჩეტი (შდრ.
ქვალ: ბეყერი).

ბეჩო დათვის ბუნაგი. ტყეში დათვი
ბეჩო დევინახე (შდრ. ბერ., ქვალ,
გაჩ.).

ბეშა-ი: ძვეპრის (მურის) ბეშაბი
ქვევრის (კურის) ზელა ნაწილი, სადაც
შევიწროება იწყება. ბეჭებამდე მო-
ყარა დვინომ.

ბეშაშალ-ი მხრებზე მოსახსამი შალი.
ბეჭიშალი თვითონ მოიქსოვა.

ბეშაშაშენ-ი ბეჭზე (მხარზე) დასადები
რამდენიმე ფენისაგან შეკერილი სქე-
ლი ქსოვილი. ხმარობენ, როცა შორი
მანძილიდან წყალი მიაქვთ მხარზე შე-
დგმული ჩაფით, უფრო ხშირად კი
ვენახის წამლობისას, როცა ბორდოს
სითხეს ჩაფებით ეწოდებიან მწამლავე-
ბისაქენ.

ბეხვა || ბრეხვა მაგარ რამეზე (მაგ.,
იატაქზე) მძიმედ დაცემა. ბეხვა მოა-
დინა.

ბეჩ გლ. მზე.

ბეჩითვ-ი ზმ. მზითვეი. ბევრი ოქროუ-
ლობა მისცაყე ბზითვად (იხ. მზით-
ვები).

ბეჩინდარა ყვითელყვავილა სარეველა
ბალახია, — საათა (იხ. მაყ.).

ბეჩი || მბეჩი კომში.

ბეჩილ || ბეჩილ-ი გლ. სხვადასხვა და-
ნიშნულების ხის კოდი. ფულურიანი
ხეს ვნახამთ, მოვკრით, გავთლით, ჩე-
ფესკრამთ და გამოვა ბიდილა (იხ.
ბერ.).

ბეჩი-ი (სინონ. საფხაჟი) ხუროს
იარაღია. კერის ლამფების მისაშვები.
ლამფებს მორგავლებული და ჩაღრმა-
ვებული რო აქ, ბითით ვაკეთებთ.

ბეჩამ-ი || ბეჩამინტალა შეშის მოკლე ნა-
ჭერი; პატარა ჭირკი (შდრ. ბერ.).

ბეჩამანი გლ. კვარი. მკეარს ბეჩამანსაც
ვეტყვიოთ (შდრ. ქვალ: ბეჩონი;
ბერ.: ბეჩვი).

ბეჩამინტალა იხ. ბეჩვი.

ბილ-ი გლ. || მბილ-ი რბილი (იხ. ქართ.
ღალექტი, 681, გაჩ.: ბილი).

ბიშბილ-ი ყურძნის (ერთი) მარცვალი.
(შდრ. ბერ., გაჩ., ასათ.).

ბინჩილ-ი გლ. კალიის მსგავსი პატარა
მწერია. დიდ მანძილზე ხტება.

ბირაბ || ბირაბო ბირკავა. (შდრ. ბერ.:
ბირკალუე, გაჩ.: ბირკაბირკა,
ქვალ: ბირკა).

ბიშა-ბიშა ქვ. დამახება, მოხმობა
ცხრის მოსაყვანად. ბიშა-ბიშა, ბეჭ!
ბიშა ბეჩა. ბიშა ვაი!

ბიშბი-ი გაყინული (მაგ., მიწა).

ბიშბი-ი ბიძის ოჯახი. ბიძითესა ვიყავი.
ბიშბიშა ბჭენა. (იხ. ქვალ, ბერ.).

ბიშბიშა რისამე გასამარებლად შეყუ-
ნებული საყრდენი, — ბიჭგი, ბიგა.

ბლაშენ-ის უშნოდ, ხარბად ჭამს. ბლაშ-
ენა. ასე უშნოდ ბლაყენა არ იცოდვ
და არაფერი მინდა.

ბლაშენ-ი დიდი ნაბიჭებით უშნოდ სი-
არული.

ბლაშე მლაშე. ბლაშე მიწა. ბლაშე მი-
წას ზეიდან, გეგონება, მარილი აქ წა-
ყრილიო.

ბლაშენის მადიანად, მონღომებით ჭამს
(საქონელი). ძროხა იონჯას ბლაშენდა.

ბლინბ-ი || ბლიტი-ი წირალი. ბლიტები
აქ თვალბში.

ბლინბ-ი ბლინბ-ი || ბლიტი-ი წი-
რალიანი. შე გლახა, შე ბლიტიანო!

ბლიშენ-ი ხმამაღალი უთავბოლო, უაზ-
რო ლაპარაკი, ყბედობა.

ბლიშენობ-ის ყბედობს, უაზროდ ლაპა-
რაკობს.

ბლომედ ზმ. გლ. ბლომად. ქართოფი-
ლი ბლომედ შეინახეს.

ბლომენ-ი ბოყინი (იხ. გაჩ.).

ბლოშენ-ი გაურკვევლად უშნოდ ლაპა-
რაკი (იხ. გაჩ., შდრ. ბერ., ქვალ:
ბლოშენი).

ბნელი ზმ. გლ. ბნელი. ბნელე ღამე
იყო.

ბნედილ-ი 1. უაზროდ სიარული, ბე-
ტიალი, ყიალი. 2. უაზროდ, უთავ-
ბოლოდ ლაპარაკი. ბნედილობს. რა
სისუნელეს ბოდილობ (იხ. ქვალ).

ბოშ-ში-ი ქვ. ბავშვი (შდრ. ზმ., გლ. ბო-
შ ი, ბოშუნა).
ბოთლა სხალი ქვ. საზამთრო მსხლის
ჭიშია. ნაყოფი საშუალო ზომისაა,
მწვანე ფერის. შენახვისას მუქდება
(იხ. ბრეგ.: ბოთლა მსხალი, 58).
ბონი-ი — ვ წლის მამალი ჭიჭი. ჩიხ-
ვი ჭერ თიქანია პატარუკ; მერე, რო
წამოიხდება — ბო-ი ორ წლამდინ
(შდრ. საბა, ქველ, ძაძ.).
ბონი-ი უგერგილო, დუნე, ბოთი, დონ-
დლო (იხ. ალაკ., ქველ).
ბონინ-ი ქვ. ოთხუთხი ძელის ნაქერი.
ნბების (იხ.) ერთ-ერთი ნაწილია. ზო-
გან ხაშის მაგვირობასაც ეწევა.
ბონირ-ი ბორიალი (იხ. ბერ.).
ბონონი-ი ფრინველია ერთგვარი
(იხ. ბერ., ქველ, შდრ. გაჩ.).
ბორბალი სხალი ქვ. საზაფხულო
მსხლის ჭიშია. მობრტყო ფორმის ნა-
ყოფი აქვს. მწიფე ნაყოფს ყუვისფერი
რბილობი აქვს (იხ. ბრეგ., 07).
ბორბლის სპატი ქვ. გრძელია ჭიხია,
რომელსაც ჩაუდებენ წისკვილის ბორ-
ბალს და აჩრებენ მის ტრიალს (შდრ.
ბერ. საფთეურა).
ბორბლის ფეხი წისკვილის ნაწილია
რკინისა.
ბორბ ბუზი დიდი ზომის ბუზია ერთ-
გვარი (შდრ. ქველ ბორა; ბორო,
ბერ.: ბორა).
ბორბ საშემოდგომო მსხლის ჭიშია.
ნაყოფი მრგვალი ფორმისაა, მსხვილი,
წვნიანი. (იხ. ბრეგ., მკ, შდრ. ქველ.
II: ბორა).
ბორბონი ქვ ვაზის განტოტის ადგი-
ლი (შდრ. ქველ ბორაქი, იხ. ალაკ.,
ასათ.).
ბონლი ბერ. ერთგვარი წეს-ჩვეულება
იყო. ასრულებდნენ ალბაში, დიდმარ-
ხვის დადგომამდე. ამ კვირაში ზოგი
არ ხელსაქნარობდა. ბოსლობა შაბათ
დღეს იყო. მერე დღეს იყო დაურ-
წყება, შემდეგ დგებოდა ყველიერი.
სხვადასხვა კუთხეში რამდენამდე გან-
სხვავებულად ასრულებდნენ. ერთი
ვარიანტი ასეთია. გამოაცხობდნენ

განატებს (იხ.) (ზოგან ლობიანს || ლო-
ბუნს). განატებს, ქათმის კევრცხს,
ღვინოს, სანთელს წაილებდნენ ბო-
სელში. გზაში ბოსლამდე სვებე
(რომლებიც მოზრდილებს ზურგზე
ხედავდნენ მოსმული) გასძახდნენ „ბო-
სელ-ბოსელ-ბუუ“. დიასახლისი მიუ-
ლოცავდა ხაქონელს, მოკიდებულ სან-
თელს „მიურუწუნებდა“ (შდრ. შე-
რუწეა) — შეურუწავდა მარჯვენა
ბეჭე და კევრცხს მოუსვამდა გარშე-
მო, თან ეტყოდა „დათვი ჭლე და შენ
სუქანი, ასე თერთად გასუქდებიო“
(ზოგან ქონს მოუსვამდნენ და ერთოდ-
ნენ „სუქდებოდე, კეთდებოდე, ნადირს
მოერიდებოდეო“). ჰამდნენ განატებს,
ღვინოსაც შესვამდნენ. შემდეგ და-
ბრუნდებოდნენ, ერთის გარდა, რომე-
ლიც ბოსელში დამალავდა კევრცხს.
ის მერე დილით უნდა ებოვათ. სახ-
ლში დარჩენილი ოჯახის წევრი სახლის
კარებს ჩაქებდა. ბოსლიდან რამდენ-
მდებულთაგან ერთი იტყოდა „არის
რკინისაო“, შინიდან უპასუხებდნენ
„არა მეუფისაო. ხარებმა რა შემოთვა-
ლეს?“ — „სახენელ-უღელი მოამზა-
დეთაო. ჩვენ მზადა ვართაო“. — „ძრო-
ხებმა რა შემოთვალესაო?“ — „სა-
ბო მოამზადეთაო, ჩვენ მზადა ვარ-
თაო“. შინ მყოფს ქატო ჰქონდა მოქ-
ნილი. გაუღებოდა კარს, რომ შემოვი-
დოდნენ, შეაყრიდა ქატოს. იცინოდ-
ნენ და კისკისებდნენ.

ბობანი ზმ. ბოსტანი.

ბობანი-ი იგივეა, რაც ბობანი (იხ. ბერ., ქველ).

ბობანი-ი სიგარტზე ამოღარული ძელი,
რომელშიაც ორი მომიჯნავე კედლის
ფიცრებია ჩამჭდარი თავებით (იხ.
ბერ., ქველ, ჭაჭან., ნიუ., გაჩ.).

ბობანი-ი ცილინდრული ფორმის ხოყე-
რი, რომელსაც ამზადებენ ზოგიერთი
ხის (უშთავრესად ცაცხვის) ქერქისა-
გან. იხმარებოდა ოჯახში რისამე შე-
სანახავად. წინათ სკადაც იყენებდნენ
(იხ. საბა, წერ., ქველ, ჭაჭან., ძოწ.,
ქველ. II, გაჩ.).

ბოშ-ი 1. ქვემო რაკის დაბლობში ბავ-
შვი. 2. ქვემო რაკის მთიანეთში და
ზემო რაკაში გოგო (იხ. ძიძ.). 3. მი-
მართვის ფორმა (ბოშო) — არა
მხოლოდ და არც იმდენად ბავშვი-
სადმი. რას ამბობ, ბოშო, გამიგონია
მაგნიარი ლაპარაკი.

ბოშუნა ზმ., გლ. გოგონა. ბოშუნა ხყამს
თუ ბიქუნა?

ბოჩიპი-ი ნაწამთარი (წამთარგამოვლილი)
ხბო (შდრ. საბა; იხ. ბერ., ქველ,
მენთ.).

ბოჩუნა ზმ. იგივეა, რაც ბოშუნა.

ბოცორო-ი || **ბოცვერი-ი** || **ბოცქვერი-ი**
1. კურდღლის (გარეული კურდღლის)
ნაშიერი. ბოცორი დევიპირეთ (შდრ.
ბერ., ქველ). 2. ზმ. (ზოგან) ქულის
ტის შეაში ამოზოცული ნასკვი.

ბონინ-ის მწირ მინდორზე დაბალ ბალახს
ძოვს (მშვიერი საქონელი) (იხ. ბერ.,
ქველ).

ბონხუნა-ი ოთხეუთხა ხაქაპური. ზო-
გან რიტუალურია, გულად შეიძლება
ბქონდეს ჩართული კვახკაალი (იხ.),
ერბო, ყველი, ხაქო, ნიგოზი... კვახ-
კაალიან ბონხუნას ასე აკეთებენ. კვახ-
კაალს ცხელ კეცებში ახმობენ, დანა-
ყუვენ და გაცრიან. მიღებულ ფქვილს
გობზე წაზელენ მაგრად. გაუვა ზეთი,
რომელსაც ცალკე ინახავენ. ქვაბში
ცოტა წყალს ჩაასხამენ და ზეთგაც-
ლილ მასას მასში გახსნიან, შედგამენ
ცაცხლზე და ნელა ადუღებენ. გადა-
წურავენ. დარჩენილ ფაფისებურ მასას
მარილს უზამენ, წვრილად დაქრილ
ხახვს დაუმატებენ, აზელენ და ჩაურ-
თავენ პურის ცომში. გამოაცხობენ
და ზემოდან მოსცხებენ თავისსავე
ზეთს. გოკიხურათათის ბონხუნებს
გურგვალსაც ვაცხობდით (იხ. ბერ:
ბოხჩუნაი, ბოლჩური, ქველ;
შდრ. ძიძ.: ბოხჩუნაი ნი).

ბონხუნა ბუჩქოვანი მცენარეა, ყვითე-
ლი ყვავილები და მოვარდისფრო-წი-
თელფრთხებიანი ნაყოფი აქვს, — ტაბ-
დაყურა (იხ. მყ.).

ბოჯგ-ი ბოძი, ბარჯგი. ნალიას მუხის
ბოჯგები აქ (იხ. ბერ., ქველ).

ბოჯგინტოზ-ის ცოლვილობა; ძლივძლი-
ვობით დადის.

ბპიტ-ი ბატის წიწილა (შდრ. ქველ).

ბპო საწამთრო მსხლის ჭიშია. მწვანე
დაწინწყლული ნაყოფი აქვს. შენახვი-
სას რბილდება და უავისფერი ხდება
(იხ. ბრეგ., მვ; შდრ. ქართლ.: ბეო,
ბეუა).

ბპოლა თუთა; თუთის ხე. რუქანი ბეო-
ლა; ბეოლის ფანდური (იხ. ქველ,
მყ., გაჩ.).

ბპოლოზ ბეოლის მწიფობის დრო, —
თუთობა.

ბპუტარი-ი გაუთავებელი და უთავბო-
ლო ლაპარაკი. ე ჩვენმა ალისტორამ
რანიარი ბეუტური იცის (იხ. ქველ).
ბრბაპლ-ი იგივეა, რაც მბრავალი
(იხ. ძოწ.).

ბრბაპლქამნი ერთ-ერთი სუფრული
სიმღერა — მრავალწამიერი. იმიტანა
ბრავალქამიე დასძახეს, რომ შენი მო-
წონებული.

ბრბაპლქარღვა || **ბრბაპლქაღვა** || **ბრბ-
აღღვა** მრავალქარღვა (იხ. ძოწ.:
ბრავალქარღვა).

ბრბა-ი ცოფი. ა ძალღუქას რავარი დუ-
ეი მოსდის პირიდან, ბრაზი არა ქქონ-
დეს (იხ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., ქველ,
გაჩ.).

ბრბაინა-ი ცოფით დაავადებული, ცო-
ფიანი. ბრაზიანმა ძალმა უქბინა.

ბრბი-ი ქვ. მცირე გორაკი, — ბეჟი (იხ.
ქვ., ქველ; შდრ. გაჩ.: ბრეკი).

ბრბლო ქვ. სიმილის გაცხებისა და გა-
ცხრილების შემდეგ დარჩენილი რბი-
ლი კანი. უწინ ბავშვების საწოლად
ხმარობდნენ აკვანში (პატარა ლეი-
ბებად) (შდრ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ.:
ბრე; იხ. ქვ., ქველ, გაჩ.).

ბრბხვა იხ. ბეხვა.

ბრბინი-ი უაზროდ, უთავბოლოდ ლაქ-
ლაქი.

ბრბინოზ-ის უაზროდ, უთავბოლოდ
ლაქლაქებას. ნუ ბრბინობ ერთი შე-
ნებურად.

ბრმა წელი ბრმა წელიწადი. ბრმა წელი ამოსვტის.

ბროზა ბროზა, მოსვენობის, შფოთავს. თელი ღამე ბროზამდა.

ბროზა თხილის, კაკლის, წაბლის... მომწიფებული ნაყოფი; წაბლისფრად შეფერადებული. ბუდეს ადვილად სცილდება. ბროზი ფთხილი. (იხ. ბერ., ქველ. შდრ. კუ., გარ.: ბ რ ა წ ი).
ბროზა ბროზა-ი ქვ. ბროზული (იხ. მათ.; შდრ. მენთ., ნიჟარ.: ბ რ ა წ ი ლ ი).

ბრუდი ბრუდი-ი || ბრუნდი-ი მრუდე, ბრუდი ხელი აქ (გადრ. ხელმრუდა).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ქუხილი. ელვას ბრუნბუნი მოკევა; ბრუნბუნის ხმა არი.

ბრუნდი ბრუნდი ქათმებს უხმობენ დასაბუდეზლად (უფრო ხშირად — კრუნს).

ბრუნდი ლობიოს, კიტრის, კარტოფილის.. დასარგავად ამოღებული პატარა ორმო, რომელშიაც თესლის რამდენსამე მარცვალს ჩაადებენ და მიწას მიაყრაიან. ლობიოს ბუნდა (იხ. ქვბლ, ქუ., ჭაჭან., გარ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ამობურცული მტკივანი ადგილი კანზე, — მუწუცი (შდრ. ქველ: ბ რ უ ე ი, ბ რ უ ე ა, გარ.: ბ რ უ ე ა).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ბოლვა, ხრჩოლვა კუნძისა (იხ. ქველ).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ბურთი (იხ. ძიძ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ბურთაობს. თელი დღე ბურთაობენ ბიჭუნებში.

ბრუნდი ბრუნდი კენჭაობის ერთ-ერთი ილეთი.

ბრუნდი ბრუნდი || ბრუნდი ქვ. მრავალწლოვანი ბალახია. აქვს დიდი გრძელუხუნური ფოთოლი, — ბურთა. (სინონ. ზმ. გლ. დ ი ლ მ ა, დ ი მ ე ლ ა, ყ ა რ დ ი მ ე ლ ა) (იხ. მათ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ბურთი (იხ. ქველ, მენთ.).

ბრუნდი ბრუნდი 1. ბურთა. 2. შავუტრძინანი ვაზის ჭიში. ბურთავით დახოული ტევიანი იყოდა ბურთავი (იხ. ჭავახ. ექ. ისტ., II, 442; ფრ., 24).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ფრინველის კანის რბილი გარსაფარი. გაწეწილი ბრუნდისაგან ბრუნდულებს და ბრუნდებს ვაკეთებთ.

ბრუნდი ბრუნდი-ი ლეიბი, რომელიც გაწეწილი ბრუნდით არის გავსებული. ვეღლაზე უკეთესი ბრუნდის ლინდლის ბრუნდი-ბრუნდი-ი ფუთფუთი, ფუვილი.

ბრუნდი ბრუნდი-ი ერთმანეთში ირევა, ფუთფუთებს. ბაზარში ხალხი ბრუნდობს. შეს გულში რაცადა ბრუნდობს, ქვე რა ვიცი მე.

ბრუნდი ბრუნდი ქვ. სქელი კვამლი. შუაეცხლიანი სახში სულ კვამლის ბურთა იდგა (იხ. გარ., შდრ. ბერ.: ბ რ დ ა ნ ა).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ზმ. სქელი კვამლი. იმითანა ბურბული იდგა, ერთმანეთს ვეღარ უყურებდით (შდრ. ძიძ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი სქელი ოლე, ერთმანეთში გადახლართული ეკლბარდანი მცენარეები (შდრ. ბერ.: ბ რ დ ლ უ, გარ.: ბ რ დ ი).

ბრუნდი ბრუნდი შავი ფერის წვრილი მწერი, ხოკო. აზიანებს ბედელში შენახულ მარცვლეულს. პურს ბურთა გასწენია (შდრ. ქველ. იხ. ქვეთ. I, გარ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ზმ. ნავარდი, ტრიალი (იხ. ძიძ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი აბრეშუმის თხელი თავსაფარი (შდრ. ხაბა; იხ. ქართ. დიალექტ., 682).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ქვ. ბალახეული მცენარე. ყვითელი ყვავილები აქვს. მის ნორჩ ფოთლებს ხსლისათვის კრეფენ, — ფურფურა (იხ. მათ.).

ბრუნდი ბრუნდი-ი უქორწინებოდ გაჩენილი შვილი, — ბრუნდი.

ბრუნდი ბრუნდი-ი იხ. ბ რ უ ე ე კ ე ლ ა.

ბრუნდი ბრუნდი თეთრუტრძინანი ვაზის ჭიში (იხ. ჭავახ. ექ. ისტ., II, 443; ფრ., 28).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ხმადაბალი გაურკვეველი ლაპარაკი, — ბურთუნი (იხ. ძიძ.; შდრ.: პ რ ტ უ ნ ი).

ბრუნდი ბრუნდი-ი კორიანტილი (მტერისა). წყალი ვერ მოახსნი, ბოშო, მაგ ეზოს, მშრალს რო ფალამ და ბრუნდი დააყენე. (შდრ. ქველ).

ბრუნდი ბრუნდი-ი ქალაქის (ზოგჯერ თიორში-თან ერთად) საჭამადი. აკეთებენ ახერ-

ზამთრისათვის შენახულ დაწულ ქალაქობას დაქრიან, მოხარშავენ საფენლოს ამოუკიდებენ, ჩოგნით მოურევენ — კორმეკები (იხ.) რომ არ გაუკითდეს, შეკაზმავენ მარილით, დანაყილი ნივრით, ნიგვზით და წუით. ბულაქა ყველაზე უმეტრო მძულს და მოსახლდომი ქვე ყოფილა (იხ. ქართ. დიალექტ., 682; შდრ. ბერ., ქავლ).

ბუჩხაზი ანარჩევი, უფშატი, წყრილმანი; ბუჩო (შდრ. ბერ., ქავლ).

ბუსაპი || **ბუსაობა** საქონლის ერთმანეთთან რქებით თამაში (იხ. ქავლ, ქავთ. II, გაჩ. შდრ. ლ. სიტყვ. კონა: ბუჩაობა).

ბუძბუძი 1. ზღარბი. 2. წაბლის ეკლიანი ბუდე (იხ. ქავლ, ალავ, გაჩ.).

ბუძუა ზმ. ბიძია (იხმარება მიმართვისას. ამ სიტყვით ის მიმართავს, ვისაც ბიძობა შეჰფერის). წყალი მამიტანე, ბუძუა, შეს გაზღას (იხ. ქართ. დიალექტ., 682).

ბუწაპა იხ. გველივენახი.

ბუნალი || **ბუნალია** სარეველა მცენარეა, — ბირკა (იხ. მაყ., ქავლ).

ბუწუწუალა || **ბუწუწალა** || **ბუწურველა** || **ბურწუწალა** ქიანჭველა (შდრ. ალავ: ბუწუწუკელა, ბუწუწელი; ქავთ. I: ბუწუწუკელა; ნიურ.: ბუწუწუკელა, ბუწუწელა; ქართ. დიალექტ., 686: ბუწუწელი).

ბაბაბლაშუბა-ს გაღამლაშებს. გაღატ. ზედმეტს იზამს. ნულა გააბლაშე ერთი!

ბაბაპვტბმბ-ს ვიწრო რამეში გაჩრის, გაჩხირავს რასმე. კუქურტანაში თითი გააქეცა (იხ. ქავლ).

ბაბაპიწრილა-ს ციციხლს დანათებს || ცალკე ოჯახად გამოეყოფა. ჩვე როცეცხლი გავაკიზილეთ, ერთი თუნგუნას მეთი კურკელი არა. გავგაჩღა-რა

ბაბუნჯალა მსუქანი, ფუნჯულა (ბავშვთ ლექვი...) შდრ. კაიშ.: ბუკუნჯალა).

ბუჭარ-ი 1. ცომის მოსაზელი დიდი გობი. 2. შალაღი მაგიდა ან დიდ კოდებზე (კოდებში ფქვილს ინახავდნენ) დადებული ძალიან ფართო სქელი ფიცარი, რაზედაც აწყოზდნენ ცომის მოსაზელ გობს, საფარს (იხ.) და ზოგ სხვა კურკელს. 3. ზმ. ზოგან ბუჭერს ეძახიან ბელელში გაკეთებულ თაროებს კურკელისა და პროდუქტების დანაწყოზად (შდრ. საბა: ბუჭერი, ბურეჭი, ნ. და დ. ჩუბ., ბერ., ქავლ, ალავ, ნიურ., ძოწ., გაჩ.).

ბლარ-ი ბაღლი, ბავშვი. რო გაგიჩენს ბლარებს, მაშინ ნახამ შენ სეირს (იხ. მენთ., ჩაქან.).

ბლარბ-ი 1. ძე. პერანგის, კაბის... გვერდებში ჩაყენებული ნაჭრები განის მისაცემად. 2. გარეული ფრინველის ბარტუი. 3. გაღატ. ბავშვი, ბაღლი.

ბლვიორ-ი მტვრის კორიანტელი (შდრ. საბა: ბლვირი, ქავლ: ბლვირი, ბლვირი; გაჩ.: ბლვირი, ბლვირი).

ბმნილმოზ იფივეა, რაც დაბძნა (იხ.).

ბჭბინ-ი ბოყვიანი კედლის გასამაგრებელი ფიცარი. კედლის ფიცრები რო აქეთ-იქით არ წავიდენ, ორ ბჭბინს უკეთებთ აღმატერად. ორივე ბჭბინს თავებით ზემოთ ერთად შეყრილია. (შდრ. ნიურ.).

ბ

(შდრ. ბერ.: კიზინი, დაკიზინება; ალავ: კიზილი).

ბაბაპვლმვ-ს 1. სამკვლევ თოვლში (იხ.) გაივლის და კვალს გაიყვანს. 2. ნიჩბით გაწმენდს თოვლიან გზას.

ბაბაპრმვ-ს გაანძრევს. ხელი არ გაუძრევიკა.

ბაბაპწაზრმვ-ს დასაქმებს, საქმეს მიუჩენს. გავამწყაზრებუე მუშებს და

მალე დაებრუნდები (შდრ. წერ.: გა-
წყაზრება; ბერ.: მწყაზარი).
ბაანათხომლმან-ს ათხოვებს, სანათხო-
ვროდ მისცემს (იხ. ქეგლ, გაჩ.: გაა-
ნათხოვრებს).

ბაპაპინინმან-ს პირამდე გაავსებს რაიმე
სითხით. კიქა გააპიპინა (იხ.
ქეგლ, გაჩ.).

ბაპრწყმან-ს გააქრობს, მოსპობს. ე
ჩიტანი რალმ გაარწყო რო არსადა
ჩაენ.

ბაბინტრაპან-ს გააშვივლებს, გაატრ-
ვლებს. დასაბანად ბოში გაატინტრა-
კა. ბატინტრაპანული. გატინტრაკე-
ბული ბიქუნეები ბანაობდენ (იხ. ძიმ.
გატინტრაქება).

ბაპშომან-ს გააუჩინარებს, გააქრობს,
უნილავს გახდის. რამ გააშპო ე სა-
სხლავი, რო ევლარსა მივაგენი (შდრ.
კუ.: გაშპობა).

ბაპანმან-ს მოახერხებს, შეძლებს რას-
მე. ბეგრი ეცადა, მარა ევრაფერი
გააწამა (იხ. ძიმ.).

ბაბარჯღლულ-ი გაბარჯღლული. გაბარ-
ჯღლული მუხა (შდრ. ქეგლ, მენთ.:
გაბარჯღლული).

ბაბაშპან იგივეა, რაც გაბაჯეა (იხ.).

ბაბაჯანან დაბალი (სიგანესთან შედა-
რებით). გაბაჯანა კაკალი. გადატ-
დაბალი და ჩასკენილი ტანის ადამი-
ანი (შდრ. საბა, ქეგლ: გაბაჯანი).

ბაბაჯან ფეხების უშნოდ გაშლა. ბა-
ბაჯული. უშნოდ იდგა გაბაჯული.

ბაბაჯიწკაპან ფეხების გაშლით დგომა
მეტი სიმტკიცისათვის (შდრ. წერ.,
გაჩ.: გაბაჯიწკინება).

ბაბაშპან 1. მაგრად ცემა, დაუეუვა.
2. საბეგველას ცემით პარკოსანი
კულტურებიდან (ლობიო, ცულისპი-
რა, ბარდა...) მარცვლების დაურევი-
ნება (იხ. ქართ. დიალექტ., 682).

ბაბაშპან-ს მაგრად გააძლებს. ისე კაი
ბალახებში მყაედა ძროხა სანაპიროდ,
რო მაგრა გაეხეკე. ბაბაშპანი. ე
ცხვრები რა გაბესკილები მოვიდენ,
სათიშში ხვარსა შეიპარებოდენ? (იხ.

ჩიქოვ, ალავ, მასალ; შდრ. მენთ.:
გაბესკენა, ქეგლ: გაბესკენუ-
ლი, ქავთ. I: გაბესკენა. გაბეს-
კენა).

ბაბაშპან ძლიერ გაძლომა. ბაბაშპანი.
ისე იყო გაბეყილი, რო ადგომა უქირ-
და (იხ. ქეგლ, გაჩ.: გაბეყილი).

ბაბაშპან-ს ზედპირს გაუუჩინავს (მიწას,
წყალს...), ყინულის ძაფებით გაუჩინდ-
ბა. წებელი გაუბიძგია მენთა.

ბაბაშპან-ს ფეხებს შეუჭრავს. ე ცხვა-
რუკა გაბორკე, უნა გაუპარკო.

ბაბაშპან-ს || ბაბაშპან-ს მრუდღე
გახლება, გამრუდლება. ნედლი ფიცა-
რი დაუჭორკავი (იხ. დაჭორკვა) და-
ჩენილა და გაბრუდებული.

ბაბაშპან დაბუფება (იხ. გაუბრუ-
შდება).

ბაბაშპან-ი დაბუფებული. ფეხი
მაქ გაბრუებული.

ბაბაშპან-ს ბუმბლს (იხ.) გააცლის,
გაუტავს. ქათამი გაბუმბლა.

ბაბაშპან-ს თავბრუდახვევა, გარე-
ტინება (იხ. ბერ.; შდრ. ქეგლ: გა-
ბრუბესალებული).

ბაბაშპან-ს ვლ. გადაელაპარაკება.
მეზობელს გადაენახება.

ბაბაშპან-ს გადაავიწყდება, რის გა-
კეთებასაც აპირებდა, სხვა (უფრო
უმნიშვნელო) რაიმე მიიპყრობს მის
ყურადღებას.

ბაბაშპან-ს წვიმა, თოვლი... შეწყუდ-
ება, გადაიღებს, გამოიღარებს (იხ.
ქეგლ, ძოწ.: გადაკარება; გაჩ.:
გადაკარებული).

ბაბაშპან-ს (გულს) მწუნარებას
გაუძლებს, კირს, უბედურებას გაუშ-
კლავდება, გამხნედება, გულს გაიშა-
გრებს, ღარს და მწუნარებას გული-
დან ამოიღებს. გადაიქართულე გუ-
ლი (ეტყვიან ხოლმე მწუნარებაში
მყოფს) (შდრ. ლლ. სიტყვ. კონა: გა-
დაქართულეება).

ბაბაშპან-ს გადათელავს, ჩაჭე-
დავს, ფეხით გასრებს, გააფუჭებს (ნა-
თესს, ნარგავებს...). ეილაცას საქო-

- ნელს გოდოუჭირგალებია ეენახში (მღრ. ბერ., ალაფ., ქეგლ: ჭირგა-
ლი).
- **ბაბაპარულ-ი** ცურვის ერთ-ერთი სა-
ხეა.
- **ბაბამრეზ** ქუღიანი სოკოა, ზემოდან
წითელი. ქვემოდან — თეთრი. არ იქ-
მება, შხამიანია.
- **ბაბამში** სხალი საშემოდგომო-საზამ-
თრო მსხლის ჭიშია. ნაუფი საშუალო
ზომისაა, მწვანე, დაწინწკლული (იხ.
ბრეგ. 109). (სახელწოდება, ალბათ,
უკავშირდება ონის რაიონის სოფ. გა-
დამშს).
- **ბაბანაბელ-ი** გადაბელილი ხე. ზაფხულ-
ში გადანაბელი კოპიტი გამხმარა (იხ.
ქეგლ).
- **ბაბაპარსაშ-ის** გადაპარსავს. თავი გა-
დამპარსა.
- **ბაბასაგდამელა** წისქვილის ღარიდან
წყლის გადასაშვები ფიცარი (იხ. ბერ.,
ქეგლ, ძოწ.).
- **ბაბასულფირება** გულის შეწუხება,
გულის წასვლა, გულის შეღონება (იხ.
ბერ.). ბაბასულფირებულნი. გადა-
სულფირებულს ცივი წყალი დააღუ-
ვიეს და ძლივს მოაბრუნეს.
- **ბაბატყაულ-ი** ტყავგადაცლილი, გადა-
ყვლეფილი, გადატყავებული. დავეცი
და მუხლისთავი გადატყაული მაქ
(იხ. ქეგლ).
- **ბაბაუცენიკილდება-ა** იხ. გადაუცინ-
კილება.
- **ბაბაფალაშ-ის** გადაგვის. კალო გადა-
ფალა, ეზო ჭერ არ გადაუფალა
(იხ. ქართ. დიალექტ., 082: გადა-
ფალა).
- **ბაბაფიჩინდება-ა** ტირილის დროს ხულის
ველარ შოთქვამს, გადაბურდება.
ბაბაფიჩინებულნი. იმდენ ხანს იყო
გადაფიჩინებული, კილაზე გადაგვრია
(იხ. ქუ., ქეგლ, შდრ. შარაშ.: გადა-
ფიჩინება; ალაფ.: გადაფიჩინ-
ება).
- **ბაბაფორიალა || ფორიალა** (საინი) არა-
ღრმა თეფში (იხ. ქეგლ: ფორიალა
- თეფში; შდრ. ნიჟარ.: გადაფორი-
ალაბული).
- **ბაბაფუნტაშაშ-ის** გადაბუგავს, გადა-
წვავს, ცაცხლს წაჟილებს (მღრ.
აფუნტაკლავს; ქეგლ: გადა-
ფუნტაკრავს).
- **ბაბაჰაშაჰაშა ზმ., გლ.** უანაში ქვის აკ-
რეფა, გამოტანა და გადაყრა.
- **ბაბაჰანა** (თავისა) წინდის და მისთ.
ქსოვის ნაწიბურით დამთავრება, თავ-
ვის ისე შემოქსოვა, რომ ნაქსოვი არ
ღაირღვებს.
- **ბაბაღანაღალაგულ-ი** არაქათგამოცილი-
ლი, დასუსტებული, ქანცაწვეტილი
(მღრ. ღლ.: ღანღალი).
- **ბაბაღარენცილი-ი** გაღარეცილი. გადა-
ღრენცილი ღობე (იხ. ქეგლ: გადა-
ღარცილი).
- **ბაბაღაშაგულ-ი** ძალიან დაბერებული,
გაღარჩებული. შენისთანა გადაღაშ-
ებულს ცოლად ანა კაი ვინმე წამო-
ყვებოდა (იხ. ქეგლ: გადაღარჩუ-
ებული).
- **ბაბაღოლაშა** (ხელისა) იხ. ხელი
გადაუყვება.
- **ბაბაღარა** (უბლის) კბილგასაყარით ხერ-
ხის კბილების აქეთ-იქით გადაწევა,
რომ ხერხი არ გაიქეკოს ხერხვისას
(იხ. გაჩ.: კბილის გადაყრა).
- **ბაბაღული-ის** გააგიფებს, ჰკუაზე შეშლის.
გაღარა და გადაგშალა ჩემა გამ-
ჩენმა (წუევლაა).
- **ბაბაღსინიკილაშა** ჰამის ან სმის დროს
სასულეში გადავარდნა საკმლის ნამ-
ცაცისა, წულის წვეთისა (იხ. ალაფ.
მასალ., ქავთ. I).
- **ბაბაღვაშინება** გადაწვდომა (იხ. ძიძ.).
- **ბაბაღაშაგულ-ი** ზმ. იგივეა, რაც გა-
დახჩუებული (იხ. ქართ. დია-
ლექტ., 082).
- **ბაბაღვინდაშაშა** ადრე გაზაფხულზე
ღვინის მეორედ გადაღება (იხ. ფრ.,
290).
- **ბაბაღხაგულ-ი** დაჩაჩანაკებული, ძა-
ლიან დაბერებული (იხ. ქავთ. II).

ბაღმამ-ს (სინათლე) მიტად თხელია; გამკვირვალა. ე ტყავუკა ისე თხელია, სინათლე გადგამს, საქალაბნედ ქვე რას ივარგებს.

△ ბაღმამ-ა გლ. მოპრილი ხე სხვა ხეს მიეყუდება, მიწაზე არ დაეცემა.

ბაღმოტლაბამ-ს || ბაღმოტლაბამ-ს (ენ-ახ) გადმოავლებს, გამოყოფს ენას (ჩვეულებრივ, გამოხაჯარებლად).

ბაღმოტპიონინდამ-ა ხმაურით გადმოიღვრება. საშუბურიდან (იხ.) ყურძნის ტბილი გადმოთქვინინდა.

ბაღმოტსხამ-ს ბულიდან წამოჩიტებულ ბარტყებს გადმოიყვანს, ფრენას ახწავლის. მერცხალმა ბარტყები გადმოსხა.

ბაღმოტპანამ-ს (თვალეებს) გადმოპარაფავს, გადმოაბრიალებს, გადმოატრიალებს (წყრომის, გაჭავრების ნიშნად). რა გადმოქაჩე მა თვალები!

ბაღმოტპალაპამ-ს (მდინარე) წყალდიდობისას კალაპოტიდან გადმოვფა და ნაპირს წალგყავს. რიონს გადმოუქალაეებია.

ბაღმოტპაფუნულ-ო გადმომხოზილი, გადმოხრილი. ფხილის ბუჩქები ვაზებში იყო გადმოყვანული.

ბაღმოტპამ-ა გაეკელება, გაეჩხირება, გაეხირება, გაერება. უღლიანი ღორი ღობეში გაკვეტებულა (იხ. ქველ).

ბაღმოტპამ-ა იფიფა, რაც გაეკვეტებ-ბა (იხ.).

△ ბაღმოტამ-ა ზმ., გლ. დაიკარგება, დაეკარგება. ოთხი ვაეა მყამლა და ოთხივე ქარში გაერთო (იხ. ძიმძ, ქართ. დიალექტ., 182).

ბაღმოტამ-ა იაფი ვახდება, გაიფდება. წნეულს კაი მოსავალი იყო და ხილი გაეფებულა ბაზარში.

ბაღმოტარამ-ა ცეცხლთან ახლოს ქლომის გამო წვივებზე ჩუთრი (იხ.) გაუჩნდება. უი, რაეა გამჩუთვრია ფხეები.

ბაღმოტარამ-ა გაეხარდება. ძან გეეხარაყე ჩემი მისელა.

ბაღმოტარამ-ა გლ. იწყინება, გაჭავრდება. ი თათრები რო ნახა, ქვე გაეჭავრა.

ბაღმოტარამ-ა მცირე ზომის ფეხსაცმლისაგან ფეხის ქუსლებზე მოხრული და გაიწვრებული მტკივნეული ადგილი. გამხმარამა ქალაბნებმა გაზიკულები გამიჩინა ფეხებზე (შდრ. კიშენი, II: გაზაკი, ნ. ჩუბ.: გაზაკი, გაზაკი).

ბაღმოტარამ-ა გამოუმწალი, ცულად გამომცხვარი პურის ან მჭადის გული, მძიმე, დატკენილივით (შდრ. ქველ: ზეკეა, გაჩ.: დაზაკებულო, დაზაკული; ლლ. სიტყვ. კონა: გაზეკილი).

ბაღმოტარამ-ო გასვრილი, გათითხნილი, გათხვრილი. რაეარი გაზუნული ხელებითა კამ, შე ზარმაცო, ვერ დეიბან ხელებს? (იხ. ქველ).

△ ბაღმოტარამ-ა მეთისმეტად დათრობა. ბაღმოტარამილი. ისე იყო გათხვრილი და ამოთხვრილი, გზას ველარ იგნებდა (შდრ. ქველ).

ბაღმოტარამ-ს გლ. გაიშვერს. გაუბჭგენია პაპიროზი და წევს.

ბაღმოტარამ-ს ზმ., გლ. გაიგებს. ახალი ანბაეი გაიგენი? (იხ. ძიმძ., შდრ. ქველ).

ბაღმოტარამ-ს კვინტრიში (იხ.): გაიკრნს, გაიკუნტრუშებს. ხბობმა გაიკვინტრიშეს მინდორში (იხ. გაჩ.).

ბაღმოტარამ-ს ხაყირჩხნი სავარცხლით თმას დაივარცხნის.

ბაღმოტარამ-ს დაიწუნებს, მოიძულებს, მიატოვებს. გარეულმა ფრინველმა თავის ბუდესთან თუ ადამიანს შუხსწრო, ბუდეს მიატოვებს (კვერცხები თუ აქვს დადებული, მაშინაც კი. თუ ბარტყები ჰყავს, მათ სახელდახელოდ გაკეთებულ სხვა ბუდეში გადაიყვანს). ჩხიკვის ბუდე მჭონდა დაგულებული, მარა გოლმგუნებია (შდრ. ბერ.: გ-გუნება).

ბაღმოტარამ-ა უპატეეც. მაგრად გამოძლება. გეიჩვერა სადილით და წამოიგანა ტახტზე.

ბაღმოტარამ-ს ახლობლის გარდაცვალებისას წვილ-კვილის ატეხს და ამოი-

მეზობლებს გააგებინებს უბედურებას. ე სეფე ორჯელ გეიცხადეს და კოდო ცოცხალია.

ბინიფლმა-ს: ბულს ბინიფლმა-ს ნელს სანუკარ ხაქმელს შეკამს. ისე გემბრიულად გაიხელი ე კურდული ხორცი, — გული გაინედლე.

ბინიფლმა-ს ზმ. || ბინიფლმა-ს ქვ. ||
ბინიფლმა-ს გლ. სითხე გაუქდება, გაიფლნება. რთელის წინ ხორგოში ცივ წყალს ჩაუყენებთ, რომ კარგად გაიფიქროს (შდრ. კაიშ.: გაქინთული; ქავთ. I: ქინთხავს).

ბინიფლმა-ს გაჩუქდება, ხმას არ ამოიღებს, გაიტვინება, გაისუნება. რას გასუნებულხარ, თქვი რამე. რო ველარაფერი მიპასუხა, გეისუნება. ბასუნბული. უძრავად იდგა გასუნებული (შდრ. ნოზ.: გასუნებული).

ბინიფლმა-ს ზმ. გაისტუმრებს. — დათიკა გაიტუმრე? — გავიტუმრე, აბა არ გავიტუმრე!

ბინიფლმა-ს გაიფლნება. გეიფლნებ, ბიკო, ამდენი ხნის ძილი ვის გოუგონია.

ბინიფლმა-ს ზმ. || ბინიფლმა-ს ქვ. სულ ერთიანად დასველდება, გაიწუნება, გაილუმბება. თავიდან ფეხებამაღრი გევიღულე. ბალუნდული. რასა გეხარ, რაე ხარ ბალუნდული (იხ. გარ.: გაიღულება; ალავ, ქავთ. I: გაღულეა).

ბინიფლმა-ს გაიფლნება, გაიქარავს. ეკლი ბარდებში გევიჩხობე ფეხები.

ბინიფლმა-ს რაიმე აღოსთავს (იხ.) დაიწყებს, პირველი შეუდგება. ხენა გაიწყებს; თიბა გაიწყის; რთელი არ გოუწყიაყე.

ბინიფლმა-ს გლ. ერთმანეთს მიეკვრება, მიეყრდნობა, მიეჩაკვება. მოქრილი ხე გაიხიკვა (=არ წაიქვა მიწაზე, სხვა ხეს შეეძლო ტოტებით).

ბაქაქვა გაქენკვა.

ბაქარა-ს შავარ ყლორტებს შეკამს. ვაშლის ჩქვიფი (იხ.) გოუქვრებხია ხა-

რებს. ბაქარა-ს იხ. თხებისგან გაქვრებლი ნერგები.

ბაქარა-ს თოკით (ღველით...) შეკრავს, შებოქავს (იხ. ქველ).

ბაქარა-ს კაკლის როგოს შუაზე გააპობს (დანით) და ღებნებს ამოიღებს (იხ. წერ.: გაქუქვა).

ბალარტხულ-ი იხ. გაღრთხული.

ბალარტხული ღვინო შორ გზაზე ნამგზავრი ან ცუდად გადაღებული ღვინო (იხ. ფრ., შმ).

ბალიზმება გაფშოება, მოძრაობის უნარის დაკარგვა (სიცივისაგან...). წყევლა: გავილიგვდა და გავიფშოდა ფეხებით (იხ. ალავ, ღლ., შდრ. ქავთ. II: გალიგვა).

ბალარტხული ლოპარობისას (იხ.) კანს (ქერქს) გააცლის (ზოგ მცენარეს, შავ, თელას, აკაცის, ცაცხვს...). ბალარტილი. გლოპილი ხე (იხ. საბა, ნ. ჩუბ., ქველ: გალოპრილი; ღ. ჩუბ.: გალოპერა; ნიფარ. გალოპერა; გარ.: გალოპილი).

ბალარტხული-ი || ბალარტხული-ი || გლ. ბალარტხული-ი ერთიანად დასველებული, გაწუნული, გაწუმპული (იხ. გარ.: გაღრთხული).

ბამაპლობა I. სახელი, გავლენა. უწინაე არა ჰქონია დიდი გამაელობა და ახლა, გადაყენებულს რალა გამაელობა უნდა ჰქონდეს. **II.** გამოსავლიანობა. ჩიტაკვერცხას კაი გამაელობა აქწნულს.

ბამაპლო-ი ნაწვიმარზე ტენით გაფლნეთილი. კაი გამაპლია ახლა მიწა და უნა გამოვასწროთ თოხნა. ლობიოს დარგვა ბამაპლოში უნა მოასწრო.

ბამაპლო-ი გამაელებება. ძან გამაელებდა ნასწავლი ხალხი.

ბამაპლო-ი რკინის ხაფანგის ერთ-ერთი ნაწილია, ნადირს რომ ფეხზე შემოეკიდება. პატარა ნადირის დასაქვრ ხაფანგებში გამირეები (ხაფანგს ორი გამირი აქვს) რკალისებურია, ხოლო

დიდ ბაზანგებში (მგლისა და დათვის დასაქერად) გამირები კუთხეებიანი და კბილებიანი (იხ. რობაქ., 44).

ბამპვლევა იხ. გაამკელეეს.

ბამოპინდრიშბ-ს გამოაჯღებს. სამ-სახურადან გამოაბინდრიშებს.

ბამოპანასხმ-ს კარგად გამოწმენდს, გააპრილებს. ნაცარწმენდილმა ისე გამოაკანკასა ე ქვაბუნა, რო სულ პრილი გააქ.

ბამონანაღმ-ს 1. რაიმე შემთხვევას, გარემობას თავის სასარგებლოდ გამოიყენებს, შემთხვევით ისარგებლებს; უკანონოდ მიითვისებს რასმე. 2. მოიპარავს, აწაპნის.

ბამოპარონიშ-ს გამოატარებს.

ბამოპასხმარისმ-ს სახმარად ვარგისს გახდის. ახალი კური, ჩაფი, ღოქი, ქოთან... ან ძველი, დიდი ხნის უხმარი (რომელსაც ნახმელარის (იხ.) სუნი აქვს). საჭიროებს სათანადო დამუშავებას (შდრ. გამოსანთლავს).

ბამოპაზმ-ს ბაზი ღობიოს პარკიდან მარცვლებს გამოიღებს, გამომარცვლავს. ცოტა ღობიუკა დამჩა გამოსაბაზი და ის გამობაზე ჩემ მოსვლამდინ (შდრ. ძიძ.: გამობაზეა).

ბამოპარბ-ს გამოათავებს საბარავს, დაუბარავ მცირე დარჩენილ მონაკვეთს დაბარავს. ცოტუნია დამჩა გამოსაბარავი, იმას გამოებარამ და მოვალ.

ბამოპლინტულ-ი || **ბამოპლიტულ-ი** (თვალეზი) წირპლიანი, წირპლის მქონე თვალეზი.

ბამოპმუტურღმ-ა გვარიანად გამოთვრება. ნელი-ნელა სმაში ისე გამობეუტურდა, რო წასვლა ვეღარ მოიგონა.

ბამოპანახმ-ა ხმ., გლ. გამოელაპარაკება (იხ. ძიძ.).

ბამოპოტიშმ-ს თიხვას გამოათავებს, გასათიხად დარჩენილ მცირე ნაკვეთს მთლიანად გათიხავს.

ბამოპოთხნი-ს თოხნას გამოათავებს, გასათოხნად დარჩენილ მცირე ნაკვეთს მთლიანად გათოხნის.

ბანღიგღმ-ს გამოიხურავს. კარიღთსილად გამოოგდე (იხ. ქეგლ).

ბამოპინპანწმ-ა ახალ-ახალ ტანსაცმელში კოსტად, მოხდენილად გამოყნუობა, — გამოკოპწიავლება. საპატარძლოსავით გამოკვანწულა (იხ. მენთ. ქართლ.). **ბამოპინწულ-ი**. უყურე ქართი, რავა გამოკვანწული დეიჭგიმება (იხ. ქუ.; შდრ. შარაშ.: გამოკვანწული).

ბამოპინწულ-ა გახდება, დაილევა, დაშქლევდება, შეწულდება. ამ სიტყვებში მაღა არა აყვე ბოშებს და სულ გამოიყანკლენ (შდრ. ქავთ. I: გამოკლანწვა; ალავ.: გამოკანწული).

ბამოპინწუჩაშტმ-ს (ახალი მთვარე) ხუთშაბათს გადასცილდება. წინათხეს (სახლის მასალად იქნებოდა ნავარაუდები, ხაუვრეუ, სახაქედ (იხ.) თუ სხვა დანიშნულებით) ახალ მთვარეზე არ მოქრიდნენ, არ ვარგაო. მლილი (იხ.) გაუჩნდებაო, „უნდა გამოიხუჩა-ფათოსო“ (იხ. ქეგლ).

ბამოპინ-ს გამოსაკველ მცირე ნაკვეთს ბოლომდე მოშკის.

ბამოპინ-ი შექნილი ნივთის ან საქონლის ყოფილი პატრონი. — გამოიდევლი. ძან მეწველი ძროხა გამოდგა, ღმერთმა ააშენა ამის გამომცემი.

ბამოპინრძმ-ა (წუთისოფელს) გამოესალმება, გამოაკვლდება. შენ გამოინიკვდი ამ წუთისოფელს, შე გლახა, შენა (შდრ. ბერ.: გაანიკვება; ალავ. ოკრიბ., ძოწ.: გამონიკვებული).

ბამოპინშმ-ს ურწვით გამოვა, გამოყოვნავს (იხ. ბერ.: ნოყეა).

ბამოპირმ-ს პირს გაუთხელებს (იარაღს). ხმარებაში დაბლაგვებულ იარაღს (სახნისს, თოხს, ნაქახს...) მკვდელი ქურაში გააღურებს, გრდემლზე დადებს და უროს ცემით პირს გაუთხელებს. შემდეგ აწრთობს და ჩარხზე გალესავს. **ბამოპირული**. ახალი გამოპირული თოხი. (შდრ. ქეგლ).

ბამოპრბმ-ს შიგადაშიგ ჩარგავს (მომცლადრ ადგილებში). ზოგან არ იყო

ლობიო ამოსული და ხელახლა გამო-
ერგევი. (იხ. ქართ. დიალექტ., 666,
ლ., ნიჟარ.: გამოერგული).

ბამორწაპავ-ს აწყვეთ შეამოწმებს რაი-
მე ხაწყაოს სიდიდეს, მოცულობას, —
გამოწყავს. ფუთიანი ჩაფი გამორწყა
(შღრ. ქეგლ).

ბამოსანთლავ-ს ახალ კურს (ქვევრს)
სანთლით ან ქონით გაოხავს, გამოა-
სახმარებს. ორმოციანი ბამოსანთლა
(იხ. ფრ., 130).

ბამოუშთიბა-ა გლ. გამოუჩნდება, დაემა-
დება (იხ. ძიძ.).

ბამოუშტაპვლავ-ს გამოლოცვის ერთ-
ერთი სახეა. შეშინებულ ბავშვს მტკა-
ვლად გაშლილ ხელს მკერდზე დაადე-
ბენ და გამოუწრუპუნებენ (იხ.). მტკა-
ველს რამდენჯერმე გააანაცვლებენ
მკერდზე აქეთ-იქით და თან დაუო-
ლებენ „გულო ნუ შეგშინებია, გულო
მოდი საგულებსა“. ამასაც რამდენჯერ-
მე გაიშეორებენ. ბოში ძალს შეუში-
ნებია, გამოუშტკავლე.

ბამოუშპვარ-ს ზმ. გლ. გამოუშვარს.

ბამოუხდება-ა ზმ. (ვარ. გლ. გამოუ-
შთება) დაებადება, გამოუჩნდება
(იხ. ქართ. დიალექტ., 682).

ბამოუწრუპუნება-ს შეშინებულ ბავშვს
წრუპუნით გამოულოცავს. გულზე
მტკაველს დაადებენ (იხ. გამოუშ-
ტკაველებს) და წრუპუნს დაუო-
ლებენ. (მოზრდილების მიმართ ირო-
ნიულადაც იტყვიან — „ალუ არი და
გამოუწრუპუნე“).

ბამოფალავ-ს გამოფავს. პატარალმა
სახლი გამოფალა.

ბამოღვინძება გამოღვიძება. აღრე გა-
მოღვინძებას არა სჭობია რა.

ბამოშპანილ-ი რაკული ვაზის ერთ-ერ-
თი ქიზია (იხ. ფრ., 21).

ბამოშპიციავ-ს (თვალეხს) გამოაქუცტს.
ბამოშპიცული. იმაზე აქ თვალეხი
გამოყვიცული, ვის რა ააღრიტოს.

△ბამოშოლა (ღვინისა) ღვინის (არ-
ყის...) სმის მეორე დღეს ცული შეგ-
რძნება, თავის ტკივილი, ზოგჯერ გუ-

ლის რევა, — წყნა ღვინისა. მამა-
ჩემა ღვინის გამოყოლა იცოდა და
მითომ არ ეძალებოდა ღვინოს. ბა-
მოშოლილი. გამოყოლილია, თავი
სტკივა და წყეს.

△ბამოშოლა გაბმით, მიყოლებით;
განუწყვეტილ. ზამთარში თელი გა-
მოყოლება სტუმრიანობა გვქონდა.

ბამო-ს-წაპავ-ს (ბაყუბეში) ჩვილ ბავშვს
სიცხეში ბაყუბეში კანი დაუწითლდ-
ბა ხოლმე და გამოაყრის. ბონს ბაყ-
უბეში გამოსწავა.

ბამოწვიდება-ა შეტისმეტად გახშება, გა-
ფშოვდება (იხ.) ქადი გამოწვიებულია.
ბამოწვაპულ-ი მოხდენილად, კობლად
გამოწყობილი, გამოპრანჭული, — გა-
მოწვეპილი. დღიანულზე გამოწყა-
პული გავერგოდი ხალხში.

ბამოხანხლავ-ს სახელდახელოდ, სახ-
წრათოდ შეწვავს; გამოხუხავს. ქყინ-
ტილი ტარო გამოხანხლა ლადარში
(შღრ. ქეგლ).

ბამოხილავ-ს (სკას) თაფლის ამოხა-
ლებად გახიწავს და ამოიღებს თაფლს.
ბამშვლარ-ი იხ. გააქელები.

ბამშარცხელი-ი მშარცხელი, გამშარცხე-
ლი.

ბამშარცხება-ა გაბარჯდება, გაცეცხლ-
დება, გაფოხდება, გაწიწმადდება, გა-
ცხარდება.

ბამშვდური-ი მთელ სიგრძეზე რომ გახ-
წვდება. კედლი გამშვდური ფიცარი
თუ არ გვექნა, აფრას დაეყენებთ და
იმაში ჩავსვამთ კედლი ფიცრებს ორი-
ვე მხრიდან (შღრ. ძიძ.: გამშვდ-
ური ფიცარი).

ბამშპარცხება-ა გაჭავრდება, გაწყურება,
გაგულისდება, გაბარჯდება.

ბანატხ-ი დიდი ზომის გულიანი სქელი
ნამცხვარი. განატხი რიტუალური და-
ნიშნულებისა და მას მხოლოდ რაიმე
დღესასწაულთან დაკავშირებით აცხო-
ბენ. გული სხვადასხვა აქვს: ერთში
მოშუშული ფქვილისა, კაკლისა, ლო-
ბიოსი და სხვ. უფრო ხშირად კაკლი-
ან განატხს აცხოებენ. განატხები ვი-

ეოდო, საახალწლო, სააღდომო, სა-
ელო, ვენახ-მამულის დასალოცი (იხ.
ქართ. დიალექტ., 682; შდრ. ქავთ. I,
ძიძ.).

პანძრახი — იხ. შეგულიანებული,
რისამე ჩასადენად ჩაგონებული (იხ.
ძიძ., ქრესტ., 277).

პანჯარა || **პანჯირა** ცეცხლზე ნახმა-
რი კურკლის ფსკერსა და გვერდებზე
გარედან მოკიდებული მური, მკვარ-
ტლი (შდრ. ალავ.: ჭანგარა).

პაპარცაპ-ს 1. გაკრეც. ცხვარი გაპარ-
ცა. 2. თმას, წვერს გაპარსავს, მოპარ-
სავს. თავი გაპარკე! (შდრ. გაჩ.:
პარცაპს).

პაპარციხა — იხ. დიდ გაქირებაში
ჩაყარდნილი, გაქირებული (შდრ.
ჩიქოვ.: გაპარკიკება; მენთ.
ქართლ.: გაპარკიკლება).

პაპიპინა — იხ. გაფიპინა — იხ.
შეშუბებული, შესივებული. გააიფი-
ნებული ქონდა სახე (შდრ. ბერ.: და-
ფიქინება; ქეგლ: გაბიქინე-
ბული, დაფიქინებული;
ქავთ. I: გაბიქინებული).

პაპიტინა — 1. ძალიან გაძლება 2.
გასუქდება (შდრ. შარაშ.: გაპიტ-
კინებული; ბერ.: გაპუტკუ-
ნებული — სიტყვაში: პუტკუ-
ლა).

პაპიტინა — იხ. გაფოთინა.
პაპუნტა — იხ. მსუქანი, გაფუნჩული. გა-
პუნტული გოგუნა (შდრ. ბერ.: პუნ-
ტულა).

პაპუნტა — იხ. გაბღვნი, გაპუტავს.
გავპუნტემდით ქათამსა.

პაპუნტა — გაღდება (თოვლი). თუ ამი-
თანა თბილი დღეები იქნა, თოვლი მა-
ლე გაქვდება. ბამპუნტარი. გზებზე
თოვლი გამეყვარა.

პაპუნტა — იხ. იგივეა, რაც გაიქლინ-
თება.

პარა 1. თვის ზეინის ან მომილი პუ-
რის კონების საზიდად გაწყობილ მარ-
ხილზე სიგრიძე, თანაბარ მანძილზე
დამაგრებული (ღვლტრებით რამდენ-
სამე ადგილას გადაწული) 4 კოვრი.

2. ურმის ზესადგარის კოვებზე დამა-
გრებული ორი კოვრი. 3. ზმ. ღობის
სარბზე მიყრული კოვრები (შდრ.
ბერ., ქეგლ, მენთ., ძოწ., ქავთ. II,
ქართლ.).

პარმანი გლ. გარეთ. ის გარეგნი დარჩა
(იხ. ძიძ.).

პარმანი ბიძაშვილი შორეული ბიძა-
შვილი, არა ნამდვილი ბიძაშვილი
(შდრ. ტანიბიძაშვილი). სუ-
ყველა გარეთა ბიძაშვილი რო დავა-
ტიყო, ვერც კი დეეტევიან ამ სახში
(იხ. ძოწ.: გარეთ ბიძაშვილი;
ქავთ. I: გარეშე ბიძაშვილი).
პარმანი ბასმალ ეფემ. საჭირო ოთახ-
ში გასვლა. ბოშს მიხედეთ, გარეთ
გასვლას ითხოვს.

პარმანი — ქნევით ან ჭოხის ცემით
მტვერს გააყრევიანებს, — გაბერტყავს,
გაფერტყავს. ხალიჩა გეიტანე გარეთ
და გარეკე (იხ. წერ., ძოწ.).

პარმანი || **პარმანი** გლ. თავჯავის
(იხ.) ნაწილია, ოთხი წერილი და
ორი ფსხილი გარეწანი გაწყობილია
ნეფსაზე (იხ. ნეფსა) და სართა-
ულაზე (იხ. ძიძ.).

პარმანი ზმ. გლ. დაკარგვა (იხ. გა-
ერთობა).

პარმანი ქორის დასაფრთხობად „არი-
არი-არის“ ხმამალა შეძახება (შდრ.
ქეგლ: გარიალება).

პარმანი — მიწაზე თოვლი ალაგ-
ალაგ გაღდება; თოვლი ღნობას და-
იწყებს (შდრ. ჩიქოვ.: გარილე-
ბა; ძოწ. გარილოვდება; ქავთ.
II: გარილოვება).

პარმანი — ნაქსოვი შალის მოსახსნაში.
თავისი ხელით მოიქსოვა გაროზი (იხ.
ბერ., ქეგლ).

პარმანი — გაქრება, გაუჩინარდება.
სა გარწყვენე ჩიტები, რო აღარ ის-
მის მათი ხმა? (შდრ. ქეგლ: გამ-
წყვეარი; ალავ.: გარწყვა).

პარმანი || **პარმანი** — ქვ. ვაზის რქა
8—9 კვირტზე გასხლული, მიმავრე-
ბული ხარდანზე (შდრ. ზმ. საკავე-
ბელი, გასაკრავი) (იხ. ფრ., 81).

Δბსსპალ-ი გამოსავალი. წნეულს ყურძენს კაი ვასავალი აქ. ალექსანდრეულს თუ კარგა დაამწიფებ, გასავალი ერთა აქ, მარა სამაგიეროდ მის ღვინოს სხვა ვერ გოურთოდება.

ბსსპირჩხნი სპარსხალი მსხვილ- და იშვიათბილებიანი სავარცხელი (გრძელი ან ახალდაბანილი თმის დასავარცხნად ხმარობენ) (იხ. წერ.; შდრ. გაჩ.: კირჩხნა).

ბსსპარპ-ი ზმ. იგივეა, რაც გასაბამი || გასაბმელი.

ბსსპილამ-ი (ლობიო) რაც უნდა გაქილონ (იხ. ლობიოს გაქილება).

ბსსპმუნაშ-ი იგივეა, რაც გასაქილავი.

ბსსინიშაბულ-ი მაგრად გამძლარი, გაბერილი. || გასუქებული, ჩასუქებული (იხ. შარაშ; ქველ: გასისინდება; შდრ. ბერ.: ზიზინ).

ბსსპანჩაშ-ს გაყოვეს, გაქაჩავს, დაიქერს (შდრ. წერ. გასკანჩევა; ქვეთ. I: გასკეანჩევა).

ბსსპარტალმა-ა გაფართოხლდება, გაფართოხლებს, ფართოხალს დაიწუებს. გველი გასპარტალდა (შდრ. ძოწ.: გასხმარტალდება; ქვეთ. I: გასმარტალი).

ბსსმბტ-ს || ბსსმბტაშ-ს გაქულებს, გასრებს (მწერს, ქვეწარმავალს და მისთ). რწყილი გასმბტა. ბსსმბტილი. გასმბტილი გველი ეგდო გზაში.

ბასულთაშ-ს ყელში წაჭირბობით ხუნთქვას შეუქრავს, დაახრჩობს.

ბასუნელმა-ა სისულელეს იზამს, გასულელდება. რაეა ლაპარიკობ, ქვეხვარ გასუნელი?

ბასხლიპაშ-ს ნელდ ტყავს ორმხრივ წაწვეტებული ჭოხებით დაქიშავს, გამართავს გასახმობად. უწინ კაჩაზე შედებდნენ, სადაც ბოლში ხმებოდა. ბასხლიპაშ. ტყაის გასხლიპა. ბასხლიპაშლი. გასხლიპული ხარის ტყავი (იხ. ბერ.: გასხლიპევა; ნიჟარ.: გასხლეპევა).

ბატკვლამა გასკდომა, გახეთქა, გაობა. შენმა თავის გატყველეთ! (მდრ. ქართ ღიალექტ., 656: გატყველეთა). **ბატრება 1.** გახევა, გაგლეჯა. **2.** ძლიერ დათრობა, გახეთქა. ბატრებილი. ისე იყო გატრებილი, ენას ვერ აბრუნებდა.

ბატრეშულ-ი გასერილი, გათხუნული. **ბატრეშეა || ბატრეშეა** მაგარი სხეულის (მაგ., ლითონის) ზედაპირზე დარტყმით ან დაწოლით ჩაღრმავება. ბატრეშეა. ბატრეშეილი ტაშტი (შდრ. ბერ.: ტყლეჯა; ქვეთ. I: ტყლეჯევა). **ბატრეშემა-**ა დაუბუფდება. ფეხი გამბრეშედა (შდრ. ბერ.: დაბრეშეება).

ბატრეშეა-ი ზმ. გლ. გაუგებელი, გაუგებარი. ბატრეშეა. გალავანი ქონდა სოფელს, საშიშროება იყო მამინ და გაუგებლად არავის შეუშვებდეს. **ბატრეშეა-**ა გლ. გაუბრუნდება, გაუთანაბრდება. ერთი ოცს გაუბრუნებოდა.

ბატრეშეა-ი გაუთოხნავი, გაუთოხნელი. ეენახები გაუთოხარი დარჩაყე. **ბატრეშეა-**ა იხ. გალიგეება.

ბატრეშეა-ა უმაღლური გახდება, გაუმაღლდება.

ბატრეშეა-ი || ბატრეშეა-ი კანგაუცლელი (ლობიო). იხ. ლობიოს გაქილება.

ბატრეშეა-ა ნაშრომი, ნამუშევარი ფუჟად დაიქარგება, წახდება, გაფუჟდება. თელი წლის ნაწვავ-ნადაგევი გაულაქდა.

ბატრეშეა-ა გლ. გაუშვებს.

ბატრეშეა-ა გაუწერება, გაუქავრდება, გაურისხდება. ანგრე რო ექნა, გამიწყდება იხეხები.

ბატრეშეა-ა ფრთხილად მოიქცევა, გაფრთხილდება. აწი მაინ გაფრთხილდი და ისწავლეთ კეთა.

ბატრეშეა-ა გაიქვინიება. ბუღი.

ბატრეშეა-ს (ზოგან ბატრეშეა) ხელის ჩამოსმით მცენარის ყლორტს ფოთლებს ჩამოაცლის. ე ჩეხნი ბეოლუკა

სულ გოუფოთნიაყე მეაბრეშუმე ქა-
ლებს.
ბაფიპაბუღ-ი აფორიაქებული, აწრია-
 ბებული. გაფოცებული წვეიდა და
 მჭაერი მაქ (შდრ. ქეგლ. ძოწ.).
ბაფტაჰინი-ს გაბლღნის, გაბტყუნის.
 ბაფტაჰნა. ჩიტი გაფტკენად არა ღირ-
 დაო (შდრ. ქავთ. II: გაპტკენა).
ბაფტაჰელაბა ბრტყულად ქცევა, გაბრ-
 ტყელება. ცომის გაფტყელება. ბა-
 ფტაჰელაჰული. გაფტყელებული ცომი.
ბაფურჩაჰჰინა ზედმეტი ფოთლებისა და
 ყუნარების შეცლა, — გაფურჩჰინა.
 გაფურჩჰინის ზედმეტ ფოთლებსა და
 ყუნარტებს შეაცლის, — გაფურჩჰინის.
ბაფუნიპაბუღ-ა ძლიერ გახმება. ე პური
 ვერაფერში ჩადევით, რო გაფუნიკებუ-
 ლა. ბაფუნიპაბუღული. ამ გაფუნიკებულ
 კუდს რო მოკბირო, ცხენის კბილები
 უნა გქონდეს (იხ. გაჩ.; შდრ. ქავთ. I:
 გაფუნიკება).
ბაფხარაღაღაღა გაიფართოხალებს, ფარ-
 თხალს დაიწყებს.
ბაჰჰინინი-ს მაგრად გატუნის. გოდორი
 თივით გაქვენსა. ბაჰჰინინილი. ბლა-
 ხით გაქვენსილი ტომარა (შდრ. ქავთ.
 I: გაქქისნა).
ბაჰინაღაღა 1. ქიანს (იხ.) დაიწყებს.
 2. საქიანოზე (იხ.) გაქნდება.
ბაჰილაჰ-ს (სინონ. ზმ. გაქმეშენის)
 კანს გააცლის (ლობიოს). იხ. ლო-
 ბიოს გაქილვა. (შდრ. ქეგლ).
ბაჰილაჰ (სინონ. ზმ. გაქმეშენა)
 იხ. ლობიოს გაქილვა (შდრ.
 ქეგლ).
ბაჰილაღაღა (სინონ. ზმ. გაქმეშენუ-
 ლი) კანგაცილილო ლობიო (შდრ.
 ქეგლ).
ბაჰილაღა ზმ. იგივეა, რაც გაქილვა.
ბაჰილაღინი-ს ზმ. იგივეა, რაც გაქი-
 ლავს.
ბაჰილაღინული-ი ზმ. იგივეა, რაც გაქი-
 ლული.
ბაღჰარა გაღუნვა, მოხრა, გამრუდება
 (იხ. წერ., ქეგლ, ძოწ.: გაღვერვა).

ბაღჰარაჰ-ს გაღუნავს, მოხრის, გაამრუ-
 დებს. მართული გაღვერა (იხ. ქეგლ).
ბაღჰარინი-ი გაღუნული, მოხრილი, გა-
 მრუდებული. გაღვერინილი მილი (იხ.
 ქეგლ).
ბაღჰინიძება გაღვიძება. შენი გაღვიძება
 მინდოდა და შენ ღვინძარი ყოფილ-
 ხარ.
ბაღინღაღაჰ-ს ბატს გულ-მკერდსა და
 მუცელზე რბილსა და ნაზ ბუმბულს
 გამოაცლის (თუ შეცდომით ფრთის
 ქვეშაე ბუმბლი გამოაცალავს, ბატს
 ფრთა ჩამოუვარდება და დიდხანს
 ფრთაჩამოგდებული ივლის). ბაღინ-
 ლული. გაღინღაღა ბატი, სანამ
 ბუმბლი არ წამოეზდება, უშნო დასა-
 ნახავია.
ბაღინღაღა იხ. გაიღუნღაღა.
ბაჰაღაღაღაღაღაღა იღმა-ღაღმა მოყი-
 ლე, გაგარეგნებული, გაქსუებული,
 ყალბანი (იხ.).
ბაჰინაბა (ტკბილის) იხ. ტკბილის
 გაყენება.
ბაჰინაბა იგივეა, რაც გაბეყვა (იხ.).
ბაჰარინაჰ-ს ყელში ხელების წაქერიოთ
 სუნთქვას შეუკრავს, დაახრბობს, გა-
 გუდავს, გასულთავს (იხ.).
ბაჰითაბა ზმ., გლ. გაჩნდება. გაშთა
 კლე.
ბაჰინაბა (ფეხების) ფეხების გაჭიშკა
 (იხ. ქავთ. I; შდრ. შარაშ., ლლ.).
ბაჰინაბა გაჭრება, გაუჩინარდება. სა
 გაშა ჩემი ნეფსი (იხ.), რო აღარ არი
 თავის ადგილას.
ბაჰინაბა-ს წყნელით, კინკრით... სცემს.
ბაჰინაბა-ს ხარს წვერს წაუთლის (შდრ.
 წერ.: გაჩეკვა).
ბაჰინაბა-ს თხილის, კაკლის; ლობიოს;
 ცერცვის... მომწიფებულ ნაყოფს
 ჩერჩს (იხ.) გააცლის. ფთხილი მზეზე
 გაფინე და საღამოს ადვილად გაჩერ-
 ჩამ. ბაჰინაბინილი. გაჩერჩილ კაკალს
 მზეზე ვასმობთ.
ბაჰინაბა ქვ. იხ. ფეხის გაგდება-
ბაჰინაბა იხ. გაჩხობავს.

ბაბაბრავ-ს გაუინავს; გათოშავს. ამა-
ლამ თუ მოიწმინდა, ისე გაქაგრავს
გზებს, რომ ხვალ კატა ფქვალს ვერ
მოიკიდებს.

ბაწეწეწილ დაწაყილი და წყალში გახ-
სნილი ნივთისაგან დაშადებული
შეკამანდი, ნივრით და მარილით შეკ-
მასული (იხ. ალავ. ქართ. დიალექტ-
ლექსიკიდან; ღლ. სიტყვ. კონა).
ბაწინალებ ზმ. აქვანის დარწვეა.

ბაწინვლება-ა ძალიან გახმება, გაფშოკ-
დება. პური გაწივებულა. **ბაწინვებუ-**
ლი. ამ გაწივებულ ქადს ძალდი თუ
გაძობრამს (იხ. შარაშ.: გაწივება).
ბაწინვმარბდება-ა მეთისმეტად გაცხარ-
დება, აპილიდება, გაბრახდება, გა-
წივმარბდება (იხ. ძოწ., ქავლ.: გაწი-
ვება).

ბაწუნაბაბ-ს || **ბაწუნაბაბ-ს** გაწუნავს,
გალუმავს.

ბაწუნაბაბ-ი || **ბაწუნაბაბ-ი** გაწუნა-
ბა, გალუმაბა. წვიმამ მოგვისწრო
გზაში და შინ სულ გაწუნაბაბი მი-
ველით (იხ. ქავთ. II: გაწუნაბა).

ბაპირინდება-ა || **ბაპირინდება**-ა წახლე-
ბა. ასე რაეა გაპირინდა ჩვენი ბოს-
ტანი, რო ერთი არაფერი მოვიდა.

ბაპირინება გაპირება. მე რო გაპირე-
ბა მაქ განოვლილი, იმითანა თქვენ
ღმერთმა ნუ მოგაცსყე.

ბაპირინილი-ი გზა, ადგილი, რომელსაც
საქონლის (უმთავრესად ცხვრის, თხის)
წავალი ხშირი კვალი აჩვენია. ბილიკი
სულ გაპირინილია ცხვრებისგან (შდრ.
ქავლ. ქა.).

ბაპირინდება-ა იხ. გაპირინდება.
ისე რაეა გაპირინდენ, რო ერთი სტუმ-
რის დასაწოლი ლოგინი ვერ იმოვნეს.

ბაპირინება-ა მოუვლის, აუვა რაიმე საქმეს.
დასწულდა და ველარ გახვდა ყველა-
ფერს.

ბაპირინდება-ა განაწყენდება, გაიბუტე-
ბა. რაცღაზე გახვიანდა და აღარ გვე-
კარება.

ბაპირინება-ლი განაწყენებული, გაბუ-
ტული.

ბახიცივა გლ. იხ. გახიცივება.

ბახიცივლი-ი მშრალი ფიფქით დაფა-
რული (შდრ. ქავლ.: გახიცივლი,
ხიცილი).

ბაჯალდება-ა ქვ. გაახალგაზრდადება,
გაქველდება.

ბაჯალდება გლ. გალივება.

ბაჯინება-ლი გაუინიანებული გაჭინე-
ბული წვიმები.

ბაჯინება გლ. გალახავს, სცემს. იხ. მი-
ჩიყავს.

ბაქაქაქი || **ბაქაქაქი** ალერსიანი მიმარ-
თვის ფორმა. იმასვე უდრის, რახაც
გენაცვალე. შენ ბაქაქაქი! გე-
ნაცვალე და ბაქაქაქი!

ბაქ-ი ზმ., გლ. მგებლი (იხ. ქართ. დია-
ლექტ., მზნ., მზნ.; ძოწ., გაჩ.).

ბაქა ხუროს იარაღი. 70 სმ-მდე სი-
გრძის რკინის მსხვილი ქოხი, რომ-
ლის ერთი ბოლო გაბრტყელებულია,
მოსრილი და შუაზე გაჭრილი. იყენე-
ბენ ლურსმნის ამოსაძრობად, ბერკე-
ტად და სხვ. (იხ. წერ., ქავთ. I, ძოწ.,
გაჩ.; შდრ. საბა, ნ. ჩუბ., დ. ჩუბ.,
ქავლ.).

ბაქარა-ლი გემრიელი. გემრიელი სა-
კმელი რო გიყვარს, მუშაობა უნდა.

ბაქარა ზანდური ხორბლის ერთ-ერთი
ქიშია.

ბაქარა გრძელ- და ვიწროფოთლე-
ბიანი ბალახეული მცენარეა. აქვს მა-
ღალი ღერო თეთრი ყვავილებით, —
ძალღნიორა (იხ. მაყ.).

ბაქარა ქვ. იგოფა, რაც დანა-
ხერხი (იხ. გაჩ.).

ბაქარა ქვ. (სინონ. ზმ. ბუწა-
ვა), ძაფიხებრი ხეიარა, პარაზიტი მცე-
ნარეა, ეხვევა ბალახოვან მცენარეებს,
ასუსტებს და ზოგჯერ კიდევ ახმობს, —
აბრეშუმა (იხ. მაყ.).

ბაქარა სოკო, შავი გუ-
ლი აქვს.

ბაქარა გვერგო.

ბაქარა წითელა სხალი ქვ., ზმ. საშე-
მოდგომო მსხლის ქიშია. ნაყოფი სა-
შუალო ზომისაა, კანი — ყვითელია

გვერდი შეწითლებული აქვს. მწიფე რბილობი ყავისფერია, ძლიერ ტკბილი (იხ. ბრეგ., 05).

გვანისი იხ. თიამულა.

გვამი იხ. აგეეჩ!

გვიღრ-ი წმინდად დაფშენილი თივა. იუენებენ უფრო მეტად ცხვრებისა და ხბოების საკვებად (გლოლაში წმინდად დაფშენილ ბზესაც გვიღრს ეძახიან (იხ. ბერ.; შღრ. ქავთ. 11, ძოწ. გვინდრი; ლლ. სიტყვ. კონა).

გვიმბრ 1. ბალახოვანი მესენარა, დაკბილული ფოთლები აქვს და მავარი ღერო, — გვიმრა. 2. ხელისგულზე (ან თითებზე) ამოსული მავარი ხორცმეტი — შექევი. ხელზე გვიმბრის გაჩენა გვიმბრის ღერის ჩხელეტამ იცის.

გვინოლ-ი გლ. სახვნელის ნაწილია. იგივეა, რაც ხელანი, სატარი (იხ.) (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 882).

გვირგვინს იფსპვინს ქორწინდება, ჭვარს იწერს, საქორწინო გვირგვინს იღვამს. (იხ. ქეგლ).

გვირილს ქლიავის ერთ-ერთი ჭიშია. აქვს მწვანე (სრულ სიმწიფეში მოყვითალო) ფერის მოტეხო ნაყოფი (იხ. ალავე. ქართ. დიალექტ. ლექსიკიდან, ქავთ. I).

გვირიპა ჩამორთული, ამახული და ბურთივით მრგვლად დახვეული (შაღის) ძაფის გორგალი (იხ. ქუ., ძიძ., ქართ. დიალექტ., 075; ძოწ.).

გუბამძალ-ი გუჭკვარდინი (იხ. ბერ., ქართ. დიალექტ., 082).

გოზი-გიზი მამლების საჩხუბრად წახაქვებელი შეძახილი, — ძიძგი-ძიძგი. გიზი-გიზი, მამალა...

გინან გინდ(ა). გინა უთხარი, გინა არა—სულ ერთია მისთვის (იხ. ქეგლ. ქართ. დიალექტ., 086).

გირბალ-ი ღობის თავზე მეთი სიმაგრისათვის გარკვეული წესით გადავლებული მსხვილი წყნელების არშია. ღობეს რო მოეწნამთ, ზეიდან ფსხვილ წყნელებს გადავაწნამთ და იმას უძახით გირბალს (იხ. ჩიქოვ., ბერ.: გირ-

ბეღა; ალავე. ქართ. დიალექტ. ლექსიკიდან, ქავთ. 11, ძოწ., გაჩ.: გირბალ).

გირბლარი ღობე მსხვილი წყნელებით ორმხრივად მოწნული ყველაზე მაგარი ღობე, — ტურუშული. გირბალი ღობე თავიდანვე სულ გირბალით რო იწვენება. წყნელები ერთმანეთშია გადაწნული ხან ერთი მხრიდან, ხან მეორიდან.

გირიზად აბღება ზმ., გლ. დაციწვა, გამახარავება. გირიზად ამიგდო.

გლახა ცული, უხეირო, უკეთური. გლახა დრო იყო უწინ, ერა გლახა შეშა მოგირანია, ჩუის და არ ეკიდება.

გლავაბლავ-ი: გლავაბლავი (სიარული) დიღი ნაბიჭებით, ფეხების მაგრად რტყმევით სიარული, რავე დამლაუნობ გლავაბლავით, აღამიანივით ვერ გეივლი (შღრ. ბერ.: გლავუნი).

გლიწორხა სარეველა ბალახია, ეკლებიანი, — თეთრი წარი (იხ. მაუ., შღრ. საბა: მგლისხორხა).

გლიწამ-ს გლეფს. ალიახებულები (იხ.) რიონი გლიწამა ნაპირებზე ხეებს.

გნატამ-ს გულმოღვინედ ფალავს (იხ.), გვის, ასუფთავებს (იხ. ბერ.).

გოგორა მკვიდრწესადგარიანი ურემი ხის ხქელი თვლებით და ხისავე ღერძით. ინმარება მძიმე ტვირთის (მაგ. საწნახლის, დაკირული კურის...) გადასატანად (იხ. ფრ., 140; შღრ. ქეგლ).

გოგუნან გოგონა. წამო სოკოზე წვეილეთ, გოგუნებეც მოდიან.

გომდორმარწმვა ტყის მარწყვის ერთ-ერთი სახეობაა, მოზრდილი ნაყოფი აქვს. (შღრ. ძოწ.: გოდორამარწყვი; მაუ. გოდორამარწყვი).

გოზინამ-ი 1. ჩურჩხელა. კაკლის გოზინაყი, კეხაკაკის გოზინაყი. ძან გემბრიელია ატმის გოზინაყი, ატამში რო კაკლის ლებნებია ჩადებული. 2. თაფლის გოზინაყი. (იხ. ძოწ., გაჩ., შღრ. ქეგლ).

გომგრო სხალი საშემოდგომო მსხლის
ქიზა მწვანე ფერის მობრტყელო ნა-
ყოფი აქვს (იხ. ბრეგ, 88)

გორბინდ-ი გოგირდი. უნასი რო გამო-
ჩდება ეზოში, გორგინდს შეუბო-
ლებთ და გეიარება.

გორბოლბ სის მრგვალი ნაქერი, წილში
ოღნავ გამოყვანილი. წისქვილის ქვის
გაღმოდებისას იუენებენ.

გორვალ-ი ზმ. გლ. ერთი ცალი, ერთი
მარცვალი (სინონ. კორტვალი).

გოვი ხუჩაფათი ეთნ. დღესასწაული
იყო ბოსლობის (იხ.) მომდევნო კვი-
რაში. გოვი ხუჩაფათის წინ სამი
დღე ემარხულობდით (იხ. ძიმ.; ქართ.
დიალექტ., 889).

გოჯილ ბავშვების სათამაშო ხუხულა.
აგებენ სიმინდის ნაჭურჩალისაგან (იხ.)
(იხ. ალავ, გაჩ.: გოჯილ).

გოჯილ-ი ქუქუისაგან ჩაშვებული აღ-
გილი ხელებზე ან ფეხებზე ხანგრძლი-
ვი დაუბანლობის გამო (იხ. ბერ., გაჩ.;
შდრ. ქვ.: გეჭეჭი; ალავ: გვი-
ჭიჭი).

გრგვალ-ი ზმ. იგივეა, რაც გურგვა-
ლი. გრგვალი მინდორა რო არი,
იმის იქით არი ექდა.

გრირბ პატარა (ერთთვალა) წისქვილი,—
ბუქულა. ღელის პირას სამი გრიტა
იყო ჩაყოლებული (იხ. ბერ.).

გუბულ წისქვილის ზემოთა ქვის შუა-
ში ამოჭრილი ნახვრეტი, რაშიც დასა-
ფქვავი მარცვალი ცვივა (იხ. ბერ.,
უღ., ქეგლ, ნიჟარ., ძოწ., გაჩ.).

გუბულის მუღი წითელი ფერის სოკოა,
მოკლე ფეხი აქვს. არ იქმება.

გულა-შბვირ-ი გულა-სტვირი, სტვირა.
გულთმეცარ-ი ზმ., გლ. გულთმისანი.
მითანა გულთმეცარი იყო ყოლიფერი
იცოდა (იხ. ძიმ., ჩიქოვ.).

გულკომიბ-ი გულფიცხი (იხ. ბერ.; შდრ.
ძოწ.).

გულსაფარ-ი გლ. ქალის უსახელოებო
მოკლე ტანსაცმელი იყო კაფთარის
(იხ.) შიგნით იცვამდნენ.

გულლინ ხაპაპური აცხოებენ, როგორც
ჩვეულებრივ ხაჭაპურს, ოღონდ ზემო-
დან ცომს თავს არ შეუქრავენ და
ჩართულ ყველს სანახევროდ ღიად
ტოვებენ.

გულჩინჩახამ პეტისმეტად გულფიცხი,
წერილმან რამეზეც კი რომ მოსდის
გული (იხ. ძოწ.; შდრ. ბერ.: ჩინ-
ჩახე).

გულხელაღმავალ-ი გულხელაქ-
ლობილი, გულხელაქრეფილი. გულ-
ხელაშეყვლეული მიდი-მოდოდა.

გუნეგინარდ გულდასმით, გულმოდგი-
ნედ; ნელა, აუჩქარებლად. გუნეგი-
რად იცის მუშაობაც და ქამაც (შდრ.
ძოწ.).

გურგვალ-ი ზმ., გლ. მრგვალი. გურგვა-
ლი ხე; გურგვალი სუფრა (იხ. ქართ.
დიალექტ., 883).

გურგვალ ზმ., გლ. მრგვალად.

გურგვლივ ზმ., გლ. ირგვლივ, გურგ-
ვლივ მტრები ეხვეოდეს (იხ. ძიმ.,
ქართ. დიალექტ., 883).

გუშინასწინ გუშინწინ (იხ. ქეგლ).
გმალქვა გლ. ლეკა.

ღ

ღაპაპღაპა-ა: ენაზე არაფერი ღაპ-
ტაპღაპა. რასაც გაიგონებს, ქვეყანას
მოსდებს, შარაზე გამოიტანს. ემან
თუ რამეს მოკრა ყური, ხო არაფერი
დააკადება ენაზე.

ღაპლინა-ს გლ. დააღვიინებს. დამა-
ლიე წყალი, შე ქალი!

ღაპაპულაპაპა-ს გლ. მაკულებად (იხ.
მაკულა) შეაგროვებს. მოეთიბეთ,
დაემაკულაეთ და ზეინის დადგმა
ვერ მოვასწარით. (შდრ. დანექ-
ვაეს).

ღაპმგვრამ-ს დაანგრევს. ქობ-ბოსელი
მეწყერს დაუნგრევიან.

დაამტებ-ს დაანთებს, გააჩაღებს. ცეცხ-
ლი დავაშოთ.

დაამტებინა-ს||დაანთებინა-ს ცხვირს
დააცემინებს, დააცხიკებს. ორჯელ
დაამტებინა ზედზე (იხ. ქავთ. I:
დაამტებინა; გაჩ.: დაამტებინა-
კვებს).

დაამტებინა-ს ზედზე მ:რალს უზამს,
დაამტებებს. ლობიო დაამტებინა
(იხ. გაჩ.).

დაამტებინა-ს რისამე შიგნით მოაყო-
ლებს, — დაატანს. კარებში თითო და-
ატანა.

Δ დაამტებინა-ს ფეხი-ფეხზე დაივლის,
გულდასმით მოძებნის. დავატყუე
მთელი საელიო და ხარები ვერსა ვნა-
ხე: სა მოძებნო კიდე.

დაამტებინა-ს დაფრთხობს. გეიხედე,
გოგო, ე ქათმები რამ დაფრთხოყე.

დაამტებინა-ს მჭრელი იარაღის პირს
დაამტებებს. ე ნაჭახი რაუე დაგიყუა-
ვებია, შე კაცო (შდრ. ქავთ. II: და-
ყუება).

დაამტებინა-ს დააცდენს, ააცდენს, ვერ
შოახვედრებს. ქორს დააცილა თოფი.

დაამტებინა-ს კბილებით ჩაფრინ-
დება. დაამტებინა საკებნად.

დაამტებინა-ს დასვამს. დიდი ამბით საკარ-
ცხელში დააჩინეს.

დაამტებინა-ს იხ. ბაზავს.

დაამტებინა-ს გლ. მომეილი პურის 10—20
კონას უსაროდ დადგამს. პური დაე-
ბანეთ.

დაამტებინა-ს გლ. უსაროდ ერთმანეთზე
დაწყობილი პურის კონები.

დაამტებინა-ს დავარცხნის.

დაამტებინა-ს დავარცხნილი. თავი
ლამაზადა ქქონდა დაბარცხნილი.

დაამტებინა-ს გახდილ ყავარს, ახალ და-
ხერხილ ლამფას ან ფიცარს გასახმო-
ბად ფენა-ფენა დაწყობს ოთხკუთ-
ხედად. რომ კარგად გახმეს და არ
დაამტებოს. გძელი ფიცარი როცა
გვაქ დასაბეღლავი, ფიცრებს ერთმა-
ნეთის გვერდით ვაწყობთ (ქვეშ და-
ფენილ სწორ ხეებზე) და მერე ახლო-

ახლოს თანატოლი სისქის რიკებს და-
უდებთ ფიცარსა და ფიცარ შუა. მე-
რე ისევე რიკები ქვედა რიკების ას-
წერაჲ და ასე დავეღლამთ. დაამტებ-
ლილი. დაამტებლილ ყავარში 1000 ფთა
ყავარი უნდა იყოს (იხ. ჩიქოვ.: და-
ბელკვა: ქეგლ, გაჩ.).

დაამტებინა-ს მსხვილი ხის ბირდა-
ბირით დახერცვა.

დაამტებინა-ს გლ. (სინონ. დაგრა-
მული) დახუნძლული (იხ. ძოდ.).

დაამტებინა-ს გლ. დაწირალიანებული.
თვალეები დაბლიტიანებული ქქონდა.
დაამტებინა-ს იხ. ბოჯიტობს.
დაამტებინა-ს დაღის და ბრითინობს
(იხ.).

დაამტებინა-ს დროებით გრძნობის უნა-
რის დაკარგვა სხეულის რომელიმე
ნაწილში, ჩვეულებრივ კიდურებში, —
დაბუება. ფეხების დაბრუება.

დაამტებინა-ს იხ. ბუეღოაოსს.
დაამტებ იხ. ფეხის დაამტება.
დაამტებინა-ს იხ. ფეხის დაამტება.
დაამტებინა-ს გულდასმით დაგვილი, და-
სუფთაებული. დაგნატული ეზო.
დაამტებინა-ს იგივეა, რაც დაგოზავს
(იხ. გაჩ.; ქავთ. II: დაგნესვა).

დაამტებინა-ს (ქურს) საგანგებოდ შერჩე-
ულ და გულდასმით დაზელილ აყალო
მიწას ქურის სარქველზე დატკეპნის,
დაგლესს. დაამტებინა. დაგოზილ
ქურს ზემოდან უბირს დაყარით.

დაამტებინა-ს (ხეხილი) დახუნძლული.
ვაშლები ისეა დაგრამული, რომ ტოტე-
ბი მიწამდინ არი ჩამოშვებული (სი-
ნონ. გლ. დაბირკული).

დაამტებინა (ფეხის) იხ. ფეხის დაგუ-
ება.

დაამტებინა იხ. დაიგულეებს.

დაამტებინა იხ. დაეღარება.

დაამტებინა-ს დაგნესვა-ს ძაფის დგომ-
სავარცხელში გატარება. ქერლა უნდა
დადგინსავარცხელს ნართი. მერლა
მალა არის გაკეთებული სინები.
ჰოდა იმ სინებზედა ჩამოაბამ იმას
დადგინსავარცხელს, დადგამ ყდა-
სა (ყდა ჩასაჭლომია ქალისა).

დაბეპსკაზა-ა დაეცემა, დავარდება. მაგრა დეებესკა მიწაზე.

დაბეპსკაზა-ა (თითები) სიცივისაგან თითების მოძრაობის უნარს დაკარგავს (გაშლილი თითების ერთად თავმოყრა შეუძლებელია). ხელები სულ დამებლუკა. **დაბეპსკაზა**. დაბეპსკაზა თითებს სულ ვეღარა ხმარობდა (იხ. გაჩ.: და/ო უ ბ ლ უ კ დ ე ბ ა).

დაბეპსკაზა-ა ზმ., გლ. დაესწრება (იხ. ძიძ.: და ე დ რ ე ბ ი).

დაბეპსკაზა-ა სანაძღვოს დაუღებს, — დაენაძღვება. დამენაძღვე, რაზეც გინდა.

დაბეპსკაზა-ა ქვ. ჩამოეცემა, დაეცემა. სარტყელი აფრებზე დაეცობა.

დაბეპსკაზა-ა ჩუთრი (იხ.) გაუჩნდება. ფეხები დაეჩუთრა. **დაბეპსკაზა**. წვივები დაჩუთრული და დაფორაქებული ჰქონდა.

დაბეპსკაზა-ა ზმ., გლ. დაებადება, გაუჩნდება. ვაჟა დამეწერა (იხ. ძიძ.).

დაბეპსკაზა-ა დაეწაფება. დეებტრო მიწიდან ამომჩქეფ ვაჟე წყალს.

დაბეპსკაზა დაძალა. დელა აქ დაეცემა. დელა დელა (იხ. ბერ., გაჩ.).

დაბეპსკაზა-ი ვისაც დავლა (იხ.) დაეცა, დამბლადაცემული, დადამბლავებული.

დაბეპსკაზა-ის ნელა, უსიცოცხლოდ, ზღაზღვით დადის.

დაბეპსკაზა || **დაბეპსკაზა** თაველის || მთაველის დასხმა, დათავთავება.

დაბეპსკაზა-ის ნაოფლარზე გაცივდება, სხეული დაეხუთება. გაოფლილს ცივმა ნიავმა დამკრა და დამთართა (იხ. ბერ.: თ ა რ თ ე ა, ა ლ ა ვ.: დ ა თ ა რ თ ე ა).

დაბეპსკაზა ნაოფლარზე გაცივება (იხ. დ ა თ ა რ თ ე ა ს).

დაბეპსკაზა 1. ურმის ნაწილია, რაც ღერძზეა დაურდნობილი. ურემს ორი დათვა აქ (იხ. მენთ.). 2. წბერის (იხ.) ნაწილია. დამაგრებულია ღირის ბოძებზე. მას უკავშირდება ისარი. და-

თვას სხლის ხისგან ვაკეთებთ (იხ. ფრ., 180).

დაბეპსკაზა-ი მოცხარის ერთ-ერთი სახეა; იზრდება მაღალმთიან ადგილებში, — მთის მოცხარი (იხ. მაყ.).

დაბეპსკაზა მაღალი ბურჩია, შავი ფერის წვრილ ნაყოფს იხამს, — იმერული ხეკრელი (იხ. ბერ., მაყ.).

დაბეპსკაზა სპეციალურად აგებული მოწყობილობაა, რომელსაც დგამენ შორეულ (ტყისპირა) ყანებში დათვისაგან დანაცავად. მოქმედებს წყლის მეშვეობით და პერიოდულად გამოსცემს ისეთ ხმას, თითქოს ვინმე ცულოთ ხეს კრიდეს (სინონ.: ხ ე კ ა კ უ ნ ა).

დაბეპსკაზა თხილის ერთ-ერთი სახეა, მაღალ ხელ იზრდება. მრავალტუეა და სქელნაკუჭიანი ნაყოფი აქვს, — დათვისთხილა (შდრ. მაყ.).

დაბეპსკაზა თამელი. დათვიხალა. თუ თლა მწიფე არ იქნა, არ იკმება, ქირშია. (იხ. ქველ, მაყ., ძოწ.).

დაბეპსკაზა-ს საბჭვენად იხმარს. ჯობი დაიბიჯგანა.

დაბეპსკაზა-ს ბრუხუნის (იხ.) ხმას გამოსცემს, — დაიქუხებს, დაიგრუხუნებს. გაეღევა და ცოტა ხანში კიდევ დაიბრუხუნა.

დაბეპსკაზა-ს (ფეხს) იხ. ფ ე ხ ი ს დ ა ბ ძ ნ ა.

დაბეპსკაზა-ს აიოვის და დაიხსომებს (ადგილსამყოფელს). მიმინოს ბუდე დევიგულე. **დაბეპსკაზა** შავი ბუდე მაქ დაგულეული.

დაბეპსკაზა-ს ზმ., გლ. დაისწრებს. ფული რა გაიტუმრო დაიღარე ვინმე (შდრ. ქავთ. II: დ ა დ ა რ ე ბ ა).

დაბეპსკაზა-ა ცრუმორწმ. თვალის ეცემა, გათვალავენ.

დაბეპსკაზა-ს დადის და მათხოვრობს, დამათხოვრობს. რას დაითხოვო, რა გინდა მოკეო.

დაბეპსკაზა-ის (სახეს...) ფრჩხილებით დაიკაწრავს, დაიჩხტნის (იხ.). გამწარებულ ქალს სახე სულ დეეკოტნა.

დაბარება-ა დაიხრება, დაიკუზება. ქვის ას-ლებად ღეიკურა.

დაბარება-ა დაფრავდება, გამრუდება (შდრ. ქვგლ: დაფრანგული). დაბარება-ა დაიხრება, გამოიხრება (მაეჩხა თუ ხითხისაგან), დაიხრება, დაიფრავება. კეპრიელი დაფრავ-ტულა.

დაბარება-ა დაიფრავდება, ღელერ-ქი ვახდება. ყველანიირი წყნელი არ ღელიღელირება. წყნელი გამხმარა და არ ღელიღელირება.

დაბარება-ს დაიფრავდება. ძალღ-კამ გელივით ღეიყუღა.

დაბარება-ა ჩაცუსდება, დასუსდება.

დაბარება-ა ფორმას დაკარავს, დაუ-შნობდება. თხელი ცომი რთონეში ცხობისას ღეიჩონჩა.

დაბარება-ა ჩხარი (იხ.) გაუჩნდება, მჭიდროდ მიჭრილი ფიცრები ვახშო-ბის შემდეგ ერთმანეთს დაშორდება. კედელი დაჩხარულა.

დაბარება-ს (ხახხ...) ფრჩხილებით... დაიკარავს. ხახხ სულ დაიჩხორტნა.

დაბარება-ს წყმუტუნს დაიწყებს, დაიწყებუტუნებს. ლეკინამ ღეიწყე-ქუნა.

დაბარება-ს პირველად შეკამს ახალ ხილს, — დასძლევს. მბალი მე არც კი დამიხალადებია და მბლობა გონი ქვეც გათაქდა (იხ. ახალ-ახალ).

დაბარება-ს ძალიან დატვირთული (იხ. ბერ.: დაკაპანება; ქვგლ: დაკაპანებული).

დაბარება-ს შინ გამომწყვდეთ-ლი. რამდენი საქმე მაქ გასაკეთებელი, მარა დაკაპტოვებული ვარ სახში და ვერაფერსა ვწევივარ. ძროხუკა საყო-დავად ეზომი მყავს დაკაპტოვებული, ქვე რას მოიწყველის (იხ. ვაჩ.; შდრ. ბერ. დაკაპტოვება).

დაბარება-ს გამრჩე, ბეჭითი, მუყაო-თი, შრომისმოყვარე (შდრ. ქვგლ: დაკვართვა).

დაბარება თევზის კერის ერთ-ერთ-ხერხი იყო. მდინარის წყალს კირით.

წამლავდენ (იხ. ძოწ.: დაკირავეს; შდრ. ქვგლ).

დაბარება გლ. თივის ზვინზე მეორე ზვი-ნის გამობმა (თოვლიან გზაზე ერთად 2—3 ზვინის მოტანა ხერხდება).

დაბარება-ს ხაყავრე შორს კოტრებად (იხ.) დააპობს (შდრ. ქავთ. II: და-კოტვრა).

დაბარება-ს დასებუვავეს. ისე დოუკობია ენახი, სულ მოფენილია მიწა ფოთ-ლებითა და ყვიორებით (იხ. ქვგლ, ძოწ.).

დაბარება-ს კუნკულით (იხ.) დადის. ეზო-რიადაგში (იხ.) დაკუნკულობ-და.

დაბარება-ს სინესტიხაგან შშორის სუნს მიიღებს, ჩახურდება, გაფუჭდებ-ბა. კაი გამხმარი თუ არ იქნა თივა და ისე შეინახე, ჩახურდება და დალა-ბორდება. დაბარება-ს დალა-ბორებული ჩალა (იხ. ალავე: და-ლა-ბორებული).

დაბარება-ს ლამობით შეკერავს, დაბ-ლანდავს. კაბა დალაბა (იხ. ქვგლ, ვაჩ.).

დაბარება-ს ოდნავ სველი, ლაჭბ (იხ.) ვახდება. პერანგი დალაჭვედა.

დაბარება-ს იგივე, რაც ლაჭვი.

დაბარება თევზაობის ერთ-ერთი ხერ-ხია, მდინარე წულის მოწამვლა და-წყილი ღეშკის (იხ.) ფოთლებით.

დაბარება-ს მატლი გაუჩნდება; მატლიანი ვახდება, დაპინდება წნე-ულს ისე გლახა ამიღებია, ხილი სულ დამატლიანდება. დამატლიანებული. დამატლიანებული ვაშლი.

დაბარება-ს დარბილდება, რბილი გა-ხდება. საკეცე მიწა დამბილდა.

დაბარება დაკვება, დაცდა (ცუდი რისა-მე) (იხ. ბერ.: დამხნა; ქვგლ: დამხნა; შდრ. ფეხის დაბძნა).

დაბარება-ს დაკვება-ს, დაცდილი (ცუდად დაცდილი) (შდრ. ბერ.: დამხნა, ქვგლ: დამხნილი; წერ.: მხნილობა, ბხნილობა, დაბ-ხნა).

დავითება დანთება. ცეცხლის დამთება. დანსვრალულ-ი (ყველი) ზმ. ნასვრეტებთან (შდრ. დამსვრელული). დამბრინვრა ტიხრების გაყეთება, — დამტიხრა.

დამურმალობ-ს ფუსფუსებს, სულ საქმიანობს. ეზო-რიდამოში დამურმალობს (შდრ. ბერ.: მურმალა).

დამურწინ-ს მოყუშავს, დამურწნე ტურჩი. დამფორდება-ა დაობდება, ობი გაურწდება, დაფორდება. ყურძენი დამფორებულია (იხ. ჭანაშ.: დაფორება; ქეგლ, გაჩ.: დაფორდება, დაფორება).

დამფრმვა (რაიმე ფხვიერის) მოზნევა. — დაფრქვევა.

დამღილღამ-ს მღილი გაურწდება (ხეს, ხის მასალას). ახალში (იხ.) მოკრილ ხეს დამღილავს. დამღილული. დამღილული ფიციარი (შდრ. გაჩ.: დამღილული).

დამღმარ-ი ქვ. გადარჩეული, გადამღრძვალა.

დამჩახება დამძალება, მძაღე გემოს მიცემა, გამწარება. კაკლის დამჩახება. დამჩახებულში. დამჩახებული ერბო. დამცხვრალულ-ი (ყველი) გლ. ნასვრეტებთან (შდრ. დამსვრელული). დამცხვიკება || დანცხვიკება ცხვირის დაცემინება, დაცხიკება (იხ. ქავთ. 1).

△ დამძიმდება-ა დაორსულდება. დამძიმდა, მარა მუცელი მოიშალა.

△ დამძიმება (სინონ. ზმ., გლ. დამძიმება) დაორსულება (იხ. ძიმ. ქრებტ.).

დამწუთხება დამლაშება. ზედმეტი მარილის ქნა. დამწუთხებულში. დამწუთხებული ლობიო.

დამვპლევს || დამვპლევს ხელების გადაჭვარდინება მკერდზე.

დან-მასათ-ი დანა და მასათი. მზარეულის იარაღია. წენზე დან-მასათი ეკიდა (იხ. მასათი).

დანამსხვ-ს ცრუმორწმ. ავი თვალის და ავი ფეხის მქონე ადამიანის შეხვედრა ცუდ რამეს შეამთხვევს, — დანავსავს. აღრე წვეიღეთ სანადიროდ,

არაინ დაგნამსოს. დანამსული. იმითანა კულერი ქალი დამხვდა დღეს წინ, რო თელი დღე დანამსული ვარ (იხ. გაჩ.).

△ დანარჩენ-ი ობოლი, დარჩენილი გარდაცვლილი მშობლების შემდეგ. ბიკიას დანარჩენი მისმა ნათლიამ წეიყვანა გასაზღვლად.

დანასისხლად: დანასისხლად არიან ბადარიდებულში სამკვდრო-სასიცოცხლოდ არიან გადამტერებული (იხ. ქეგლ, გაჩ., ქავთ.: დანამამასისხლად გადამტერება; ალავ.: დანასისხლობა).

დანადირსება გახდომა, დამკლევება. დანადირსებულ-ი გამხდარი, დამკლევებული. დანადირსებული ხბოუკა.

△ დანამარ-ი საქლავის შიგნეულობა, გულ-ღვიძლი (იხ. ლეონ.).

დანახარხ-ი (სინონ. გველიკედა) დურგლისა და ხუროს იარაღია: მოგრძო და ვიწრო ხერხი. ხმარობენ სხვადასხვა ფიგურების ამოსაქრელად (შდრ. ქეგლ).

დანახსომება || დანახსომება მეხიერებაში დარჩენა, — დანახომება, დანახსოვება.

დანელება ზმ., გლ. ჩაქრობა. ცეცხლის დანელება.

დანეძვამ-ს ზეინის დასადგმელად თივას-პატარ-პატარა ბულულებად, ნექვებად (იხ. ნექვი) შეავროვებს.

დანეძვილ-ი ნექვებად (იხ. ნექვი) შეავროვებული თივა. თივა დანეძვილი იყო, მარა სიციხეში იფუნებოდა, და სანამ არ აგრილდა ვერ დავდგით ზეინად.

დანიხვამ-ს ნიხებად დაკვლავს.

დანიხვამ ნიხებად (იხ. ნიხა) დაკვლავა. დანიხვა სამკინოა თესვი წინ. თუ წინ წეითესამ, დოუნხაეი უნდა დანიხო, თუ დანხულს დათესამ, მაშინ ქვე დანიხამ, მერე დათესამ და მერე გადარცხამ (იხ. ქართ. დიალექტები).

დანცხვიკება იხ. დამცხვიკება.

დანიშნავება დანაძლევა (იხ. დაე-
ნიძლევა).
დანიშნავი ხმ. დანიშნავი.
დანიშნავი ხმ., გლ. დანიშნავი,
დანიშნავი (იხ.).
დანიშნავი ხმ. დანიშნავი. ტერმინი
დანიშნავი (შდრ. ქავთ. I: დანიშ-
ნავი).
დანიშნავი ხმ. იხ. განიშნავი ნი-
შნავი.
დანიშნავი ხმ., გლ. პურ-მარი-
ლით გამასინძლება.
დანიშნავი დაქდება. დაქდა და მიყუ-
რებს, რას იზამსო.
დანიშნავი რაღით (იხ.) ხაზს გაავლებს,
დალარავს. დასახერხად ჭერ დაერა-
ლათ შორს და მერღა დახერხავთ.
დანიშნავი გახმინება ქორის დასა-
ფრთხობად.
დანიშნავი დაქდა. ქებაებს რკალა გა-
დასცილებია და დარკალა უნდა.
დანიშნავი ხმ. უაზროდ დაიარე-
ბა, დახეტიალობს.
დანიშნავი დაწყობა დაწობა, დაწყვა-
თოფისწამლის დარწყვა.
დანიშნავი დასავარცხნი. იმხელა
წყერი მოუშვია, რო დასავარცხნია.
დანიშნავი საბიჭვი. დასაბიჭვი ჯო-
ბი.
დანიშნავი ხარებს რქებში სახელს
მოაბაშს (უღელში შესაბამელად). მო-
ზერები პირველად დაესაბლეს და ძან
იუცხოვეს.
დანიშნავი. ხარების დასაბელა (იხ. ალა-
ვი, ქავთ).
დანიშნავი დასანთები. ამაზე უკეთესი
ალავი ვერსა ნახე ცეცხლის დასანთე-
ბი?
დანიშნავი დასამყნობი. დასამყნელი
ვაშლი.
დანიშნავი დასარგავი. დასარგველი
ნერგები.
△ დანიშნავი ხმ. იხ. რაც უნდა დაარ-
გონ. — ჩაყარონ ხეივანში. ჭერდა
სხვისი საფუძველი მაქაო დასარგებე-
ლიო.

დასარგველი (გულის) ქვ. იხ. დაუ-
სარგველი.
დასარგველი || დასარგველი რაც უნდა
დაჩილონ (იხ. დაჩილავს), დასა-
ჩირავი. სხალი მაქ დასარგველი.
დასარგველი დასარგველი. ღობის სა-
რებზე ხარ დასარგველი.
დასარგველი იხ. ვისაც ან რასაც დას-
არგველი, — დასარგველი, დასარგველი. შე-
ნი დასარგველი სახში გვეყოლებიან.
დასარგველი იხ. წერილი დასარგველის
შქონე. დასარგველი უველი (შდრ.
ბერ.: სვრეტა; სვრელა).
დასარგველი სიზმარში ნახვა, — დასარგ-
ველი.
დასარგველი იხ. დასარგველი იხ.
დასარგველი.
დასარგველი (კვერცხი) გალაქებული, გა-
ფუქებული, ნაკრუხალი კვერცხი (იხ.
ბერ.).
დასარგველი ნამდვილად, დასარგველი, მართლად
(იხ. გარ.).
დასარგველი ხუნტალით (იხ.) დარ-
ბის საკმლის საძებრად, დასარგველი-
ლობს. კაკლის ქვეშ ღორები დასარგ-
ველობენ (შდრ. ქავთ. I: დასარგ-
ველობს).
დასარგველი გლ. ხახმელია. პურს ან სიმინდს
დასარგველი, მოხარშავენ, ჩააგებენ
საფუარში; აფუფება, დასარგველი და
სვამენ.
დასარგველი რაიმე სითხის (ჩვეულებ-
რივ წყლის) ტბორად დასარგველი (იხ.
გარ.).
დასარგველი დასარგველი. მიეგებე,
ბიჭო, დასარგველი, დასარგველი მო-
ღის.
დასარგველი დასარგველი, დასარგველი
(იხ. ბერ.: ტიტყვა).
დასარგველი დასარგველი, დასარგველი,
დასარგველი. დასარგველი შარვალი
ეცვა. არა გცხენია, ასე დასარგველი
რო დასარგველი?
დასარგველი ხმ. იგივეა, რაც დასარგველი.
(იხ. ქართ. დიდიქტ., 888).

დაუგოზავი-ი რაც არ დაუგოზავთ (იხ. დაგოზავს). მაკრის დადუღებამდინ ქური დაუგოზავი უნდა იყოს.

დაუთვალვომდე-ა მხედველობას დაკარგავს, დაბრმავდება (იხ. ძიძ.).

დაუპოვებელი-ი დაუყოფადი.

დაუღმებარ-ი ზმ., გლ. დაუღვეელი.

დაუშრ ზმ., გლ. დაირა. დაურას უღღეური ხბოს ტყაყისაგან ვამზადებთ.

დაურიამებ-ს გაუწყრება, დატუქსავს.

დაურ-ტაში! **დაურ-ტაში**! || **დოურ-ტაში** ზმ. გლ. საცეკვაო მოწოდება, რომ დაუკრან დაირა და ტაში.

△დაურჩამბა-ა ზმ., გლ. საფიცარ სიტყვად იმარება. — ვინ დაგირჩე? (= ვის იფიცავ?) — დედა დამირჩე. [ისე] დამირჩა შენი თავი.

დაუსარჩულდება: ბული დაუსარჩულდება ქე. გული აუჩვილდება, აუჩრუდება, გრძობები მოერევა.

დაუსინსინინება-ს დაუტანება, დაუცაცხანება, გაუწყრება, ხამალა დატუქსავს (იხ. ბერ.: სისტიქინი; ლლ. სიტყვ. კონა: დასისტიქინება; ქავთ. II: დასისტიქინება).

დაუშვალავი-ი რაც არ დაუგვიათ, არ დაუსუფთავებიათ, — დაუგველი. დაუფალავ სახში რავე მოიყვანე ტუშარი.

დაუღლავ-ს უღელში შებამს ხარებს, უღელს დაადგამს. დაუღლე ხარები. **დაუღლული**. დოუხსენი (იხ. დაუხსენის) და ხარები დაუღლული გოუშვი ცოტა ხნით საბალახოდ.

დაუშობბა-ა ჩაუქრება, დაეშრბება, დაუშრტება. დოუშტა თვალები ჩემ ტერს.

დაუპროფლიანდება-ა პორფლიანი გაუხდება, დაუპროფლიანდება. სახე დოუპროფლიანდა.

დაუხინინება-ს უღელში შებმულ ხარებს უკან დაახევინებს. დოუხინანე ხარებს.

დაუხსენი-ს უღლიდან ჩამოხსენის მარხილს, ურემს.

დაუხნობ-ს დაურწევს. აკავანს დოუხწო.

დაშვალავ-ს დაგვის, დახვეტს (ცოცხით), დაასუფთავებს; გაწმენდს. სახლი დაფალავ (შდრ. ქართ. დილაქტ.: დაფალავა; ძოწ.: დაფალავს).

დაშვანცალობ-ს ფანცალით (იხ.) დადის, დაბარბაცებს, — დაბარცალებს. ისე დაღალული იყო, რო თერალივით დაფანცალობდა.

დაშვანციხება ქე. ნაფლეთებად ქცევა. **დაშვანციხება** ლი. საფანტისაგან ტყავი სულ დაფანციახებული იყო (იხ. ალავ.: დაფანციხებული).

დაშვანცურება დახამხამება. თვალების დაფანცურება (იხ. ბერ.: ფახური, დაფახურება).

დაშვანცხება-ს ფერთხვით (იხ.) დაასუფთავებს, — დაბერცავს.

დაშვანცხება 1. უშნოდ დაქლომა. 2. დაცემა, დავარდნა. მიწაზე დაფეხება.

დაშვანცხება-ა ზმ., გლ. დაფრთხება, დაფეთდება. ჭიხვი დაფთხვა და შურღულივით გავარდა.

დაშვინება-ს არ გაამხელს, დამალავს. რავე არ იცოდო, ვისმა საქონელმა წამიხლინა ვენახი, მარა ქვე დაფიცა. **დაშვინება** იგვიეა, რაც დამფრევა (იხ.).

დაშვინებულ-ი ქე. დაღუპული, დაქცეული, დავსებული. თუ სულ დაფსებული არ იყო ოჯახი, ერთი ძროხა და უღელი ხარი ეუკლებოდა (იხ. შარაშ, ლლ. სიტყვ. კონა: დაფსება).

დაშვინებულ-ა დამსხვილდება.

დაშვინება-ს ახალ ხორცს, ნედლტყავს (ზაფხულში) ფსხილს (იხ.) მიყურის. ხორცს გადაათარე რამე, თვარა დაფსილავს. **დაშვინებულ**. დაფსილული ტყავი.

დაშვინებინება ლი ფტკერით (იხ.) დაფარული, — დამტკრინებული, მტკრინი.

დაშვინება-ს ფუნჩალით (იხ.), ნელნელა დადის და საქმიანობს. ეზო-რი-დამოში დაფუნჩალობს.

დაშვინება დამწკრივება.

დაფხლენა ზმ. დაფხრენა, დაფლენა (იხ. ქართ. დიალექტ., 683: დაფხლიწვა).

დაფხმავან-ს დაქარავს, დაფხავს.

დაქარავან-ს ხის ნედლი მასალა თუ მზეზე დატოვებს გასახმობად, დაიზარება, დასედეება, — დაქარავს. კედლის ფიცარი არ იყო კაი ხმელი და სულ დაუქარია. **დაქარაშლი.** დაქარული მორი (იხ. ალავე. მასალ., გაჩ.).

დაქაულ-ი || **დაქაულ-ი** დაქაული (შდრ. ქართ. დიალექტ., 683: ქბილი. ძოწ.: დაქაული).

დაღვლიარავ-ს || **დაღვლიარავან-ს** დღვერკად დაგრებს. ფთხილის წყნელი დაღვლირკა. **დაღვლიარავილი.** ფსხვილი წყნელის დაღვლირკა ძნელია; სანამ მოკრი, მანამდის უნდა დაღვლირკო ძირზე და მერე მოკრა დაღვლირკილი.

დაღვლიარავ უსაქმურად მოხეტიალე, უქნარა, ზარმაცო (შდრ. ბერ.).

დაღვლიარავილ-ის ღოქიალ-ღოქიალით, ნელ-ნელა დადის.

დაღვლიარავან მოღრეცა. **დაღვლიარავილი.** დაღვლიარავი ფეხსაცმელები ეცვა (იხ. ქავლ.: დაღვლიარავი).

დაღვლიარავან-ს დაბლა დახრის, დაღვლიარავს (თავს). დაღვლიარავს თავი და წვეიდა (იხ. ბერ.: დღვლიარავი).

დაღვლიარავილი-ი ტალღებდა დაწყობილი თმა. ბოშობისას დაღვლიარავილი თმა მქონდა (შდრ. ალავე.: დაღვლიარავილი).

დაღვლიარავან სიდაპლის შეპარვა ხეში, შეშინება (იხ. შეშინებული). **დაღვლიარავილი.** დაღვლიარავილი წიფელა (იხ. ბერ.: დაღვლიარავი; შდრ. ქავლ.: დაღვლიარავი, დაღვლიარავი).

დაღვლიარავან || **დაღვლიარავილი** დაღვლიარავი (იხ. ძოწ.: დაღვლიარავი).

დაღვლიარავან იხ. დაღვლიარავი.

დაღვლიარავი ლობიო ქვ. იგვიფა, რაც ყუყუა ლობიო. ეენახში დაუჩრულ ლობიოს ვერგამთ (იხ. ფრ. 89).

დაღვლიარავან ჩაქრება, დაღვლიარავანება, დაღვლიარავანება. ცეცხლი დაღვლიარავანება. **დაღვლიარავან-ის** ნაბჭი) ვერტიკალურად დაღვლიარავანებას გასაღობად (იხ. ბერ.: დაღვლიარავანება; შდრ. ძოწ.: დაღვლიარავანება).

დაღვლიარავან-ის ჩერხს (იხ. გააცლის (თხილს...), დაღვლიარავანს, დაღვლიარავანს, ფთხილი დაღვლიარავან და გაფინე მზეზე. **დაღვლიარავან-ის** ჩილს (იხ.) გააკეთებს, — დაღვლიარავანს. ატამი დაღვლიარავანს საგონინაყედ. **დაღვლიარავან-ის** შინდი დაღვლიარავანს სქობია კურკიანს.

დაღვლიარავან-ის ჩინდრიკით, ჩაქჩაქით დადის.

დაღვლიარავან-ის ჩინჩა (იხ.) შექამს, გააფუქებს (ქსოვილს, ბეწვეულს), დაღვლიარავანს. ქული დოუჩინჩია. **დაღვლიარავან-ის** ჩიხუჯა სულ დაღვლიარავანს, ქვე რალა სამკინოა (იხ. გაჩ.: დაღვლიარავან). **დაღვლიარავან-ის** დაღვლიარავანს, დაღვლიარავანს. ფეხსაცმელი სულ დოუჩინჩია. **დაღვლიარავან-ის** დაღვლიარავანს ჩექმები (შდრ. ბერ.: დაღვლიარავან-ის).

დაღვლიარავან-ის იხ. დაღვლიარავანება. **დაღვლიარავან** ნედლი ფიცრის გახმობის შემდეგ ფიცრებს შორის ჩხარის, ღრიკობის გაჩენა. კედლის დაღვლიარავან ხმელი ფიცარი თუ არ იქნა, იმან იცის. **დაღვლიარავან-ის** დაღვლიარავანს ქარი უბერამს. (იხ. ქავლ., გაჩ.: დაღვლიარავან-ის).

დაღვლიარავან-ის დაღვლიარავანს, დაღვლიარავანს. კატამ დაღვლიარავანს ხელები. **დაღვლიარავან-ის** ეკლებიდან სულ დაღვლიარავანს აქ ფეხები.

დაღვლიარავან-ის მომკილი პურის ოცამდებ ნაბჭის (იხ.) ერთმანეთზე დაწყობა — ცამეტად დაღვლიარავანს.

დაღვლიარავან-ის (ყავარს) გასახმობად ციხედ, ბეღლად დაღვლიარავანს.

დაღვლიარავან-ის დაღვლიარავანს, ნარნარით დადის (ცეკვისას).

დაღვლიარავან-ის ზმ. იგვიფა, რაც დამცხიკება (იხ. ძოწ.).

დაღვლიარავან-ის დაღვლიარავანს. დღვლიარავანს დაღვლიარავანს (იხ. ძოწ., გაჩ.).

დაძლასუნობა-ს ძლასუნით (იხ.), დი-
 დი ნაბიჯებით, უშნოდ დადის.
დაწვარავ-ს ქვ. || **დაწვარავ-ს** ზმ.
 კაკას წებერში (|| წებერში) გაატარებს,
 კაკას დაწნებს.
დაწვარა ზმ., გლ. დაბადება (იხ. ძიძ.).
 (იხ. დაეწერება).
დაწვარავ-ს დაღრღნის, წვრილ ნამტვ-
 რეებად აქცევს. ძალმა ძვალი სულ
 დაწეწა (იხ. ქველ: წეწკავეს).
დაწვდა (თვალების) ზმ. დათხრა, ამო-
 თხრა (იხ. ქართ. დიალექტ., 1888).
დაწვარაღავ-ს შორიახლოდან გულმო-
 დგინედ დაათვალიერებს. საცოლუ და-
 წყვრლა. საქმრო დაწვერლა (იხ.
 ბერ.: წყვრლავ).
დაწვიღან ოდიდან. დაწყვიდან პატივ-
 ში იყონ სოფელში ქველი და ღურ-
 გალი.
დაძვალა ქვ. დაქულება. ყურძნის წურ-
 ვას ხორგოში დაქვლით ვიწყებთ
 (იხ. ფრ. 211—212).
დაძვალაიპაზა კეცებში ცხოებისას
 ლობიანის, ქაღიანის და მისთ. ზედა-
 პირის დანით ან ხოწით (ზოგან სპე-
 ციალური ტრაფარეტით) დაქრელება.
დაძირვა გლ. დაქერა. ძალიან ძნელია
 სიყინჯალს (იხ.) დაქირვა.
დაძუპანის დაძუპუნის, ქალღი და-
 ქუქენა. **დაძუპანილი**. ჩანთაში და-
 ქუქენილი რვეული ეღო.
დაძმამა-ს ფიზიკურ შრომას შეუჩვევე-
 ლი ადამიანი თუ ერთბაშად ბერს
 იმუშაებს. ასეთი შრომა მასზე ცუ-
 დად იმოქმედებს: თოხნამ და ბარვამ
 შეიძლება ბებერები გაუჩინოს, თიბ-
 ვამ და მკამ — წელი აატკივოს და
 ა. შ. შეფთობაზე დამხამა (შდრ. ბერ.:
 ხამის ცემა).
დაძმამაღული-ი ხანისი დაფარული, და-
 ხანსებული. დახამებული ქვები.
დაძმალავ-ს დაყოფავს, წვეთს გამოაც-
 ლის (შდრ. ქველ).
დაძმამა ცოტა წახაუჭება (იხ. ქვ.,
 ქველ).

დაძმამა-ს დაფლავს (იხ.), დაგვის. ეზო
 დახვეტა. **დაძმამილი**. დახვეტილი
 გზა.
დაძმამული-ი ნამცხვრის ერთ-ერთი
 სახეა — ფენოვანი ნამცხვარი. პურის
 ცომს მოწელებს და ბრტყლად გაწე-
 ლავენ. გამდნარ ღორის ქონში ფქვილს
 ჩაურთან, აურევენ და წასხებენ გა-
 წეილ ცომს; გვერდითა ნაპირებს
 შეურავენ და მრგვლად დაახვევენ.
 ხელის დაჭერით გააბრტყელებენ და
 ორ კეცს შუა გამოაცხობენ. დედამ
 დახვეული გამოგვიცხო.
დაძმამილი-ს ზმ., გლ. წვრილად დააპობს.
 დახინუნე შეშა.
დაძმამილი-ი ქვ. დახვეული. გერკაზე-
 დახოვილი ძაფი.
დაძმამინება მცირე ხნით შესვენება (იხ.
 ბერ.: დახოხინება).
დაძმამა-ს ფეხით გათვლავს. ბოსტანი
 არ დაქეგო (იხ. გაჩ.).
დაძმამა დაბალი და განიერი; მსხვილი.
 დაქედა სარწყული კვახი. დაქედა ჩა-
 ფურა (იხ. ბერ., ქველ, მესხ., ძოწ.;
 შდრ. ალავ., ოკრიბ.).
დაძმამა მძიმე რისაშე დადება, —
 დაჯორგვა (იხ. ბერ.: ჯორგვა; უღ.,
 ქველ: დაჯორგვა; შდრ. ძოწ.:
 დაჯორგავს).
დაძმამა 1. დახეული, გაცვეთი-
 ლი (ფეხსაცმელი). 2. ნუფრებანის,
 უსწორმასწორო (შეშა, ხე) (შდრ.
 ქავთ. II: დაქლვარკული).
დაძმამა-ი გრდემლი. ცელის გამოსა-
 კერაზე დგემლი დავასვი ჩირკზე და
 ვეღარ მივაგენი (იხ. ბერ., ჩიქოვ.:
 დგვლემი; ძოწ.: დგემლი,
 დგვემლი, დგვლემი; გაჩ.:
 დგვემლი).
დაძმამა დაცემა ყრუ ხმის გამოღე-
 ბით. დგვლეთა გაადინა (იხ. ბერ.,
 ქველ).
დაძმამა დედა. დედიამ დაგიძამა, ვერ
 გეიგონე?
დაძმამა დამუქებაა: ამა
 ერთი გაბედოს!

დედმოგმძ-ი მთავარი ბოძი ძველებურ სახლში. დედაბოძი.
დედმოძინა დედაძინა. დედომიწას არ მოაწყინა და დარს არაფერი სჯობიაო.
დედმოვალა 1. უანის ოა (სინონ. ქვ. სა-
ყმაწვილო: ზმ. საბოშოიანო)
(იხ. მჟუ.). 2. ქვ. ჩიტბატონა.
დედმოღორ-ი დედა ღორი.
დედმოძინა თეთრი ფერის გრძელი კია, —
სოლიტერი.
„დედული-განსავალი“ ქვ. კიამაია
(შდრ. ალაჟ., ქართ. დიალ. ლექსიცი-
დან: დე დ უ ლ ა).
დედულობა დედულეთი. დედულობაზე
წასულა.
დეშპარ-ი ზმ. მღევარი (იხ. ძიძ.).
დეთი დეთი დეთი. ძროხის დამახება,
რომ შეჩერდეს ან პატრონთან შოვი-
დეს (შდრ. ქველ: დე ე დ ო; დ ი ი-
დ ო; ლეონ.: დ ე თ ო!).
დექაულ-ი უშობელი. ორი ძროხა მე-
წყელი ძუამს, დეკეული მკეაო (ლექ-
სიდან).
დეშანი ზმ., გლ. პატარა ოთახი, მიდ-
გმული სახლზე, ზოგჯერ ბელელზე.
იყენებდნენ ნეფ-დედოფლის საწო-
ლად. ზოგჯერ კურკლეულსა და წვე-
ლეულსაც იქ ინახავდნენ. (იხ. ძიძ.;
შინაძრეწვ., ტ. I, 344).
დეიამ ბანი მადლობა ღმერთს. დიამ
კაია, გაგახსენდი და მომინახულე.
(შდრ. ქველ: დ ი ა!).
დეიდარა || დიდარ-ი ზმ., გლ. მდიდარი.
ერთი დიდარე მეზობელი მყამდა (იხ.
ძიძ.).
დეიდამეველი მუშახალი ზმ. მრავალი.
მუშახელის მოხმობა ისეთ სამუშაოთა
შესასრულებლად. რასაც მრავალი ხე-
ლი სჭირდება (სიმინდის რჩევა, თიბ-
ვა-მკა და მისთ.).
დეილა იხ. დ ი მ ე ლ ა.
დეილხმენანი გლ. ნამცხვარი, რომელშიც
დეილხმის ფხალია ჩართული (იხ. ქართ.
დიალექტ., 684).
დეივალა || დილა || უარდეივალა ზმ.
ბალახოვანი მცენარეა, იზრდება მთა-
ში, უფრო მეტად ნესტიან ადგილებ-

ში; აქვს დიდი ფოთლები და გრძელი
ყუნწი, — ბუერა (იხ. მჟუ.).
დეირა წებრის (იხ.) ერთ-ერთი მთავარი
ნაწილია (იხ. ფრ., 160).
დეილაბ-ი || დონდელაბ-ი ვაზის ქი-
შოა ერთგვარი. არის თეთრუურძნაი-
ნი და შავუურძნაი. მსხვილი ბიძ-
ბილი (იხ.) აქვს, ბარაკიანია. ვასავალი
კარგი აქვს, ღვინო — არც ისე კარგი
(შდრ. ქველ: დ ო ნ დ ლ ა ბ ი).
დეილინობა-ს ბოხი ხმით გაურკვეველად
ლაპარაკობს.
დეილატი-ი სიუხვე, სიკეთე, — დოვლა-
თი. ღმერთმა დოლათი და ბარაკა არ
მოუშალოს ამ ოჯახს.
დეილატინ-ი სქელი ფიცარი, რომელსაც
კურს ადებენ თავზე დაკირვისას (სიმ-
ძიმისათვის) (შდრ. ბერ.: დ ო ლ ა-
კ ა ნ ი).
დეილა პური ზმ. პურის ერთ-ერთი
ქიშია, უფხო, ითესება გაზაფხულზე
(იხ. ძიძ.; შდრ. ქველ: დ ო ლ ი ს
პ უ რ ი).
დეილაობა ზმ. ბავშვთა თამაშობაა, —
აწონ-დაწონა (იხ. ქართ. დიალექტ.,
684).
დეილაბარა თვითნაკეთი ცივა. ქვემოდან
ზოგჯერ თუნუქს ამოკარავენ, რომ
უკეთ დასურდეს (იხ. ბერ., ქველ).
დეილაბ-ი იგივეა, რაც დ ო დ ლ ა-
ბ ი.
დეილა-ტაში, **დეილა-ტაში** იხ. დაურ-
ტაში.
დეილა-ი გულში ღვარძლის ქონა ვისიმე
მიმართ (სამაგიეროს გადასახდელად)
(იხ. ვაჩ.; შდრ. საბა, დ. ჩუბ., ქველ,
კეთ. I, ძოწ.).
დეილატი-ი ვისაც დოვის (იხ.) შენახვა,
გულში ჩადება სჩვევია.
დეილატი გლ. ჩიჯია ნაცრისფერი, თეთ-
რი თავი აქვს. მიწაში იკეთებს ბუ-
დეს.
დეილატი-ი პირიდან ვადმონადენი ნერ-
წყვი ან ქაფი, — დორბლი.
დეილაობა ზმ., გლ. ბავშვთა ხათამა-
შოა, ჭკუფური (ორი ჭკუფისა).

დურბალა ნელთბილი, მღვარი წყალი (ზღრ. ქავლ: დუბელა).
△დუმბ თოფის კონდახის ბოლო ნაწილი (იხ. ქვ., ქავლ).
დუნჩარ-ი გაჭაერებულის ბუზლუნი. დუნჩურით წვეილა.
დუხბ-ი ბალახოვანი მცენარეა. მის ნორჩ ფოთლებს ფხალში ხმარობენ, — ტუბტი. ჭინჭარი, დუბტი და იაია მოეკრიფე და ფხალს მოვებარვამ.
დღეის დღეს დღევანდელი დღის სწორს. დღეის დღეს მოაწერეს ხელი.
დღეის-თუთხმამბს ორი კვირის შემდგ (ან წინ). დღეის-თუთხმამბს რთველი დღეიწყება.
დღენაქლი || **დღენაქლი**: მისი დღე-ნაკლი შენ შეგეწიოს — ეტუვიან ხოლმე მოსაუბრეს, როცა ახსენებენ არც თუ დიდი ხნის წინათ გარდაც-

ელილ ახლობელზე. ნიშნავს: რაც იმას დღე დააკლდა, შენ შეგეწიოვსო. **დღენაქლი-ი** დღეგრძელი. დღენაქლი იუაეი!
დღენაქლი-ი || **დღენაქლი-ი** ზმ., გლ. დღესასწაული (იხ. ძიძ., ქართ. დღე-ლექტ., ნაშ; ზღრ. ალავ., ლეჩხ.: დი-ახ წვე დღი).
დღისი ზმ. დღისით. დღისი რო გძინამს-ლაშე რას იხამ. (იხ. ძიძ.).
დღისულ შებინდებამდე, დღისით. მე-ყაერეები დღისულ ჩამოვიდენ მთიდან (იხ. ქავთ. II).
დღისულ-ი დღე. გელი რო მოგვიბტა ებოში, დღისული იყო კიდე.
დღიურ-ი შრომადღე. რამდენი დღიურ-ი გაყე წწულს?
დღენარვა იხ. იღღნარვა.

ე

ე „ეს“ ნაცვალსახელის შემოკლებული ფორმაა. ე რა შარში გამწეიეს. ე ცე-ლი ვინ გამიტება?
ეპლინტაბა-ა || **ეპლინტაბა-ა** წირალი უჩნდება თვალბში, — ეწირალება. თვალბი ებლიტება.
ეპრინტაბა-ა უმრუდდება, ებრიცება. თვალბი ებრიცებოდა.
ეპძმინ-ს ებრძვის. თელი წელიწადი ებძოდა ავანტუფობას, მარა ვერ აქობა (იხ. ქავლ).
ეპამბრინტაბა-ა გამორიელად ეჩვენება, ეგებრიელება. ვახშამა მეგემბრიელა.
ეწი-რიადბა-ი ხახლ-კარის გარშემო ადგილები, კარ-მიდამო (იხ. გარ.).
ეიზი || **იზი** შეძახილი ხარების გასარკვად. ეიზი, ხარო! (ზღრ. ქავლ: ე ში, გარ.: იშო!).
ეპიწარვა-ა თავისკენ ეწევა, ძალით ექაჩება. ნუ მეკიწურები.
ელოგია 1. ევლოგია. 2. გაღატ. ერთი ციცქნა შე ქალო, ასე ცოტუნუკას რო მაძლემ, ელოგია არი თუ რა?

ემისტანა ისეთი, როგორც ახლოს მყოფი III პირია, რომელზეც მიუთითებს მოსაუბრე. ემისტანა ქული მეხურა ქარში (ზღრ. ქავლ).
ემჩალტაბა-ა მჩატელ, მსუბუქად ეჩვენება, ემჩატება.. თავდაღმართში ხარებს ურემი ემჩალტაყე და მოუჩქარეს.
ემხელა იმოდენა, როგორც ახლო მყოფი III პირია, რომელზეც მიუთითებს მოსაუბრე. მე რო შეილი შემჩენოდა ემხელა იქნებოდა ახლა.
ენაწილია ერთი ციცქნა, ძალიან პატარა. ენაწილია ბიქუნეები მიხსამდაყე ქარში.
ენახშაბა-ა ზმ., გლ. ელაპარაკება, ეუბნება; ესაუბრება. მეზობელს ენახშებოდა. ცოლმა ენახშა. ერთი რძალუკა მყამს და ქვე კი არ მენახშება.
ენბრმ აგრე. ენგრე იყოს!
ენიძლავაბა-ა ნაძლევს დებს, — ენაძლევება. როცა ენიძლავებოდი, მაშინ რასა თქობდღი?

ვეპაწურება-ა თავისკენ ეწევა, ექაჩება, ეციწურება (იხ.). სახელოში ჩამავლო ხელი და მეპაწურებოდა, გინა თუ არა ჩემთან წამოდი სახშიო.

მართონ ბავშვთა თამაშის — კენჭაობის ერთ-ერთი ფიგურა.

მროსი დაუკვირვებელი, უადგილო (ლაპარაკი), — როყო. რანაირი ეროყა ლაპოიკი იცის ემან.

მრჰან-ი || მრჰანს სახენელის ნაწილია — კაბიანი ხე (კაბი სახელურად გამოიუენება). მიხი საშუალებით მხენელი მართავს სახენელის მუშაობას (ზოგან სინონ. ხეღა) (იხ. ჩიტ.).

მრტახმ ოღნავ, სულ ცოტა, ერთი ცახე. მაკალე ერცახე.

მრცამ სულ ცოტა ხნით, ერთ წამს. ერწამა მათხოვე დანა.

მტუმრება-ა ზმ. ესტუმრება, სტუმრად მიუვა. მოკეთები გვეტუმრენ.

მულ-ი უმწუმსოდ გაშვებული საქონელი (ჩვეულებრივ მოსავლის აღების შემდეგ). მულობა. ე საქონელი რო გაგრივიაყე უპატრონოდ, ეულობა კი არ არი ჭერდა.

მუნება-ა ეუბნება. რავა მეუნები მაგას, არა გცხვენია.

მფ-ი იაფი. ეფად გიყილია. მფობა. ბაზარში ეფობა არი თუ ძვირობა?

მფაშება-ა ეფიცება. თოვლში ნათამაშები ბომები ეფაფებოდენ ცეცხს.

მფარცაშება-ა გლ. ეპირფერება, ეფარისეულება. პირში ეფერაცუებია.

მფარცაშება-ა ერურჩულება. ყურში ეფუჩუნებოდა რაცალას.

მღრინინება-ა ღრინით (იხ.) სთხოვს, ემულარება, ელრიკება. იმდენი მეღრინინა, რო სანამ არ წამოვიყვანე, არ მომასვენა.

მჰვალა ამდენი; ასე ბევრი. ე ყველას რო ისხამ, გახლამს? ე ყველა ხანი რო დაგიტოვე, რატო არ გამოითოვეო. მჰვინტილება-ა თვლემს, თვალები ელულდება, — ეფვინთება. ჭირკვზე იჭდა და ეყვინტილებოდა.

მშმპის ფხინი გლ. სარეველა ბალახია (სინონ. ყუანჩალა).

მშონება-ა ეშოვება. შეშა ახლოს გვეშონება.

მწაშრება-ა იგვივა, რაც ეკიწურება, ეპაწურება.

მწორფლება-ა ჭორფლი უჩნდება, — ეჭორფლება. სახე მეჭორფლება.

მხაშრება-ა ეაღერსება, თავს ევლება, ეფერება, ესათუთება.

მხაშრება-ა ღიტიანი აღიწიანებს, — ეღიტიდება, ეხიციდება.

მხინინება-ა იგვივა, რაც ეხაქუნება.

3

შარ-ი უარი. ცივი ვარი მტკიცა. (იხ. გარ.).

შარმა-ი უარესი. ვარესიც რო დაგემართოს, შენზე ახია.

შარშა ზმ., გლ. დაუყოღავი ცხენი (იხ. ვაყა).

შაშა ქვ. დაუყოღავი ცხენი (იხ. ნიჟარ., ღლ.; შღრ. ბერ., ქეგლ).

შაშალ ბინა ქვ. კომშის ერთ-ერთი სახეა. აქვს კონუსური ფორმის მსხვილი, არომატიანი ნაყოფი (იხ. ბრეგ., 88).

შაშინწმარა ზმ. დაბალი ტანის ბალახოვანი მცენარეა. იზრდება მთაში, ქუჩად

შეკრებილი ფოთლები აქვს, — ძიგვა (იხ. მაყ.; შღრ. ქეგლ: ვაყის-წვერა).

შაშანს ჭრელი, ზოლებიანი საქონელი. წითელ-მოთეთრო, წითელ-მოშავო ფერი ჭარბობს (იხ. საბა, ჩუბ., ქეგლ, ალაფ.).

შარშა მუავე მინერალური წყალი, ზოგჯერ მლაშე გემოსი. ძალიან ეტანება საქონელი (და ნადირიც), — ვეშა (იხ. ქუ.).

შარშაშა ცხვრის მამალი ნაშიერი 1/2-დან 1 წლამდე.

ვერხ-ი ზმ., გლ. (ვარ. ვერხეა) ვერ-
ხვი (იხ. ძიძ.).
ვამ-ი გლ. თიბვის დროს ლესურათ (იხ.)
გამოტანილი ბალახი.
ვემ-ი ეკვი. ვეკი მაქ.
ვემოტ-ის ეკვი აქვს, — ევეობს. ვეკობ,
რო იმანაც გეიგო ეს ანბავი.
ვინცალა ვილაჲ. ვინცალას მორი დაუ-
ცურებია და გზა გაუკავებია.
ვინცხბ იგივეა, რაც ვინცალა.
ვირიმოლოშა ზმ. იგივეა, რაც დუხ-
ტი (იხ. მავ.).

ვირიმიტინა ტყის პიტნა.
ვირიმუა ტენიან ადგილებში გავრცელებული
მრავალწლოვანი ბალახია. აქვს
იარუსებად განლაგებული ძაფივით
წერილი ფოთლები, — შვიტა (იხ.
მავ.).
ვირმომ ზმ. ორმო.
ვირხახუშ-ი ზმ. ოხრახუში.
ვიპატარავად ზმ. უპატარავად (იხ. ძიძ.).
ვირთხველა ჯე. ურთხელი (იხ. ურ-
თხველი, ურთხველა).

ზ

ზაბუნ-ი უძლური, უნიათო; ცუდი. —
ძაბუნი. ეს ზაბუნის შუშა არი, ვერხვა
არი. რაჲა ყველაფრის გაკეთება გეზა-
რება, ზაბუნე არ გამოხვიდვ.
ზავობა || ზარობა ჯე. მზაობა, სამზადი-
სი სტუმრების მისადებად. დიდი ზაობა
აყვე, საქორწილოდ ემზადებთან.
ზამპილო 1. უზნო, უჯერგილო. ზარმა-
ცი ხარ და ზამპილო (შდრ. საბა: ზა-
პილო). 2. მსუქანი, მოუქნელი (აღა-
მიანი) (შდრ. ძოწ.: ზამპალა).
ზარა ზარი. მამისონის უღელტეხილთან
ტყის თავს სახლები იყო, ზარა ეკიდა
და, თუ ვისმე გაუქირდებოდა, რეკდა
(იხ. ქავთ. 1).
ზარანაშო ბუს ერთ-ერთი სახეობაა. უფ-
რო მაღალმთიან ადგილებში იცის.
ღამით მებრძო შეშარავი ხმით კივის
(იხ. საბა, ქეგლ, ნ. და დ. ჩუბ., გარ.).
ზაფრამა ხავერდა. ზაფრამის თესლო
ძაფივით წერილია.
ზედნიზე ზედნიზედ. სამკელ დეიბარუხუნა
ზედნიზე.
ზეთუნანახვი ზმ., გლ. მზეთუნახვი
(იხ. ძიძ.).
ზეინდან მხარხაპი ხარაჩოზე ბერხვისას
მხერხავი, რომელიც მორზე დგას და
ზემოდან ბერხავს (მეორე მხერხავი
ქვემოთაა).
ზემოთ-ი ზევითა უბანი, ზემო უბანი;
ზევით მდებარე სოფელი.

ზერჩო ბალახოვანი მცენარეა, იზრდება
ტუეში. გაზაფხულზე საკმელოდ იყე-
ნებენ, — არჩაკელი (იხ. საბა, ჩუბ.,
ალავ., ქეგლ).
ზერჩოსამპილოშელ ბალახია, იზრდე-
ბა ტუეში. გარეგნულად ძალიან ჰგავს
ზერჩოს, მაგრამ არ იქმნება, მანყინა-
რია.
ზესადგბარ-ი 1. ურმის ერთ-ერთი მთა-
ვარი ნაწილია, რომელიც დერძზეა
დღგმული და რომელზეც ეწეობა
ტირთი, — ძარა (იხ. ქავთ. 1, ძოწ.,
გარ., ლ., სიტყვ. კონა; შდრ. ქეგლ).
2. ზედადგარი (რკინის სამუხეხა).
3. გლ., ზმ. ფეხსაცმლის ზედა მხარე.
ზესი შეძახება ფერდობზე ზენის დროს,
რომ ხარმა ზემოთ აიწიოს.
ზეპარ ზმ. ძროხის პირველი ხბო. ძრო-
ხი პირველ ხბოს ზეარა ჰქვია (შდრ.
საბა, ქეგლ, ძოწ.).
ზეპინიშელ-ი მაღალი და მსხვილი სარი,
რომლის ირგვლივაც თივის ზენის
დგამენ. ზენიგული სწორი უნა იყოს
და კაი გასხეილი. ზენიგულს თაფი
სოლივით უნა წაუთალო.
ზეპინიშა თვალის წამწამების ანთება, —
ჯიბლიო (იხ. ბერ., ქეგლ, გარ.).
ზინგალ-ი ზინგლი, ქუჭუი. ზინგლის სუ-
ლი უღის (იხ. ქეგლ).
ზინდარა იგივეა, რაც ბზინდარა.
ზირა ზმ. იგივეა რაც, კვლიავი.

ზინანი-ი გლ. ზიანი (იხ. ძიძი; შდრ. ნ. და დ. ჩუბ.).

ზოგინალ-ი ნელა, უხიციოცხლოდ, ზღაპრით ხიარული. რაეარც შენ დადიხარ ზოზილით, ისე შენი ხარეპი დაზოზილობენ შესავით.

ზორანი-ი ზონარი.

△ზორბა კარგი, დიდებული (შდრ. ქველ: ზორბაღ).

ზოფხი ზმ., გლ. ქვევი. ზოფნი პურის ჯიშია, ფხიანია, შემოდგომაზე დაეთესამთ (ხინონ. ქუბა).

თ

თა მთა. კაცები თაში არიან წასული ყვერი სახდელად (შდრ. წერ.).

თამარი-ი მთავარი.

თამბუქ-შამბ მარხვა. ნამარიობევეს იცოდნენ. მემარხულეს თითქოს თავვი ვერაფერ ზიანს მიაყენებდა (იხ. ქველ; შდრ. ბერ.: თამბუქარიობა, ჩიტმარიობა).

თამბუნობა ბავშვთა თამაშია, — კატა-თავგობანა (იხ. ბერ.; შდრ. გარ. თავგობია).

თამბადაბედა || **თამზე** ბადაბედა ქორწილში ახალდაქორწინებულთათვის ფულის ან სხვა რაიმე ძვირფასი ნივთის ჩუქება, შეწირვა (იხ. ქართ. დიალექტ., 684).

თამბადაბედა-ი ახალდაქორწინებულთათვის შესაწირავი ფული ან ნივთი. ამის მეტი არაფერი გქონდა თავგადასაგდები? (იხ. ქველ, ქართ. დიალექტ., 684, ძოწ., გარ.).

თამბუნება ჩიუტი, თავის ნება. ამისთანა თავგუნება კაცის მნახელი არავარ — კი არაფერს დაგიქერებს (იხ. ქველ).

თამბომეღალი ბავშვთა თამაშობაა ერთგვარი (იხ. ბერ.).

თამბინ-ი თავდადებული, თავმოდებული, ათვინებული (იხ.). თავიანი ბათმანი ლობიო (იხ. შარაშ.).

თამინე ქრთიყული ავადმყოფობაა ცნობის დაკარგვით და კრუნჩხვით

ზუზა ნაკვდევბიანი თამაზა, რომელსაც იყენებენ ხის დამუშავებისას საქირო ზომის დასაცავად (იხ. ქველ).

ზურაზურ-ი აღმა-დაღმა ხეტიალი. სახში საქმე არაფერი გაქ? — დაანებე თავი უსაქმურად ზურაზურს (იხ. ქველ; შდრ. გარ.).

ზღმურტლ-ი ქვ: საქონლის კანქვეშ განვითარებული ბორახს კუპარი, — ბუტული, ზღმურტლი. ზღმურტლი ძაან აწუხებს საქონელს. ე. ზმ. სიბინძურე, კუჭყი (იხ. ქველ).

ბით, — ავი ზნე, ბნედა. **თამბინანი**-თუ ხმაურს გაიგონებს თავიზინანი, ქვე გასუნელდება.

თამბინასლობა გათხოვილი ქალის იხოჯახი, საიდანაც გათხოვდა. სამოცი სული ქალბი იყენეს ჩემი თავისახლობა. ძაან მოუხშირე შენ თავისახლობაზე სიარულს (შდრ. ბერ.: თავისახლი).

თამბინობა სულ მუღამ, მისი დღე და წუთისოფელი. თავისობას ასე მპირდები, მარა ქვე კი არ ასრულებ.

თამბინა-ი ზმ., გლ. თოვლზე სატარებელი მარტილი, რომელსაც ფჩხილები (იხ. ფჩხილა) არა აქვს, ხოლო „ფეხების“ („საჩოჩავის“) წინა მხარე ზეით არის ამოღებული (იხ. ბერ., ქველ; შდრ. ძოწ.).

თამბინასობა-ი იხ. თავისახლი.

თამბინა-ი 1. საქონლის თავის ტყავისხელია. თაერიელი საქალბნედ არ ვარგია (იხ. ქველ). 2. ზმ. მოკლული ნადირის თავ-კისერი. ნადირის თაერიელს სანატოო ადგილას ინახავდნენ, მაგ., ჩიხვის და არჩვის რქებს კედლებზე აკრავდნენ, დათვის თავ-უბასლობის ხარებზე აცვამდნენ (იხ. რობაქ., 177).

თამბინანი-ი თავსაკრავი, თავშალი, თავსაფარი.

თამბინანი-ი საცობი, თავსაცობი. ბოცის თავსაცვამი სა დაკარგე?

თავსაპირ-ი წერილი თოკი, რომლითაც თავს მოუტყერენ (შეუტყარევენ) ტომარებს.

თავსახლ-ი საცხოვრებელი სახლის ერთ-ერთი სახე იყო რაქაში. ჩვეულებრივი სახლისაგან განსხვავებით მას გვერდით მიშენებული ჰქონდა ლამაზ-კარფანჯრიანი ოთახი სტუმრებისათვის.

თავსსლაფ-ი || გლ. თავსსლაფ-ი თავსლაფი, თავლაფი (იხ. ძიძ.: თავსსლაფი).

თავშემონავლებ-ი თავშემოვლებული, რაც თავს შემოავლეს.

თავშენახულ-ი (კაცი) კაცი, რომელიც მძივე შრომას თავს არიდებდა და თავს უფროსილდებოდა. თავშენახულია და მატოხა ჯანთელი (შდრ. ქეგლ).

თავშეუღებელ-ი უზრუნველი, უღარდელი.

თათრული ავანტი || თათრულა კვანის ერთ-ერთი სახეობაა. დიდი იზრდება, ნაცრისფერი რბილი კანი აქვს.

თალაპაურ-ი გლ. (სინონ. ჩილეხი) ციმბირის წულული, ლუზარა (შდრ. ძიძ.).

თალაპაურინან-ი ციმბირის წულულით დაავადებული. თალაპაურიანი საქონლის არც ხორცი ვარგია და არც ტყავი (იხ. ქეგლ).

თანამბან-ი ჭგუფური ნადირობისას ტვირთის (სასმელ-საქმლის, ნანადირევის) მზიდავი არამონადირე (იხ. რობაქ., 77; შდრ. ძიძ.).

თანთუხ-ი ხორბლის ერთ-ერთი ჯიშია, — თავთუხი. თანთუხი კაი პური იყო, მარა აღარავინა თესას.

თანთქალი-ი ძალიან ცხელი საქმელი (მჭადი, პური), რა თანთქალი ჰქვია, დამწეა პირი (შდრ. ქეგლ: თანთქლი, თართქლი, თორქალი, თორთქალი).

თანთქალავ-ს ცხელ საქმელს ძლივს ჰმას (პირიდან სუნთქვით) (იხ. გაჩ.).

თარმალ-ი იგივეა, რაც თანთქალი.

თასფარი-ი თავსაფარი. თასაფრის ბოლოთი მოიწმინდა შუბლი.

თავსაპირ-ი თავლიანი წყალი, — თავსწყალი. ჩარჩოდან თავლის ამოღების მერე თავლის ნარჩენებიან ჩარჩოს წყალში გაველებთ და იმას უძახით თავწყალას.

თბილულ-ი რაქაში გავრცელებული ვაზის ჯიშია. ქარვისფერ თეთრ ყურძენს იხსამს. მტევანი პატარა იცის, მარცვალი — საშუალო და თხელკანანი. ღვინო კარგი აქვს (იხ. ჭავახ. ეკ. ისტ., II, 414; ფრ., 34).

თბე-ი მცირე ზომის სატეხი (შდრ. ქეგლ; გაჩ.: თენგი).

თედორობა ეთნ. თედორობა. რაქის სხვადასხვა კუთხეში განსხვავებული შინაარსი ჰქონდა. ზემო რაქის მთის სოფლებში საქონლის მომრავლებაც შელოცულობდნენ. ქვემო რაქის ბარის სოფლებში ვენახის ლოცვა იცოდნენ. აღნიშნავდნენ დიდმარხვის პირველ კვირას.

თეთრა თეთრი ყურძნის ჯიშია. საშუალო ზომის მტევანი აქვს, მკიდროდ შეკრული, ბევრ წვენს შეიცავს. გასავალი (იხ.) კარგი აქვს. ეს თეთრა სულ სხვა ჯიშია, ვიდრე ე. წ. რაქული თეთრა, რომელსაც რაქაში წულუციძის თეთრას (იხ.) ეძახიან. თეთრას კაი გამოსავალი ქე აქ, მარა ღვინო მაინდამაინ ვერა აქ თლა კაი, (იხ. ჭავახ, ეკ. ისტ., II 414; ფრ., 34).

თეთრი ფხალი ბალახეული მცენარეა, I მეტრამდე სიმაღლისა. მის ნორჩ ფოთლებს ფხალში ხმარობენ (სინონ. რუხვი ფხალი), — ჩვეულებრივი ჭიჭლაუა (იხ. მანუ).

თეთრი ხაჭაპო ბალახოვანი მცენარეა, ყვავის ადრე გაზაფხულზე მომწვანო-თეთრი ყვავილებით, — ხარისძირა (სინონ. ყაყაჩო, ჭუჭუჭვერა (იხ. მანუ).

თეთრი ვაღი ფეტვისნაირი მცენარეა. ცილინდრული წერილი თაველი აქვს. ხმარობენ წიწილების საკვებად. წინათ აღამიანებიც იყენებდნენ საკვებად, — ჭვრინოფა, ჭვრინა (იხ. მანუ).

თეთრი ხალხი უფხო ხორბლის ქი-
შა. რაქაში ფართოდ იყო გავრცე-
ლებული წითელ ხალხთან (იხ.)
ერთად.

თეთრპაპისტონი || თეთრი პაპისტონი
თეთრი ურძის ერთ-ერთი ქიშა,
მაგრად შეკრული მტევანი აქვს. ღვი-
ნოს აქებენ (იხ. ჭავახ., ევ. ისტ., II,
444; ფრ., 84).

თეთრონა გლ. თეთრი ღორი (შღრ.
შაერონა) (იხ. ქართ. დიალექტ.,
654).

თეპარა ნეკერჩხლის ტიპის მცენარეა, —
მთის ბოკვი, მთის ნეკერჩხალი (იხ.
მაყ.).

თელ-ი მთელი. თელი ქვეყნიერობა
მოვიარეო. თელი ღამე არ მიძინიაო
(იხ. ძმ.).

თეშ-ი თევზი (იხ. ძმ., ძმ.).

თეფშ-ი მცირე ზომის ხის მრგვალი
გობი (ან დიდი ჭამი). ჩვეულებრივ
იფნის ან თელისაგან გამოთლიდნენ
ჩარხზე (იხ. გარ.).

თვალაფაქილა თავბრუ. ხიდზე ვი-
დექი და წყალს უყურებდი და თვა-
ლაფუკილა დამესხა. იმდენი იტრია-
ლა, სანამ თვალაფუკილა არ დაასხა
(იხ. ალავე).

თვალაფაქილა აფაქილა იგივეა, რაც
თვალაფუკილა.

თვალაფაქილა ბავშვთა თამაშობაა, —
თვალაფუკუნა.

თვარა || ზმ., გლ. თვარა(შ) თორემ.
დამანებე თავი, თვარა შემომელახები
(იხ. ძმ.).

თვარა მთვარე. ახალი თვარეა. ძველი
თვარე.

თვალაფაქილა ზმ. ივნისი. ივანობითვის
თვალაფაქილას უძახით.

თვალაფაქილა ფეხმძიმობის უკანას-
კნელ თევში ჩამდგარი ქალი (იხ. ძმ.).

თვალაფაქილა იგივეა, რაც ღირკვილი. სა-
გულეს თემათი შევიხმედიო (იხ.
ქველ.).

-თვინ თანდებ. -თვის. ჩემთინ მინა
(იხ. ქართ. დიალექტ., 684).

თვარა-ი მთვარა. რასა ბოდამ, თვარა-
ლი ეგონები ვისმე (იხ. ძმ.).

თიბამარი ბალახოვანი მცენარეა. აქვს
მიწაზე გართმული დატოტილი ღე-
რო და პატარა იისფერი ყვავილები.
მის ნორჩ ფოთლებს ფრინველის სა-
კვებადაც ხმარობენ, — ჩვეულებრივ
მატიტელა (იხ. მაყ.).

თიბამარი || თიბამარი (სინონ. გვე-
სიო) ბალახოვანი მცენარეა, ყახებში
იყის ხოლმე, აქვს ბოლქვი და იყავებს
წითელ ყვავილს, ნივრის ხუნი აქვს, —
ყანის ნიორი (იხ. მაყ.; შღრ. ერისთ.:
თიბამარი, ჭავახ., ევ. ისტ., II,
210).

თიბა თიბა (ქველ).

თიბა-მამ თიბა და მკა. წნეულს თიბა-
მკაზე გაჭინებული წვიმები იყო.

თიბამარი-ი ზმ., გლ. ვინც თიბავს, —
მთიბელი, მთიბავი.

თიბის სარი ზმ., გლ. იგივეა, რაც ზვი-
ნი გული.

თიბამარი-ი გლ. თივის ზვივის
დამდგემი. ზვივიულზე (იხ.) უჭი-
რავს ხელი და ფეხებით ტყეპის თი-
ვას, რომელსაც ფინლებით აწვდიან.

თიბამარი წერილ ცისფერყვავილები-
ანი ბალახოვანი მცენარეა, ყვავის გა-
ზაფხულზე, — კესანე, ცისანა (იხ.
მაყ.; შღრ. ქველ, შარაშ., გარ.).

თიბამარი-ი შალის ძვირფასი ქსოვილი
(ნაზი მატელისა), — თიბამარი (შღრ.
ალავე).

თიბამარი || თიბამარი თივის დამზადებისა
და ჩამოზიდვის ალოსთავი (იხ. კაიშ.).

თიბამარი-ი || თიბამარი-ი ბალახოვანი მცე-
ნარეა, მთაში იზრდება. აქვს ყვითელი
ყვავილები, ბოლქვიანია. ზოგან მის
ფოთლებს ახმობენ და ზამთარში ბულ-
ღავას (იხ.) აკეთებენ, — მთის შრო-
შანი (იხ. მაყ.).

თიბა-ი (მიწა) ქვ. ფხვიერი, შირიფი მი-
წა სხვადასხვა ფერისა. ნაკლებ გამო-
ხადებია სახვავ-სათხალ, სავენახედ კი
კარგაო (იხ. ჭავახ. ევ. ისტ., II, 123;
ფრ., 52; ძმ.; შღრ. საბა, ნ. და ღ.
ჩუბ., ქველ, გარ.).

თისტარ-ი თითისტარი (იხ. ძოწ.).

თლა სულ, მთლად. მანგრე ჩემთვის თლა კაია. შაეი მელა ხო თლა ძვირია (= იშვიათია) (შდრ. ღლ.: თ ლ ა თ; გაჩ.: თ ლ ა თ ე).

თლუჟა გლ. ურმის ნაწილია, რკინა მორგვის შუა, რაშიც ღერძი ტრიალებს (იხ. ძიძ.).

თოვლის მასარობალა || თოვლის დედა უვაილოვანი მცენარეა, უვაის შემოდგომაზე, უვაილები ენძელას მიუგავს, — სათოვლია (იხ. მაყ.).

თოვლობა თოვლიანობა. წნეულს დიდი თოვლობა იქნება, ისე ეტყობა.

თოვლ-ვაჰჰა-ი თოვლ-ჰუაბი. რალა ამისთანა თოვლ-ჰუევაპში მოგინდა წასვლა.

თოთო ჩვილი, ქორფა. თოთო ბოში (ძუძუთა ბავშვი). კარხლის თოთო ფოთლები. 2. სქელი რბილი მახა. თოთო ცომი. (იხ. ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 584; ღლ.).

თოთხილ-ა თოთხვა.

თოჰჰ-ი თოყი. თოყი შემოუქირე (იხ. ქართ. დიალექტ., 584, ქავთ. I, ძოწ.; შდრ. გაჩ.).

თოლხო (კვერცხი) ნახევრადმონარშული კვერცხი, — თოხლო. თოლხო კვერცხივითა ხარ (სუსტი აგებულების ადაშიანს ეტყვიან ხოლმე).

თომ-ი წერილფოთლოვანი ბალახია, სიმაღლით 80—70 სმ. ახმობდნენ და ქალამნებში იღებდნენ. ფეხს თბილად ინახავდა (იხ. ქეგლ; შდრ. ძიძ.).

თოფნიპალა ბავშვთა სათამაშო თოფი — თოფის მოუყვანილობის მშვილდ-ისარი. ამორარულ ლულაში გაურილია მშვილდი, ხოლო ლულაზე იდება ისარი, რომელსაც დაქიმული თოყი ისვრის ხახხლტის საშუალებით (სინონ. ხ ე ლ თ ო ფ ა).

თოფის დაბაბა დათეზე ნადირობის ერთ-ერთი სახეობაა, ფეხზე შეყენებულ თოფს დათვის სავალ ბლიიკზე ისე ამაგრებენ, რომ დათვის გავლისას

თოფი გავარდება და დათვის მოხედება. თრბჰჰჰ მძიმე ტვირთის ზიღვა (იხ. ჰუ, ქეგლ, ღლ., ალაე.).

თრიმლ-ი დაბალი ან საშუალო ტანის ბურჩია, აქვს აკაციის მსგავსი ფოთლები და მტევნად შეკრული უვაილები. მის მუქ-წითელ ნაყოფს, რომელსაც თუნთუბოს (იხ.) ეძახიან, ნაყავენ, რის შედეგადაც ნაყოფს კანი ეცლება. საქმლის შესაკაშმავად იუენებენ, — თუთუბო.

თუნთუბო ქე. თუთუბოს ნაყოფი (თუთუბო მცენარეს რაჰაში თრიმლს (იხ.) ეძახიან. თუნთუბო დანაყე (შდრ. მაყ.).

თუჰარდ-ი ცხვრის საპარსი მაკრატელი, — ღუჰარდი.

თუჯრი თუქის ქვაბი (შდრ. ჩ ო ო ნ ა) (იხ. ბერ., ჩიქოვ., ღლ., ძოწ.).

თქვანაშუნა რაჰული ყურძნის ქიშია იხ. ჭავახ., გე. ისტ., II, 445).

თქვენს თქვენს სახლში, თქვენს ოჯახში, — თქვენთან, თქვენსა. თქვესა აღარ მედგომებო, უნდა წავიდეო.

თქიშინ-ი რაიმე სითხის (მაგ., წყლის) თქრიალით დაღვრა, დაქცევა. ზოგჯერ ძლიერ წვიმაზეც იტყვიან — თქიშინით მოღისო (იხ. ბერ., ნოღ.).

თქაშური იგივეა, რაც თქიშინი (იხ. ქავთ. II: თქუშური, თქურუში).

თხაბალ უსაფუფრო ცომისაგან საახალწლოდ გამომცხვარი თხის (ან სხვა ცხოველების, მაგ., ჭიხვის) ფიგურა.

თხვლაჰ-ს თხვეად საქმელს ჩქარა და ხმაურით კამს, — თქვლეფს. ღორი სალაფავს თხვლუდა.

თხიფსალა პატარა ხეა, ისხამს შავ წვნიან ნაყოფს. ხის ქერქი სამკურნალოა, — ხეჰრელი (იხ. მაყ.).

თხმალა || რთხმალა || რთხმალა მურყანი (იხ. მაყ.).

თხმორულა ქე. რაჰული ვაზის ქიშია (იხ. ჭავახ., გე. ისტ. II, 445; ფრ., 24).

თხრუშუნა იგივეა, რაც თქიშუნა.

0 შვეცილი ნაცვალსახელი ის, იმ. ი ცხენი მამყიდო. მე მყავდა ბაბუსის და, თამარის უძახოდეს ი ქალსა (იხ. ძიძ.).

იპპაშად თავისუფლად, მოკლილად, დაუტვირთავად (იხ. შაპარეწვ. I, 848).

იპპაშობა მეთი თავისუფლება. ბაღე თიბა-მკა მორჩება და ცოტა იავაშობა ექნება საქონელს.

იპიბა ია. იაია გაყვეილებულა. იაიას უხალში ვიყენებთ.

იბრბლის ღმარბაზა ფიცია მონადირის. ჭგუფური ნადირობისას თუ უთანხმოება ჩამოვარდებოდა იმაზე, თუ ვინ მოარტუა პირველად ნადირს თოფი, დავა ფიცით წუდებოდა: შენი იარაღი დაფარე და შენი იყოსო, ე. ი. იარაღის დაფარება დაფიცება იყო (იხ. რბაქ., 119).

იბრბლანი-ი სიუფთოსის სენი. ისეა გაყვი-თლებული, გეგონება იარაყანი ვას-ჩენიო (იხ. საბა, ბერ.: ე რ ა ყ ა ნ ი, მენთ.: ა რ ა ყ ა ნ ი).

იბსბლი-ი იერი, შესახედაობა, გარეგნობა, კი იასლი აქ (იხ. ჩიქოვ.).

იბლაშენბა-უშნოდ, ხარბად ქამს, უშნოდ ილუქმება. ისე იბლაყენება, გეგონება, ეშინია არაუინ წამართუასო (შდრ. ღლ., ჩიქოვ.: ბ ლ ა ყ ე ნ ა).

იბლაშენბა-იგივეა, რაც ი ბ ლ ა ყ ე ნ ე ბ ა (შდრ. ქავთ. II: ი ბ ლ ა ყ ე ნ ე ბ ა).

იბნებ-ს ზმ., გლ. იგებს. უმაღე სულ არ იყო საათები, მარე ქვე იგნებდეს დროს.

იბლნარბა-|| ითხნარბა-ა უშნოდ იცინის. რა უშნოდ იბლნარბი, შეგლახა.

-იპ-ბ კინობითობის სუფიქსია. საზოგადო სახელებში იშვიათად გვხვდება: პატარა — პატარ-იპ-ბ, ვარია — ვარ-იპ-ბ... გავრცელებულია საქუთარ სახელებში: თამარ-იპ-ბ, ოთარ-იპ-ბ, ლევან-იპ-ბ, ელენ-იპ-ბ, პლატონ-იპ-ბ...

-იპ-ბ კინობითობის სუფიქსია. იშვიათად გვხვდება. შედგება -იპ- და -ბლ- სუფიქსებისაგან: თამარ-იპ-ბლ-ბ, ზურ-იპ-ბლ-ბ...

იპპანწმა-ა ცვეკისას ხელებს, სხეულს მოხდენილად, ლამაზად ამოძრავებს (ქალზე იტყვიან).

იპინკილბ ასკინკილა (იხ. ქეგლ).

-იპ-ბ კინობითობის სუფიქსია. უპირატესად საქუთარ სახელებში გვხვდება, იშვიათად საზოგადო სახელებშიც: ბალ-ბ-ბ, ვას-ბ-ბ, წაზ-ბ-ბ, ქაქ-ბ-ბ, ტიტ-ბ-ბ...; დედ-ბ-ბ, ძამ-ბ-ბ...

იპობაშ-ს იყარავს, იფხაქნის, იხოკავს (სახეს). ქალი ტირიდა და სახეს იყოტამდა.

-იპ-ბ კინობითობის სუფიქსია. წარმომდგარია -ბ-ბ და -ბ-ბ სუფიქსების შერწყმით: ილ-ბ-ბ-ბ, სალ-ბ-ბ-ბ, დარ-ბ-ბ-ბ, ტიტ-ბ-ბ-ბ... საზოგადო სახელებში ძალიან იშვიათია: დედ-ბ-ბ-ბ.

ილუშამბა-ა ერთიანად სველდება, იწუწება. რას ილუშამბი ა წვიმამი.

იბთაშ-ს ინთებს (უცხლს).

იბთენ-ი || იბთონ-ი || იბტენ-ი იმდენი. იბთონი ბელაპარაკა, რო თავმა დამიწყო ტკივილი (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., შაპ).

იბითანა || იბითანა ზმ. იბისთანა. იბითანა სახლი დადგა, რო ავ თუალს არ დაეხსებება (იხ. ძიძ.).

იბბენ-ი იხ. ი ბ თ ე ნ ი.

იბფხლა || იბფლა || იფხლა ზმ., გლ.

1. გვიმრის ერთ-ერთი სახეობაა, — ჩადუნა (იხ. მყ.). 2. ხელისგულზე (ან თითებზე) ამოსული მაგარი ხორც-მეტი, — შექექი (შდრ. გ ვ ი მ ბ რ ა).

-ინ-ბ კინობითობის სუფიქსია. გვხვდება საზოგადო სახელებში: ლეკვ-ინ-ბ, თავგ-ინ-ბ, მაჩვ-ინ-ბ, შაშვ-ინ-ბ, ქაქვ-ინ-ბ, დათვ-ინ-ბ.

ინგვრამა-|| ინგვრამა-ა ინგრევა. კღმ ინგრევა.

ინდურ-ი ქვ. ხანახლის ნაწილია. ინდური ხორგოს (იხ.) წინ გამოშვებულ ნაწილს ჰქვია, იმაზე გადის ტბილის ღარი (იხ. ქველ, ძოწ., გარ., ფრ., 147).

ინედლაზ-ს (საფქვავე) დასაფქვავე მარცვლეული თუ კარგო გამხმარი არაა, არ დაიფქვება, გასრესილი მარცვლები გამოვა. ინედლაო იტყვიან (იხ. ძოწ.).

ინ-იპ-ბ კინობითობის სუფიქსია. წარმოშუარია -ინ-ა და -იყ-ა სუფიქსების შერწყმით. გვხვდება უმთავრესად საკუთარ სახელებში: ოლდა — ოლდ-ინ-იყ-ა, ფატო || ფატია — ფატ-ინ-იყ-ა, კოწია — კოწ-ინ-იყ-ა, ღუა || ღუკია — ღუკ-ინ-იყ-ა. საზოგადო სახელებში იშვიათია: ცობა — ცობ-ინ-იყ-ა, ბეწვა — ბეწვ-ინ-იყ-ა.

ინონქრად ოღნავ, ცობათი. იონქრად მახსოვს (იხ. ქავთ. I, ძოწ.).

ირიპ-ი გლ. დაკოდელი ვერძი (სამ წლამდე).

ირმინ-ი დაქანებული, დახრილი ადგილი (იხ. ქველ).

ირმინულად დახრილად, ირიბად, — აღმატრად. ე კედლო რავა ირმინულად ამოგვიანია (იხ. წერ., გარ.).

ისბ იხ. ისე მე.

ისბრ-ი (სინონ. ძივანისარი) წებრის (იხ.) ნაწილია. სამ მებრამდე სიგრძის მაგარი მრგვალი ხეა. რომელსაც ორ მესამედზე ამოჭრილი აქვს ხეული ღარი (ხრახნი). ჩანსულია დიდ ბრტყელ დოლაბისებრ ქვაში (იხ. ფრ., 102).

ისმამ || ისბ სიტყვის მასალად ხმარობენ ხოლმე. როცა საჭირო სიტყვას დროულად ვერ მოიგონებენ (იხ. ქართ. დიალექტ., 800).

ისვლავ-ს || ისვლინავ-ს სწრაფად წაიძვრება; იშოვლებს; გაიხდის. ისვლივა რხმალი. ისვლივა ტანისამოსი და გადაეშვა წყალში (შდრ. ბერ.: სვლეკა, შვლეკა; ქველ: იშვლეკა; ქართ. დიალექტ.: ისვლეკავს, 888).

ისთე ისე. ისთე შენ გეიხარე, რავარც... (იხ. ქველ; ქართ. დიალექტ., 888).

ისინამუნებ-ს ისინამუნებს. ისინამუნეთი (= შიირთეთი).

ისრე || ისრი ზმ., გლ. ისე. მასრა უნდა ჩადო მაქროში და ისრი მოქსოვო. ისრი დაეხდით (ღვინის სმისაგან), რომ ერთმანეთს ველარა ვცნობდით.

ისრინ ზმ., გლ. ისევე. ისრივე ძველ პატრონს დაუბრუნდა (იხ. ქველ, ძოწ.).

ისხმარბ-ი საფანგის ერთ-ერთი ნაწილია. მოთავსებულია საფანგის კალოზე და ენის საშუალებით იჭერს საფანგს დაგებულ მდგომარეობაში (იხ. საბა, როზაქ., 56; შდრ.: ისხლეტი).

ისხლბ-ი ზმ. ფოცხერის საქერი მახეა (იხ. როზაქ., 56; შდრ. წერ.).

იტ-ბ კინობითობის სუფიქსია. გვხვდება ერთეულ სიტყვებში: ბულა — ბულ-იტ-ა, კიკეკა — კიკეკ-იტ-ა, კვარკვალა — კვარკვალ-იტ-ა.

იტპრინამუნებ-ს ტყრიაცს (იხ.) დაიწყებს. კავებმა იტყრიაცს და გადაფრინდენ.

იტლბამბ-ა იღრიჭება (ვისიმე გამოსაქავრებლად), იღმიჭება. რას იტლბატები?

იტ-უნ-ბ კინობითობის სუფიქსია. მიღებულია -იტ-ა და -უნ-ა სუფიქსების შერთებით. არაპროდუქტიულია. გვხვდება საზოგადო სახელებში: ბულა — ბულ-იტ-უნ-ა, ჭირკვი — ჭირკვ-იტ-უნ-ა (|| ჭირკვიტანა), გორა — გორ-იტ-უნ-ა.

იფნა ზმ., გლ. იფანი (სინონ. ქვ. კოპიტი).

იფრანამბ-ა მრულდება, აფრავდება (ხის მასალა) (შდრ. ქველ: დაფრანგული).

იფშულუქამბ-ა უშნოდ ტირის, იწირალებს, იცივდება. ნუ იფშულუქები ერთი შენაც (შდრ. ქველ: ფშრუკუნებს; იხ. გარ.).

იფჩაშბამ-ა იჩქმობება. მაგრე მწარედ ნუ იფჩაშბები, ბიჭო.

იფხლბ იხ. იმხლა.

იქანბ || იქინე იქ (იხ. ქართ. დიალექტ., 888).

იპინაზ-ს იქანავეს (საქანელაზე). სა-
ქიანოზე ვიქიანეთ (იხ. ქართ. დია-
ლექტ., 685).

იპი-აპა აქა-იქ. იქი-აქა მაჩვის ნაკაში
ტაროები ეყარა.

იპინე ქვ. იხ. იქ ანა.

იპინ-იპინა ქვ. იგივეა, რაც იქი-აქა.

იღბ საწინყარას ფორმის ორკაში ჭო-
ხი, სიგრძით 80—90 სმ. ამაგრებენ
მარხილის (ურმის) წინა და უკანა მხა-
რეს ღვლერქებით. ხმარობენ თივის,
ძნის და მისთ. კანით (იხ. კაპანაი)
გასაკობად. იღებები გოუკეთე მარხილს
და გაამზადე სათივედ (იხ. ბერ.,
ქავლ).

იღვლირქება-ა ღვლერქად იგრისება;
ღვლერქის გაკეთება შეიძლება. ფთხი-
ლი, არწყლი, მუხა, კაპრაში კარგად
იღვლირქება.

იღუნღუნება-ა || იღუნღუნება-ა იგივეა, რაც
იღუნუნება (იხ.).

იღუნუნება-ა ხარბად, სულმოუთქმელად,
დაულეკავად ყლაპავს ლუკმებს, ყლა-
უნის (იხ.).

იფი || იფი იხ. ე ი შ ი.

-იჩ-ა კინოზობითობის სუფიქსია. იშვია-
თად გვხვდება. -იყ-ა სუფიქსის ფო-
ნეტიკურ ვარიანტს წარმოადგენს:
ყვარი — ყავრ-იჩ-ა, ბოყვი — ბოყვ-
იჩ-ა, ხოფი — ხოფ-იჩ-ა.

იჩარჩება-ა ჩერჩი (იხ.) ადვილად სცილ-
დება. ბროწი ფთხილი კარგად იჩერ-
ჩება.

იჩინჩება-ა || იჩინჩება-ა ჩინჩა (ჩიმჩა)
უჩნდება, იჩრჩილება (ტანსაცემლო,
ბეწვეული; ლორი).

იჩოლქება-ა ზედმეტი სასუქის მიცემით
(მცენარე) ძლიერ იზრდება და ზოგ-
ჯერ ნაყოფს არც იძლევა.

იჩონჩება-ა უზნოდ ტირის, იფშლუკება
(იხ.).

-იჩ-უნ-ა კინოზობითობის სუფიქსია. მი-
ღებულა -იჩ-ა და -უნ-ა სუფიქსების
შერწყმით. არაპროდუქტიულია: ყავა-
რი — ყავრ-იჩ-უნ-ა, ბოყვი — ბოყ-
ვი — ბოყვი-ჩუნ-ა.

იჩაბტურად სახელდახელოდ; ანაზად-
იჩქიტურად წაეისაუზმეთ (შდრ. ბერ.:
ი ჩ ქ ი ტ ი).

იჩითღება-ს წითელი გახდება, წითელ-
ფერს მიიღებს. თუ ცამ საღამოს
იწითლა, კაი დარი დადგებაო, დლით
თუ იწითლა ავდარი უმფროა მოსა-
ლოდნელია.

იჩორწალ-ი წბერის (იხ.) ნაწილია. ოთხ-
კუთხი მასიური მაგარი ხე ერთი თა-
ვით გაყრილია კაცაში (იხ.), ხოლო
მის მეორე თავში გაყრილია ისარი, —
ღირე (შდრ. ქავლ, ძოწ., ქავთ. I,
ფრ., 160).

იძიბება-ს ცოტათი გამოიღარებს. ქვე
თუ ერკახე იქიატა, სახში რა დამა-
კავეს (შდრ. ალაფ. ი ქ ი ო ტ ა).

△იხღება-ა იპობა, იხლიჩება (ყავრად).
ნაძვი კარგად იხდება, მარა ხეს თუ
დახვეული ტანი ექნა, მისგან დაჩორ-
თილი, დაბრეცილი ყვარი იხდება.

იჯბიშება-ა ივიშება, იბლინძება, იფხორე-
ბა (იხ. ქავლ).

იჯბიშება-ა ითელება, ფეხით იქელება,
ჭეგავენ (ბალახს, ნახნავს, ჭეჭილს...)
(იხ. ქავლ).

კ

კაბა || კაბად კარგა, კარგად. კაა ბლომედ
(იხ. ქართ. დიალექტ., 685).

კაბბალა გლ. ურმის ღერძში გაყრილი
რკინის რიკი, ჩალხი (იხ.) რომ არ მო-
სძვრეს.

კაბისტონი-ი || კაპისტონი-ი || კაბიშ-
ტონი-ი რაქაში გავრცელებული ვაზის

ჭიშია (იხ. აგრეთვე თეთრკაბისტონი,
შაკაბისტონი) (იხ. ძოწ., გაჩ., ქართ.
დიალექტ., 577, ფრ. 25).

კაბრიშ-ი იხ. კანდრი, კანდრივი.
კაბდრი გეყოფა, კმარა; გაჩრდი. კედლი
ახლა, გეყოფა ამდენი ქაქანი.

△კაბი-ი იგივეა, რაც სატარი (იხ.)-

ბავს გლ. დუგმა (მამალი).
ბავთარბ იხ. კ ა ფ თ ა რ ა .
ბავილა გლ. მოსახვევი. სკოროზე ოთხი
კაცილა არის: შეხვალ და გადააჩერდე-
ბი მამისონის საძოვრებს.
ბანი ღღმ დღეობა, დღესასწაული (იხ.
ქეგლ, ბერ., ძოწ.).
ბანინარბად კარგად. კანინარბად დაგი-
ბელილა ყავარი (იხ. ქართ. დიალექტ.,
მსწ.).
ბანისთავი იგივეა, რაც თ ა ვ ი ზ ნ ე
(იხ.) ბავშვის ასაკში. კანისთავი გაუ-
ვლიდა და დუეი წამოუვიდოდა პირი-
დან. კანისთავის წაშალი მიმოუწეო.
ბაბა კაკალი ბავშვთა ენაზე. ერთი კაკა
მაგეცი (იხ. ქეგლ).
ბაბაბა ცხავია ერთგვარი. ყავრის
რკალზე (იხ. რ კ ა ლ ი) ამოკრული
ერთმანეთის პერპენდიკულარულად
ცალმაგი ტყეჩით ნაკსოვი ბაღურა.
ხმარობენ ხორბლეულის პირველადი
გაწმენდისათვის. კაკაბაში გატარებულს
შემდეგ ცხრილში ატარებენ. ცხრილიც
კაკაბას მკავს გარეგნულად, ოღონდ
უფრო წმინდა (წვრილი) უჯრედებში
აქვს (იხ. ბერ., ალავე, ქართ. დიალექტ.,
მსწ.).
ბაბალა ქვ. კენჭაობის დროს საწყისი
ფიგურის სახელწოდება.
ბაბალა ღორის ავადმყოფობაა. კაკალა
ქადიკალის მარცვლებივითა აქ დაყ-
რილი ხორცს. (იხ. ალავე, ღლ., ქეგლ,
ქავთ. I, ძოწ.).
ბაბა-ი კიანურის ნაწილია, — ქამანი,
მშვილდი (ზღრ. ქეგლ).
ბაბინა მვამელი ცოტას მკამელი, ცუ-
დი, აზიზი მკამელი (უმთავრესად ბავ-
შვზე იტყვიან).
ბაბილა ზმ. მძივები. ბიჭუნას ხელები
ოუშლია (იხ. ა ი შ ლ ი ს) და კაკილას
ათამაშებს (იხ. ქეგლ, გაჩ.).
ბაბლიან-ი || ბაბლუნან-ი ნამცხვარი,
რომელშიც დანაული კაკალია (ხაბე-
თან ერთად) ჩართული. კაკალს დანა-
ყვენ ძალიან წმინდად, დაუმატებენ
წვრილად დაჭრილ ხაბეს, მარისს უზა-

მენ და კარგად აზელენ. ჩაურთავენ
პურის ცომში და გამოაცხობენ.
ბაბლის გოზინანში კაკლის ჩურჩხელა.
ბაბლუნან-ი იხ. კ ა კ ლ ი ა ნ ი .
ბაბულ-ი ზმ. გლ. გვირილა (ყვავილო-
ვანი ბალახი) (იხ. მავ.).
ბაბუბ-ი 1. წითელი გვირილა (ყვავი-
ლოვანი ბალახი) (იხ. მავ.). 2. ქვ. იგი-
ვეა, რაც მ ა რ წ უ ხ ი .
ბაბუნა-ი || ჩალამბალამ-ი ბალახოვანი
მცენარეა, ტენიან ადგილებში იზრდე-
ბა, — შალაფა (იხ. ქეგლ, ძოწ., ქავთ.
I, გაჩ.).
ბაბუნამ-ი ოთხუთხედი ნაჭერი საბ-
ნის, თავსაბანი მიწის. ერთი კალაპო-
ტი საპონი. სამი კალაპოტი თავსაბანი
მიწა. (იხ. ჩიქოვ.).
ბაბუნა რკინის ხაფანგის ნაწილია, მიხი
საფუძველი. წარმოადგენს ბრტყელ
რკალს, რაზეც დამაგრებულია ორი
გადანახსნელი გამირი, რომლებიც ხა-
ფანგის დაგებულ მდგომარეობაში კა-
ლოს ემთხვევა (იხ. რობაქ.).
ბაბუნა მოპიტვლა კალოს მომზადება,
კალოს მოქნა სალენად. საქონლის ახალ-
ნეხვს და ნაცარს ერთმანეთში აურე-
ვენ და გახსნიან წყალში, მოახამენ
მოსწორებულ კალოზე. ცოცხით ასწო-
რებენ. გაშრობის შემდეგ გლუვი ზე-
დაპირი გამოვა და მტვერი და მიწა
არ შეერევა ნალექს.
ბაბუნა მოქნა იგივეა, რაც კ ა ლ ო ს
მ ო პ ი ტ ვ ლ ა .
ბაბუნა სხალი საზაფხულო მსხლის ქი-
შია. ძლიერ ტყბილი გემოსია. კალოო-
ბის დროს შემოდის. (იხ. ბრეგ., 71).
ბაბუნა-ი ქვ., ზმ. || ბაბუნა-ი ზმ., გლ.
ბავაზე საქონლის დასაბმელი რკალი-
ვით მოხრილი ქოზი, რომელსაც ორი-
ვე თავში აქვს ნაჭლევი. მას ქვემო-
დან ამოსდებენ კისერზე საქონელს და
გადაუბნევენ თოკით (ზემო რაქაშა
ზოგან მას საზიდსაც ეძახიან, — კირ-
კალი (იხ. ქეგლ, ბერ., წერ.: კ ა ნ -
დ რ ი ბ ი, ქავთ. I, გაჩ. კ ა ნ დ რ ი კ ი ;
ძოწ.: კ ა ნ დ რ ი, კ ა ნ დ რ ი ბ ი).

კანკარაბი ანკარა, წმინდა, სუფთა (სი-
თხე). კანკარაბი წყალი (იხ. ქეგლ;
შდ. ბერ.: კანკალა).

კანუნი ამონსპალ კანის გამოცვლა აბ-
რეშუმის კიხისა. კანუნი ამოსელისას
კიხას საკმელი არ უნდა (იხ. შარაშ.).

კანნალა კანჭი, ბარკალი (ცხოველისა).
სი, ძალლო, შენ გაგისმა კანნალა, ღო-
რი ვერ უნდა გადნო. (იხ. ქეგლ,
მენთ.).

კანნა-ი (ღვინისა) მოძმარება. ე ღვინუ-
კა კაი ქვე იყო, მარა ახლა კანჭი შე-
პარვია (შდრ. ჩიქოვ.: კანკეკა).

კანპარ-ი || კანპარ-ში საშუალო სიმაღ-
ლის ბუჩქი. მის ფოთლებსა და ნორჩ
ულორტებს ტყავის გამოსაყვანად იყე-
ნებენ, — თრიმლი. კარაშის ღვლე-
რკი; კარაშის ტყეჩი მჩაღტეა და მა-
გარი.

კანპარ-ი ქვ. ბუჩქოვანი მცენარეა. აქვს
ლამაზი თეთრი ყვავილები. მისი კოყ-
რებისა და ყვავილებისაგან აშაადებენ
ქონჯოლის მწნილს, — ქონჯოლი (იხ.
მაუ., ძოწ.).

კანპი-ი მანუელი (იხ. ქეგლ, მაუ.).

კანპარ-ი იხ. კანპარი (შდრ. ქეგლ).

კანპარინი-ი კურის (ქვევრის) თავი, რა-
ზეც სარკველი დევს. სქელია, რომ
დაგოზვისას (დაგლესისას) დიდ ხიმ-
ძიმეს გაუძლოს (იხ. ბერ., ქეგლ).

კანპარ 1. აკვნის თავსა და ბოლოში მო-
ხრილი ბრტყელი ღარტყები. 2. კარ-
ღალის, ქვაბის ხელი. 3. წიგნის ყდა.
4. ზმ. იგივეა, რაც რკალი (იხ.)
(იხ. ქეგლ, ჩიქოვ., ძოწ., გარ.).

კანპარპანან, კანპარპანანი სახლთან აბ-
ლო მდებარე ყანა, ვენახი, — კარის
მამული.

კანპარპარში ახლოს მყოფი, ახლოს მდებ-
არე. წისკვილი კარიყურში აყევე.
კანპარპალ-ი მარტივი კიშკარი, უმთავ-
რესად ვენახში შესასვლელი.

კანპარ-ი სახლში შესასვლელი წინა-
ოთახი (იხ. ბერ., ქეგლ; შდრ. ძიძ.:
კასლი).

კანპარ-ი ღვინის ხაწყაო. უღრის მ
ფუთს. კურებს სახელები აქეთ (რვი-

ნი, თუთხმეტიანი, ოციანი, ორმოცია-
ნი...) მის მიხედვით, თუ რამდენი
კასრი ჩადის.

კანპარპანან წითელი ფერის სოკოა,
მანუინარია, არ იკმება (შდრ. ქეგლ
: კატამელაეანა, ჩიქოვ.).

კანპარპარნი თავისებური არომატის მქო-
ნე სამკურნალო ბალახოვანი მცენარეა.
მის ფესვებს იყენებენ გულის წვეთე-
ბის დასამზადებლად, — კატაბალახა.
კატაპარისა წვეთები დამალეკია.

კანპარპარპარ მიწაზე გართხმული ბალახია
ერთგვარი. ორტყუმა წყალი აქვს.

კანპარპარპარ || კანპარპარპარ დაბალი ტანის
ბალახოვანი მცენარეა. ძალიან სქელი
ფოთლები აქვს. პატარა ვარსკვლავი-
სებური ყვავილი იცის მოწითალო-ჩა-
ლისფერი გრძივი ხაზებით, — ფუნ-
თუშა (იხ. მაუ.).

კანპარპარ ზმ. ბალახოვანი მცენარეა. იზ-
რდება ტენიან ადგილებში, მალაღი
ღერო და გრძელი ფოთლები აქვს,
ღეროს წვერში ყავისფერი თავთა-
ვით, — ლაქაში (იხ. მაუ.).

კანპარპარპარ ზმ., გლ. ტანსაცმელი იყო.
წინათ იცოდნენ. წელს ზემოთ ჩასაც-
მელი იყო (მუხლებამდე). შიგნით
საგულე ეიცოდით, გარეთ — კაფთარა.
კაფთარა ლურჯი ლაინის იყო ან შავი,
ნაოქდაყრილი (იხ. ძიძ., ქეგლ).

კანპარპარ ზმ., გლ. სამეურნეო იარაღია,
საშუალო თოხსა და ხელეჩოს შორის.
ხმარობენ კარტოფილის, ლობიოს და
მისთ. დასარგავად.

კანპარპარ კენჭობისას ერთ-ერთი ილეთია
(იხ. გარ.: კაფა, წერ.: კაფე).

კანპარ ძველ სახლში შუაცეცხლის ზემოთ
ღირეზე ჩამოყიდებული მოწყობილო-
ბა ზმორისათვის სხვადასხვა კრო-
დუქტების შესანახავად, — ოჩინჯალი
(იხ. ბერ., ჭაჭან., ჩიქოვ.).

კანპარ წებრის (იხ.) ერთ-ერთი ძირითადი
ნაწილია. 2 მ. სიმაღლის გათლილი
მაგარი ხის განიერი და სქელი ძელი,
ჩასმულია მიწაში. მასზე თავსდება
ღირე და დამარგებულა წებრის ძი-
რი (იხ. ბერ., ფრ., 158); შდრ. ქეგლ).

კაცობასილა სახალწლოდ გამოცხვარი კაცის ფიგურა, — ბასილა. კაცობასილა უნა გამოცხვოს, მარა ბოშებმა ჩვენაო თხაბელები გვირჩენიაო (იხ. ძიძ.; შდრ. მენთ.: ბასილა).

კაციობა საშემოდგომო მსხლის ჭიშია. ნაყოფი მსხვილია 800—100 გრ. ხორცი მაგარი აქვს, ძალიან წვნიანი (იხ. ალავ., ძოწ., ბრეგ., 74).

კანაღაქუწალა || **კანაღაქუწულა** ქართული ყოჩივარა. «კაწალქუწულა, შენი ფერი მე, ჩემი ფერი შენა — ეტყვიან ხოლმე ადრე გაზაფხულზე პირველად დაკრფილ კაწალქუწულას ვარდისფერ-წითელ ლაღღაჟა ევაივლებს (იხ. მაყ., ალავ.).

კანაპანნი ქვ. დიდი, მძალი (აღმართი) კაწაპანია აღმართი ძლივს ამევიარე (იხ. ქველ).

კახაპბაღ-ი თეთრი ზღის ჭიშია. ერთ ძირზე მაქ დამყნილი კახაპბაღი და შავი მბაღი (იხ. ქველ, ჩიქოვ.: კახაპბაღი).

კახური ხაშმრა შავი ყურძნის ჭიშია. წითელი ღვინის დასაყენებლად კახური საფერეს ჭკას უმატებთ (იხ. ოწ., ფრ., 28).

კაგილს მონივმონის კბილს ამოიღებს. შენი მოსატყუებელი კბილი დიდი ხანია მოვიწვადე.

კდე კლდე. კდე და ღრე. კდეზე გადავარდა.

კდინსტამჩა ბალახოვანი მცენარეა, სქელი ფოთლები აქვს. კლდოვან ადგილებში გვხვდება, — კლდისღუმა (იხ. მაყ.).

კდლიტილა ბაღლინჯო. მურთაქა კდლიტილებით იყო სამსე. (იხ. ალავ., ძოწ.).

კდლინვარა თაენება, ჭიუტი, კერპი (შდრ. ქველ).

კდლინვარა-ი იგივეა, რაც კდლინვარა.

კდლინ-ი ქვადორღიანი მწირი ადგილი. ჩვეს კელებზე ქვე რა მოსავალი უნდა მოიყვანოს კაცმა.

კდლა-ი კერპი, მიუკარებელი; ჭიუტი. პატარაობიდანვე იყავი შენ კელები და ჭიუტი.

კდმარი ძარი ორმწკრივიანი ქერი, ბრტყელი ქერი, — შავფხა (იხ. ჭავახ., გვ. ისტ. I, 284; მაყ.).

კარი-ი || **კარაბ-ი** დაუკოდავი ღორი (იხ. ბერ., ქველ, გაჩ.: შდრ. ძოწ.: კერაბი; ლეონ.).

კარინი კერა. კერას — ნახშირი (იტყვიან სასურველი სტუმარი რომ იშვიათად ეწვევათ). (იხ. შარაშ., ქავთ. I, ძოწ., გაჩ.).

კარამაზ ბებერი საქონლის ხორცი. დიდი ხნის ხარშვა უნდა. რა ოხერი კერეჟა არი, ამი მოხარშვას არაფერი ეშველა (შდრ. ნიფარ.: კერკეში, ქველ: კერკეჭი, ლეონ.: კერკეჭი).

კარამაზ პაბაღი მაგარ- და სქელნაკუჭიანი წვრილგულიანი კაკალი. კერეჟა კაკალს ერთი ცირკენა გული აქ და ისიც სულ ნამცეცხვად უნდა გამოილო ხეჭიდან (იხ. ქველ: კერკეტი, კირკიტი; ბერ., ძოწ., გაჩ.).

კარპი ჩილი შუა-შუა დაქრილი და გამხმარი პანტისა (უპირატესად) და მათალოს ჩირი. ზამთარში ღორების საკვებად ხმარობდნენ. კერკი ჩილი მოუხარშაყე ღორებს (შდრ. ნ. და დ. ჩუბ., ქველ, ძოწ.).

კვამანა იხვი გარეული იხვია ერთგვარი. კვაკენა იხვებმა გაზაფხულზე იციან მოფრენა (შდრ. საბა, ქველ: კოკონა, კოკონინა; გაჩ.: კოკონა იხვი).

კვალის მოპარვა კვალის აბნევა. კვალის მოპარვა კურდღელმა იცის. რომიბის, უეცრად ისუპებს და გვერდზე გადახტება 8-10 ნაბიჯზე. მერე სხვა მხრით გეჟექევა (შდრ. ორკვალობა).

კვამლა მონაცრისფრო, კვამლისფერი. კვამლა დათვი.

კვანტილა ზმ., გლ. ბალახოვანი მცენარეა, — ბუსკანტურა (ვარ. ქვ.

სკვანტილა, სკვანტილო) (იხ. მუჟ.).

კვანჩხ-ი მუჟი, პეშვი (იხ. ბერ., ქეგლ, ძოწ., გაჩ.).

კვანჩხი გლ. ფიგურა, რაც კაფო.

კვანჩხურა || კვანჩხულა || კვანჩხუა ღვინის სასმისია, სახელურიანი ხის კათხა (იხ. ფრ., 201; შდრ. ხაბა: კვანჩხი, ქეგლ: კვანჩხა).

კვანწინა კობტად ჩაძმული, მოხდენილი, კოპწია (იხ. ქუ., ქეგლ).

კვანწალ-ი კოკლობით ხიარული (იხ. ქავთ. II; შდრ. ძოწ.: კვანჭილი, ქეგლ: კვანჭილა).

კვანწალა კოკლა-კოკლობით მოსიარულე, — კვანჭილა (იხ. ქავთ. II).

კვანწალმოზ-ს კოკლობს, კოკლობით დაღის.

კვარახვინ-ი || კვარახვინა ქუღია ერთგვარი (ქალის) ...ჩაუღე კარები, — ჩაქაულან ქალები, ზოგსა ქუღი ახურია, ზოგსა — კვარახვინები (ხალხური ლექსიდან) (შდრ. ლ., სიტყუკონა: კვარაქინა ქუღი).

კვარკვალა გლ. || კვარკვალინა ქე, ზმ. სარეველა პარკოსანი ბალახია. იზრდება ყანებში, სათიბებში, ღობეების გასწვრივ, — ცერცველა. კვარკვალიტას პატარია ლამაზი ყვავილები აქ (იხ. ქეგლ, ძოწ., ჩიქოვ, გაჩ.).

კვარტანა ტირიფია ერთგვარი, — წნორი. კვარტანა წყლის პირას იზღება. (იხ. მუჟ.).

კვარჩხალ-ი წყლის ძლიერი დუღილი, ქაფქაფი. კვარჩხალმოზს. ქვაბში წყალი კვარჩხალობდა (იხ. ქეგლ; შდრ. ალაჟ: კვარხალი).

კვბ-ი, კვბინა შინაური იხვი (იხ. ბერ., ქეგლ, ძოწ.).

კვბტუშ-ი 1. კათხის ფორმის მქონე, მოგრძობარიანი ხის კოვზი იუენებენ წყინანი შეკამანდის ქვაბიდან ამოსალეხად, ქოთანში ღობიოს მოსაწელად და სხვ. 2. ღვინის სასმისი (ხისა). აქვს რამდენიმე განუოფილება (თვალი). ორთვალა კვბტუში, ოთხთვალა კვბტუში (იხ. ბერ., ქეგლ; ფრ., 202).

კვანარახ-ი მოხარული ტყემლის წყენი, დუღებით შესქელებული, — წუა. ძან ვავე რიო იქნება, იმაზე ვიტყვით კვანარახით არიო (იხ. ქეგლ, ძოწ., გაჩ.; შდრ. ულ: კვანარახი).

კვანახურ-ი კონახური. კვანახურსა. ვერიფამდი და ეკლები შემეგვა (იხ. ქეგლ, მუჟ.).

კვანწინა || კვანწინანა პატარა ქოთანია. კვანწინაში ღობიო ჩაადგი. (იხ. ხაბა, ქეგლ, ძოწ., გაჩ.; შდრ. წერ.: კვანწინა).

კვანა ზმ., გლ. კოკლი (იხ. ძიძ.; შდრ. ბერ.: კვანა; კვანკურა).

კვანანტ-ი დაბრეცილი, დაღრეცილი (იხ. ქეგლ).

კვანახურ-ი ხისკედლიანი სახლის კუთხეში ერთმანეთზე გადაკლებილი — ფიცრების გარეთ მოქცეული ნაწილი, — ქლებო (იხ. ხაბა, ქეგლ, ალაჟ, ძოწ.).

კვან-ი გოგრა. საღორე კვანხი. თათრული. კვანხი, მწარე კვანხი (იხ. ქეგლ, მუჟ; შდრ. ხაბა, ნ. ჩუბ., დ. ჩუბ.).

კვანხის ხაწმინა ზმ., გლ. კვანხის შეკამანდი. მოწყვეტილ კვანხს, დავკრით ნაწილ-ნაწილად, ქერქს გაუკლით, დავადვამთ, მოვხარვამთ (უწყლოდ), რომ მოხარვება, შევასხამთ რძეს, რამდენი უნდა.

კვანხინალა ღვედებივით გრძლად დაქრილი და გამხმარი კვანხი. კვანხს გავთლით, გულსა და თესლებს ამოვაცლით და ვიწრო გძელ ნაქრებად დავკრით. გავკიდებთ თოკებზე გასახმობად. ზამთარში საქამაღს ვაკეთებთ (იხ. ქავთ. I, გაჩ.; წერ.: წელა კვანხისა).

კვანახალ-ი საღორე კვანხის (იხ. საღორე კვანხი) თესლი. ხმარობენ საქმელად: კანს შემოაცილიან და ვამენ (სამკურნალო თვისებებიც აქვსო). კვანახალისაგან გოწინაუსაც (იხ. გოწინაუსი) ამზადებენ და სართვიანებშიც ხმარობენ (იხ. კვანახალისანი, კვანახალი).

კვანახაპლინ-ი სართიანი, რომელშიც კვანახკალის მანა ჩართული. საღორე კვანახის თესლს მოვხალამთ, წმინდად დაენაყამთ, გავცრიოთ, ცოტა წყალში ავზილამთ და ჩაურთამთ პურში. რო გამოცხვება, ზეიდან კვანახკალის ზეთს მოუსვამთ. გემბრიელიც არი და ყუათიანიც (შღრ. ბოხჩუანი).

კვანახ-ი ზმ. იგივეა, რაც კვანახკალიანი.

კვანახჰა || კვანახჰ-ი ზმ., გლ. ქალამანია ერთგვარი (იხ. ძიძ., ქეგლ; შღრ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ.: კოხუნჯი).

კვადარი-ი მკვდარი. კვდარი ჩიტი უნახი-ყუ ბოშებს თოვლში და ცეცხზე ათბობენ, იქნება გაიცობდესაო.

კვამბო 1. პატარა ფანჯარა ან თახჩა (კელეშში) (იხ. ძიძ., ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 685). 2. გლ. ბოსლიდან ნეხვის გასაყრელი საკმელი, — ურღუმი.

კვარკვეშო ხის კვარი; პატარა ურო. სხვადასხვა დანიშნულებით იუენებენ (მაგ., ყვარის სახლელად) (იხ. ბერ., ქეგლ; შღრ. საბა: კუერკუეტიო, ჭაჩან: კეერკვეტი).

კვარცხა ლომი იგივეა, რაც ჩიტაკვერცხა (იხ.).

კვარცხში გამონიშნის პატარა ბავშვზე იტყვიან, მშობლებს რომ ყველაფერში ხალისით ეხმარება.

კვიდოლა ზმ. კვილო (იხ. ქეგლ, მაყ., ალაჯ).

კვინტრიშ-ი კუნტრუში. ხბოებს უყვარს-ყუ კვინტრიში (იხ. ქეგლ, გაჩ.).

კვინტრიშობ-ს კუნტრუშობს. ებოში კრავები კვინტრიშობენ (იხ. ძიძ.: კვინტრიშოფს).

კვინტხა ჭაგრცხილა. კვინცხის შეშა ძან კაია (იხ. ქეგლ, მაყ., ძიძ., გაჩ.).

კვინიპალ-ი ქანაობა.

კვინიპალობ-ს ქანაობს (საქანელაზე). საქიანოზე კვინიპალობით.

კვინისტაპა სხალი საშემოდგომო მსხლის ქიშია. ნაყოფი კვარცხისებური ფორმისა აქვს. ტყბილია (იხ. ბრეგ., 52; ძიძ.).

კვინიკობა ეთნ. დღესასწაული იყო, ძვ. სტილით 22 ივლისს. ეძღვნებოდა ვენახის დაცვას ავი ხულებიხაგან. მათ დასაფრთხობად ოჯახის უფროსი ხალამოს ვენახში შევიდოდა და თოფხ ისროდა, თან დააყოლებდა: ა-რუ-რუ-რუ კუდიანსა, მისი სვას და მისი კამოს ჩემსას ჭვარი დამიწეროსო. შემდეგ ბავშვებაც ანთებული მავშალეებით დარბოდნენ ვენახში და ისინიც გაიძახოდნენ ა-რუ-რუ-რუ კუდიანსაო (იხ. ფრ., 250; შღრ ქეგლ, წერ.).

კვინსუნა გლ. კურქუნდელის (ქუქუნდელის), მდიუის, მანარის... კოლგისებური თავი.

კვინიპალ-ი ტრიალი, ბრუნვა; ქანაობა (იხ. კუ., ძიძ., გაჩ.; შღრ. ქეგლ: კონვიალი).

კვინი-ი იგივეა, რაც კიკვეი (იხ.).

კვინიპა ჩვეულებრივზე პატარა, წვრილი, ნორმალურად განუვითარებული ნაყოფი (მაგ., ხეხილის, ხიშინდის...) (იხ. წერ., ფლ., ქეგლ, ძიძ.).

კვინებულა გამსკლარი კანი ფეხის თითის სახსარში. მოუვლლობის შედეგად ფეხის თითის სახსარში (ქვემო-დან) კანი გასკდება ხოლმე და ღია კრილობა ჩნდება. ძლიერი ქავილი იცის. ცერში კენეტელა გამჩენია და ძან მარუხებს (შღრ. ალაჯ. მასალა: კენეტელი, გაჩ.: მკენეტელი, კენეტელი).

კვრალ-ი გლ. იგივეა, რაც რკალი, რკვალი (იხ.).

კვრახ-ს ხმელ ან მაგარ რასმე კვანკნატუნის, ხრამუნის ხმით. ხარები ნეკერს კვრახდენ (იხ. ქეგლ, ბერ.).

კვრინსტაპ-ი თიხტარის (იხ.) ან ტარის (იხ.) ბოლოს წამოსაცმელი რგოლი, — კვირისტავი. თიხტარის კვირისტავი გახვეტილი ქვის ან თიხის არი. ტარის კვირისტავს ხისგან ვაკეთებთ.

კვრინსტაპ-ს კვრახ-ს.

კვინორახალ-ა 1. წიხქილის ნაწილია, რკინის ორკამი საურდნობი, რაშიც ბორბლის ფეხი ტრიალებს (იხ. ქეგლ.

კიბორჩხი; ბერ., წერ., ძოწ.).
ჟ. ქვ. ხის გრძელი ორკანი ქოხი, რომელითაც ჩაღის ზეინის დაღმისას ჩაღის კონას მიწაოლებენ ზეინის დამდგემლს (შღრ. ქავთ. I: საჩაღე).
კიდე || კიდო კიდევ. კიდე გახელებს? კიდო არ დეიჭრებ? (იხ. ქეღლ, ქართ. დიალექტ., 585).
კიდემაც ქვ. ზმ. კიდევაც. შეპირდა და კიდემაც შეუსრულა.
კითხვამ-ი ზმ., გლ. შეითხავი. კითხვამ ურჩია (იხ. ძიძ.).
კიპა სააღერსო მიმართვა ბავშვის ან მოზარდისათვის. კიკა, წყალი მამიტანე შეს გაზღას!
კიმბალ-ი 1. უურძნის მტევნის ნამხრევი 3-5 მარცელის შემცველი. 2. ცალკე გამობმული განუფითარებელი მტევანი 5-10 ბიბილის (იხ.) შემცველი (იხ. ქეღლ, ძოწ., ბერ.).
კიმბალ ქვ. ვაზის ჩიშია, შავ უურძნის ისხას. ღვინოს უქებენ. (იხ. ფრ., 27).
კიმბალმბ რთლის შემდეგ ვენახში შემთხვევით აქა-იქ დარჩენილი უურძნის კრეფა, — მოკუფხვლა, მომცვრევა (იხ. ქეღლ).
კინთა 1. ფეხის დასახეენი რიკი ბარის ტარში. ბარი კინთამდის ჩამუაღდა (იხ. ბერ., ქეღლ). 2. გლ. ცეღის ტარის სახელური — მოზრილი ან კუთხიანი ქოხი, რომელიც ცეღის ტარს შუა ნაწილში უკეთდება. როკარი ვითბამთ, მარცხენა ხელში ცეღის ტარი გვიკირამს, მარჯვენაში — კინთა. 3. ბამბის საპენტავი ქოხი (იხ. ბერ., ქეღლ, ძოწ.).
კინწ-ი ხის წერილი ტოტი, — კალამი. კინწით მყნობა (შღრ ქეღლ, გაჩ., წერ., ძოწ.: კინწაღი).
კინწირო ზის წერი, — კენწერო. შა-ში მბლის კინწიროზე იღდა და გალობდა იხ. ქეღლ, ძოწ., გაჩ.; შღრ. ბერ.: კინწორი).
კინწლამ-ი შებრძოლება. კიღაობა; ჩხუბი, — კენწლაობა (იხ. ჩიქოვ., ჭაჭან.; შღრ. ქეღლ: კინწლაობა).
კიპკიპა ქათმის ორთითა მკერდის ძვალი, ქათმის ლავინი, — საწინწყარა.

კიღორმ-ი პატარა მდინარეზე გაღებული მორი, რომელსაც ხიღად იუენებენ (ზოგჯერ ხელის მოსაკიდებელი ლატანიც აქვს დამაგრებული) (იხ. საბა, ბერ., ქეღლ, ძოწ.: კიპორკიკი, გაჩ.).
კირკიმბალ, კირკიმბალ-ი გრძელი (2 მეტრამდე) ქოხი, ძირში გააობილი, რომელსაც ბავშვები ვენახის ღებუში გაუყრიან, გააობილი თავით მტევნის ყუნწს მოგრებენ, მოგლეჭენ და უურძნის იპარავენ (იხ. ბერ.).
კირკიმბალმბა კირკიმბალთი უურძნის მოპარვა. მეკლასე ბოშებმა იციან კირკიმბალაობა.
კირტინ-ის უხალისოდ ნამცეც-ნამცეცას ქამს. რავა ავანტუოფივითა კირტინი საქმელს, ამოუსვი მაღიანად.
კირჩხვინა თმის დავარცხნა მსხვილკბილებიანი სავარცხლით (იხ. წერ., გაჩ.).
კირცხალ-ი ქვ. კიშკრის ბოძი (შღრ. ბერ., ქეღლ: კირცხვლა).
კისრის ღვინო ქვ. ღვინო ჭურის ყელსა და ბეჭებში (უფრო ნაკლები ხარისხისა, ვინებ ჭურის წელში).
კიღამე || კიღამე კინაღამე. კიღამე შევი-შალე კეუაზე. კიღამე გადავარდა კდეზე (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 585, გაჩ.: კიღმე).
კლამ-ი მკლავი. ძველი ღვინო მარგებელია, ცოტ-ცოტას თუ დაღემ, კლავში ძალას გაძღემს.
კომბარი ძირი რაჭაში გავრცელებული ქერის ერთ-ერთი სახეობაა, — მრავალმწკრივიანი ქერი (იხ. ჭავჭავ. მისტ., I, 353; მაუ-).
კომბ-ი ქვ., ზმ. კოვზი. ხის კობზით კამა მიყვარს (იხ. ძოწ.).
კომლ-ი: კომლი სუჰანა ხახვ-სათესი. უანის ფართობი, რაზედაც 1 კოღი (2 ფუთი) ხორბალი დაითესება. დობილოში ორი კოღისყანა გვერდია.
კომზ-ი ზმ., გლ. კოვზი (იხ. ქართ. დიალექტ., 585).
კომორ-ი ზმ. იგივეა, რაც კორორი (იხ.).

კოთხონი ხის ჭურჭელი ფოხალივით (იხ. ფოხალი) (იხ. ქველ, ნიჟარ., ჩიქოვ., გაჩ.; შდრ. ძოწ.: კოთხინა).

კოპრკონი. სარველა ბალახია, გვხვდება უანებში. თეთრი ყვავილები აქვს, — ჭუთქუთა (იხ. მუყ.; შდრ. ბერ., მისურ., კაიშ., ძიძ.).

კოლინდარ-ი მრავალწლიანი ბალახია, საქონლის საკვებად და ეზოს (ბაღის) გასამწვანებლად იყენებენ, — კოინდარი (იხ. გაჩ.).

კოლობ-ი უურძნის ტყბილის გადასაზიდი ტყე (ჩვეულებრივ მოუყურავი) ნ-ი კასრის ტევადობის (იხ. საბა, ნ. და ლ. ჩუბ., ქველ, გაჩ.).

კოლომური ქალაბანი || ლეზური ქალაბანი ქალაბნის ერთ-ერთი სახეა. კოლომურ ქალაბანს ერთი ნაკერი აქვს მარტვა (შდრ. ქველ, იხ. ნიჟარ.).

კომარა ჯიხვი მონადირეები განარჩევენ ჩიხვის ორ სახეობას — კომარასა და ლაფურ ჩიხვს. კომარა ჩიხვი ლაფურზე უმფრო დიდია, მოკლე ფსხვილი დაჩოჩქვილი რქები აქ უკან გადაღუნული (იხ. რობაქ., შვ).

კომარა ზმ. ბალახოვანი მცენარეა, თბობი ძაბრისებრი ყვავილები აქვს; შამინია, — ლემა (იხ. მუყ.).

კონაილოზ-ს სკამი ან სუფრა, რომლის ყველა ფეხი არ ეურდნობა იატაკს და მერყეობს. სუფრას ერთი ფეხი მოკლე კქონდა და კონკილობდა. კონაილოზ. გადაადგდეთ ე კონკილა სკამი, სანამ არაეინ დამტვერულა.

კონკორახ-ი თავის უკან მხარე, — კეფა (შდრ. ქველ: კოკორახი; ძოწ., გაჩ.).

კონტახ-ი კონდახი. ჩემ თოფს ნიგვზის კონტახი აქ.

კონტოხ-ი ზმ., გლ. გორაკი, მაღლობი; ბეჭი, კორტოხი (იხ. ძიძ.).

კოქანი დატყვისაგან ამობურცული ადგილი შუბლზე, თავზე, — კოპი. კედელს შუბლი მიარტყა და უშველებელი კოქენა გაუჩდა (იხ. ალავ.; შდრ. ნიჟარ.: კოპე, კოპენაჲ, ქავთ.

II: კოპალა, ძოწ.: კოპანაჲ; მენთ.: კოპაქი, კოპიქი).

კოპინანი ნალი გლ. ნალი, რომელსაც ამობურცული კოპები აქვს. ზამთარ კოპიანი ნალით იქედება ხარი, ზაფხულში — ქართული ნალით.

კოპინ-ი ზმ., ქვ. იფანი. კოპიტი შეშა რო იწვება ტაყატყუცი გააქ (იხ. მუყ., ძოწ.).

კოპ-ი ზმ. კვერში ჩასმული კოპი (შდრ. ბერ., ძოწ., გაჩ., ალავ.).

კორპა ხის პატარა ჭურჭელი (დაახლოებით ერთი ლიტრის ტევადობისა) (შდრ. ბერ., ძოწ.: კორუა).

კორმეშ-ი ფაფაში, ფიფინაში, ფელამუშში... გაუქნელად დარჩენილი ფქვილის გუნდი, — მურკლი. კარგად თუ არ ურიე ფაფას, კორმეშებს გვიკეთებს (იხ. ბერ., ქველ).

კორმოლ-ი ქვ. პურის ღეროები; წინათ შენობის სახურავად ხმარობდნენ. ფაცხას კოროლით ვხურამდით (იხ. ბერ., ჩიქოვ.).

კორმე-ი ქვ. ბჰა, ფრთამოქცეული (შდრ. ქველ).

კორბ-ი || კორტოხ-ი ქვ. მაღლობი, გორა, გორაკი.

კორტალ-ი (სინონ. გორვალი) ზმ., გლ. ცალი, მარცვალი. ერთი კორტვალი ქართოფილი.

კორჩიტა უჩივარდას ბოლქვი (იხ. მუყ.). კაწალქუწულას ძირს უძახით კორჩიტას.

კორძ-ი 1. ქვ., ზმ. კოფრი, ნუფრი (ხეზე). ნაძვის ფაცარში კორძმა გამოვარდნა იცის (იხ. ქველ, გაჩ.). 2. გლ. გამაგრებული ამონაზარდი სხეულზე. ენაზე კორძი მკქ.

კორძინა-ი კორძის მქონე, კოფრიანი, ნუფრიანი. კორძიანი მასალა კარბითენი ან ვარგია.

კორძი 1. კედლისა და იატაკის ფიცრებში ჩასმული რიკები სიმტკიცისათვის. და სწორად შესაერთებლად. 2. უღელში ჩასმული ორი რიკი, რომ საზიდი უღლის შუაში გააჩეროს. უღლის კო-

ტაბი (იხ. ქეგლ, ბერ., ძოწ.; შდრ. წერეთ., ნიჟარ., ალაჯ.).

კობინ-კობინი შეძახილი ხმოს მოსახმობად.

კობინი ქვ., ზმ. პატარა ხბო. მოსახმობადაც ხმარობენ: კოტინა-კოტინა! (შდრ. ქავთ., II: კოკინა).

კობინბა ზმ., გლ. პატარა ხბო.

კობინორ-ი 1. საყვარე, ხის ხინჯი ერთი-ორი მტკავლის სიგრძისა. 2. ყვარის სიგრძის ნაშორი, რომელსაც ყვარად ხლიან (იხ. ბერ., ქეგლ, გარ.).

კობრ-ი იგივეა, რაც კობორი (მნიშვ. 2).

კოშბ გლ. სარწყული ჭურჭელი. ფიჭვის ხისგან ამზადებდნენ. კოფა ფიჭვის თუნგივით იყო.

კოფირო საწყაო იყო, დაახლოებით ნახევარი ბათმანი ჩადიოდა (იხ. ბერ., ქეგლ, შდრ. ძოწ.: კოფა).

კოშინშხალ-ი კონარევი წვიმა, ქარიც რომ ახლავს, — კოშინშხალი (იხ. ბერ., ქეგლ).

კოჩაბანდ-ი ქვ. ძველ სახლში ხის საწოლი იყო კედლის გასწვრივ; თაღებიანი სვეტები ჰქონდა ჩუქურთმებით. რამდენიმე კაცი იძინებდა. (იხ. შინა-მრევლ., I, 230; ბერ.: ქოჩაბანდი).

კოცხან ქვ. ვაზის ქიშია ერთ-ერთი (იხ. ფრ., 27).

კოწოლ-ი ცეცხლის ალი ნაფუკიალებს (იხ. ნაფუკალი) რომ ისერის — ნაპერწყლებიანი ალი (იხ. ქეგლ, უთურგ, ალაჯ.).

კოწოლბა კოწოლის ფერის მსგავსი, ალისფერ-მოწითალო (საქონლის ფერის აღსანიშნავად ან ასეთი ფერის საქონლის სახელადაც ხმარობენ).

კოშპ-ი || კოშპ ურმის უბებში ან მარხილისფებებში (იხ. მარხილისფები) ჩასმული 70—80 სმ სიგრძის მანქო, — ქალი, თითოეული მხრიდან ორ-ორი. კოჭებს შორის თავსდება ტვირთი — შეშა, აჭრილი სიმინდი, თივა და სხვ. (თავის საწიდავი კოჭები ორჭერ უფრო მოკლეა, თავები წაწვეტებული

აქვს). კოჭებზე ჩამოცმულია სართაულები და ალაჯები (იხ. ძოწ.).

კონ-ი 1. სიტყვა. კვერცი სიმსხო კობი მოვიდა (იხ. ქეგლ, ძოწ.). 2. ზმ. (ზოგან) დიდი ქვა (იხ. საბა).

კონინჯრობა || ქვ. კონინჯრობა ეთნ. დღეობა იყო კობისგან დასაცავი. გაზაფხულზე (ძვ. სტილით 7—8 მაისს) იხდიდნენ (იხ. წერეთ., ქეგლ, ძიძ., ჩიქოვ.).

კონინდრია ახირებული, აკვირებული ხასიათის ადამიანი, — კობინდრია.

კონუნჯური ძალბანდი ზმ. ღრმა ქალბანი. კობინჯურ ქალბანში ჩავიტენილი თოშს და ზამთარში ფეხი თბილად იყო.

კრანინის სარცხი ჩასავალი (იხ.) ჭურის სარცხი. კრანა ბალახის მაქის სისხო კონას რკალივით მოხრიან და მკიდროდ შეკრავენ. ჭურის მრეცხავს ორივე ხელით უჭირავს სარცხი და ჰორიზონტალურად, აქეთ-იქით მოძრაობით რეცხავს ჭურს. კრანის სარცხი კარგა ქვე რეცხამს; მარა ჭურს არ უხდება; ნამეტანი ფხიკამს. თუ გვაქ, არყის სარცხს ვაძქობინებთ (იხ. ქეგლ, მენთ.; ძოწ.).

კრანცხ-ი (ღვერუჭები) გლ. თავკავის (იხ.) ნაწილია; ამაგრებს ერთმანეთთან გარეწნებს (იხ. ძიძ.).

კრანუნ-ი თხილისა და მისთ. კბილებით მტრევა და ქამა, — ტკვერა (იხ. ბერ., ქეგლ).

კრანჩხი ცოცხი ბუჩქის წერილი ტოტებისაგან შეკრული ცოცხი, ხმარობენ სახლისაკენ მიმავალი გზისა და ეზოს დასაგველად. ეზოს კრანჩხი ცოცხით ფულამდა (იხ. ბერ., ქეგლ; შდრ. ძიძ.).

კრინანტალ-ი საუკეთესო სოკოა; ზემოდან მოუვითალო ყავისფერია, ქვემოდან — თეთრი. მსხვილი ფეხი აქვს (იხ. ჭყ., ქეგლ, მავ.).

კარინა ვიწრო გასასვლელი, შევიწროებული ადგილი (შდრ. ძოწ.).

კარინაპ-სი კრეკს. კბილებსა კრიპამდა.

ბრძანებ-ს² კრის, ამოკლებს თმას, —
კრეკს. თავსა კრიკამს.
ბრძინ-ი (კბილების) გლ. კრაქუნი. ნუ
იცი კბლების კრიკინი.
ბრუნ-ის კრუტუნებს. ბებიას კალთაში
ეჭა კატუნა და კრუოდა.
ბრუნ-ი კრუტუნი. კატის კრუილი.
ბრუნებ-ის ბევრს, ხარბად სვამს, —
ულურწავს. თავი თუ გტკივა, ახი ქვე
არი შენზე: ჩაის კიქებს რო კრუნწამ-
ლი, რავე გეგონა.
ბრუნებ-ის ვაზის ჩიშია ერთგვარი.
თეთრ ყურძენს ისხამს, მტევანი მოწ-
რდილია და მკიდრო, მარცვალი —
მრგვალი. კარგ ღვინოს აუენებენ (იხ.
ჩავახ., ეკ. ისტ., II, 444; ფრ., მს).
ბრუნებ-ის მკალი ქვ. ბალახოვანი მცენა-
რეა. ღერო და ფოთლები ეკლებით
აქვს დაფარული.
ბრუნებ-ის უკტივეც. კუზინი, კუზა.
ბრუნებ-ის მკალი ბაქსეების თამაშობაა, —
მკემალულობა. ბოშებო, ვის უნდა
ქვემალაობა ვითამაშოთ (შდ. ბერ.:
ქუ ქუ მალობია, ქეგლ: ქუ ქუ-
მალობანა; მენთ. ხუ ქი მალა-
ობა).
ბრუნებ-ის ბნელი. ამ კუქუნას ლამეში
რალა დროს წასვლა არი (იხ. ბერ.,
ქეგლ).
ბრუნებ-ის ბალახია. დიდი, ელიფსური
ფოთლები და ყვითელი ყვავილები
აქვს. ღორის კირის სამკურნალოდ
ხმარობენ (იხ. ქეგლ მყ.).
ბრუნებ-ის კუნელი. მინდორში დიდი კუ-
ნელა იდგა (იხ. მყ. ძოწ.).
ბრუნებ-ის მუნწი კრიფანგი ხელმოკერი-
ლი. იმისთანა კუნიახია, გადასაყრელი

რო ქონდეს, მაინც არ შეელება (იხ.
ალავ; შდრ. ბერ., ქეგლ, ძოწ.).
ბრუნებ-ის მოკლე-მოკლე ნაბიჯებით სი-
არული (უფრო მოხუცებზე იტყვიან)
(იხ. ქეგლ, ძოწ.).
ბრუნებ-ის კუდუსუნი (შდრ. ალავ. ქართ.
ლილიქტი, ლექსიკიდან: ქუ სუ მკო).
ბრუნებ-ის (ჩეჭილი, პურის ყანა)
ქე. ქარი რომ დაუბერავს — ლელავს,
ბიბინებს, — კურდღლაობს. კაი და-
სანახავია, ყანა რო კურდღლაობს
(იხ. ქეგლ: ქუ რ დ ლ ა ო ბ ს).
ბრუნებ-ის სპანებულა დაბალი ბურ-
ქია. გაზაფხულზე ყვავის ყვითელი
სურნელოვანი ყვავილებით, — ტყის
ცოცხი (იხ. მყ.).
ბრუნებ-ის ძლიერ ბნელი, ლუსკუმი.
ამ კურკუმელა ლამეში ნადირობა გა-
გონილა? (იხ. ქეგლ, ბერ.).
ბრუნებ-ის || ბრუნებ-ის ხის ან ქვის ნა-
გებობა, ჩეჭირი, ბურჭი, რასაც ხიდი
ეურდნობა (იხ. ქეგლ, ქართ. ლილიქტი,
685; ალავ. ოკრიბ.).
ბრუნებ-ის გლ. სიმალის ბერხის ქვედა,
სახელურიანი ნაწილი (იხ. გარ. კრუ-
შკა).
ბრუნებ-ის გლ. გულწითელა ჩიტია.
კურცეცხლას ბუღე დავიგულე.
ბრუნებ-ის ფრიალო აღმართი (იხ. ქეგლ).
ბრუნებ-ის ხრის, ლუნავს, ღრეკს. ფეხს
ვერა კუტავს.
ბრუნებ-ის 1. თხრის. თვალებსა კუქამდა.
2. კაკლის როგოს დანთი შუაზე კრის
და ლებანს იღებს. კაკალსა ვკუქამ-
დი და ხელები სულ გამიშავდა. 3. კუქ-
ნაწლავს აცლის. ქათამსა კუქამს.

ლ

ლაბბაღ ტილოვადკრული პატარა
ფიცარი. თორწეში ლავაშების ამოსა-
კრავად ხმარობენ.
ლაბბარღ ქალის დაბამული ტანისამო-
სი (იხ. ქეგლ).

ლაბბაღ-ის აყალო მიწის ერთ-ერთი სახე-
ობაა, ნოტიო, ძნელად დასამუშავებე-
ლი. ლავაში ოხერ-ტილი მიწა არი:
თოხი არ ეკარება და სახენელი (იხ.,
ქეგლ, ძოწ.).

ლაპაშს აშშ-ის გადატ. ქელეს აქმეხ ვისმე — მალე გარდაიცვლება (ქელე-ხისათვის თხელ ლავაშებს აცხობდნენ). მისი იმედი ნუ გეკნება, რო ლავაში გაკპო.

ლაპპარბ პატარა ღარი, მიმავრებული ხეივანის ტუჩთან. მასში გადმოცვივა მარცვალი, — კრიკა. ლაქვარზე მი-მავრებელია სარეველა (იხ. ქველ, ძოწ.).

ლაშ-ი ნაში. ლაშები წამოვიდა, იწვი-მებს (იხ. ქველ, ალაფ, ძოწ.).

ლაშპვ-ს ნაშები ცვივა, — ნაშავს.

ლაწაწ კალათის (და მისთ.) ფართო და სქელი ტუჩები, რომლებსაც გამოწნა-ვენ თხელი და ვიწრო ტუჩით (შდრ. მენთ.; ქველ: ლაჩი).

ლაპარკიპ-ი ლაპარაკი. რავარი დოუფიქ-რებელი ლაპარაკი იყო.

ლაპარკიპ-ი ლაპარაკობს. ერთი შენც ლაპარაკობ რაღა.

ლატმხ-ი ძლიერ სველი. ლართხი შეშა (შდრ. გალუ რთხვილი).

ლახან-ი გლ. მსხვილი თოკი, რომელსაც თივის საზიდავად ხმარობენ.

ლაბ-ი ზმ., გლ. მთის ბალახოვანი მცე-ნარეა. აქვს მალალი ღრუ ღერო, დი-დი ფოთლები და ქოლგისებური პა-ტარა ყვავილები. ნორჩ ღეროს ჰა-მენ. ლატს კანს გავაცლითა და უშა-და გვამთ (იხ. ქველ, მავ.).

ლაფათინ-ი ურმის ყბებში (ხელნებში) გაყრილი მაგარი ხის რამდენიმე ღარ-ტყა ურმის ზესადგარის შესაკრავად, — დანდალი. ზოგ ურემს 2—3 ლაფა-თინი აქ და ზედ ფიცრება სიგძზე დაკრული, ზოგს კიდე მარტვა ლაფა-თინები აქ და სიგძის ფიცრები ალა-რა სკირდება (იხ. ქველ, ბერ.; შდრ. ძოწ.: ლაფანთ).

ლაფარტხა || **ლაფახა** გაფხეილი ქო-ხი, რომელსაც ბოლოში 3—1 კაპი აქვს. იყენებენ საფურცის მოხარევად (საფურცის ჩაგებისას), ფაფის ხარშვი-ხას ფქვილის გასაქნელად და სხვ. (იხ. ქველ, ჩიქოვ.).

ლაფური ჯიხვი კომარა ქიხვზე (იხ.) უფრო პატარაა. ლაფურ ქიხვს წერი-ლი ტანი აქ, უფრო დაკძელებული და ნაკლებად აღუნული რქები (იხ. რო-ხაქ., 27).

ლაფუ-ი ჩარბი, ტური, ლაში. რას მი-გივაეს ლაფუბი (იხ. ბერ., გაჩ., უღ.). **ლაფუბ** ცხენი (იხ. ქველ, ძიძ.).

ლაღე ქვ. ხწორი თამახა, რომელსაც მარცვლის (ან ფქვილის) წყვის დროს საწყაოს თავზე გადაუსვამენ, — ლაღა (იხ. გაჩ.; შდრ. ბერ.: ლაღა, ქველ).

ლაღემოსმული-ი ქვ. ლაღაგადანსმული, ლაღამოსმული (იხ. გაჩ., ალაფ. ლა-ღამოსმული).

ლაღემოსმელ-ი ქვ. ათავიანებული (იხ.) ჭურჭელი, რომლისთვისაც ლაღე (იხ.) არ გადაუსვამთ.

ლაჩაქვა ადამიანი, რომელიც მარცხენა ხელს უფრო ხმარობს, ვიდრე მარჯვე-ნას, — ცაცია. ე ბიქუნა ლაჩაქვა არი, გონი, მარცხენა ხელითა ჰამს (იხ. ქველ; შდრ. ბერ.: ლაჩიქვა).

ლაშაბ იხ. ალაქა.

ლაშა ნოტიო, არც შრალი, არც სველი, ოდნავ სელი. კაბა ლაქვა და კაი გასაუთოვებელია (იხ. ქველ, ალაფ, გაჩ., ძოწ.: ლაქი).

ლახაპ-ს სცემს. სულ პატარა დანაშა-ულზეც კი მლახამდენ (შდრ. ქველ).

ლახიწ-ი 1. ქვ. პირუტყვის ქოფი. ამ-დენი ლახიწი შემოსულა ვენახში და სულ გორობებით (იხ. ალაფ. მახალ). 2. ზმ., გლ. ძალიან გამბდარი საქონე-ლი (იხ. ჰუ., ქველ).

ლახრ-ი ძველმანები, ხარახურა.

ლაჭა იხ. ალაქა.

ლაშ-ი ლეიბი. მატყლი ცოტუნეკა არი ლეისთინ. ლებს ათი გირვანქა მა-ტყლი უნდა (იხ. ქველ, ლ.).

ლაშა-ი ქვ. ზმ. ლეკა, ლეის ხე. ლე-კი კარგია ურმის ღერძად.

ლაშარბ-ი შედღებული (სისხლი). სხე-ზე სისხლის ლეკერტები ჰქონდა. (იხ. ქველ, ბერ., გაჩ.).

ლექსებიანხსლ-ი ქვ. ნეკერჩხლის ერთ-ერთი სახეობაა. მაღალი ხეა, თეთრი ფერის კარგი მერქანი აქვს, — ქორაფი.

ლემცოფა ბალახოვანი მცენარეა. მოყვითალო ყვავილები აქვს. ძალზე შხამიანია, — ლენცოფა. ლემცოფას არ მიეკაროთ, ბოშებო, საწაღლაკია (იხ. მჟუ.).

ღლერწ-ი ქვ. ვაზი. ღერწის განატეხი (ბოსლობას აცხობდნენ ვენახის სალოცავად) (იხ. ფრ., 201).

ღესწრ-ი თიბვის დროს გატანილი ერთი კვალი, — ხეე. ლესურს უძახით მთიბელი რომ ერთ გულაზე გამოთიბამს (იხ. ქეგლ, ქართ. დიდიქტ., 895).

ღეფარჩინ-ი ხეზე აღებული სინჯი (შდრ. ქეგლ, ბერ.: ლეფორჩანი, შარაშ.: ლეფერჩი).

ღეშა-ი ხმ. შქერი. ლეშკის ღობე მგარი და გამძლეა. (იხ. ბერ., ქეგლ, მჟუ.).

ღიბარ-ი ფერმკრთალი, მკრთალი ფერის (იხ. შარაშ., ძოწ.).

ღივარ-ი || რიველ-ი რევოლვერი. შუაში რო კაცი დგია და ლივერი რო ჰკილია წენზე, ისა ყოფილა ჩვენი ბაბუა (იხ. ნიჟარ.).

ღლიწფარბ ხვიარა ყვავილოვანი მცენარეა, ნაირფერი ყვავილი აქვს, — აბილილი (იხ. მჟუ.).

ღირს-ი¹ შენობის სახურავსა და ხარტუელს შუა აფრის ორსავე მხარეს ამოშენებული ფიცრები, რომლებიც ერთიან სამკუთხედად კედელს ქმნიან, — საქარე (იხ. ქეგლ, წერ., გაჩ.; შდრ. საბა).

ღირს-ი² || ღირსა ხმ. ფხვიერი მიწა. ღირბუპ-ი ღორწო; ღორწოიანი. ლოკორტინა ღირტყვით არი დაფარული. ზოგ თემზს იმისთანე ღირტყვი აქ, რო ხელში ვერ დეიქერ (იხ. ბერ., ქეგლ).

ღის-ი გლ. იგივეა, რაც ღირსი¹.

ღისა ხმ., გლ. სილა, წმინდა ქვიშა (იხ. ბერ.).

ღის-ი მსხვილდეროიანი მაღალი უხეში ბალახი, თივისათვის გამოუსადეგარი,

თუმცა მცირესათიბიან ადგილებში მაინც თიბავენ ხოლმე. გვალვამ ისე წახადინა სათიბები, რომ ღისსაც აღარაინა ტოვებს გაუთიბავს (შდრ. საბა, კიშ.).

ღისინან-ი ღისნარი, ადგილი, სადაც ღისი ბალახია.

ღოზინან-ი || ლოზუნან-ი პური (ზოგჯერ მჰაღი), რომელსაც მოტუკული (იხ.) ლობიო აქვს ჩართული, გაქილული (იხ.) ან გაუქილავი, — ლობიოიანი (იხ. წერ.; შდრ. ქეგლ: ლობიოანნი).

ღოზიმოზა ლობიოს აღება და დაბინაება, — ლობიოს ალოობა.

ღოზინის ბაქილვა (სინონ. ხმ. ლობიოს გაქმუნა) ჩაადგამენ (იხ. ჩაადგამს) ქვაბში ლობიოს. ამოთვალვას (იხ. ამოითვალვა), რომ დაიწვევს, ჩაურთან ქვაბში გაკრილ ნაყარს. ერთი რომ წამოდულდება, გადმოვგამენ, ჯერ ჩოგნით ურევენ, მერმე, როცა შეგრილდება, ხელებით სრესენ ლობიოს. გაეცლება კანი. შემდეგ გარეცხავენ და ხარშავენ ჩვეულებრივად. ქილავენ უმეტესად უანის ლობიოს (სქელი კანი აქვს).

ღოზიმოზა ეკლის ხე, ცრუაკაცია. ლობიოზე თუ სადმე დარგე კარმდამოში, მალე სულ მოვლდება ღობე-ყორეს. ლობიოხეს კაი კანი აქ, ვენახის საყო-ნავად ვხმარობთ (იხ. მჟუ.).

ღოზუნან-ი იგივეა, რაც ლობიანი.

ღოკორტინა ლოკოყინა. ლოკორტინას ნაკვალევი (იხ. ძოწ., გაჩ.).

ღოშა გლ. ზოგი ჭიხვის (და არჩვის) ზურგზე თეთრი ზოლი. ლოშა ჭიხვზე ნადირობა არ შეიძლებოდა: წმინდა ნადირია და მიტომ.

ღოშიპა გლ. ბელურა.

ღონდელ მსუბუქად, ნელა, ფრთხილად, ღონდელ შემოალო კარი.

ღოპარობა მერქნიან მცენარეში გაჭაფხულზე წვევის ინტენსიური მოძრაობის პერიოდი. ქერქის გაცლა მარტა ღოპარობის დროს ხერხდება.

ლოპე ლოპო. ლოპე თუ არ ექნა ხეს ისე კვირტნი არ იმყნობა.

ლოპიანი-ი მტენარე, რომელსაც ლოპე აქვს კანქვეშ. ლოპიან თელას ქერქი ადვილად სძვრება.

ლოფარტი-ი იხ. ლოფოტი (იხ. ძიძ.).

ლოფინ-ი || **ლორფინ-ი** მარწყუხეხვე (იხ. მარწყუხი) გარდგარდმო დამაგრებული გრძელი ბრტყელი ხე, რომელსაც ზემოდან აკედებენ (ან ქვებით ამაგრებენ) ყავარს (იხ. ქავალ).

ლოფორტი-ი ფოთოლი (უფრო ვაზის ფოთოლზე იტყვიან) (იხ. ქავალ, ძოწ.: ლოფოტი).

ლოფორჩინ-ი 1. ვიწრო, უვარგისი ყავარი, ყავრის ხდისას რომ აიწვავს (იხ. აიწვავს). 2. ასეთი ყავარი სახურავზე გარდგარდმო დაჭედებული (ან რაზეც მძიმე ქვები აწყვიან), — ბასკა.

ლოყნარი-ი იხ. როყნარი.

ლოყარი-ი ღორბლი, ღუფი (იხ. ქავალ).

ლოჩი აუღელვებელი, წყნარი, სათნო, მომთმენი, ამტანი (იხ. ქავალ).

ლოკი-ი სამეშედ მოჭრილი წვრილი ხეები მოჭრის ადგილზე დატოვებული გასახმობად, ამოუსხებავი და თავმო-

უყრელი. ლოკი ადრე უნდა მომეკრას, მარა ველარ გაეწვდი ყველაფერს: დათოვამდის ქვეც არ იქნება კაი გამხმარი (იხ. ქავალ).

ლოპლუშა ენაჩლუნგი, ენაბლუ, გაურკვევლად მოლაპარაკე, — ლულულა (იხ. ქავალ).

ლოთუქანი-ი ბეშუთა თამაშობა: ლუწი თუ კენტი (შღრ. ბერ.: ლუწთუქენტი, ქავალ: ლუწუქენტი, ლუწთუქენტი; გარ.: ლუწთუქენტი; მენთ.: ლურტუქენტი).

ლორბი-ი ზმ. იგივეა, რაც ლირტყვი (იხ.).

ლოსკომ-ი სიბნელე. ძველ სახში ლუსკომი იყო (შღრ. ქავალ: ლუსკუმისი, ჩიქოვ: ლუსკუმა, ნიჟარ.: ლუსკუმეტი).

ლოსმანა იარა, რომელიც ქედზე უჩნდება ხარებს წვიმაში ხედნისას. ლუსმანა წვიმაში ხედნამ იცის. ლუსმანა რომ არ გოუხდეს, უღლიდან გამოუშობ თუ არა სოველი კისერი მარილიანი წყლით უნა მოჰბანო (იხ. მენთ., შღრ. ქავალ: ლურსმანა, ძოწ., გარ.).

მ

მა კი, მაშ. მა, ბოშო, მა (შღრ. ქავალ: მაჟ).

მაბარა ზამთრის მსხლის ჭიშია ერთერთი (იხ. ბრეგ., 81).

მაბბბბლ-ი იხ. მაგრატელი.

მაბიტანან ზმ., გლ. მაგისტანა. მაგისტან ტყუილები სულ არ გამიგონია (იხ. ძიძ.).

მაბრბბბლ-ი || **მაბბბბლ-ი** მაკრატელი. სასხლავი მაკრატელი (=სეკატორი).

მაღ || **მაღანა** მანდ (შენთან, თქვენთან ახლოს). კარგა მოძებნე მაღ იქნება ს.მე. მოიყადე, ერთი მოვიდე მაღანა! (იხ. წერ.).

მაღარ მანდ (შენთან, თქვენთან ახლოს) (იხ. ძოწ., გარ.).

მაღრიელ-ი მაღლიერი.

მაპალ-ი მორაული სენი, ჩამავერები (იხ.). **მათოხბარ-ი** ვინც თოხნის, მთოხნელი. მათოხრებს სადილი წოლუოყე (შღრ. ძოწ.: მეთოხური).

მათხოკი-ი უშნო, ულამაზო, შეუხედავი. მაიღან მანდღდან. იგივეა, რაც მაქიდან (იხ. ძოწ., გარ.).

მაინ მაინც. წყალი მაინ დამალევიყო (იხ. ძოწ., გარ.).

მაინდამაინ მაინცადამაინც. რალა მაინდამაინ ახლა მოგიწია ნობათში მორიგეობამ.

მაინძელ-ი მასაჩქელი. კაი მაინძელი ვერა ვარაო (იხ. ძოწ.).

მაიო აკი. მაიო ბესო გაღმა სოფელში წვილაო — ეგერ არ ისმის იმისი ხმა.

მაპვრილ-ი მაკელიერი, მეკლე (იხ. ქართ. დიალექტ., 580).

მაპანა || მაპანაპა ბალახოვანი მცენარეა. იზრდება ყანებში, ღობის ძირას. იონჯას პეავს (იხ. მავ.).

მაპალა გლ. მოფოცხილი თივა ზვინის დასადგმელად, — ბულული. საფოცხელით (იხ.) შეგროვებულ ბალახს მაკულას ეეძახით (შდრ. ნექევი).

მალა მართლა. მალა უნომ? (ზმ.), მალა უმობ? (გლ.) (=მართლა ამობ?) (იხ. წერ., ძოწ.).

მალალა დიახაც. მალალა მინდოდა სწავლა, მარა ვისა ჰქონდა მაგის შეძლება (იხ. წერ.).

მაშია მამა. მაშიას ძაან უყვარდა სტუმრები და მოლხენა.

მაშლიუპულაზა გათენებისას, გარე-რავზე, მაშლის ყვილზე.

მაშულ-ი ვენახი, ზვარი. კაი მაშული ჰქონდაყე და ვერ მოუარეს (იხ. ბერ., ძოწ., გაჩ.).

მაშულის განატახი (იხ. განატახი) თედორობაზე აცხობდნენ. განატახს და ღვინოს ოქახის უფროსი საღამოს ვენახში წაიღებდა და ღმერთს ეველ-რებოდა ვენახის დაცვას უოველი ცუდისაგან (იხ. ფრ., 201).

მაშინფომალა ფრთებიანი მწერია ერთგვარი. ხილს აზის ხოლმე. შეხებისას თავისებურ არახსიამოვნო ხუნს გამოყოფს.

მაშინე მომჭირნე. კაი მაშინე კაცია, მარა წერილშვილიანია და ცოტა ქვეუკირს (იხ. ძოწ.; გაჩ.: მაშკიენე). მანათა იგივეა, რაც ფსხვილთუალი (იხ.) (იხ. ძოწ.; მანეთა).

მანბრა აგრე. მანგრე გამიჩერე ლამა (იხ. ძოწ.).

მანემლის(ი) მანამდე.

მანიწო აბრეშუმის თავსაფარი. მანიწო ბურსეულივით იყო (იხ. ლლ. სიტყვ. კონა).

მანწო პალო. მანწოზე გამოაბი ცხენი (იხ. ბერ., ქველ; შდრ. საბა: მანკუალი; ნ. და დ. ჩუბ.: მანკუალი; ქავთ. I, გაჩ.: მანკევი).

მაოც-ი: მაოცინით ბაპივის ძალიან ხმაშალა გაიკიხს.

მარა || მარა მაგარა. ბევრი ვეძებე, მარა ვერსა შევავენი (იხ. ქველ, ძოწ., გაჩ., ქართ. დიალექტ., 580).

მარა იხ. მარა.

მართულ-ი მავთული. სარეცხი მართულზე ჩამოკიდა (იხ. ძოწ.).

მარიობა რელიგ. ღვთისმშობლის მიძინების დღე, — მარიამობა.

მარიობისთვე ძვ. მარიამობისთვე, — აგვისტო (შდრ. ძიძ.: მარიობისთვე).

მარსკვლაპ-ი იგივეა, რაც მასკვლაპი (იხ.).

მარტვა მარტო. მარტვა მოდიხოდი? (იხ. ძოწ.: მარტვა, მარტვანა, ქავთ. I: მარტვანა, გაჩ.: მარტვანა, მარტვანეი).

მარტვაპაქალა მარტოდმარტო. მარტვა-კაქა დარჩა (შდრ. შარაშ.: მარტოტკალი, გაჩ.: მარტვაკაქალი).

მარტვალა იგივეა, რაც მერტვალა (იხ.).

მარტინან-ი (ხელი) ვინც რასაც უნდა მოჰკიდოს ხელი გატახს, გააფუჭებს, ეტყვიან მარტოიანი ხელი გაქვსო (ან მარტოიანი ხარო) (შდრ. ქველ: ხელმარცი; ალაჯ. ქართ. დიალექტ. ლექსიკიდან: ხელმარციკი).

მარტუხ-ი ნივნივი. მარტუხებზე დამაგრებულა ლორთინი (შდრ. საბა, ნ. ჩუბ., მენთ., ქველ, ძიძ.).

მარხილ-ი უთვლო საზიღარი. იუენებენ თივის და შევის მოსატანად, მთიან ადგილებში აკრილი სიშინის და მომკილი პურის კონების ჩამოსატანად და ხხვ. მარხილს აქ ფრხილეები, მარხილისფეხები, კოქეები, სართაულები და ალაქეები (იხ. ბერ.; შდრ. ქველ, ძოწ., გაჩ.).

მარხილისშეხ-ი მარხილის მთავარი ნაწილია, — მავარი ხის (რცხილის, მუხის...) გათლილი ძელი, რომელიც მიწაზე (ან თოვლზე) მისრიალებს. ჩამოცმულია ფრხილაზე. მასზე დანშუ-

ლია კოკები (თითო მარხილისფე:ზე—
ორი), — ხელნა. მარხილისფეხი თუ
ხმელი არ იქნა, მალე ცვდება (იხ.
ბერ.; შდრ. ქველ: ხელნა; ძოწ.:
სავოგავი).

მასპინ-ი ფოლადის ბრტყელი, კიდეებ-
მომრგვალებული ნაჭერი. აქვს ტარი.
უასბები და მზარეულები მარობენ
დანის პირის ასაწყობად (იხ. საბა,
ქველ, მენთ; შდრ. ნიუარ.).

მასპვლამ-ი || მარსპვლამ-ი ვარსკვლა-
ვი. იმითანა მასკვლავზე ვარაო გაჩე-
ნილო, რო ტერი ვერაფერს დამაყ-
ლებსაო (იხ. ნ. და დ. ჩუბ., მენთ.,
ძიძ., ძოწ., კაიშ.: მასკვლევი).

მასშპან მას შედღევ (იხ. ქართ. ღია-
ლექტ., 690).

მაბტაპტანან || მბტაპტანან პარკოსა-
ნი ბალახეული მცენარეა, — მატკვარ-
ცანა (იხ. მუყ.; ჩიჭოვ.: მატკვაცა-
ნე).

მაბრპაპიტა მეთიარა, არამითხე, —
მატრაკეცა. ნეტაი მატრაკეცა არ
იყო და სხვის საქმეებში არ ერეოდე!
მაპილან მანდელან. მაქილან უმფრო მა-
ლე არ შეატყობიბ!

მაღვპვლამ-ი მავნე. მავნებელი. ქვეშ-
ქვეშა, გაიძვერა. დღიან-ბუღიანა ეშ-
მაკები არიან და მღვალაკები (იხ. ბერ.,
ძოწ.; შდრ. ქველ: მაკვილაკი).

მაპინარ-ი ყუათიანი, მაწიერი, — ნოყი-
ერი. ლობიო მაყიერი საქმელია (იხ.
ალავ., ქართ. დიალექტ ლექსიკიდან).

მაპრპულ მყოავისფრო წვრილი მწე-
რია, ორკაპი კული აქვს, მომრგვალე-
ბული ბოლოებით. მაყრულა თუ
ყრში შეუძერა ადამიანს, დააყრუებს
(შდრ. ალავ., მასალ.).

მაშველ რქის ან ლითონის ჩაწეკილი
სამარჭვი, რომელსაც ხმარობენ ფეხ-
საცმლის ჩაცმის დროს, — კაწაპი,
საშველი (შდრ. გაჩ.: შეშველი,
ქავთ. I: მიშველა).

მაშითაპე ზმ. მაშინვე. დაწვება თუ არა
მაშითავე დღიძინებს (შდრ. ძოწ.: მა-
შითე, მაშინთე, მაშინათ-

ვე; გაჩ.: მაშინათე, მაშინ-
თე).

მან კალოს პირას დადგმული სამკედ-
ლიანი შენობა (კალოს მხარეს ღიაა.
იყენებენ მარცვლეულის სამშრალობ-
ლად, სახმობად (სინონ. გლ.: სამ-
შრალო) (იხ. ბერ., შდრ. ძოწ.).

მაჩინ-ი გლ. მსხმილი. მაჩიგებს ვეძახით,
ხორცზე რომ ბუზები კევრცებებს დაა-
სევს (სინონ. ფსხილი).

მანარა ზმ., გლ. ბალახია ერთფვარი, —
კუიმი. მაწარას უმადა ვქამთ. მაწარა
საქმელი ბალახია (იხ. მუყ., ძიძ.).

მაპაუნარა || მამპუნარა საქმელი სო-
კოა მოყვითალო — მიხაკისფერი.
ჭაფუ-ჭაფუფად ამოდის ჩირკეებზე, —
მანკვალა. მაქუნარას მოვკრითამთ,
გავასუფთავებთ, მზეზე გავახმობთ და
ზამთრისთვის ვინახამთ (იხ. მუყ.; შდრ.
გაჩ.: მაქუნკალა, მაქინკეა-
ლე).

მაპაუნარას მასცილომალ სოკოა ერთ-
ფვარი, მაქუნარას (იხ.) მსგავსი. არ
იქმება, მაწინარია, — მანკვალას
მატყურაა.

მაბს რაქაში გავრცელებული ფხიანი
ხორბლის ჩიშია (იხ. ჭავახ. ეკ. ისტ.,
I, 330, ქველ, ალავ.).

მაბლ-ი ბალი. შვეი მბალი შეთვალე-
ბულია (იხ. მუყ., ძოწ.).

მაბარამ-ი გლ. ერთფვარი მატლია, ბალახ-
ში იცის. მბერავი თუ შექამა საქო-
ნელმა, გაბერავს და ქვეც მოკლავს
(შდრ. ბერაო).

მაბი || ბი კომში.

მაბილ-ი რბილი. მბილი პური (იხ. ალავ.,
კაიშ., ძოწ.).

მაბლობა ბლის მწიფობის დრო, —
ბლობა. მბლობაზე მოდი ჩვესა.

მაბრპალ-ი || ბრპალ-ი მრავალი.
მბრავალი სიხარული მოგეცეს, შეილო,
ლმერთმა.

მაბრპალმარლამ ზმ., გლ. იხ. ბ რ ა
ვ ა ლ ძ ა რ დ ე ა .

მაბროლ-ი ბროლი.

მაბველ-ი გლ. გველი.

მგლობა მგლების შემოსევა, ბევრი მგელი. ამ ზამთარში ძალიან მგლობა იყო.

მღბნე ადგილი, სადაც მდინარე ნელა, მღოვრედ მიდის (იხ. ბერ., ალავ.).

მღებარე მატყლი გლ. შემოდგომის მატყლი. რომელსაც შემოდგომას გააყლიდეს, იმას მღებარე მატყლი ერქვა. მღებარე მატყლი სჭობია ფეშტს (იხ.).

მღეპ-ი ღვეი (იხ. ძიძ.).

მღირე ზმ., გლ. ღირე (იხ. ძიძ., ქართ. ღიალექტ., 080).

მღიშ-ი ღიყი (იხ. მაყ.).

მღო ღო. ძირს დარჩება მღო.

მღუს-ი ზმ., გლ. ბალახია ერთგვარი, მთაში იზრდება. მის კანშემოცლილ ნორჩ ღეროს ჭაშენ, — ღუსი. მღუსი უმად იქმება (იხ. მაყ.).

მეპვდარა გლ. იგივეა, რაც მეწეიმარა (იხ.).

მეთამეზე მეთევზე. არ აშენდა ხუროს სახლი, არცა რა მონადირისა, სამი ღლის წინათ ღეიმსო მეთუმზე-მებადურისაო.

მეთოურ-ი მეთაური, წინამძღოლი, უფროსი, თავკაცი.

მეპანჩხალ-ი ნეკერჩხალი (იხ. მაყ., ძოწ., გაჩ.).

მეპანძალა ბალახოვანი მცენარეა, ტყეში იზრდება, თეთრი ოდნავ მოყვითალო პატარა ყვავილები აქვს. მხლად იყენებენ (იხ. ქავლ, მაყ., ძოწ.).

მეპანჯალა-ი გლ. ნეკერჩხალი.

მეპპირტიბ მოზრდილი წითელგულა ჩიტია. ადრე გაზაფხულზე მოფრინდება და ხეხილის კვირტს ჭამს (იხ. ძოწ., გაჩ.).

მელაქუდა ზმ., გლ. ღიმელას, ყარღიმელას ყვავილი (იხ. მაყ.).

მელიძვალა ზმ. მაღალი წითელყვავილა ბალახოვანი მცენარეა, — ირმის-მხალა (სინონ. ქვ. საფურცქენელა) (იხ. მაყ., გაჩ.).

მელულ-ი ხის კბილებიანი ნიჩბი (ჩვეულებრივ 1—5 კბილი აქვს), ხმარო-

ბენ ყურძნის წურვისას (შდრ. ბერ.; საბა, ჩუბ., ქავლ: მერული).

მელქიფე ღვინის დამხმელი და მიწწოდებული, — მერიქიფე, მწღე.

მემარტოვე ზმ., გლ. მამალი არჩვი, რომელიც მარტო დადის, ჭოგში არ ერევა.

მემთაური-ი მთაში საშუაოდ (შეშის ან ხის მასალის დასამზადებლად) წასული კაცი.

მემთავარი საშთავარიოთი დაავადებული, — შთავარული. რავე მემთავარიოთი დღიარები?

მემსხვარე ზმ., გლ. მეცხვარე. მემცხვარის ძალი მგელს დაეკბინა.

მენახევე ქვ. ღვინის საწყაო. თიხის ჩაფი დაახლოებით 1 ფუთის ტევადობისა. ორი მენახევე ერთი კასრია (იხ. ფრ., 183, ალავ.).

მერაბაშა ქვ. წბერის (იხ.) ნაწილია (იხ. ბერ., ფრ., ქავლ).

მერმისად ორი წლის შემდეგ, — მერმისს. მერმისად გამოიღებს ნაყოფს ევაზი.

მერძვალა || მარძვალა ბალახოვანი მცენარეა. ღეროსა და ფოთლებში რძისფერი წვენი აქვს, — რძიანა (იხ. მაყ.).

მესპიტურა || მესპიტა || მესპია ჩიტია პატარა, შეტად მკვირცხლი, დაუდგარი. ფუტკარს იჭერს ხოლმე, — წიფივა (იხ. ქავლ, გაჩ.: მესკია).

მესრიელა სრიელის (იხ.) დამწყები და სწორად ამყვანი (მკაში, თონხაში, ბარვაში...) (შდრ. მენთ: მესვეურე. ქავლ, ძოწ., გაჩ.: მესვერე).

მემბ-ი ზმ., გლ. უფრო. იმისთანა ვეაეები იყვენეს, რომ მეტი უკეთესი არ შეიძლება.

მეულოვე მკის ღროს ულოს მკეთებელი.

მელამურა ღამურა (იხ. ქავლ, ძოწ.).

მელოზი ბაწაწინა ჩიტია, რუხი ფერის. ღობეებში გაძრომა ემარქვება, — ღობემძვარა, ჭინჭრაქა. მელოზია თვი-

თონ პატარია არი და კერცხებს
 ბევრსა ღებს.
მეშტვირა მესტვირე. მოსაზანდრეებს
 ჩვენ მეშტვირეებს ეეძახით.
მეჩაჩურო-ი წვრილ და გრძელფოთლიანი
 ბალახია. ქალაქებში იღებდნენ. მე-
 ჩჩურს თომი სჯობია — უმფრო მბი-
 ლია (იხ. ბერ.).
მეძარ-ი ზმ., გლ. გულთმეცარი, გულთ-
 მისანი, ჭადოსანი (იხ. ძიძ., ძოწ.).
მეწვიმარა ქე., ზმ. (სინონ. გლ. მევა-
 დარა) შაშვისოდნა ლამაზი ფრინ-
 ველია მოყვითალო-მოლურჯო-მოწი-
 თალო ფერის. ჭაფუჭაფუფად დაფრინ-
 ნავენ.
მეწაწარ-ი ხეხილი, რომელმაც წლობა
 (იხ.) იცის, წელიწადგამოშვებით ის-
 ხამს. (იხ. ქვავლ; შდრ. ძოწ., ალაფ-
 ქართ. დიალექტ. ლექსიკ.: მეწელ-
 წლე).
მეხუღა ვინც ხულაში (იხ. ხულა) არის
 და რამეს უდგას, ყარაულობს (ყანას,
 ვენახს).
მეხანალ-ი ზმ., გლ. მძახალი.
მეხაპდარა ზმ., გლ. მზეც რომ არის
 და წვიმაც (შდრ. ძოწ.: მზექარა).
მეხითმეპი მზითვეი. ძვირფასი მზითვეი
 გაატანეს.
მეხისნაძავეი ღვინო მზისგან გამთბარ
 ჭურჭლი გაფუჭებული ღვინო. მზისნაქ-
 ცევი ღვინო ამღვეულია და გლახა
 სული და გემო აქ (იხ. ფრ., 224).
მეხომალა მწვანე ფერის წვრილი მატ-
 ლია. სვლის დროს რკალისებურად იხ-
 რება: ბოლო თავთან მიიქვს და ისე
 „მიბიჭებს“. აღამიანზე აღოდებული
 თუ ნახეს, ცუდ ნიშნად მიიჩნევენ (იხ.
 ღლ. სიტყვ. კონა; შდრ. ბერ.: ზომა-
 ზო მ.).
მეხაველ-ი პურეულის თავთავი, — თა-
 ველი. ნამკალში მთაველებს ვაგრო-
 ვებლით და ხეჩოებს ვაყეთებლით.
მეხაველ ზმ. თავლა (იხ. ძიძ.).
მეხავერა ზმ. ოდნავ შესული სიმწიფე-
 ში. მოქვირე სხალი.
მეხლამ თხლე. ოციანში ღვინუა მოხლე-
 ზე დასულა.

მეხონცხი-ი ზმ., გლ. მათხოვარა (იხ.
 ძიძ.).
მეხაპაპა-ს საჩქაროდ, მოუფიქრებლად
 მისცემს, მიჩაჩებს. დედაჩემა ჩემ
 ქმარს მეხაპაპა.
მეხანათა-ს მიარტყამს, მისცემს.
 მიანათა და მიანათა თვალებში.
მეხანათა-ს მიარტყამს. მიანთო ცხვირში
 (შდრ. მიანათებს).
მეხანათ-მოხანათ-ს ცუდად, უშ-
 ნოდ გაკერავს, შეკერავს რასმე.
მეხარამულ-ი დახუნძლული. ხეჭუჭურის
 ტოტები მიგრამული იყო (იხ. დაგრამ-
 ული).
მეხანათა-ს მიეტოლება. გვერდში მი-
 უდგა და მიეზმანა.
მეხანათა-ა ზმ. მოულოდნელად მივა,
 შემთხვევით შეიყრება.
მეხანათა-ა ურცხვად, მოურიდებლად,
 უბოდიშოდ მივა (მაგ., სხვის სუფრა-
 ზე). სამარცხვინოდ მიჩნიათ და მი-
 ტეტების მოყვარულზე იტყვიან და-
 ცინვით: ძალმა სასლაივი მამტაცა,
 თქვესა ხვარ მოუტანიაო.
მეხაპაპა-ა ახლოს მიეფიცება ცეცხლს
 (შეცივნილი ან სველი). მიექაქე ცეცხს
 და გათბები, რო კანკალობ. (შდრ.
 ქვავლ: მიექაქევა; ალაფ: ქაქ-
 ვა).
მეხანათა-ა აღერისთ შეხვდება, მი-
 ეხალისება.
მეხანათ ვითომ. მითან ვერ გიცანო.
 სიზმარში ვნახე, მითან უბელო ცხენ-
 ზე ვიჭეპი.
მეხანათ || **მეხანათ** რიშისთანა. მითანა
 კორკოტი გაეკეთე, რომ უკეთესი რა
 იქნებოდა. მითანა ვაყაები იყვენეს
 (იხ. ძიძ.).
მეხანათ-ი მისუსტებული, ღონეზი-
 დილი. ავანტყოფი მითლემილია, ლა-
 პარაკის თავი არა აქ (შდრ. ქავთ.:
 მითლემილი).
მეხანათ-ს ზმ. დაილექავს (იხ. ქართ.
 დიალექტ., 460).
მეხანათ იქით მგზავრობისას. მის სულ
 ფეხით ვიარეთ (იხ. ქართ. დიალექტ.,
 460).

მიღს-მომს იქით-აქეთ. მის წადი მალე-
ვითაო, მოის მოდი მბრავლითაო. მის-
მოის სამი დღე მოუნდა.
მიიჯრება-ა ზმ., გლ. მიიწევს, ჩაიწევს.
მიიჯრე იქით და მეუღ დამაჯინე.
მინებრეულ-მონებრეულ-ი მინებრეულ-
მონებრეული. მეწყურმა მინებრეულ-
მონებრეული დატოვა სოფელი.
მინდვრიკალა პატარა მინდვრი. ბოშე-
ბი მინდვრიკალაზე თამაშობენ.
მინდვრი თავის დღეში. მინდვრი არა-
ფერი დამიშვებია მისთვის (შღრ.
ქვავლ.: მის დღე მჩი, ძოწ.: მი-
დღე მჩი, გაჩ.: მიდღე მჩი,
მიდღე მჩი).
მინდუშ-ი ნიშნუში (იხ. ქავთ. I).
მისხსხამი მისხსხელი (იხ. ძოწ., შღრ.
გაჩ.: მისხსხამ).
მისხსხამი || **მისხსხამი**-ს მიჰყვლებს,
მიჰყვლებს, მიჰყვლებს (რასმე).
მიხტამბა იხ. მიეტეტება.
მიხსინამბ-ს მიუტევს, გაჰყვლებს, და-
უქვებს, — მიუხსინამბს (ძალღებში).
ქუთათელმა კაცმა ძალი მამისიანა
(ხალხური ლექსია).
მიღვლარე-მიღვლარე მიღვლარე-
ცილ-მიღვლარე. მიღვლარე-მიღვლარე-
ცილ-მიღვლარე.
მიღვლარე-ს ლოკალით (იხ.) მიღის,
ნელ-ნელა მიღვლავს. მიღვლარე დატირ-
თული ურემი ძლივს მიღვლარობდა.
მიხურამბ-ი ძალიან დამწიფებული
(იხ. ყურკი). მიხურამბული კახა-
მბალი თვალს იტაცებდა.
მიჩინდვრი-ს ჩინდვრით მიღის, მი-
ჩაქაქებს.
მიწაფხვალა ძირხვენა მცენარეა. ფხვნი
იჭმება. უფრო ხშირად საქონლის სა-
კვებად მოჰყავთ, — თაღამურა (იხ.
ძოწ.: მიწიხალი, მიწიხსალი,
მიწიფხალი, მყუ.).
მიწაფხვალა || **მიწაფხვალა**-ი მიწაფხ-
ვალა.
მიხორხვალა-ს უწესრიგოდ მიურის, მი-
აურის. შეშა მიხორხვალა.

მიჯალაქონობ-ს ქალაქი მიღის, უშ-
ნოდ მიამბობებს. რაეა მიჯალაქონობ,
ბიჭო, ადამიანივით ვერ გევიღი?
მიჯნობა-ს მიბერტავს, მიბეგვავს.
სცემს. ჭერ მე მიგჯნობ და სახში
კიდე მამაშენი დაგიმბატებს.
მიამ-ი მომელო. მეკვლებს ცივი წყალი
წოლუეე, მალღია.
მიამარ-ი კვარი. უშალ ნათუი არა
გეკონდა. მეკვარს დავანთემლით და მის
შეკუხე ვსწავლობდით გაკვეთილებს.
მიამლი-ი ზმ., გლ. წვთვის ძვალი.
მიამხე || **მიამხე** უმწიფარი ხილი, უმწი-
ფარული, — მკვანხე. მწიფეს სერო-
დენ და მკუხე ცვივღაო (იხ. ქვავლ-
ძოწ., გაჩ.: კუხე).
მიამი იგივეა, რაც მოუ.
მიამბალანობ-ს (ტყუხ, ბუჩქნარს, ნა-
თესხ...) ერთიანად გაანადგურებს, შიშ-
ველ ადგილს დატოვებს. სულ მოუ-
ბალანობით ტყუე (შღრ. ქავთ. II:
მოაბალანობს).
მიამბაღვლიანობ-ს მონაგვთანებს. ბოშო.
რაეა მიამბაღვლიანობა სახლი.
მიამბაღვლიანობ-ს ფხვიერ რასმე მოაურის,
მოაურკვებს. მარლი მოამურე.
მიამბაღვლიანობ-ს მონაგვრებს. კდე მონაგ-
ვრიეს ხილიყარში და გზა გააფართო-
ვებს.
მიამბაღვლიანობ-ს დაღვრის (წყალს).
იატაკუე. რამდენი წყალი მიამბაღვლიანობ-
შებია, შექალო.
მიამბაღვლიანობ-ს მიამბ-მოამბენებს, მიურ-
მოურის, უწესრიგოდ დაურის. საბძელ-
ში ბალახი მიამბაღვლიანობა ბოშებს.
მიამბაღვლიანობ-ს მოახსურებს. კურისთა-
ვებს მოამბაღვლიანობ!
მიამბაღვლიანობ-ს ზმ. მოახსურებს. ძლივს მო-
აურის სახში შესვლა და კიდევ გაწვი-
და.
მიამბაღვლიანობ-ი ყურძნის ქიშია ერთ-ერთი.
(ქავაზ., გვ. ისტ. II, 445; ფრ., 27).
მიამბაღვლიანობ-ს (ბალახს, პატარა ბუჩქს...) მი-
ამბაღვლიანობ ამოიღებს, ხელით ამო-
თხრის. პურის მარგელისას ბალახს
ხელით მოებაღვლიანობ.

მომავარდნა-ზე. (უღროლოდ) მკვლარ ნაშეის მოიგებს, — გაბერწდება. ძროხა მობერწდა. ცა მობერწდა (გა-ღატ. იტყვიან გაბმული წვიმების დროს).

მომოლოვება ბოლოს მოქნევა (იხ. მოიბოლოვებს).

მომონინი-ს (საქონელი) ბალახს, ფო-თოლს და მისთ. ძირზე მოქამს, შე-ქამს. — მოხონის. მინდერიკალა (იხ.) სულ მოუბონია საქონელს.

მომორღი-ი კილაობის ერთ-ერთი ფან-დი, — მოგვერდი (იხ. ალავ. მასალ.; ქავლ: მოგვერდი).

მომდინარი-ი ზმ., გლ. მოცვის ერთ-ერთი სახეა. მოდინარი მოცვე უმფრო გემბრიელია (შდრ. მაყ., ქავლ).

მომდგომი 1. ზმ., გლ. შედედება (რძი-ს). 2. მწყემსვა (იხ. გარ.).

მომღლიზამ-ს მოხვეს, მოგლექს. სახე-ლო მოუღღღეზია.

მომქალავ-ს (ღობეს) ძირში მოჭრილი ეკალიტით, მაყვლით... დაფარავს ღობეს (წინასწარ მოჭარჭულს). ღობე შაშიკურათი (იხ. შაშიკურა || შა-შეიკურა) მოუქალია. მომქალული. მოქალული ღობე.

მომქალ-ი (ბალი, ატამი...) შეწითლე-ბული, თითქოს სიმწიფეში შესული, მაგრამ წერილი და უგემური, გაფუ-ქებული. მოქალული ხილი მშრალი ელვისგან არი გაფუქებული (იხ. ქავთ., ძოწ., გარ.: მოქალავს).

მომამამა-ი მოშივდება, მადა გაეხსნება. თოვის გზა მქონდა სამკვლევი და მამამა.

მოელრინება-ი მოებრიცება, გვერდზე მოეკცევა, მოელრინება. შიშისაგან სახე მოელრინა (იხ. ქავლ: მოელ-რიცება).

მოწვი-ი (|| მოწვიარი-ი) ახალგაზრდა ხა-რი უღელში შებამდე.

მოწვიარა სხალი ზმ. საუმოდგომო მხლის ჭიშია (იხ. ბრეგ., 51).

მოთვლი-ს მოხუცება, რაიმე ამბავს იტყვის. აბა, მოთვალე, რა ამბები იცი.

მოთიბ-ს გლ. მოთიბავს. თივას ვერ მო-თიბს, მარე გამოგადგება.

მოთიბლოვება-ს გრძელი ხე (ან სხვა გრძელი ტვირთი) ზიდვისას მოსახვევ-ში გზას გადასცდება, ბოლოს მოიქ-ნევს. კეტი შეუყენე მორს თვარა მოიბოლოვებს. მოთიბლოვება. გძელ-მა ხემ იცის მობოლოვება.

მოთიბინება-ს გლ. თიყნებს მოიგებს. ჭიხვი მოთიყნებს.

მოთიბანება-ს ცა მოიწმენდს, მოყრი-აღდება, მოიკამყამებს.

მოთიბარინება-ს მოიმაღლიერებს (იხ. მაღარიელი).

მოთინახავ-ს ზმ., გლ. იპოვის, მოიძიებს (იხ. მოიძებს, მოიძევს).

მოთინახება-ს ნარჩენი საკმლით წავა იოლას (შდრ. ქავლ: ხინკალი, მნიშვ. 2).

მომიპარამ-ს 1. ცეცხლი მოიპარამს: ცეცხლთან ახლო მყოფის ტანსაცმელს (ფეხსაცმელსაც) ცეცხლი შეუშინევს-ლად დააწიანებს, დაწვეს (იხ. გარ.). 2. ღვინოს მოიპარამს: კამანაში ვისიმე სადღეგრძელოს არ შესვამს, სადღეგრძელოს აიცილეს.

მოიპარცამ-ს მოიპარსავს. ვერ მოიპარ-ცამ პირს ტყეაცით რო დადიხარ?

მოირეპება-ი 1. შეიურება. მთელი სო-ფელი მოირეკა. ხალხი მოირეკა. 2. მო-იურება, დაიბერტყება. ნიგვზის მორეკ-ვა მინოდა, მარა ზოგი როგო მწვანე აქ და არ მოირეკება. ქარისგან კაკა-ლი სულ მოირეკა.

მოისი აქეთ მგზავრობისას (იხ. ქართ. დოლექტ., 680).

მოისხამუნება-ს მოურიდებლად, უბო-ლიშოდ დაჭდება (მისთვის შეუფარე-ბელ ადგილას) (შდრ. ძოწ.: მეი-სკამუქეფს).

მოისუნტალება-ს სუნტალით (იხ.) მი-იელ-მოივლის, ღორებმა კაკლის ქვეშ მოისუნტალეს (შდრ. ქავლ: მოი-სუნსლავს).

მოიქანება-ს მოიქანლებს. მოიქან-ჩალა თავი და დაგვაპატიე.

მონიკაღებ-ს უღელში შებმული ხარი ზოგჯერ კისერს ისე მოიღრეს, რომ უღლის საქედური ყელზე ქვემოდან მოეკეცვა. ჩვეულებრივ ახალგაზღვნილ ხარს ემართება ხოლმე. სასწრაფოდ უნდა შეეღა. ხარს მოუქედნია, მიხედ.

მონიკაბანა-ა მუქი ღრუბლებით დაფარება.

მონიღრინა-ს მოიღრეს. კისერი მოიღრინა.

მონიძრავ-ს ზმ., გლ. მოიყრის (თავს).

მონიში შეძახილი ხარებისათვის, რომ აქვთ მობრუნდნენ (მაგ., ზენის დროს). მოლი. მაამ, მონიში (იხ. ალაფ., ოკრიბ.).

მონიჩაღებ-ა გვალვისაგან გაუვითლდება, ჩაქენება, გაფუჭდება, მოუსავლიანი გახდება (მცენარე). ხახვი და ნიორი მოიჩაღა. სიმილი მოჩაღულა (შდრ. ქვალ: აიჩაღება, ძოწ.: მოჩაღება, მოჩაღება; გაჩ.: აიჩაღება).

მონიძაბ-ს || **მონიძაბ-ს** ზმ., გლ. იპოვის, მოიძიებს. ხარები მეორე დღეს მოიძიეს (იხ. ძიძ.).

მონიხარჩაბ-ა ზმ., გლ. მოიხარშება.

მონიპაპაბა ქვ. ვაზის გრძელი რქის რკალისებრ მოხრა და მიმაგრება ტანზე (ან ხარზე) (იხ. ძოწ.).

მონიპანაბა -ი მოწმენდილი (ცა) (შდრ. ნიჟარ.: გადაკანკასებული).

მონიპანა (ღეინის) მეტ-ნაკლებად მოძმარება (იხ. ბერ., ჩიქოვ., შდრ. ქვალ: მოკანგული; ძოწ.: მოიკანგება; ფრ., 224).

მონიპაპა-ს კევერის ქვედა მხარეში კათან ქვებს ჩაუსვამს, — მოკოხავს. **მონიპაპული**. კევერი ახალი მოკაუულია.

მონიპაპინაბული ყველი გლ. ყველის ერთ-ერთი სახეა, — მოხარშულია, სულგუნს ჰგავს, მაგრამ რბილია, შესანახავად არ ვარგა.

მონიპაპა-ს ჩოგნის ცემით დააქუცმაცებს, დაფლეთს, დაქრის. ფხალი მოკეპა. **მონიპაპილი**. მოკეპილი პარკი.

მონიპარ-ი მიცვალებულის დასატირებლად ხმამღლა, მოთქმით მტირალი ქალი. წინათ სოფელში რამდენიმე გამორჩეული მოკეპარი იყო (იხ. ჩიქოვ.). **მონიპაპა-ს** (ქალამანს) გლ. მონაპოვებს (შდრ. შარაშ.: მოკოპავა).

მონიპაპა-ს მოფხავს, მოპაწარავს, მოჩხობავს (იხ. ჩიქოვ.: მოკოპავა).

მონიპაპა-ს მოხრის, მოღუნავს, მოკაევავს, — მოკუნტავს. თითი მოკუნტა. **მონიპაპული**. წენში მოკუნტული დღის.

მონიპაპული-ი არეულ-დარეული, მიყრილ-მოყრილი, დაულაგებელი. მონიპაპული ქონდაეუ სახლი.

მონიპაპა-ა (ყველი) გემოს და შენახვის უნარს დაკარგავს. ყველი მოღებდა, თუ სიციხეა და მარილი ნაკლებია ან ძველი წითხია (შდრ. ძოწ.).

მონიპაპილი-ი (წისკვილის ქვა) მოცვეთილი, მოსაკოდავი.

მონიპაპილი ღვინო ქვ. ძალიან სქელი ღვინო, შეკნობადანებულ უორძინისაგან დაწურული ღვინო (იხ. ფრ., 238).

მონიპაპილი სარეველა ბალახია. მისი თესლი ქარს მიაქვს და ავრცელებს, — ცხენისებულა (იხ. შაუ.).

მონიპაპა ბალახოვანი მცენარეა. აქვს ვარდისფერი ყვავილები და მომრგვალო ფოთლები. ადრე გაზაფხულზე ფხალში ხმარობენ, — ბალბა (იხ. შაუ., ქვალ. ნიჟარ.).

მონიპაპილი მომადლიერება (იხ. მადრიელი, მომადრიელი). **მონიპაპა** (ქალი) ორსულობის პირველ პერიოდში მყოფი.

მონიპაპული-ი შინაური ფრინველი, რომელმაც ეს-ეს არის კვირცხის დება უნდა მოიწყოს (შდრ. ქვალ: მოკესებელი, ქავთ.: მომსილი).

მონიპაპა მომუწვა, მოკუმვა. ტუჩების მომუწვა.

მონიპაპა-ს მომუწავს, მოკუმავს. **მონიპაპული**. მომუწნილი პირი.

მონიპაპა მოფრქვევა, მოყრა იხ. მონიპაპა.

მომკვლევა ზმ. მოსხურება (სინონ. მოჩქურება).

მომხადუნა ფეტვის მსგავსი ბალახოვანი მცენარეა.

მომხეულ-ი მოწივებული, მადანე მოსული, მადგახსნილი (იხ. ქველ).

მომხებურ-ი მომხტომი, თაქვამსხმელი. მომხტურს დამხებური უნდა.

მონანაზნა ზმ., გლ. მოსაუბრე.

მონელურაჰად უბრად, უმწარახად. მონდურაჰად არიან ისინი.

მონენხვა ნეხვის, ნაკელის შეტანა და მოყრა. საბოსტნის მონენხვა (იხ. ქველ).

მომორა || მორა ქვ. მეორე. მოორედ აღარ გინდა რო მთხოვო რამე?

მომკალიბამაჰულ-ი მოწივებული, დაუცველი, შემოუკავებელი. ვენახი მოუქვლი და მოქვლიატიებული იყო.

მოკიბვლა იხ. კალოს მოკიტვლა.

მოკიბნარ ბალახოვანი მცენარეა. მშრალ ადგილებსა და ბუჩქნარებში იზრდება, — ქარელა (იხ. მკუ).

მოკობინ-ი იხ. მოფოთინი.

მოქარაჰ-ს ხილს, ნელ სიმინდს... შემოდგომის ადრეული ყინვები გააფუქებს. მოქარაჰული. მოქარული ხილი შესანახად არ ვარგა, სიმიდიც ფუქდება მოქარული. (იხ. ქვეთ. მოქარეა; ძოწ.: მოქარული; გაჩ.: მოქარავს).

მოქაჰაჰ ზმ., გლ. მოტკენა. კალო უნდა მოქეო კარგად.

მორა იხ. მოორე.

Δ მორამაჰ-ს დაბერტყავს ხლით (ნიგოზს). (იხ. ლ. მორეკეა).

მორაჰალაჰ-ს საილენძის ქურქელს კალის ფენით დაფარავს, — მოკალავს. ტაფა და ქვაბები მოვრკალეთ.

მორაჰინ-ს გააფუქებს, გააოხრებს. ამ ტალახში საცალა გევიარე, მოვრყეენი ვენახი.

მორაჩ-ი ვაზის სულ ახალი, ქორფა გამოწნაყარი, მომავალი ულორტი (მდრ. საბა, ქველ, ძოწ., გაჩ., ფრ., 80).

მორაჩის ამონებამა ვაზის ამწვანებას

ლერჩის გამოსვლას, მორაჩის გამოხეთქას ეძახიან (იხ. ფრ., 80).

მორაჩაჰული ქურქენი რთელის დროს საგანგებოდ შერჩეული საუკეთესო ყურძენი შესანახად.

მორხილ-ი ბარჯი, ორკაპი ხარი, რომელსაც მიუდგამენ თივის ზეინს ან წერს დანამაგრებლად, კარმა რომ არ წაქციოს. თივის ზეინს 3—5 მორხილი უნდა (იხ. ბერ., ქართ. დიალექტ., 680).

მოსაგამა-ი: მოსაგამში წასვლა. ფულის (თუ ხარის) ხაშოვრად გამგზავრება. ჩემი კაცი მოსაგამში იყო მაშინ წასული.

მოსანახაჰ-ი არაჩვეულებრივი, განსაკუთრებული. მოსანახავი სიმღერა იცის (იხ. ძოწ.).

Δ მოსანახაჰად ხაოცრად, არაჩვეულებრივად. მოსანახავად ქსოვს. (იხ. ძოწ.).

მოსარაჰ-ს ზმ. ვაზეხს სარს მიუსვამს (იხ. ძოწ., ძოწ.).

მოსახლმო-ი მარგებელი, მოსახლენი. ლენოს ცოტუნიკას თუ დაღებ, წამალეთი მოსახლმოია.

მოსირსიგაჰაჰულ-ი სულ ერთიანად დაქცენილი, დათელილი, ნაჭირგალები (იხ.). ბოსტანი სულ მოსირსიგალებულია (იხ. ბერ.: სირსიგალი).

მოსამაჰნაჰაჰაჰ მოურსიღებლად, უბოღიშოდ დაქლომა (იხ. მოისკამუნეჰებს).

მოსრულ-ი ზმ. მოსული. მთიბლები მოსრული არიან? (იხ. ქველ).

მოტაჰაჰ-ს (ლობიოს) მოხარშულ ლობიოს წვენს გადწურავენ, გობზე გადმოიღებენ და ხატუქლით კარგად დასრტხენ. მოტაჰაჰული. მოტუქულ ლობიოს შეკაზმავენ და სართიანში აცხობენ (იხ. ლობიანი).

მოუ შეძახილი ხარის (ხარების) გასაჩერებლად. მოუ, ნიკორა!

მოუნახაჰ-ი ზმ., გლ. უნახავი.

მოუპირაჰ-ი გაუმამლარი (იხ. ქველ).

მოუსწარაჰმე-ს ბუხარში ცხობისას კეცში ჩასმული პურის (კადის) ძლიერ ცეცხლთან ახლოს მიდგომის პირი იწვევა, შიგნით კი გამოუცხობელია

უმი რჩება. აგრე ახლოს ნუ მიაყუ-
დებ კესს, — მოუსწრაფებს: ქერქი
ქვე ღვიწვება და შიგნი უმი დარჩება.
მონაწილარება-ს ფერებას დაუწყებს, მი-
ეფერება, მიაღერებს. მოუფერავა
ბოშს.

მონაწილარება-ს მოუხმობს მამალი ქათ-
მებს.

მონაცვლი-ს (ვენახ, ბაღ...) გაუცვლის.
მეზობელს ვენახი მოუცვალა.

მონაწილარება-ს მოგვის, ცოცხით მოასუფ-
თავენს. შუშის ნატეხები მოთალა.

მონაწილარება-ს ფერების (იხ. ფერებისა),
ფერბულის მოეკვავე, — მოფერბუ-
ლე.

მონაწილარება-ს ზმ. ცოტას წამოთოვს.
წუხელი ცოტა მოუფერფლია (იხ.
ალავ. მასალა: მოფერფლე).

მონაწილარება-ს დიდი, სრული; უშნო.
მოფლაშული კაბა ეცვა (იხ. ბერ.).

მონაწილარება-ს ხელების მოსმით მოაგრო-
ვებს, მოაქუჩებს, — მობოჭებს.

მონაწილარება-ს გათიბულ ბალახს ფოჩხით
(იხ. მოაგროვებს, — მოფოჩხებს).

მონაწილარება-ს (კარს, ფანჯარას) მთლია-
ნად გაადებს. რავა მოგიფერფლია კარი
ამ სოცეში (შღრ. ალავ: მოფლე-
შილი).

მონაწილარება-ს რაქული შვეურძნინი სა-
ადრეო ვაზის ჩიშია. დიდი მტევნები
და მსხვილი ბიბილები (იხ.) იცის.
ძალზე წვნიანია. მისი ღვინო თხელი
დგება. ამბობენ, „მარაბოში სასმე-
ლიაო“. საქველოდ უვარგისი. შემორ-
ჩენილია ზემო რაქის ზოგ სოფელში.
წინათ ქვემო რაქაშიც უოფილა გავ-
რცელებული (ამაზე მიუთითებს, კერ-
ძოდ, ტოპონომიკური სახელები, მაგ.,
ს. კვაცხუთში) (იხ. ფრ., 28).

მონაწილარება-ს (ღობეს) იგივეა, რაც მო-
ეკლავს (იხ.).

მონაწილარება-ს ქვ. ვაზის რქა 5-7 კვირტზე
გახსლული. მოქიანს რკალივით მოე-
ხრით და თავით ძირს დავამარებთ
(იხ. ფრ., 61).

მონაწილარება-ს მამლისაგან ქათმების
გონებობა.

მონაწილარება-ს დელერკივით მოგრე-
ხილი, დავრეხილი.

მონაწილარება-ს მოღრეცილი. მოღრე-
ცილი კისერი.

მონაწილარება-ს მოწმარე შორეული მოყვარე.
მოყვარის მოყვარე მოყვარეზე უმფრო
პატრესაცემაო.

მონაწილარება-ს თვეშიმდგური (ქალი);
მაკოვობის ბოლო პერიოდში მყოფი
(ცხოველი). ჩვენი ძროხა მონაწილარე-
ბულია, მალე მოიგებს (იხ. ზარ., შღრ.
ალავ: მოჩიჩინებული; ქავთ.
I: მოჩიჩინებული).

მონაწილარება-ს მაკე ძროხა, რომელმაც
ღლე-ღლეზე უნდა მოიგოს (შღრ.
ქავთ: მჩნეეიარე).

მონაწილარება-ს ცალ გეორზე გაცვეთს;
მოღრეცს, მობრეცს. რავარი სიარუ-
ლი იცო, რავა მოგიჩიჩინოთ ამისთანა
კაი ფეხსამელი. (იხ. ქავთ: შღრ.
ბერ.: მოჩორთილი).

მონაწილარება-ს მოსხურება. კურისთაების
მოჩქურება.

მონაწილარება-ს მოფხანის, მოქაწარავს.

მონაწილარება-ს იგივეა, რაც აცეცენის
(იხ.)

მონაწილარება-ს მოლევს (ხილს, ურძენს...)
ატამი სულ მოუცლიაყე ბოშებს.

მონაწილარება-ს || მონაწილარება-ს ადგილი-
დან მოწყდება, მოყურცხლავს. სახ-
ლისკენ მოცხნავა.

მონაწილარება-ს ზმ. გლ. გამოცხობა.

მონაწილარება-ს მდღლარე წყალში ამოავ-
ლებს (ბოხტენულს), მოთუთქავს. ლა-
ხანა მოწალა (იხ. ქავთ. II: მოწალ-
ვა).

მონაწილარება-ს ამოიღებს; მოთხრის. სარს
მოწყდის. კბილს მოწყდის.

მონაწილარება-ს ზმ. წერს (იხ. წერი) დად-
გამს.

მონაწილარება-ს თვეზაობის ერთ-ერთი სახე-
პატარა მღინარის გადაგდება სხვა კა-
ლაოტში.

მონაწილარება-ს მოწყუწავს. რა მოვიწყუ-
წაყე აქაობა.

მონაპარკის ზედმეტი წყალი, სინოტივე გაფუჭებს. ამ გოუთავებელმა წვიმებმა მოკარა სიმდი.
მონაველი კეკელიების (იხ.) გაეთება.
მონაპუნება მოლიტინება, მოხიჩინება; ლიტინი, ხიჩინი.
მონადეა: მოხადვით არის უკეთ გრძობს თავს. დღეს აენტყოფი უმფრო მოხედვით არი.
მონიპაპის მოავროვებს, აკრფხს, ახიკავს. ბოშებო, მოხიკეთ ნაფოტები და კალთში ჩაყარეთ.
მონილაპის ხოლით (იხ.) მორეკავს (იხ.), დაბერტყავს (კაკალს).
მონჯადპის ქაღოს გაუკეთებს, ქაღოთი შეკრავს, წაახდენს, — მოაქაღობს. მოქაღდული. დოუქინია, მოქაღდული ვარაო.
მონჯარჯაპის (ღობეს) ღობის ხარებზე ქარჭებს (იხ.) ჩამოაცემებს. ისე ლამაზად მოეჭარჭე ღობე, რომ მოსაყელავად მენანება.
მთაპელა 1. ზმ., გლ. მთაუნა (იხ. მთა). 2. შავყურძინიანი ვაზის ქიშია რაქაში (იხ. ქეკლ. ქავახ. ევ. ისტ. ტ. II, გვ. 442, ფრ., 28).
მთაპე ღვალო ქვ. მთაუნა (იხ. მთა).
მთაპაპის იმკლავი. მრკალაეები დადიოდენ უწინ სოფლა-სოფლა, სულ გამურულები.
მთრადი საკმელი სოკოა ერთგვარი.
მთაპუნი მუგუზალი. უმაღლ მუგუზებს ხარებთ შემოიტ ნდენ პირდაპირ კერამიღინ. მუგუზები ზემოდან იყო და ძირს ნაკიჩილავს შეუნთებდით (იხ. ქართ. დიალექტ., 683).
მთღო თხუნელა. მუღომ მოგვისსო ბოსტანი.
მთღრ- 1. ღობიოს ბუნდა ყანაში (იხ. ალაგ., გაჩ.). 2. მთღრი ხხხვი აუვიორებული და აუვაებული ხახვი თესლის მისაღებად, — სათესლე ხახვი.
მთხინი მუზუმი. ე სასლი მუზეინად უნდა შეინახოთ (იხ. ძოწ.).
მულიმულ || მულიმულზე ხშირად, ხშირ-ხშირად. აენტყოფი მულიმულ

წყალს ითხოვდა (ზღრ. ქავთ. I: მილიმილზე).
მთქირა იხ. მუჭირა.
მთაპრითულ- იხ. მუჭურეთული.
მთაპრო ზმ. იხ. მუჭურო.
მთრთაპა მუთაქა. უმაღ არა გვეკონდა მურთაქები. მურთაქა ბუმბლის ნაწეწებით არი გატენილი (იხ. გაჩ.; ზღრ. ძოწ.: მულთაქა).
მთრპაფხაღა იხ. ევანტილა.
მთრპის- სქელი წვინტლი, — ბოტოტი, უღვინტი (იხ. გაჩ.).
მთაპარა: ერთი მთაპარა. ქვ. ზმ. ერთი შეტევა, ერთი გახურებული მუშაობა ერთი მუქარაკ და სრეილს ევიტანთ (იხ. ქეკლ, წერ., მენთ., ძოწ.).
მთაპლო ბალახოვანი მცენარეა, მთაში იზრდება. მოგრძო ფოთლები და ზარი-ხებრი ყვავილები აქვს. მის ნორჩ ყლორტებს კამენ, — კენკემა. მუყუღოს უმაღა ექამთ (იხ. მთა).
მთაპ- მტისხმეტად რბილი. მუშეკით მბილია. მუშეკით არი.
მთაპის- კუმავს. პირს მუწინის (ზღრ. ქეკლ: მუწინავს).
მთაპრი პრამპირი კუთხოვანი კრამიტი. რომლითაც სახურავის კუთხეებს ხურავენ.
მთაპრინ || მთაპრინ 1. საბიჭვი ქოხი, ბოლოში წვეტიანი რკინით (უფრო ზამთარში ხმარობენ). 2. მონადირის ქოხი. მაგარი ხის გრძელი ქოხი, რომელსაც ხელობის მოხაკიდებულ ადგილზე კამი აქვს. ქოხს ბოლოში წაწყებულლი რკინა აქვს, ხივრით 15—25 სმ. იხმარება ყინულში საფეხბურების ამოსაჭერლად, სროლის დროს თოფის საყრდენად; ნადირთან (მაგ., დათფთან) ხელდახელ შესაბამელად უშუალო შებრძოლების შემთხვევაში (იხ. ბერ., ძიძ., რობაქ.).
მთაპრითულ- || მთაპრითულ-ი შავყურძინიანი ვაზის ქიშია. ალექსანდრეულის ვარიაციად თვლიან. საუკეთესო ხარისხის ხაღვინე მახალან იძლევა.
მთაპრო კურის ქვემო, დავიწროებული ნაწილი; ფსკერი (იხ. ფრ., 178, ჩიჭოვ.).

მწერნი-ი ქვრივი (იხ. ძოწ.).
 მღვდელ-ი ზმ. მღვდელი.
 მღვინი მღვრიე. მღვიეა წყალი, არ და-
 ლოო.
 მღორღამ-ი გლ. ღორტავი. მღორღავი
 არ ჩაყოლო წყალს!
 მშაშვი-ი გლ. შაშვი.
 მშვილ-ი შველი.
 მშრალი ელვა შორეული ელვა, რომ-
 ლის ანარკლი გათლევებს, ქუბილი
 კი არ ისმის; შიანიათ, რომ მოსავლი-
 ხათვის ცუდია (იხ. შოეღული).
 მჩაღბე || ჩაღბე მჩატე. მჩაღტე ურე-
 ში. მჩაღტე ქკუის კაკი (იხ. ძიძ,
 ალაე).
 მჩუნან ბურთივით მჩგვალი სოკო, მი-
 წაზე იზრდება. ჭერ თეთრია, რომ
 მომწიფდება გაშავდება, სკდება და
 შიგნით შავი მტერის მსგავსი ნივთიე-
 რება აქვს, — გულაფშუტა.
 მჩხიპ-ი ზმ., გლ. ჩხიკვი.
 მცნაურ-ი ზმ., გლ. ნაცნობი (იხ. ძოწ.;
 შდრ., ძიძ.).
 მცხარე ცხარე.
 მძახველ-ი იხ. ჭახველა.
 მძახვ-ი ძეხვი. მძეხვს ასე ვაეუბნებთ:
 სუქან ნაწლევი ჩაქრენით დაქრილ
 ხორცს, ხახვს, მარისს. თავსა და ბო-
 ლოს მოუქერთ ძაფსა და გაეაშრობთ.
 მოეხარამთ მერე.
 მძიმე: მძიმედ თეხმძიმედ, ორსულად.
 სამი შეილი ხყამს და მეოთხეზე მძი-
 მედ არი.
 მწამ-ი გლ. წავი. მწავი ცოტა არის. არ
 ნადირობენ.
 მწარე მწარი ფილოქსერაგამძლე ამერი-
 კული ვაზის ჭიში, რომელსაც ნამყენი
 ვაზისათვის საძირედ იუენებენ. მწარე
 ვაზს ფილოქსერა ვერაფერს უშეება.
 მწარე მწახი || სარწაული მწახი აუ-
 რო. ყელიანი გოგრა. მწარე კვახისა-
 გან ხრიკას ვაეუბნებთ (იხ. შაყ).
 მწარე მგბლი მწარენაყოფიანი ტყის
 ბალი, — ბლაშარა. მწარე მგბლი
 გაყუავილებულა.

მწანე თეთრყურძნის ვაზის ჭიშია
 რაქაში. ზოგი მწანეს თბილულს
 ეძახის (იხ. ფრ., 30, ნიჟარ.).
 მწანე მსხლის ჭიშია: ნაყოფი მწვანე
 ფერისაა, რბილობი — მოთეთრო
 მწვანეა. გვხვდება საშემოდგომო და
 საზამთრო ჭიშები.
 მწვბ-ი გლ. წვბი.
 მწიორ-ი ზმ. წვრილი ნადირი (მელა,
 კვარნა, თრითინა და მისთ).
 მწიფეთვა || მწიფობისთვა ზმ., გლ.
 მათათვე, იელისი (შდრ. ქართ დია-
 ლექტ., 880).
 მწიფელ-ი ზმ., გლ. წიფელი, წიფელა-
 მწიფელი ქვეშ დასიყვენეს.
 მწითხე ზედმეტი მარლის მქონე, —
 მლაშე (იხ. საბა, ქეგლ). მწითხე დი-
 ლა. ცივი, სუსხიანი დილა.
 მწუხარ-ი მკვირცხელი, ცოცხალი, მარ-
 დი. კაი მწყაზარი შეილები გყავნ.
 (შდრ. ქეგლ).
 მწუხ-ი მწუხმისი.
 მწუთა გლ. წურთა.
 მშად-ი ზმ. ქვრამა.
 მშადო საქმელი სოკოა, — მშადანოკო
 მშაპლომ-ის პირით წიწყის ბალახს და
 კამს, — ძოვს. ულიდან გამოუხსნე-
 ლი ხარები მინდორში გაეშუთა და
 მკაულობდენ.
 მშაპ-ი ზმ., გლ. კლაკვი.
 მშაპ-ი ზმ., გლ. ცირცელი (ვარ. კნა-
 ეი).
 მშაპანან ვიხაც ან რასაც კუავილი სჩე-
 ვია. მკუავანა კატა.
 მშახ-ი გლ. ხახვი.
 მშახ-ი გლ. ვინც ხნავს, — მხენელი
 (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 880).
 მშარვალა თეთრი ფერის წენიკი მატ-
 ლი. სიციხეში ყველს უჩნდება.
 მშავრ-ი ზმ. დარდი, ნაღველი, ჭავრი.
 ბოშების აშბავი არაფერი ვიცი და
 მჭავრი მჭ (იხ. ძიძ.).
 მჭინ-ი ზმ. ჭინვი. მჭინვს მაღალი კდე-
 ვი უყვარს. მჭინვი ძალიან ფთხილი
 არის.

ნაპანტომოგრაფი- ნაავადმყოფარი. ახალი ნაავანტყოფარია და სუსტად არი ჯერღა.

ნაპანტომოგრაფი- იგივეა, რაც ნა- ავანტყოფარი.

ნაბაბპარი- || ნაბაბური- ბავიდან ამო- ხვეტილი ნარჩენები (ბზისა, ჩალისა...) (შდრ. ქეგლ; იხ. ქაქ., კაიშ.).

ნაბაბურშალ-ი || ნაბაბშალ-ი ნაბუ- შარი, ბუში.

ნაბაბუ-ი მოპილი პურის (ქერის, კვა- ვის...) კონა, — ძნა. ნაბაბებს ხუთე- ულებად ვაწყობდით (იხ. ქეგლ; შდრ. ქართ. დიალექტ., 678).

ნაბაბუ-ი ზოგან ნეხვის, ნაკელის აღ- სანიშნავადაც ხმარობენ.

ნაბრამხალ-ი გლ. ხის ჭამი. ნაგრეხალს სართავად ხმარობდეს (სინონ. ზმ. ნარჯია).

ნაბუთნაშალ-ი შვეყურძინიანი ვაზის ჭიში იყო. ამჟამად გადაშენებული ჩანს (იხ. ჭავჭავ. ექ. ისტ., II, 441).

ნაბუშალ-ი გლ. იგივეა, რაც გვერიკა.

ნაბუშალარა საჩიჩელში დარჩენილი მოკ- ლებეწვიანი უვარგისი მატყლი (შდრ. ქუ., მენთ., ქეგლ, ნიუარი., კაიშ.: ნა- გული || ნაგულია).

ნადეგი ხორცი რამდენიმე დღის ხორ- ცი. შენახული უმარილოდ (არა მაცი- ვარში). ცუდ ხორცად ითვლება.

ნადულ-ი შრატის დულილის შემდეგ მი- ლებული მასა. შრატს ვადულებთ, გვე- წურავთ საწურაში და დარჩება ნადული (იხ. ქეგლ, ძოწ., ქართ. დიალექტ., 686).

ნადულიან-ი ქე., ზმ. ბაქაურის ერთ- ერთი სახე, რომელსაც ნადულის (იხ.) სართვი აქვს (იხ. ქართ. დიალექტ., 684).

ნადულუან-ი ზმ., გლ. იგივეა, რაც ნა- დულიანი.

ნაძა-ი კევრის წინა ნაწილი, ზემოთ აწეული, კონით მოუქედავი (იხ. ალაგ. მასალ.).

ნაძარი- ზმ. (ვარ. გლ. აგრეთვე ნაო- რი) ერთი ფიწალი თივა (იხ. ლლ. სიტყვ. კონა).

ნაძლონ-ი ზიანი, ზარალი. რაეარი ნავ- ლონი უქნიაყე მაჩვენებს — სულ გოუ- ოხრებიაყე სიმიდი (იხ. ბერ.).

ნაზამთრი- ზამთარგამოვლოლი საქონ- ლის გრძელი ბეწვი, რომელიც ვაზა- ფხულზე ვასცივა (იხ. ქეგლ).

ნაზარდულ-ი წლოვანების აღმნიშვნელი რგოლები (მაგ., ჭიხვის რქაზე, აგრეთ- ვე ხეზე). ჭიხვის წლოვანებას რქების ნაზარდულებით ვიგებთ.

ნათალი ფიცარი ფიცრის ერთ-ერთი სახეა — სქელი ფიცარი, რომელსაც მორის შუაზე გააობის და გათლის შემდეგ იღებდნენ (მორის დახერხვა- მდე). წინათ ჩვენი ძველები სახლებსა და შრამელებს ნათალი ფიცრით აშე- ნებდენ.

ნათე მნათე.

ნათხვოვლობა თხოვნა, დროებით გა- მორთმევა რისამე, — ნათხოვრობა.

ნაიონქარა-ი ყანა, სადაც იონჯა ეთესა. ნაიონქარა კაი მოსავალი იცის.

ნაბაბარა კეცის მონატეხი, ნატეხი. მკვალი მაქ ფერღში, ნაკეცლა გამი- ხურეთ, იქნება მიშველოს.

ნაპინის ნაპინი მებად შორეული ნათე- სავი, ნათესავის ნათესავი (შდრ. შარაშ. ნართისნართი).

ნაპლე || ნაპლოვან-ი ვისაც ქუა აკ- ლია. დაანებე თავი, ქვეც არ არი სრული კეცის, ნაყოვანია.

ნაპოლ-ი ნაპობი შუმა. 2-2,5 მ სიგრძის მსხვილ მორებს (უმთავრესად წიფლის ან რცხილისას) დააპობენ, გაახპობენ და შეშად ხმარობენ. საუკეთესო შე- შად ითვლება (იხ. ქეგლ, ქართ. დია- ლექტ., 680).

ნაპორძალ-ი ნახვრეტი ლამფაში, ფი- ცარში (უმთავრესად ნაძვის მასალა- ში), სადაც აღრე კორძი (როყი, ნუერი) იყო (იხ. გაჩ.; შდრ. ქეგლ: ნარო- კალი).

ნატორილა წერილად დაპოხილი შუბა. ხმელ ნაკოდს (იხ.) წერილად დაპოხენ, დაქრიან მოკლე ნაქრებად და მუგუზებს (იხ.) შეუწყობენ ქვეშ სანათად (იხ. ქართ. დიალექტ., 680; შდრ. ძიძ.).

ნაბრულ-ი ნაკლული. ბოთლი ნაკრულია (იხ. ქველ).

ნალა-ი მიზეზი. ეკალი შეგსმია და მისი ნალთა გტკივა ხელი (იხ. ქავთ. 1, ძოწ.).

ნალეპპარ-ი (ძალი) ახალღვეებდაურჩილი. რაჲა ნალეკარი ძალღვითა აქ ფერდები გაფრელებული.

ნალერს-ი ქვ. იგივეა, რაც ნაზამთრი (იხ.) (შდრ. ალავ.: ნალისი).

ნალია ოთხ ან ექვს ბოძზე მღვარი წყნელებისაგან მოწნული (იშვიათად ფიცრის) სახიშინდე. ორი ნალია სიშინლი მოგედლიდა ხელზე (იხ. ქველ, ძოწ., ვარ.).

ნალიაპალა (←ნარკალა?) ცეცხლგაღლა.

ნალოკ-ი პირველად ნაპარსი მატული ახალგაზრდა ცხვრისა. საუკეთესო მატულად ითვლება. ნალოკის გარობი მოვიქსოვე.

ნალუნბან-ი ნალ-ლურსმანი. ნალუნბანი ჩვენში იმერლებს გადმოქონდაყე ჩხარადან.

ნამბშპარ-ი ქვ. საგულდაგულოდ მოვლილი, მზრუნველობით შენახული ტყე (შდრ. ალავ.: ნამოშვარი).

ნამბულ-ი ახალმოთოვილი ნესტიანი თოელი (შდრ. ქველ, წერ., ნიჟარ., ძოწ.).

ნამბვრმვ-ი ნანგრევი. ციხი ნამგვრეები ბევრია ჩვეს სოფლებში.

ნამბტარ-ი ზმ. ნამეტანი. ნამეტარი ავი კაცი იყო (იხ. შარაშ., ძიძ.).

ნამბხპარ-ი მების დაცემის ნაკვალევი, — ნამეხარი, კდეებზე უზომო ნამეხვარება.

ნამწითიშპ-ი მწითევეში მოყოლილი, ნამწითევი. ეს თუნგი ბებიას ნამწითევიბა.

ნამთეურ-ი მთაში ნამყოფი, მთიდან ახლად დაბრუნებული, — ნამთევი. ნამთეურ კაცს ვახშაში მოუტანე, ქალო.

ნამს-ი 1. ნავსი. 2. პატარა (ბავშვი).

ნამშუ-ი მკის დროს ნამგლის 2-3 მოსმით მომგელი. პური, რაც მომგელს ხელში (მუჭში) დაეტევა, — ხელეური, მქელეული. ხელში რო აღარ დაგვეტევა მომკილი პური, მიწაზე დავაწყობო და ის არი ნამუკი (შდრ. ქველ. ალავ.).

ნამშპრივალ-ი ნაქვრივალი. ნამქვრივალ კაცს რაჲა წაყუევიბო.

ნამღელა ზმ., გლ. ნაღელა. ნამღელა დააღვიეს (შდრ. კაოშ.).

ნამღპარმ-ი ღვარის მიერ მოტანილი ქვა-ყორე (შდრ. ქველ: ნალვარევი).

ნამღილაშ-ი || ნამღილა შლილის მიერ დასრული (დამდილული) ხის ფქვილი (იხ. ქველ: ნამღილა).

ნამსაცს-ი ნამცევი. დილას აქით ერთი ნამცევი არ ჩამიდევს პირში.

ნამშაშპარ-ი ადგილი, სადაც ჰალი (ფეტვი) ეთესა, — ნაფეტვარი.

ნამშ-ი 1. ქვ. ზმ. იგივეა, რაც ნაბჭი (იხ.). 2. გლ. ნამჭა.

ნანდვილ-ი ნამდვილი. ნანდვილი ანბავია (იხ. ნიჟარ.).

ნანოთხალ-ი 1. ოთხად გაპოხილი ხის მეოთხედი. 2. საწყაოა, — ბათმანი, კოდის მეოთხედი — 8-10 კილო. ორი ნაოთხალი ლობიო (იხ. ბერ.; შდრ. ქველ, ძოწ., ვარ.).

ნანორ-ი იხ. ნაეარი.

ნაპარც-ი ნაპარსი. შემოდგომის ნაპარცი მატული.

ნაპურპალ-ი ნაპურალი. ნაპურვალში გაზაფხულზე სიმიდსა ეთესამდით.

ნარდიბაზრობა მუქთად და იოლად შოვნა რისამე. ნარდიბაზრობა ხვარა გონია (იხ. მენთ.).

ნარიპ-ი რკინის კვერის სოლინებურად წაგრძელებული თავი. იყენებენ კერძოდ ცულის გამოსაკვერად (იხ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., ქველ, შდრ. მენთ.).

ნარბეულა ზმ. შუაეცხლის თავზე ჩამოკიდებული ჯოხები ორომის დასადებად (იხ. ძიმ., ქართ. დიალექტ., 187).

ნარჩევალ არჩევის შემდეგ დარჩენილი, — ანარჩევი (შდრ. შარაშ.: ნარჩეღაი, ძოწ.: ნარჩიღლა, ნარჩიღლა, გაჩ.: ნარჩეღალა).

ნარწყულეზი რაც არწყულეს (იხ.). ძროხა ნარწყულეზია (შდრ. ჩიქოვ.: ნარწყულელი).

ნარწყული ღვინო ოჯახში სახარჯი ღვინო. წყალდასხმული კეცისაგან ამზადებენ. — შუაღვინო, წყალღვინო (იხ. წერ., ქველ, ფრ., 228).

ნარჯიღა ზმ. ხის ქაში; სართავად ხმარობენ (სინონ. გლ. ნაგრეხალი).

ნანსიზი ბედი, იღბალი. ღმერთმა მოგცეს ნასიზი და დოვლათი (იხ. ბერ., ქველ, მენთ., კაიშ.).

ნანსიზანი ბედნიერი, იღბლიანი, უისმათიანი. ნასიზიანმა კაცმა ითხოვა ცოლად, ქვე რა უქირს.

ნანსიზარი ჩვილი ბავშვის სხეულზე წითელი გამონაყარი, — ნასიცხი (შდრ. ქველ, ძოწ.).

ნანსიძევი || ნანსიძვარი ყოფილი სიძე, — ნასიძარი.

ნანსულთქმი იარა ფეხებზე (ან ხელებზე). ქვემართმა მიერ არისო მომხამული. ბალახში შხამი მოხედება და ის არი ნანსულთქმი; ფეხი გაუშედება, გაულურჯდება (შდრ. ქველ: დასუნთქელი; მენთ.: დასუნთქეა, დასუნთქელი; გაჩ.: დასუნელი).

ნანტაროშვალ-ი სიმინდის ფუჩეჩი, რაშიც ტარო იყო (იხ. ალაფ. მასალ.).

ნანტიპალ-ი ნაბიჭვარი, ნაბუშარი, ტრიკი, ბუში.

ნანტრუსალ-ი შერუჭული, ნატუსალი, ნატრუსი.

ნანვალვა-ი დაფალვის (იხ.) შემდეგად მოგროვილი ნაგავი, — მონაცოცხი. ნაფალავი კარგად აწმინდე და გადაყარე.

ნანვოშტარი მორის გვერდითი ჩამონა-

ხერხი, — ნაშური (იხ. ფოშტა) (შდრ. გაჩ.: ნაფოშტი).

ნანვტანი შინაური ფრინველის (ბატის, ინდურის, ქათმის) ფრთის მაგარი ბოლოებისაგან გაკეთებული პატარა კონა („ცოცხი“), რომელსაც ხმარობენ ბუჭრის, კეცების... მოსასუფთავებლად. ნაფტკენი ბატის ფრთის არი კარგი — უმეტრო დიდია და მარჯვე მოსახმარი შდრ. ლლ. სიტყვ. კონა; ქავთ. II: ნაპტკენი).

ნანვუშტარი ნაფუძარი (შდრ. ალაფ.: ნაბუჭვარი).

ნანვურკლავ-ი გლ. თივის ზვინის დასადგმელად ოთხი ტოტი (გაუსხეპელი) ჭვარდინად დაწყობილი ზვინიგულის (იხ.) ძირში, რიკის თავზე და დვლერკით მიმაგრებული ზვინიგულზე. გაკეთებთ ნაფურცლავს და დაეწყებთ იმაზე თივას.

ნანვრპალ-ი ნაერწყალი (იხ. ალაფ. მასალ., ქავთ. II, გაჩ.: ნაპწყიალი; შდრ. ძოწ.: ნაპწყიელი).

ნანპარვალ-ი ქარისაგან ჩამოცვივნილი (ხლი, კაკალი...), — ნაქარი, ნაქარალი.

ნანპარი ყურძნის ტბილი, მიღებული კევის დაწნხით, — ნაქაჩი (შდრ. წერ., ქველ, ძოწ., გაჩ.).

ნანპევი-ი კმარად ნაყოფი, — ნაქმრევი.

ნანპურხალ სიმინდის ტაროს ნაწილი, რაც მარცვლების გაცლის შემდეგ რჩება, — ნაქური (შდრ. ქველ, ქავთ. I, ძოწ.: ნაქურჩელი; ალაფ.: ნაქუნჩალი).

ნანღარალ იხ. ჩალინადერალა.

ნანღინტალ იგივეა, რაც ნალიტა (იხ.).

ნანღიტა დაჩაგრული, დაბეჩავებული. ტანმორჩილი, სუსტი ცხოველი (ზოგჯერ ადამიანზეც იტყვიან) (იხ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., ლეონ., მენთ., ქველ).

ნანღუნალ (ვარ. ღუნქი) ზოგი ხილის (ვაშლის, მსხლის...) შეჭმის შემდეგ დარჩენილი უვარგისი ნაწილი (თესლეებით და მათი ბუდით) (შდრ. ქველ) წერ.: ნალინჩალა, ძოწ.: ნალინ-

ქალა; გაჩ: ნალინქარი, ნალინქალი, ნალინქარი).

ნაღმობ-ი ნაღმობი ნაღმობი ფეხის გასწორება.

ნაწმენდი ღვინო ღვინო, რომელიც დაღვება ტუბილის გაუენების (იხ.) შედეგად (იხ. ჩავხ. ევ. ისტ., II, 418; ფრ., 212).

ნაპირი ხე გლ. ქერქემოცლილი ხე (იხ. შეყვრა ხის).

ნაპარა ლობიო ლობიოს ერთ-ერთი ჭიშია. ხშირი მონაცრისფრო წერტილები აქვს. საპარკედ იყენებენ (იხ. ძოწ.).

ნაპარალ-ი ღელერქვის ძირში 15—20 სმ სიგრძეზე დაუგრებულად დატოვებული ნაწილი (საქიროა ღელერქვის მოსაკერად).

ნაპომბარი რაც ცოხნეს, ღუქეს, — ნაცოხნი.

ნაპომბრის ამომღება ცოხნის დაწეება. თუ საქონელმა ბევრი იონჯა კამა, შეიძლება ნაცოხარი ვერ ამოიღოს, გაიბეროს და „გასკდეს“. ნაპომბრის ამოღება თუ ვერ მოახერხა საქონელმა, უნდა ბევრი არბენიო, ფერდები დეე-ბერტყება და ნაცოხარს ამოიღებს.

ნაპომბრის იცოხნება, იცოხნის, ცოხნის.

ნაძრახ-ი ადგილი (ჩვეულებრივ ღელი, დაბურული ოღეებით) რომელსაც ცრუმორწმუნენი ავი სულების, კუდიანების ადგილსამყოფელად მიიჩნევენ, ღემით ასეთ ადგილებს არ გაეყარებან (იხ. ქეგლ, გარ.).

ნაწმარი ყურძნის ტუბილი, დაწმარვით მიღებული, — ნაწაჩი.

ნაწმე-ი საქონლის ფეხის ტყვილი ცული დაქედვის შედეგად. ხარების ქედვისას ნაღბანდმა ნაღი ისე უნდა დააქედოს, რომ ლურსმანმა მხოლოდ ფლოქის (იხ.) რქოვან ნაწილში გაიაროს. თუ ლურსმანი რბილობს მოხვდა, ხარს ფეხი გაუსივდება, ნაწევი გაუჩნდება, თუ დროულად არ მიხედეს, დაუჩირქდება. ხარს ფეხის დაღვება უჭირს, კოქლობს. ნაღს მოაძ-

რობენ, უმეურნალებენ და ხელახლა დაქედავენ (იხ. ჩიქოვ.).

ნაწმეპარაწმე ნაწმეპარაწმე. ნაწმეპარაწმე ბოსტანში შესვლა არ ვარგია, დაქეგამ ყველაფერს.

ნაწმეპარაწმე-ი ნახეტილები. ტყე-ღრეში ნაწმეპარაწმე.

ნაპა || ნაპ-ი წენგო (იხ. შარაშ., ქეგლ, ნიუარ.).

ნაპმეპარაწმე შეშა ქვ. შეშა, მოტანილი მღიზარისგან. ნაქალევი შეშა მქონდა მოგროვილი და აღიდებულ წყალს ქვე რა წოულია.

ნაპმეპარაწმე-ი უმამლოდ დაღებულ კვერცხი. ნახვანვლი კვერცხიდან წიწილა არ გამოიჩეება (შდრ. ქეგლ: ნაფუტქნი).

ნაპმეპარაწმე-ი არასიაომონო, თავისებური სუნის და გემო, რასაც ღილი ხნის უხმარი კურკელი აძლევს მასში ჩახხმულ ღვინოს, წყალს. ნახმეპარაწმე სული მიუცია ამ დოქს ღვინისთვის (იხ. ქავთ. I, ძოწ., გაჩ.).

ნაპმეპარაწმე-ი საქმლის ნარჩენები, პურის, შკადის ნატეხები. ამ ნახორხლებს ვერ გოდურს ღორებს? (იხ. ლ. სიტყვ. კონა; გაჩ., შდრ. ძოწ. ნახორხვალნი, ნახორხვალნი).

ნაპმეპარაწმე-ი ლაპარაკობს, საუბრობს (იხ. ბერ.: ნახმობა).

ნაპმეპარაწმე ზმ., გლ. საუბარი, ლაპარაკი (იხ. ბერ., ძიძ.).

ნაპმეპარაწმე-ი გლ. ლეზანი, კაქლის გულის ნახეპარი (იხ. ბერ.: ნეპალნი).

ნაპმეპარაწმე-ი უღლიდან გათავისუფლებული, გასასუქებლად იალაღებზე გაშვებული ხარი. ჩვენი ნეპიერი ორი წელიწადი იყო გარეებული უხედნელად (იხ. ქეგლ, ძოწ., შდრ. ალავ.).

ნაპმეპარაწმე-ი ვაშლი ქვ. საწამორო ვაშლის ჭიშია, ნახეპარი გვერდი წითელი აქვს. გაწმეპარაწმე ძლებს (იხ. ბრეგ., 18).

ნაპმეპარაწმე-ი ნეპი. გამიყარე ნეფსში ძაფი. 10 ნეფსი დამინიშნა ექიმა.

ნაპმეპარაწმე-ი გლ. თავკავის (იხ.) ერთ-ერთი ნაწილია. კაეების თავებში გარდიგარდმო გაყარული ქოხი (იხ. ძიძ.).

ნევსალა გლ. იგივეა, რაც სელიკი (იხ.).

ნეპჰ-ი თივის პატარ-პატარა ბულულები ზეინის დასადგმელად. მოთიბული ბალახი რო გახმება, მოვფოჩხამთ, ნექვებად მოვაგროვებთ და მერე ნექვებს ფიწლით მივიტანთ ზეინი დასადგმელად (იხ. ბერ.).

ნიგჰჰიპალია ნიგჰის შექამანდი. ნიგჰიკალას ასე ვაკეთებთ: ნიგოზს დავნაყობთ და ხახვს უხამთ და ცოტა სიმიდლის ქბილს ამოუკიდებთ საფენალს, ავადლებთ, მოვხარშამთა და ვკამთ.

ნიპარტი-ი ნისკარტი (იხ. ქეგლ, ძოწ.).

ნიპარტიანი-ი ნისკარტიანი. ნიკარტიანი დოქი (= საღვინე დოქი).

ნინიანსი ბალი ბალი, სადაც ვითომ ყველას შეეძლო შესვლა და რასაც მოიხურვებდა, წაიღებდა. ნინიას ბალი ხვარა გონია (იხ. მენთ., წერ.).

ნირჰ-ი ნიქი, უნარი.

ნირჰიანი-ი კარგი ნიქის მქონე, ნიქიერი. ნირჰიანი შეილება გყავს.

ნიტრა პატარა დოქი წულისა და ღვინისათვის (იხ. ბერ., მენთ., ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 887, ძოწ.).

ნიჰჰი-ი ნიეთი (იხ. ძიძ., წერ., მენთ., ქართ. დიალექტ., 887, ძოწ., გაჩ.).

ნიჰჰიეული-ი ნიეთეულობა, ნიეთები (იხ. ძოწ.: ნიჰჰიეულია).

ნიღრ-ი წალღის წინა ნაწილი, წალღის ცხვირი (იხ. მენთ., შღრ. გაჩ.).

ნიშნადეული-ი ზმ. ნიშნეულობა, ნიშნები. ნიშნადეულობა მითხარო.

ნიშნადე-ი ნიშნადე. ნიშნადე მაქ დადეული იმასთან.

ნიხ-ი გლ. სახურავის კუთხე. ნიხის მარწუხები გაიწყობა 4 ცალი. ნიხის ჰაპარი. სახურავის კუთხეებში რომ ყავარია იმას ვეძახებთ ნიხის ყავარს.

ნიხს დასახნავ ან დახნულ ყანაში ერთმანეთზე 3-4 მეტრის დაშორებით სახენელით გავლებული კვლები. ორ კვალს შორის მოქცეულ ფართობს ნიხას ეძახიან. ნიხა სჭირდება მთესველს თესლის მოზნევის საზღვრად. ნიხის შუა გეიევის მთესავი და ერთი გეიევი მოთესავი (იხ. ბერ., ქართ. დიალექტ., 878).

ნიხანო ურმის ზესადგარის ნაწილია, — ქანქიკი, რომელიც ზესადგარის ყებში გაურილ რხმალებს (იხ.) ამავრებს (შღრ. მენთ.).

ნიშნო ფოთოლი. სოველი ნიშნო თუ აქამე აბრეშუმის ქიას, გაწყდება (იხ. ქეგლ, ძოწ.).

ნიშნო ქე. შაყურძინიანი ვაზის ჭიშია. ამჟამად თითქმის აღარ გვხვდება (იხ. ჯავახ. ეკ. ისტ., II, 102; ფრ., 28).

ნიშნო ღორების მოსახმობი შეძახილი (შღრ. ქავთ. II: ნიქი!).

ო

ობაზურ-ი იგივეა, რაც მობაზურ (იხ.).

ობობიანი-ი ობობა. ობობიას თანხი (იხ. ძოწ., გაჩ.).

ობობი-ი უცნაური; ახირებული; ლენი (იხ. წერ., ქეგლ, ჩიქოვ.).

ობობიანი შეძახილი საქონლის გასარეკად (იხ. ბერ.: ოგვიჩოლი ქეგლ: ოგვიჩო; ძოწ.: ოგვიჩო; გაჩ.: ოგვიჩო!).

ობობიანი ქე. საშემოდგომო მსხლის ჭიშია. სრულ დამწვობამდე არ იჭმება, შუავეა, ქირშია (იხ.).

ობობიანი შეძახილი ძროხის გასარეკად (შღრ. წერ.: ოღედო; ძოწ.: ოღედო! გაჩ.: ოღედო! დეი-დო!).

ობობიანი შეძახილი ერთმანეთის მომდევნო პატარა შეილები. ოთორთქლები ახვე-ვია (იხ. ბერ., ქეგლ).

ობობიანი ნალი ოთხნახვრეტიანი ნალი. ხარებს წინა ფეხებზე ოთხიანი ცქელამთ, უკანაზე — სამიანი.

ობობიანი მიაშიტი, მოშტერო, ადვილად მოსატყუებელი. ოთხობეჯო ხარ, ოთხობეჯო, შე ბოთე.

მთხმნად კენჭაობის ერთ-ერთი ილითია (შდრ. ვაჩ.: ო თ ხ ო ლ ა).

მღე დაბურული, ძნელად შესაღწევია დიდი ბუჩქი, ზოგჯერ ეკლბარდიანი. ფთხილის ოლე (იხ. ქველ., ქართ. დიალექტ., 887; შდრ. ძიძ.).

მღმმღმღმ აბდაუბდა, მიეთმოეთობა. ოლომოლოს იმდენს გეტყვი, ნახევა-რი ვერ დათავალოვო.

მღმნგრძნალ ძლიან ბევრი. ფერცვა-ლობას ჩეესა ერთი ოლონგრიალა ხალხი იყრიდა თავს.

მნბლმ ქვ. ტალავერის ბოძებზე სი-გრძით და სივანით გაწობილი ხის ლარკუები (შდრ. წერ., ფრ., 88).

მნდემთ ძლივს (შდრ. ლ ო ნ დ ე თ) (იხ. ქართ. დიალექტ., 889).

△ მრბ-ი მთლიანი ხისგან გამოკრილი ურმის თვალის შუაში ამობურცული ადგილი (იხ. ბერ.: ო რ ბ ა).

მრნბა ქვ. არაყის გამოსახველი გრძე-ლი როფი, რომელშიც გადის ქვაბის ხუფიდან გამომავალი მილი. ორიკაში ცივი წყალია (იხ. ალავე, ფრ., 153).

△ მრპპ-ი ზმ. ორსული, ფეხშიძი (იხ. ძიძ.).

მრპპლმბ კურდღლის თავდაცვის ერთ-ერთი ხერხია — კვალის გაორკე-ცება. თავის ნაკვალევს მიუბრუნდება, ერთხანს კვალს გააორკეცებს, მერე გვერდით ისკუპებს, შორს გადახტება და სხვა მხარეს მიაშურებს.

მრმნბ კენჭაობის ერთ-ერთი ილითია (იხ. ვაჩ.: ო რ ო ლ ა).

მრპირი მრფი ორღულიანი თოფი. მრბმლ-ი ორმაგი, ორფა. ორტოლი ძა-ფი (იხ. ქველ.).

მრნაფმბს ოროფება (შდრ. ვაჩ.).

მრპვი ვიწრო გზა, რომელიც მოქცეუ-ლია ორ ყორეს შორის (იხ. ფრ., 55; ლ., სიტყვ. კონა).

მრპპპალბ ერთ ყუნწზე შეზრდილი ორი ნყოფი, — ორტყუპა.

მრმბლ რაკული სახენელის ერთ-ერთი სახეობა იყო (იხ. ჩიტ., 284).

მსირმ ქვ. (სინონ. ზმ. ბ ა ნ ძ უ რ ა) ხის გრძელ ტარზე დამაგრებული ჩვა-

რი. იუნებენ კურის რეცხვის დროს ფსკერზე დარჩენილი წულის ამოსამ-შრალბლად (იხ. ქველ.; შდრ. ბერ.: ო თ ს ი ნ ო, წერ.: ო თ ს ი ო ლ ო).

მბა || მბმ ზმ., გლ. წერილი მძივებში ქალის ტანსაცმლის გასაწყობად იუ-ნებდნენ.

მმბ (სინონ. ჭ ო რ ი ს ტ ე რ ფ ა, ჭ ო რ ტ ა ფ ა) ბლახოვანი მცენარეა, — ვირისტერფა. (იხ. მავ.).

მპრმპმპმბ ქვ. (სინონ. ზმ. ქ რ ი ს ტ ე ბ ე ქ ე დ ა) ბლახოვანი მცენა-რეა. ყანებსა და ტყისპირებში იზრდე-ბა. მის ნორჩ ფოთლებს გაზაფხულზე ფხალში ხმარობენ, — ქათმისკუპა, გორგელა (იხ. მავ., ძიწ.).

მრმრლიმ ბავშვთა თამაშია. მოთამა-შენი ორ თანხარ გუნდად იყოფიან. ერთმანეთის მოშორებით ხელიხელია-კიდებულნი დგანან. ერთი ჭკუფიდან ვინმე დაიძახებს „ოლირილიო“, მეორე ჭკუფიდან უპასუხებენ „ოქროს კბი-ლო“. ისევ პირველიდან — „ქალი მინდა“, მეორე უპასუხებს „მობანდი და წაიყვანე“, პირველი გაექანება და დაეჩახება მაგარად ხელიხელიაიდე-ბულ ქაპვს. თუ გაარღვია, წამოიყვანს, თუ ვერა. იქვე დაიტოვებენ. თუ „მო-იტაცა“ ქალი, ისევ პირველი გუნდი იწყებს თამაშს, თუ მეორე გუნდში დარჩა — ეს უჯანსაღი (იხ. ბერ.).

მპარმ ყანჩა (იხ. ქველ.: ო ყ ა რ ი; ვაჩ.; შდრ. ალავე).

მწლპ-ი მალაღი, უშნო. მოუქნელი

კაცი. — აულაულა, ოურაყი (იხ. ბერ., მენთ., ქველ., ნიფარ., ვაჩ.).

მშნბმლბ აულაულა, დიდი, უშნო, ტლანქი (შდრ. ბერ. ო შ ო ნ გ ე ლ ა, ლლ. სიტყვ. კონა: ო შ ე ნ გ ე ლ ა).

მშმშმ გლ. ბზიყი (შდრ. ძიძ., ქველ.: ო შ ო შ ი ა).

მშმშმ პატარა ბალახია, მიწაზე გარ-თხმული. დაბეილის საშეკრნალოდ ხმარობენ. ოშოშის კეცებში გავაცხე-ლებთ და ცხელს დეკადებთ დაბეილ-ზე (იხ. მენთ., ქველ., ძიწ.: ო შ ო შ ა).

მონომ-ი უმარჯვო, მოუხერხებელი, უეარგილო (იხ. ბერ., ქველ, ძოწ.: ოჩ ოკი).

მონხარ-ი შემოღგომაზე მოსავლის აღების შემდეგ საერთო ხარჯით გამართული ლხინი, ქეიფი. მომავალ კვირას ოჩხარს, ეწყობთ და, თუ გინდა, შემოგვიერთდი (იხ. ბერ., ქველ; შდრ. ძოწ.: ოჩ ხუ რი).

მონხორ-ი იგივეა, რაც ოჩხარი.

მონხომბ-ენ ოჩხარი აქვთ.

მოსამოდო 1. აბლაუბდა; არეულად, დაულაგებლად ღაპარაკი. 2. ადამიანი, ვინც ასე ღაპარაკობს. ოცობოლო ხარ წამღელი, ოცობოლო (იხ. ბერ., ქველ).

მომომი ფენა-ფენა. ქვეები ოქეოქე იყო მიწყობილი.

მომომი 1. ჩვილი ბავშვის ფეხის ასადღელი მოწყობილობა (იხ. ბერ.). 2. ქვ. ქვეერის ზემოდან სარეცხი მოწყობილობა. ფართო სქელ ფიცარს

შუაში ქოზრდილი ნახვრები აქვს, რაშიც სარცხის ტარია გაყრილი, კიდებში კი წვრილი ნახვრეტები, რომლებშიც გაყრილი პალოებით ფიცარი ქვეერის თავზეა დამაგრებული (იხ. ფრ., 172).

მონხომ-ი რაქაში გავრცელებული შვეურძინი ვაზის ჭიშია. მოკლე მტევანი და მსხვილი მარცვალი აქვს (იხ. ფრ., 28).

მონხანი ძუნწი, წუნწურაქი, ხელმოქერილი (იხ. ბერ., ქველ).

მოწინჯალ-ი 1. შუაცეცხლიან სახლში—ღირე, რომელზეც ჩამოკიდებულია საქვაბე ქაჭვი. 2. კანაზე (იხ.) გაწყობილი ყავრები (ან ფიცრები) სხვადასხვა ხორაგეულობის შესანახად (იხ. ბერ., ქველ, ძიძ., ძლ., ნიუარ., გაჩ.).

მოწინჯახ-ი პურის ფავის ულუფაში ჩართული დანაჟილი ნიგოზი (ერბოს ნაცვლად) (შდრ. საბა, ქველ).

3

პალბტი-ი ორსართულიანი სახლის ქვემო (ქვიტიკრის სართული, — სადგომი (იხ. ქველ, ძოწ., გაჩ.).

პამინდორ-ი პამინდორი. პამინდერის წილი ბლომედ ჩადევით.

პანბა მავლი ზმ. მავლო (სინონ. ქვ. კუტა ვაშლი) (იხ. მავ., ძოწ., გაჩ.).

პანბა სხალი ზმ. პანტა (სინონ. ქვ. კუტა სხალი) (იხ. მავ., ძოწ.).

პაპაუშვილის მწანე ქვ. თეთრყურძინი ვაზის ჭიშია. მისგან ნახევრად ტემბლ ღვინოს ამზადებენ.

პარტაპ-ს პარსავს; კრეჭა. ჩვესა ცხვრებს ბეზია პარტამდა.

პარტაპ პარსავს; კრეჭა. ცხვრის პარტაპს თავისი ცოდნა უნა.

პარტაპ თოფრა, ტომსიკა (შდრ. საბა: პარტუკი).

პატივი მარხვასს კაცმა რომ სიმართლე თქვას. პატივი მარხვასა და არც ქვე გამხარება მისი მოსულა.

პატივი გლ. პატივისცემა (იხ. ძიძ., ქრებტ., 250, 258).

პაპანი-ი ხვანჩიანი შარვლის თათებს ან პაიჭის ქვევითა მხარეს მიყერებული პატარა ზონარი, რომელიც ფეხის გულს ამოედება შარვლის ან პაიჭის ჩაცმისას, — პაპანაქი.

პაპაპა ცხვრის ავადმყოფობაა. აცხვარუქას გონი პეპელა აქ თავში (იხ. ბერ., ქველ. I, ძოწ., გაჩ.: პეპელი).

პაპაპაპა რელიგ. პეტრეპაულობა. პიპაპა || პიპაპა წიწაკა; პიპაპა (იხ. მავ., გაჩ.).

პაპირა-ი ქვ. პირველი გათონა (იხ. ბერ., ქველ).

პაპირა-ი თხელპირიანი ხისტარიანი სატეხი (იხ. ძიძ., ქველ, წერ., ძოწ., ალაფ. მასალ., გაჩ.).

პაპირა-ი ქვ. (სინონ. ზმ. ქკრიკალა) ბალახოვანი მცენარეა. აქვს ხახ-

ხასა წითელი ყვავილები, — ლამაზა (იხ. მაუ.).

პირმოხვეული ცული ცულის ერთ-ერთი სახეობაა. იყენებენ საწნახლის შიგნითა მხარის გამოსაქრებად (იხ. ფრ., 145).

პირს ბანისმკვლებს ცოტა რასმე შეეკმის. სადილობამდი ბევრი დროა, ცოტათი გევისოვლოთ პირი (შდრ. შარაშ.: პირის გასოლება).

პირს ბამომინის სახეზე ამოსულ ბუსუსებს ამოიგლექს დაგრეხილი ძაფით. პირი გამოიქნა, გალამაზდა და გაახალგაზდავდა.

პირს იხმამს ზოგიერთი ჭურჭლიდან გადმოსხმისას სითხის ნაწილი ჭურჭლის ზედაპირს გარედან ჩააყვება და იღვრება. ეს ჭურჭელი, იტყვიან, პირს იხვევსო.

პირურნაშვი-ი იხ. ურწყევი.

პიტლ-ი წყალში გახსნილი საქონლის ახალი ნეხვი და ნაცარი. ხმარობენ კალოს მოსაპიტლავად (იხ. კალოს მოპიტვლა). პიტლით კარგად უნდა მოეუპო კალო (იხ. ქველ).

პომპიტმა-ი კირქვაა ერთგვარი. მსუბუქია, ადვილად ითლება. კირს წვავენ მისგან. ბუბაზე არი ეკლესია, სულ პოლტიკით არი ნაშენები (შდრ. ქუ.:

შპპე მჟავე. საგლოლოს ეჟე წყალი ღვინოს მირჩენია.

შპპა-ი გლ. იგვიეა, რაც ენეღლი, ენეტლი (იხ.).

შანგულ-ი რაკული შვეურქმინი ვაშის ჯიში. ეანგული თეითონ შავია და ღვინო თეთრი დგება (იხ. ფრ. 20).

შანელ-ი || შანტლ-ი ნელლი შეშა, ცეცხლი რომ ცუდად მიიღება (იხ. ბერ.)

შატაშ-ს უმოწყალოდ წყველის, წყველა-კრულვას უგზავნის. წყველის და

პოტიკი, წერ.: პონტიო, ძოწ.: პონტიკი).

პონეპა ცუდად კერვა (იხ. ბერ., ქველ; შდრ. ალაჟ.: პონტეა).

პომულა დოლის პურის ქვესახეობაა (იხ. ჭავაშ. ექ. ისტ., I, გვ. 834; მენთ., ალაჟ.).

პომპომლიმა-ი კობტად, მოხდენილად ჩაცმის მოუვარული, ვინც კობტად იცვამს (შდრ. ქველ: პეწენიკი; ნიჟარ.: პოწოლიკი).

პომპომლიკობა კობტად, მოხდენილად ჩაცმა-დახურვა. პოწოლიკობა ზაფხულში უნა. ა უენაში რა დროს პოწოლიკობა არი.

პრანაშ-ს (თვალეშს) თვალეშს აბრიალეს, ქაჩავს, აყუტეს. რასა პრაწამ მა თვალეშს. (იხ. ქველ, გარ.).

პუნტა ბატიბუტი.

პუტუნ-ი ქვ. ჩურჩული, ფურჩუნი, ბუტბუტი (იხ. ქველ, ბერ., ქავთ. I).

პუნანი-ს (ბალახს) წიწვნის და ქაშხ. ხმო ბალახსა პეწენიდა.

პჟან-ს ჩქმეტს (იხ. ქველ, გარ.: პწეენა).

პჟანალა ბრკუეიალა. პჟეიალა თენუქი.

პჟანალმა-ს ბრკუეიალეს, ბრწუენავს.

პჟნილ-ი ქვ. მწნილი. ლახანა და ქარხალი პჟნილად ჩაედევი.

ჟ

ჯატეც (იხ. ალაჟ., ქავთ. I, ძოწ.: ეატეცა).

ჟანელილ-ი: ჟანელილივით არის ფეროვანი, გაღაღაუებული. ეენელილივით სახე აქ (შდრ. ქველ, ძოწ., გარ.: ეინელილი. შდრ. ქველ: გაეინელილებული).

ჟეპა ზმ. გლ. მიწის ტყეპა რაიმე მძიმე საგნით. მოსაპიტლავ კალოს მაგრად უნდა ეეპა (იხ. ქველ).

ჟეპლო ჭვალო. ევალოსტომარა.

ჟიშინ-ი I. გაუთავებელი, გულის გამაწვრილებელი ლაპარაკი. რა ბეკრი

უციინი უყვარს ე ქალს: რო დეიწყებს, ქვე კი აღარ გაათავებს. **ჟ. ურუღება, ურუღა.** სულ უციინი დამაწყებია ტანში (შდრ. საბა, ქველ, ქავთ. I: უ რ უ ა ლ ი).

შიშპვი-ი || **შიშპვი-ი** ძროხის ჩიქნის გამაგრება და შესიება დროულად მოუწველულობის გამო. ე ძროხა მოწველეთ თვარა ეიშქვი გოუჩდება, ამდენი ხნის მოუწველავია (იხ. ლეონ, შდრ. ბერ.).

შიშხა: შიშხასპვით (მწარე) ძალიან მწარე. ფუ, რა მწარეა, ეიშხასავით არი (იხ. ბერ.; შდრ. ქავთ. I: შ ი ს ხ ა).

შიშლა ზმ. (ვარ. გლ. ეოლი) ეოლო. შინამ-ს ჰირვეულობს, მოუსვენრად არის, ბორგავს (უფრო ავადმყოფ ბავშვზე იტყვიან). ბოშს სიციხე აქ და თელი ღლე ერინავს (შდრ. შარაშ.).

შიშლი-ი იხ. უეუისი.
შიშინ-შიშინი ბატის ბუიტების დამახება (იხ. ქველ).

ს

საბზან დონდლო, უგერგილო; **ზანტი** (იხ. ბერ.).

საბზამ-ს ღობავს, აკავებს (იხ. ქველ, ძოწ., გაჩ.: რ ა გ ვ ი).

საბჰ როგორ. აწე ისიები რავა უნდა გამერტონაო (იხ. ქველ, ძოწ., გაჩ., ქართ. დიალექტ., 887).

საპარ-ი როგორი, რანაირი (იხ. ნიჟარ., გაჩ.). რავარი სოკო მოიტანე?

საპარც || **საპაც** როგორც. რავაც შეხედა, იცნო (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 887).

საპანაზ ზმ., გლ. მსხვილი კოკი. ბოძებზე ეწყობა რავაწყები, მერე კოკები იწყობა.

საღ-ი ლარი. რალის დარტყმა (დასახერხ მორხე). რალს ნართის წვრილი ბაწრისაგან ვაკეთებთ. რალივით სწორია (იხ. ჩიქოვ.).

სამთონ-ი რამდენი.

სამთონჯალ ზმ. რამდენჯერ. სამთონჯალ ვთხოვე, იმთონჯელ ვარი მითხარი (იხ. ქართ. დიალექტ., 887).

სამსიღვი რამსიღვიდ. რამსიღვი გაზღვილა.

სანბ-ი სახარჯო ღვინო იყო. ამზადებდნენ ისე, როგორც ნარწყულ ღვინოს, რომელსაც შემდეგ თაფლს უმატებდნენ. ნარწყულ ღვინოს ჯობდა, მაგრამ მაინც სახარჯო იყო და სტუმრისათვის მიტანა სამარცხვინოდ ითვლებოდა (იხ. ბერ., ქველ).

სანაირ-ი რანაირი.

საწმინთ რანაირად, როგორ. ქვე რაობით ავაყენო ურემი მარტვამ.

საწმირ როგორ, რანაირად. რაფერ მოვიქცე, აღარ ვიცი (იხ. ქველ, ქართ. დიალექტ., 887).

საძა რა ბევრი. რაცა აბია ჩვეს კაკლებს (იხ. ბერ.).

საძალა || **საძხა** || **საძალა** || **საძახა** რადაცა. რაცაღა უნდა მეკითხა შენთინ და ქვე დამევიწყდა. რაძახას გეტყვი (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 887).

საძალაბიშონ-ი შავეურმნაინი ვაზის ჩიშია. რველკაბიშონის ღვინო ალექსანდრეულისას ბევრად არ ჩამოუვარდება (იხ. ფრ., 20).

საძილ-ი იგივეა, რაც ბჭგინი (იხ.). ბოყვიან კედელს რვეილებით ამაგრებენ.

საძამ-ს (ნიგოზს) ხოლის (იხ.) ცემით ბერტყავს (იხ. ქველ).

საძამა იგივეა, რაც სირენქკა (იხ.).

საძილა გლ. საქსოვი დაზვის ერთ-ერთი ნაწილია. რვილაზე ეხვევა ნაქსოვი შალი. (იხ. ქველ, მენთ., ძოწ., გაჩ.).

საძინე თორნე. რთონეს უძახით და თორნე ქვე ჰქვია თურმე.

საძინელა || **საძინელა** || **საძინელა** მურყანი. რთბელის შეშა არ ვარგია. (იხ. ქველ, მაყ., გაჩ.).

საძილა-ი კარ-მიდამო, არეშარე. იგივეა, რაც ეხორიილადავი (იხ. ქავთ. I: 1

რიადაგე, ძოწ.: რიადაგი, რიადაგე).

რინველ-ი || ლინვიარ-ი რევოლუერი (იხ. ძოწ.).

რინპ-ი ურმის, მარხილის ერთ-ერთი ნაწილია; მოკლე ჭოხი (იხ. საზიდი).

რინპეზი ოდნავ გაღებული, ოდნავ ღია. ღრეპო, ღრეჩო. კარი განზრახ რეკლულ დაუტოვებია (იხ. ძოწ., გაჩ., ალაფ. ქართ. ღიალექტ. ლექსიკიდან).

რინოპორელო ღილოპრელი, ღილო (იხ. ბერ., შტრ. ქეგლ, ძოწ., გაჩ.: რილო).

რპალ-ი || რპვალ-ი საცრის, სამტყიციის, ცხრილის, კაკაბის დაახლოებით 10 სმ სიფართისა და 10 სმ ღიაშტრის შქონე გაშალაშინებული ყავრის რგოლი, რომელზეც ამაგრებენ ტყეჩის ბადურას ან ძუის წმინდა ბადეს. ცხრილი იწოდა და რკალი იცინოდაო.

რპალბან-ს კალავს. ლეკები დადიოდენ და რკალადენ ქვაბებს.

რპალვან კალვა, მოკალვა.

რპვალ-ი გლ. იხ. რკალი.

რპვანან კვერნა. ზოგი რკვენა გულყეითელა არი. ზოგი — გულთფარა.

რპინიპამ-ი ძალაუინი. (ღობი სარებს რკინეკტით ვასეამთ (იხ. ღლ.: ხიტყვ. კონა)).

რპო ვაზის ჭიშია. გვხვდება როგორც შავი, ისე თეთრი რკო. რკომ დამწიფება იცის გეიან, ღეინო მუაყეა ცოტა (იხ. ქეგლ, ჭავახ. გვ. ისტ. II, 439; ძოწ., ფრ., 20; ღლ. სიტყვ. კონა).

რპულა ზმ. ღვინის სასმელი ტურტელი. ხისგან აკეთებდენ, — კულა.

რპომო კაქლის წენგო (იხ. ბერ., ქეგლ).

რპო-ი ხის შტოს ძირი, კორძი (იხ. ქეგლ, შტრ. ბერ., ძოწ.).

რპოლ-ი ღორი. როლი ცეცხლის შორახლოს უნდა ეკიდოს, რომ კვამლი მოხედეს. კლე როლი გემბრიელია.

რპპპ-ი ავი, ანჩხლი, კაპახი ჭალი (იხ. ძოწ.; შტრ. ქეგლ: როკაპი).

რპშ-ი 1. ღორის ფელოეების დახმარებელი გრძელი გობი (შტრ. ხონა). 2. წყაროს ქვეშ დაღმული ორგანყო-

ფილებიანი დიდი გობი. წყაროს ქვეშ მრგვალად ამოპრილია ჩაფის ჩახადგმულად. მეორე განყოფილება კი გრძელია (2—2,5 მ), სადაც წყალი გროვდება პირუტყვისსათვის (შტრ. ქეგლ, ქავთ. I, ძოწ., ჩიქოვ.).

რპშნარ-ი || ლპშნარ-ი დიდი ღოღების ჩამონაწავი (იხ. ძიძ.).

რპშპ-ი წვრილ-წვრილი ქვები, მსხვილი ხრეში, ღორი. გზას როპკი მოაყარეს (იხ. წერ., ქავთ. I, ძოწ., გაჩ.).

რპშპ წამოზრდილი წიწილა (იხ. ბერ.). რპშპნ-ი პროლა, უღალი. რუეანი ბეოლა. რუეანი ღობიო.

რპშპ ტრუსვა (თმის, ბალნის) (შტრ. ალაფ.: რუწუნა).

რპშპ-ი რუხი. რუხვი მელა. რუხვი ღობიო. რუხვი ფხალი.

რპუპპ-ს: გულსა ნრუუპპს გულსა შწავს.

რპპპპპპპპპპპ-ი გლ. საქონელი მაღლა აშვირილი რქებით.

რპპპპპ ზმ., გლ. საქონელი განუე გაშვებული რქებით.

რპპპპპპ-ი ზმ., გლ. რქადახრილი საქონელი.

რპპპპპპ-ი რქადაგრებილი. მაცხოვარსა რ მივართვათ — რქადახვეული ცხეარო (ძველებური სიმღერიდან).

რპპ ღრმა. რპმა თეფში. რპმა ქა. (იხ. ძოწ., ქართ. ღიალექტ., 887).

რპოლოპ-ს წვლობს, ჭახირობს, ძლიეს უღვას სული (მცენარეზეც იტყვიან, რომელიც არც იზრდება და არც ხმება) (იხ. ბერ.).

რპოპპ-ს ზმ. თავს ირჩენს.

რპპპპპ || რპპპპპ რცხილა. რცხემლის შეშა ხომ კარგია, მარა ნაქახისა და ცულის ტარად არაფერი სჭობია რცხემლას.

რპპპპ-ი || რპპპპპ რაქაში გავრცელებული შავურძნინანი ვაზის ჭიშია. რცხილისგან მისთანა ღეინოს ვაყენებდით, რო აღუქსანდრეულისას ქვეუ არ ჩამოუეარდებოდა (იხ. ფრ., 20).

რცხვამლ ახ. რ ც ხ ე მ ლ ა.
 რძირბრძინ იგოვეა, რაც მერძევეალა
 (იხ. მავ.).
 რძინსთამ-ი || რძინთამ-ი ნაღები. რძეს
 ჩაეწურამთ ქვაბში, სამ ღღეს დავ-
 დვამთ სითბოში. მოდგება, თავს გვი-
 კეთებს. მერე წვართმემთ თავს —
 რძითავს კოხით და უყრით თავს
 ყურთანში. მერე მოვდლობამთ.
 რძინფაფა ფაფა, რომელსაც რძეში ამო-
 კიდებული პურის ფქვილისაგან ამზა-
 დებენ.
 რძლვამლ-ი იხ. ძღვეამბლი.
 რძინან-ი რწევა (შღრ. არწიანებს).
 რძვძილ-ი წველი. ერთ წელიწადში
 სამი რწევილი ფესსაქმელი რავა და-
 ხიე (იხ. გაჩ.).

რძულ-ი ზმ. მრგვალი წნელის რგოლი,
 რკალი, რომელიც გუდას ჰქონდა ჩა-
 ყენებული შიგნით (რამდენიმე რგო-
 ლი).
 რხმალ-ი ხმალი. ისელიკა რხმალი დევე-
 ლეთამ (იხ. ქართ. დიალექტ., 587,
 გაჩ.).
 რხმალა || ხრმალა || ხმალა 1. ხის
 მოკლე ბრტყელი ფიცარი, რომელიც
 ურმის ყბებს (იხ.) აკავშირებს ერთ-
 მანეთთან (ურემს 6—7 რხმალა აქვს).
 2. საწნახლის თავსა და ბოლოს სა-
 შუბურის დასამარებელი ხის ჩარჩო.
 იგი გაყრილია საწნახლის ზემო ნაწილ-
 ში, რხმალაში კი ჩამაგრებულია ფა-
 ლანგები და საბეჭი (იხ. ფრ., 140).
 3. წებრის (იხ.) ერთ-ერთი ნაწილია
 (იხ. ფრ., 180).

ს

სა სად. სა იყავი ამდენი ხანი? სა წამი-
 ხელ! (იხ. ქველ, ძოწ.).
 საბაბ-ი შივეურძინანი ვაზის ქიშია (იხ.
 ჭავახ., ეკ. ისტ., II, 442; ძოწ., ფრ.,
 42).
 საბადრიო საადრიო. საადრიო ყურძენი.
 საადრიო ვაშლი.
 საბაბატრე გლ. შუაცეცხლის თავზე მო-
 წუობილობა, შედგებოდა 2—3 სარი-
 ხაგან, რომლებზეც გარდიგარდმო
 ალაგებდნენ შეშას განახმობად. ხან
 ტანსაცმელსაც ჩამოკიდებდნენ გა-
 საშრობად.
 საბაბიმო შესაწამლავი. ეენახი სააქიმო
 დამჩა და ე წვიმები სულ გამიტია-
 ლებს. (იხ. გაჩ.).
 საბაბირ-ი || საბაბურ-ი ავადმყოფო-
 ბაა ერთგვარი, — კინკრისციება (იხ.
 ბერ., ქველ, გაჩ.).
 საბაბვპალ პარკოსანი ბალახია, საქონ-
 ლის საკვებად იყენებენ, — ესპარტე-
 ტი (იხ. ქველ, მავ.).
 საბაბარ || ბაბარა კიტრი ან ნესვი სა-
 თესლედ ღატოვებული. სანამ გული

თლა არ დამწიფდება საბერე კინტრი
 არ უნდა მოწყვიტო.
 საბაბურ-ი || საბაბე იგოვეა, რაც
 ბექსაფენი (იხ.).
 საბაბჯნ-ი საყრდენი, ხელში დასაკევი-
 ბელი. საბიჭნი ჭოხი (იხ. ქველ:
 საბიჭგი).
 საბაბჯალ-ი იგოვეა, რაც საბიჭგნი
 იხ. ბერ.).
 საბაბუმ ბაღი საბაბუმო ბაღი. საბაბუმ
 ბაღში მუშაობს.
 საბ-ი გლ. დანდილია (იხ.) ერთგვარი.
 საბაბაბალ ქვ. იგოვეა, რაც გაღ-
 საგაღებელა (იხ.).
 საბაბალ-ი || საბაბალ-ი კარის საკეტო
 ხისა, — ურდული (იხ. ძიძ.).
 საბაბვალ ხარველა ბალახია. გრძელი
 ფესვები აქვს, ძნელად მოსასპობია, —
 ქასრა. (იხ. ქველ, მავ.).
 საბაბაბალ კურისთავის დასავალი ია-
 რალი. 1 მ სიგრძის ხე, რომელსაც
 ერთი თავი მსხვილი და მძიმე აქვს,
 მეორე თავისკენ თანდათან წვრილდე-
 ბა და მაჭის სისხო ხდება. კურისთავ-
 ზე დადებულ აუალო მიწას სცემენ და

გოზავენ. გლოლაში ამ დანიშნულებით საეკეკელს (იხ.) ხმარობენ.

ბაბრმეპლა ზმ. წყლის კურკელია, ხისგან გამოთლილი (იხ. ქველ, ძიძ., ქართ. დიალექტ., 087).

ბაბულა ტანსაცმელია, ჩოხის შიგნით იცემაღნენ, — ახალუხი (იხ. საბა, ბერ., ქართ. დიალექტ., 087; შდრ. ქველ).

ბადაპაშულა || **სადაქაშულა** (კოდი) ფქვილის შესანახი ღიდი კოდი.

ბაღრმე-ი სახლ-მარანი, აგებული მაღალმთიანი სოფლების მცხოვრებთა მიერ ბარის სოფლების ტერიტორიაზე მდებარე მათ ვენახებში. საღვამის აუენებენ უმთავრესად ვენახში მუშაობის პერიოდში.

ბაღმპარ-ი წისკილის სათავეს ნაწილი, ხადაც წყალი მიედინება ღარებამდე (შდრ. ალაფ. მასალ.).

ბაღმელური-ი || **საღმელური** მწვანე თეთრურობიანი ვაზის ჭიშკა. საუკეთესო ხარისხის ღვინოს აუენებენ (იხ. ჭავჭ. ეკ. ისტ. II, 416, ფრ. 37).

ბაღმენკელი || **საღმენკელი** ხაღმენკელი (იხ. ძიძ.).

ბაღმეპლა || **საღმეპლა-ი** საღმეპელი, — ხის ან თიხის კურკელი კარაქის შესაღვებად (იხ. ქართ. დიალექტ., 087).

ბაშმეპე სახენელის ნაწილია, რაზედაც ხანხის წამოაცვამენ.

ბაპარსხალი-ი ხეარცხელი. საეირჩხნი საეარცხალი; ძელის საეარცხალი.

ბაზმადო სარსნი მცირე ზომის ქვევრის ზემოდან სარეცხი გრძელტარაიანი სარცხი (შდრ. ძიძ., გაჩ.: სახედო სარცხელი).

ბაზმი-ი ურმის ან მარხილის ფხილები (იხ.) ერთმანეთზე შესაკრავი და უღელზე ჩამოსაკიდი ღვლერქები. საზიდი ხამი ღვლერქისაგან შეღვება. ერთი უძრავად მჭიდროდ აკვშირებს ფრჩხილების თავებს, მეორე რკალისებურია, მესამე კი უღელს ქვეშოდან აქვს შემოვლებული და რკალისებურ ღვლერქზე მაგრდება რიყით (შდრ.

ქველ: აზნაურა; ალაფ. ოკრიბ. საზიდი).

ბაზმი-ი ბაღმეპლა || **საზმი-ი** გდებიტი საზიდი ჩვეულებრივ უღლის შუაშია ჩამობმული. მძიმე ტვირთის შემთხვევაში თუ ერთი ხარი მეორეზე უფრო ღონიერია და სუსტს უღლის გაწევა უჭირს, საზილს გადაწევენ უღელზე ძლიერ ხარის მხრისაგან. სუსტ ხარს უღლის გაწევა გაუადვილებდა.

ბაშმეპე-ი გაცვლისას დასამატებელი, — სართი. სათავეს რას იძლევი? (იხ. ალაფ., ძიძ.).

ბაშმეპე ზმ. (ხინონ. სარძისთავე) ხის ჭამი ან თიხის კურკელი, რომელსაც რძისთავეს (იხ.) ავარებენ (იხ. ქართ. დიალექტ., 087).

ბაშმი-ი შალაშინი, რომელსაც ნარომანდის ამოსაღებად ხმარობენ. სათილაკი მოკლა შალაშინია (იხ. მენთ., ძიძ.; შდრ. ბერ.: სეთილი).

ბაშმეპარ-ი რაც უნდა გაითხოვოს, — სათოხნი. ბრიგადელმა სათოხარში წამოიღიაო.

ბაშმი-ი ტვირთი (მორი, ნაკოდი...), რომელიც ერთი (მხეხილი) თავით ფრჩხილების სართულაზეა (იხ.) დამაგრებული, მეორე თავი კი თრევით მიაკეთ (შდრ. ძიძ.: სათრევი, სათრეველი).

ბაშმეპლა-ი ზმ. იგივეა, რაც გასაბამი || გასაბმელი.

ბაშმეპლა-ი ხეარცხელი (ზოგჯერ მოჩუქრთმებული) ოქახის უფროსისათვის. უწინ საეარცხელში ჩაქდომას ოქახის უფროსის გარდა ვერაინ გაბედადა (იხ. ქველ, ძიძ., ქართ. დიალექტ., 087).

ბაშმეპლა ადგილი სახლში კერაისთან, ხადაც მხოლოდ კაცები იხდნენ (იხ. ქართ. დიალექტ., 087).

ბაშმეპლა-ი ხის ან რკინის მაშა. იყენებდნენ ცხოვრების (ცეცხლზე კაცების მისაწყობად და ასაღებად). ჩვენ ხის საეეცურს უმეტრო ვხმარობდით (იხ. ქველ, ძიძ.).

საკვირბრძოლა პატარა ჩანთა, რომელშიც ტალ-კვესა და აბდს ინახავდნენ (შდრ. ქველ: საკვესი, საკვესე).
საკვირნილო (სინონ. ქვ. საქიანო; ზმ. საწულო) მოწყობილობა, რითაც კვინკილობენ, ქანაობენ, — საქანელა. მარტივი სახის ასეთია: მოკრიან გრძელ ხეს, ბოლოში რომ მსხვილი კაბი ჰქონდეს. ამ კაბით ჩამოკიდებენ განმარტობით მღვდელს ხის მგარ ტოტზე. ჩამოკიდებულ ხეს მიამაგრებენ დასაქდომ ან ფეხის დასადგმელ ტოტის ნაქერს, რომელზეც დაქდებიან (ან დადგებიან) და ქანაობენ.

საკვირბრძოლა ხალხის თავშესაყარი ადგილი ხოლმის ამა თუ იმ უბანში, სადაც უკვე დღეებში იყრიებოდნენ სმას-ლათოდ: დღესასწაულებში ცეკვა-თამაშსა თუ ფერხისას გამართავდნენ ხოლმე (შდრ. სანახო).

საკვირბრძოლა-ი საყველედ რძის შესადედე-ბელი სითხე, რომელსაც მაკიისსაგან ამზადებენ, — დვრიტა, კვეთი (იხ. ქველ. ქართ. დიალექტ., 487, ძოწ.).

საკვირბრძოლა-საკვირბრძოლა მსხვილი და იშვიათობიანი სავარცხელი. გრძელი თმის დასავარცხნად ხმარობენ თავის დაბანისას (შდრ. ქველ. II: საკვირცხნი, საკვირცხნელი სავარცხელი; გაჩ.: კვირცხნა).

საკვირბრძოლა თეთრურომნიანი ვაზის ჩი-ში იყო. ყურძენსაც და ღვინოსაც საკმეველის სუნი ჰქონდა. ახლა გადა-შენებული ჩანს (იხ. ქავახ. მკ. ისტ., II, 445; შდრ. ქანაშ.: საკმელა; შარაშ.: საკმელა).

საკვირბრძოლა-ბულში გულში ხინ-ქად ექნება დარჩენილი. (შდრ. გაჩ.: სნაკვი).

საკვირბრძოლა-ი ზმ. საკვირველი. საკვირვე-ლი საქმეა.

საკვირბრძოლა ქვ. ტყეებისაგან მოწნული ყურძნის საზიდავი მოწრდილი ჭურჭე-ლი (იხ. ბერ., ჩიქოვ.).

საკვირბრძოლა-|| სარბლა-სამკურნალო ბა-ლახოვანი მცენარეა. წყლისპირას და

ტყიან ადგილებში იზრდება, — წა-ლიკა (იხ. მაყ.).

საკვირბრძოლა-სალოცავი.

საკვირბრძოლა-ი ნაკოდები (იხ.) ან მსხვილი მრგვალი შეშა ბუხარში ან შუაუცხ-ლზე ცხობისას კეცების დასაწყობ-მისაყულებლად. სამაგრიისი მოიტანე-რამე, თვარა კეცები რაზე მიეაწყო? (იხ. ძოწ.).

საკვირბრძოლა-ი ახალუნის მსგავსი ქალის ტანსაცმელი (ქართ. დიალექტ., 487).
საკვირბრძოლა-ი სხალი მსხლის ერთ-ერთი ჩიშია, აგვისტოში შემოდის (იხ. ძოწ.).
საკვირბრძოლა-ი სამაქანლო, მაქანლოს, მა-შვლის გასამრჩელო (იხ. ქველ).

საკვირბრძოლა-ი ვაზის ჩიშია. ამჟამად თითქმის გადაშენებულია. თეთრიც ყოფილა და შავიც. სამაქრია ადრე მწიფდებოდა და რთულადი ვკრიფადი. მაქრად უმფრო ეხმარობდით (იხ. ქავახ. მკ. ისტ., II, 442, ფრ., 20).

საკვირბრძოლა-ი სანთელი. ჩამომაქნევიე სამ-თელი (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 543).

საკვირბრძოლა-ი || სამთილო ქმრის ოჯახი (იხ. ძიძ., ალაგ.).

საკვირბრძოლა-ი ქმრის ოჯახი, ოჯახი, სა-დაც გათხოვილი ქალი ცხოვრობს. სამთილომბზე წევიდა.

საკვირბრძოლა-ი გლ. ფეხისალაგა.

საკვირბრძოლა-ი ნალი სამახვრედიანი ნალი, სამი ლურსმნით ექედება ხარის უკანა ფეხზე.

საკვირბრძოლა-ი ჭურჭელი, სადაც მინდი იყრე-ბა, — სამინდე.

საკვირბრძოლა-ი წიხვილი დიდი წიხვილი, დოლაბის წიხვილი. სამინდო წიხვი-ლი დიდია. სამი-ოთხი თვარი აქ, გრიტა პატარკა წიხვილა არი.

საკვირბრძოლა-ი თოვლი დიდი თოვლი, რო-მელზეც ჭირ არავის გაუვლია, არ გაუ-კვალავს. ზგაში სამკველევი თოვლი იყო და ძალიან დავვალა.

საკვირბრძოლა-ი კერის დასანთები რკინის მოწყობილობა. სამკვერზე მკვარს აწყობდეს და ანათებდეს. ლამფის მა-გერი იყო ის. ეს იყო სასინათლო (იხ. ძიძ., მარტ.).

სამონველ-ი || სამონელ-ი საქონლის
საწმენდელ რკინისკობილიანი ხელსა-
წყო, — სამურველი (იხ. საბა, ლეონ,
ქეგლ).

სამორვალ-ი გლ. სამურველი, საურვე-
ლი.

სამონსალ-ი შინ ნაქსოვი ქსოვილი (უბ-
თავრესად ბამბისა) (იხ. ქეგლ, შინა-
მრეწვ., ტ. III, ნაწ. I, 228).

სამომძიგვე გლ. ვაეც ადგილი, სადაც
თოვის ზვინებს თავს უყრიან, რომ
ზამთარში ზვავებმა არ გაიტანოს.

სამსხ სახეს. სამსე ოჯახში შევიდა, ქვე
რა უკირს. შე ჩემი ცოდვით სამსე
(იხ. ძიძ.).

სამუბუზნიბო მუგუზების (იხ.) თავის
დასაღები ადგილი უკერბზე (იხ. ძიძ.)

სამონელ-ი ქვ. სამურველი, საურველი
(იხ. ლეონ., ლ.).

სამუშხმარ-ი სამუშაო (იხ. ქეგლ).

სამუხვალ-ი აბრეშუმის ძაფის ამოსა-
ხვევი ორი მტკავლის სიგრძის ორკანი
ჯოხი (იხ. ბერ. სამუხელი, ქეგლ:
სამუხოველი, ძოწ., გაჩ.: სა-
მუხველი).

სამღვპარმ ადგილი, სადაც ღვარი მიე-
ღინება ხოლმე, — საღვარე.

სამშრალ გლ. იგივეა, რაც მაჩა
(იხ.).

სამღვპარ-ი საზღვარი. სამღვარში ნიგ-
ეზის ხეა ამოსული (იხ. ქეგლ, ძოწ.,
გაჩ.).

სამშედურ-ი სამკედლო.

სამშინო საქირო, მოსახმარი, გამოსა-
დგვი, სასარგებლო. რა სამშინო! (იხ.
ძიძ., ძოწ.).

სამშუპა || სამშუპალ ერთ ყუნწზე
გამობმული სამი ნაყოფი. სამშუპალა
კაკალი. (შღრ. გაჩ.: სამშუპალა).

სამხვენი სამხელი მადის აღმკერული
საქმელი. ჭონჯოლი და ლახანის წნი-
ლი სამხევი საქმელია (იხ. ქავთ. I,
გაჩ., ალავ. მასალ.).

სამხალი შალაშინი შალაშინი, რო-
მელსაც სამი სახელური აქვს. ორი
კაცი ხმარობს.

სანატი-ი ხმელი წერილი შეშა ან ნაკო-
ჩილა (იხ.), რასაც მუგუზების ქვეშ
შეუნთებენ ციციხლის ვასაჩაღებლად.
სანათი შეუკეთე ციციხს (იხ. ჭანაშვი,
ძოწ.).

სანამდვინ ზმ. სანამდე, სანამდის. სა-
ნამდენ გელოდო? (იხ. ძიძ.).

სანახ-ი ზეზე ამოჭრილი სინჯი.

სანახვალ ადგილი, სადაც ბოსლიდან
დაგვილი ნაკელი იყრება და გროვ-
დება, — სანახვე, სანახველი. ნეტავი
ბედი მამკაო და სანახველაზე დამ-
სეაო. (იხ. ქავთ. I: სანახველა,
ძოწ., მისურ.).

სანახშო ზმ. სასაუბრო ადგილი (იხ.
ძიძ., ქართ. ლიტერატ., 187).

სანამდი || სანამდვინი ზმ. სანამდის
(იხ. ძიძ.).

სანამო 1. სამეფო, სახელმწიფო. ეს
სანამო ვისიაო. (იხ. ძიძ.). 2. მსხლის
ჭიშია ერთგვარი (იხ. ქეგლ).

სანძალაო სანძლო.

სანძვარ-ი ზმ. იგივეა, რაც სამ-
ძღვარი (იხ. ძიძ.).

სამრამო სნება, მუცლის ტიფი (იხ.
შარაშ.).

საპანე საპანე, ღვინის საწყაო (უღრი-
და დაახლოებით 5 კასრს = 10 ფუთს)
(იხ. ქავთ. I, გაჩ.).

საპირი ტყეისგან მოწნული ხარის
პირის ამოსაყრავი ლეწვის დროს,
რომ პური არ შექამოს.

საშაპა-ი ზმ., გლ. საგოჭელას (იხ.)
ფორმის სატყეპნი იარაღია. ზოგან
კალის სატყეპნად ხმარობენ.

საშაპალი-ი ზმ., გლ. იგივეა, რაც სა-
ეპაევი.

სარაჭა ქვ. ფიქიანი თაფლი, კიპრუჭი,
გოლეული (იხ. ძოწ.: სარაჭა, სა-
რაჭა).

სარდალ იხ. სალდა.

სარეჯ-ი ზმ., გლ. ფიქა. სარეჯს სამთ-
ლისგან აკეთებენ. იმას ნასვრეტები აქ
და იმაში ასხამენ თავს სკი ბუზები
(იხ. ბერ.: სარაჭი, სარაჭა;
გაჩ.: სარაჭი, სარაჭა).

ბარტაულა მარხილის, თავჯავის (იხ.), ურმის ნაწილია, მაგარი ხის ლარტუა, რომელსაც ორივე ბოლო გახერტილი აქვს და ჩამოცმულია კოქებზე. მარხილს ორი სართულა აქვს — წინა და უკანა. უკანა წინაზე ცოტა უფრო გრძელია. სართულებზე ეწყობა შეშა თუ სხვა ტვირთი. სართულებს რცხემლისას ვაკეთებთ, მაგარიც არი და არცა სკდება (შდრ. ბერ.: მარხილი, ძმძ.: სართაული, ძმძ.: სართელი, გაჩ.: სართელი).

ბარტა-ი სართიანში (იხ. სართიანი) ჩასადები გული: ლობიო, ბარდა, ხაჭო, ყველი, ერბო, კაკალი და სხვ. (იხ. ქართ. დიალექტ., 888).

ბარტაძინე-ი პური, რომელსაც ჩართული აქვს რისამე გული — სართი (იხ.) და ისეა გამოცხვარი (შდრ. ქართ. დიალექტ., 888).

ბარტაშლ-ი გლ. თივის ჴინის სარზე ჴემოდან ჩამოცმული მოწნული ბალახი, რომ წვიმაში ჴინიგულს (სარს) წყალი არ ჩაბუყვებს და თოვა არ დაღამებს. გარდა ამისა, სარზე მკიდროდ ჩამოცმული სართული თივას იცავს ქარისაგან (ქარმა რომ არ გაფანტოს) (სინონ.: ქული).

ბარტაშალ-ი რაც მწოლარეს თავქვეშ უღევს, — ხასთუმალი (იხ. ძმძ., გაჩ.).

ბარტ სარეველა ბალახია ერთგვარი, — ლაშქარა (იხ. მუჟ.).

ბარტალამბა ბავშვთა თამაშობაა ქამრებით, — ლახტაობა.

ბარტალი ცურვა ცურვის ერთ-ერთი სახეა. მოცურავებს ტანი ვერტიკალურად უჭირავს და ფეხების მოძრაობით ცურავს ხელების დაუხმარებლად (იხ. შარაშ., ქავთ. I).

ბარტაძილი-ი პურის (ქვევრის) თავსახურავი. ერთი, ორი (ზოგჯერ სამი) ფიცრისაგან გამოთლილი მრგვალი სახურავი, — სარქველი (იხ. ჩიქოვ.; შდრ. ძმძ.).

ბარტაძელა სიმინდის ტაროს სარჩევი წვეტიანი ქოხი. ამზადებენ თხის რქი-

საგან ან მაგარი ხისაგან (იხ. ქველ-ძმძ.- სარჩიელა).

ბარჩილ-ი რკინის რგოლი ცელის დასამაგრებლად ტარზე (იხ. ბერ., ქველ, მენთ.).

ბარცხ-ი ხელსაწყო, რითაც პურს (ქვევრს) რცხავენ. ამზადებენ არყის ხის ან ბლის ქერქისაგან, ანდა კრაზანის ღეროებისაგან. ქერქისაგან დამზადებულ სარცხი კვადრატული ფორმის (20×20 ან 25×25 სმ) ჴვარედინად დაწყობილი ფენებია შეკრული (სინქით 15 სმ-მდე). გვერდებში ოთხკუთხედი ხის სარქველები აქვს. ჴემოდან სარცხს სარცხს გრძელ ტარს უკეთებენ, ხოლო ჩასავლის (იხ.) სარცხს — ორივე მხრიდან პატარა სახელურებს. კრაზანის ღეროებისაგან დამზადებული სარცხი რკალისებურად მოხრილი და მხოლოდ ჩასავლის სარცხად ხმარობენ, თანაც დიდი მოწონებით არ სარგებლობს — პურის კედლებს აფუქებს. თუ იშონი არყის ქერქს, იმას სარცხად არაფერი სჯობია (იხ. ნ. და დ. ჩუბ., მენთ., ქველ, ძმძ.).

ბარცხმინალ-ი ეფეფე. სახირცხო, სარცხიველი. უმანდელ ქალებს გძელი კაბები ქონდაყე; ქალს რომ კანკები გამოსჩენოდეს თავი მოეჭრებოდა და სირცხვილით გარეთ ველარ გამოვიდოდა. ახლანდელი ქალუკეები ერთ ცირცქნა კაბუნეებს ჩეიცვამენ და სარცხინალი თუ დოუფარაყე, სხვას კი აღარ დეეძებენ.

ბარცხმინალ-ი სამირკველი. სარძიკველი გაისკვნათ ვიტყოდით. ახლა ამბობენ სარძიკველი გაიმართაო (იხ. ძმძ., გაჩ.).

ბარცხმინალ-ი ჴმ., გლ. ორყურიანი თიხის პურქველი, რაშიც აგროვებენ რძისთავს (სინონ.: სათაყე).

ბარწაული კვანძი იფიფეა, რაც მწარე კვანძი (იხ.).

ბარწაული-ი ჴმ. ლობიოს სარი, ქეაო (იხ. ლ. სიტყვ. კონა).

სასბალო || **სასბლო** || **სასბლო** საზღვხულო მხხლის ქიშია (იხ. ქველ-

ჩიქოვ., ალავე: სასელო მსხალი; ძოწ.: სასელო მსხალი; ვაჩ.: სასალო მსხალი; ბრეგ., 72: სასელო მსხალი).

სასმუშრე საფუარის (იხ.) დასადები იყო ძველად შუაეცხლის დროს. კერძისთან ბოძი იყო დასმული, რომელსაც ზემოდან დაკედებული ჰქონდა ურმის თვალვით მრგვალი ფიცარი საფუარის დასადგმელად; ან კიდევ ხე იყო დასმული ტოტებით ზემოთ, რომლებშიც დგამდნენ საფუარს, რომ თბილად უოფილიყო ცეცხლის შორიანლოს (მდრ. ბერ.).

სასხლნი გლ. ხის ჩირკები, მორხილის ნაკრები და მისთ. რასაც ფერდობში დასადგმელ თივის ზეინს უწყობენ ქვედა მხრიდან, რომ სწორად დაიდგას ზეინი.

სასრამი-ი ზმ., გლ. ხალესი ქვა (ცელისა და ნამგლის გასალესი) (იხ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., ქეგლ.).

სასწინამალ-ი ზოგან შუავე წულების მიდამოებში მიწიდან ამოდის თავისებური სუნის მქონე ვაზი, რომელიც სასარგებლოდ მიაჩნიათ და მასრით (შტერიით) ისუნთქავენ ხოლმე (პირით იწოვენ). მას სასუნებელს ეძახიან. სხეურში (ადგილის სახელია) იყო კი სასუნებელი.

სასწორჩარამ-ი ზოლიაქოს ერთ-ერთი შემადგენელი თანავარსკვლავედი, — სასწორი.

სასხლამ-ი || სასხლამ მოყლე, ხის ტარის მქონე მჭრელი ბრტყელი, წალღის ფორმის იარაღია, წინათ ვაზის სასხლავად ხმარობდნენ (იხ. ქავახ. ცე. ისტ. II, 331, ქეგლ, ძოწ., ვაჩ.).

სასხლამ-ი ნელდი ტყავის გასაშრობად განაკიმავი ჭოხები (იხ. ნიუარ., დლ. სიტყვ. კონა).

სატალანო ნადიმის დროს სუფრიდან თუ ვინმე წამოდგა და გარეთ გავიდა, რომ დაბრუნდებოდა მას ჩარიმად ასმევენ ღვინოს. ამ ჩარიმას სატალანო ჰქვია. ამ ყმაწვილს სატალანო დავალებით.

სატარ-ი სახენელის ნაწილია. გათლილი ხე ერთ ბოლოში მოხრილი და განვირია, მეორეში სწორი და ვიწრო. მოხრილი თავი გაკედლილია ქუსლში ანუ ფიცარში, ვიწროზე კი რიკებით დამკარებულია წინახელა ანუ ხელა (სინონ. კაევი; გლ. ხელანი).

სატამპალ-ი იხ. სატუეკელი.

სატამალ საწინახელში უფრძის დასატენი მსხვილი ხის ნაკერი, რომელსაც ტარი აქვს დაკედული (იხ. ფრ., 178). სატამინის ხე || სატამინო ზმ. სახლის სახურავის ნაწილია, — მთავარი ხე, რომელზეც მარწყუბოა დაწყობილი, — თავზე (იხ. ბერ., დლ. სიტყვ. კონა).

სატამპალ-ი ბავშვთა სათამაშოა. ხის კოლოფში მოთავსებულია მაგარი ხის კბილანა. კოლოფის ერთი გვერდი თხელ ლარტუას წარმოადგენს და ერთი თავით ეურდნობა კბილანას. ამ უკანასკნელის ტრიალით ლარტუა იწყებს ტაკატკუსს.

სატამა-ი || სატამაპ-ი ლობიოს, ქართოფილის... დასარები, მოხატუკავი (იხ. მორტუკავს) მრგვალი ხის ნაკერი, რომლის ერთი თავი ვიწროვდება და სახელურს წარმოადგენს. ლობიოს სატუეკავი პატარაა, ქართოფილის სატუეკავი უფრო დიდია (იხ. დლ., სიტყვ. კონა).

სატამალ-ი 1. იგივეა, რაც სატუეკი, სატუეკავი (იხ. ბერ.). 2. იგივეა, რაც სატენელა (იხ.). 3. (|| სატამპალ-ი, სატამპალი) ზმ. კალოს მოსასწორებელი ხის ნაკერი გრძელი სახელურით და მსხვილი სწორად გადაკრილი თავით, რომლითაც კალოს ზედაპირს სცემენ და გლუვს ხდიან (მდრ. საეეპაევი, საეეპელი).

სატამპალ-ი ვაცეთით ქალამანში ჩახადები ტყავის ნაკერი, რომელიც ნახვრეტს ფარავს (მდრ. მენთ.: ტყლაპი).

სატამალ-ი უღვაშის ადგილი, — საულვაშე. საულაშე შექაეება და ალბათ დამპატიებებს ვინმე.

საფალავი ზმ., გლ. ღორის ქაოს (იხ.)
კონა. იყენებენ იმავე დანიშნულებით,
როგორც ნათქვამი (იხ.).

საფინალ-ი წყალში გახსნილი ფქვილი
წენიანი შექამადის შესასქელებლად
(იხ. ძოწ., ქავთ. I, გაჩ.: საფენე-
ლი; შდრ. ქეგლ: საფანელი).

საფარე შევეურძინანი ვაზის ჩიშია.
წითელი ფოცხვი აქ საფერეს, მუჭუ-
რეთელისა და ალექსანდრელის ღვი-
ნის შესაფარად ვიყენებთ (იხ. ქავთ.
I, ძოწ., ფრ. 20).

საფინისგებლ-ი ზმ. ხორბლეულის სახ-
მობი ნაგებობა. მიღგმული ჰქონდა
ღურთიან სახლს მზიან მხარეზე. [ქვე-
ღრულამ] მოსტაცა კალ-საბძელი,
საფიცობელი გძელია (ხალხური ლექ-
სილან). (იხ. ბერ., ძძძ.: საფიცბე-
ბელი, ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 888).

საფიცხელ-ი გლ. ფოცხი. სათიბში ხის-
კბილებიან საფოცხელსა ეხმარობთ
(შდრ. ფოცხი).

საფუარ-ი დიდი ორყურა სასაფურე
ქოთანი, — სახაშე. საფუარი გამი-
ტყდა (შდრ. ქართ. დიალექტ.: სა-
ფურის ჩაგება).

საფუარის ჩაბება საფუარში (იხ.) დარ-
ჩენილ ხაშს თბილ წყალს დაახამენ,
ფქვილს ჩაუმატებენ და ლაფერობით
(იხ.) ურევენ. ერთხანს თბილ ადგი-
ლას დადგამენ და ამოვა საფუარი (იხ.
ქართ. დიალექტ., 888, ძოწ.: საფუ-
არს ჩააგეფს).

საფუნებალ-ი ზმ. იგივეა, რაც ნარ-
ტყელა (იხ.). ზოგან ოჯინქალის
(იხ.) მნიშვნელობითაც ხმარობენ (იხ.
ძძძ., შდრ. ძოწ.).

საფურცქნალ ქვ. ბალახოვანი მცენა-
რეა. — ირმისმხალა (სინონ. ზმ. მე-
ლიძვალა) (იხ. მაყ.).

საფძამ-ი || სამძამ-ი საფქვათი. საფ-
ქაი წილიო წისქვილი (იხ. საბა:
საფქაი).

საფხამალ I. ტალახის საფხევი რკინის
ან ხის, პატარა ნიჩბის ფორმის.
2. რკინის გრძელი ქოხი. რომლის ერ-

თი თავი ბრტყელია, ხოლო მეორე
ჩანგლით თავდება. იყენებენ თორწნში
ჩაქრული პურის ამოსადებად, — სა-
ჩხრეკა.

საქალაქო ადგილი სახლში, სადაც მხო-
ლოდ ქალები სხდებოდნენ. საქალე-
ბოში ქალები უმცროს-უმფროსობით
იჯდეს (იხ. ქართ. დიალექტ., 888).

საძარბი იხ. ლირსი.

საძარბი მარხოლზე ტვირთის მქიდროდ
შესაქრავი მოწყობილობა: ღვედრებში
და ხარი (შდრ. ქეგლ; მენთ.: ქანჩი).
საძამ-ი იხ. საფქაი.

საძამბურა შუაცეცხლზე ან ბუხარში
ჩამოშვებული ქაქვი ქვების ჩამოსა-
კიდებლად, — საქვამე, საკიდელი, ნა-
ქა (იხ. ალავ. ზეპირსიტყვე., ძოწ., გაჩ.).

საძამბურის ჩამოსტამა საქვამურის
ჩანგალი თუ სხვა რგოლს ჩამოედო,
ქვების სიმძიმით წყაპანით ჩამოსტამა.
საქვამურის ჩამოსტამამ სტუმარი
იციისაო.

საძამბო სარტხი იხ. ჩასაქლის
სარტხი.

საძინანო იხ. საკეინქილო.

საქოლ-ი || საქოლ ბრტყელი და მძი-
მე ქვები, რომლებსაც აწყობენ ულურ-
სმოდ ყავრით დაბურული სახურავის
თითოეულ ყრა (იხ.) ყავარზე, რომ
ქარმა არ მოხსნას სახურავი. საქოლე
ქვა ფრეყელი და მძიმე ყობია (იხ.
ბერ.).

საძამილ-ი ზმ. იგივეა, რაც ლორ-
ფინი (შდრ. ძძძ.).

საღორე კანხი გოგრის ერთ-ერთი სა-
ხეობაა. აღამიანებიც ხმარობენ საქმე-
ლად — მოხარშულს, შემწვარს. სხვა-
დასხვა ფერის მაგარი ქერქი აქვს.
თესლს სხვადასხვა დანიშნულებით
იყენებენ (იხ. ქვახაკაქალი).

საღორელო ღორების საქმელად გამზა-
ლებული ჭაჭისა და სიმინდის ნარევი.
ჭაჭას მზეზე გაახმობენ, სანახევროდ
ან მესამედს სიმინდს აურევენ, დაფ-
ქვავენ. წყალში აწულენ და ღორებს
აქმევენ. (იხ. ფრ., 250).

ხანმოკლე-ი გლ. თხილის ქობის ნაფხე-
კი, რომლითაც ხის კურკლის ფსკერს
გამოგმანავენ. დაფხეკეთ თხილს და
ნაფხეკს საფსკერაგეში ჩაუტანებთ და
წვეთი წყალ არ გაუფა.

ხანპეღალწმინდამ სულ ბოლო სადღე-
გრძელო, რომელსაც ნადიმობისას წარ-
მოთქვამენ. უსურვებენ ერთმანეთს
ყველაწმინდა (=ყოვლადწმინდა მა-
რიაჲ ღვთისმშობელი) შეგვეწიფოსო
(იხ. ბერ.: საყოვლადწმინდაო).
ხანპერიმალ-ი ყვრიმალი. მიატყა სა-
ყვრიმალში.

ხანპუა ნაქახის, ცულის... ყუის ნახვრე-
ტი, რაშიც ტარია ჩასმული.

△ხანპურამ გლ. კაჟიანი თოფის ჩახმახის
ნაწილი, რაზეც წამალს აურიდენენ.

ხანსონობელა საფრთხობელა. ბოსტანში
ქორი საწინობელა იდგა.

ხანსუბურ-ი || ხანსონბურ-ი 1. ხანნახლის
წინა და უკანა თავი. 2. ხანნახლის წი-
ნა შუბლში გაკეთებული ნახვრეტი
ტბილის გამოსასვლელად (იხ. ფრ.,
148). 3. (ხანსუბური) გლ. ცხენის
აღვირის ნაწილი — ხანსუბლე თასმა.

ხანჩაქალა ჭირკი, რომელზეც სარს თავს
დაუდებენ და წაჩეკენ, წყერს წაუთ-
ლიან (იხ. ალავ. მასალ., ფრ., 88).

ხანჩაქალა ყვითელი ფერის სკოა. თავი
საჩეჩლის კბილებს მიუგავს. იქმება (იხ.
მაუ.: საჩეჩელა-სოქო).

ხანჩხ-ი საქონლის საზაფხულო სამუფოფე-
ლი, წნელით შემოღობილი (იხ. ბერ.,
ქეგლ., ძოწ., გაჩ.).

ხანჩიბე წიხქილის ნაწილია, რაშიც
ფქვილი ცვივა, — ალა (შდრ. ბერ.:
ჩიბე; ძიძ.).

ხანჩილე ჩირისათვის განკუთვნილი, —
ხაჩირე. საჩილე ატამი; საჩილე ფი-
ცარი (რაზეც ჩირს ახმობენ).

ხანჩოჩ-ი სოლი, რომელიც რაჭული სა-
ხენელის სატარს (კახს) და ერკვანს
ამაგრებს ქუსლში (იხ.).

ხანჩრამა-ი ურმის (ან მარხილის) ფჩხი-
ლის (იხ.) კაპის უკანა ნაწილი, რაც
მიწაზე მიცურავს, მიწას „ჩხრავს“.

ხანხანაქალ-ი გლ. იგივეა, რაც ქეჩკო
(იხ.). საცხეველი ნაყაედეს ხეარბალს
(საკორკოტედ), მარილსაც (შდრ.
ქეგლ.).

ხანხანაქალა ქე., ზმ. მოგრძო კეტი,
რომელსაც ძირი მსხვილი აქვს, ზოგ-
ჯერ ქორდღღებიანი (იხ.) იუენებენ
ჩელტში (ხვირში) ჩაურილი ტაროე-
ხის საცხეველად.

ხანხანაქალის თაპი გლ. ხის ხელსაწყოა,
სანაყაედ ხმარობდნენ. საცხეველის
თავი ძირ და ზემოთ უფრო ფსხვი-
ლია, შუაში — გამოყვანილი. ნაყაე-
დეს ორივე ხელით საცხეველში
(იხ.) მარილს, ხეარბალს.

ხანხინაღ აბღაბა საციწლად აგდება
(შდრ. ძოწ.).

ხანორქვილა || ხანსურამ-ი წიხქი-
ლის ნაწილია. — რკინის ფეხი, რომ-
ლითაც ბოლოვდება ბორბლის ძირი.
საცორელა ქიმებით ჩამაგრებულია
ბორბლის ფეხში, ხოლო შუა ნაწი-
ლით ჩამჭდარია რკინის ქალამანში
ანუ კიბორჩხალაში (იხ. ბერ.).

ხანორმელე უბანხს: ხანორმელე ხპარ
ბიკბინა? გაფრთხილება: კვიანად
იყავი, თორღე შემომელახებო (იხ.
ქავთ. 1).

ხანსურამ-ი იხ. საცორქველა.

ხანსხა სადღაც, საცლა (იხ. ძოწ.).

ხანმბ-ი ყოველგვარი წენიანი საქმელი,
კერძი (იხ. ქართ. დიალექტი, 888; შდრ.
ქეგლ.).

ხანმეთალა კვლი ხახლის გარშემო,
რომელშიც სახურავიდან წვიმის წვე-
თები ეცემა (იხ. ბერ., ქეგლ., გაჩ.).

△ხანწმინდარი იგივეა, რაც საწვე-
თელა (იხ.).

ხანწმინდარო ძე. წერილმანი საქონე-
ლი, — ხანწერილმანო. უწინ საწერი-
მალეებს სოფელ-სოფელ დაატარებ-
დენ.

ხანწმინდარ ბავშვთა სათამაშოა, რომე-
ლიც ჩაბერვისას წვილის, სტვენის
ხმას გამოსცემს, — ხანსტვენი. საწი-
ვარას თრიმლის კანისაგან ვაკეთებთ.

ხაწკარბი-ი უნაგირის ტახტებზე გამო-
მული წერილი თანშები, რაიმე ნივ-
თის (ბურჭინის, ნაბღის...) მისაკრავად
(იხ. ქუ., ლეონ., ქეგლ).

ხაწკალია-ი || ხაწკამა-ი მცირე ზომის
გრდემლი, რომელიც მთიბაევებს ჩან-
თით დააქვთ და საქირო შემთხვევა-
ში იყენებენ ცეღის საწკეადა.

ხაწლო გარდაცვალებიდან ერთი წლის-
თავზე გამართული ქელები, ალაბი. —
რიგი. საწლოს როდის უხდიან? (იხ.
ძოწ., გაჩ.).

ხაწმპარა ხეიარაღეროიანი ბურჭია.
ყუთიელი სურნელოვანი და ტკბილი
ყუთილები აქვს, — ჩიქა (იხ. მაყ.).

ხაწპალი ზმ. იგივეა, რაც საქეინ-
ქიალო (იხ.).

ხახამი (ხე) ხაპის (იხ.) გასაკეთებლად
გამოწული ხე.

ხახარო გზა გზა, რომელზედაც ხარ-
ურმით დადიან. დიდი ხე სახარო
გზამდინ გორებით ან დატურებით
მიგვაქ.

ხახარჯო ღვინო ღვინო, რომელიც
საძველოდ, შესანახავად არ ვარგა,
მდარე ხარისხისა ან წყალნარევია
და ოჯახში დასახარჯავად არის გან-
კუთვნილი (იხ. ბერ., ძოწ., გაჩ., ფრ.,
228).

ხახაფიფო ხაფიფად (იხ.) მოსავლელი,
მოსაფერებელი, საზრუნავი. ერთი სა-
ხაფიფო შვილი მყავს (იხ. ბერ.).

ხახვილი-ი ზმ., გლ. ლობიოს სარი.
სახეილზე ლობიო თეთონ ეხვევა.

ხახვიპაპა-ი ზმ., გლ. ხარების შესაბმე-
ლი ქაქვი ან თოკი ლეწვის დროს
(შდრ.: გაიხიკეება) (იხ. ქართ.
ლიალექტ., 688).

ხახვიშვილი-ი ქალის შვილი იმ ოჯახის
წევრთათვის, საიდანაც გათხოვილია
ეს ქალი და ქალის ახლო ნათესავე-
ბისათვისაც (იხ. ქეგლ, ალაფ. მასალ.,
გაჩ.).

ხახნალი-ი ზმ. (ზოგან) სახენელი (იხ.
ჩიტ., 248).

ხახრიპა ხრიკისათვის. (იხ. ხ რ ი კ ა)
განკუთვნილი. ხრიკის გასაკეთებელი.
სახრიყე კეახი; სახრიყე ჭოხი.

ხახტარ-ი || ხახტარ-ი საყდარი.
ხახტალბაგო ხახლი ძველებური ფიც-
რული სახლი მთელი ქალაქისათვის.
სამწარეულოც იყო, სასადილოც და
საძინებელიც (იხ. ძოწ.).

ხაწლი-ი ნაყოლი, ნაქონი. ეისი სეულია
მაგ თოფი? (სიტყვა წარმოშობით
-ეული სუფიქსია, ხოლო ხ - ნათე-
საობით ბრუნვის ნაშთი. იხ. ა. შანი-
ძე, ქართ. გრამატ. საფუძვლ. 1058,
გვ. 130).

ხაწმაბა იხ. ისელებს, ისელი-
ქავს.

ხაწმი-ი მონაცრისფრო-ყავისფერი პა-
ტარა ხელიკი (იხ. ბერ., ძოწ.).

ხაწმილი წერილი ნახვრეტი, ფორი.
სერიტილოები ყველში (შდრ. ბერ.:
სვრელა, სვრეტა; ქეგლ: სვრე-
ტი, სვრეტელა).

ხაწმიანი-ი რასაც სიამე მოაქვს, სახი-
მოვნო. კაი სიამიანი წვიმა მოვიდა.
ხაწმუნება სიამოვნება. სიამუნებით ვი-
გონებ (შდრ. ძოწ. სიამუნობა).

ხაწმილი ზმ. სიმდიდრე (იხ. ძიძ., 220).
ხაწმიწალა გლ. თოხიტარა. სიკინქალას
დაკირვა ძალიან ძნელია.

ხაწმპარა გლ. აღვირის ცოტები.
დამაგრებულია ორივე მხრიდან, თავი
რომ არ წაართვას ცხენმა (იხ. ხაბა).

ხაწმისკო საკმელი სოკოა სილნარზე
მოიღის. ზედა პირი თეთრი აქვს, ქვე-
და — შავი, — სილიო (იხ. ძოწ., გაჩ.).

ხაწმირი-ი სიამირი (იხ. ძოწ., გაჩ.).
ხაწმილი ქე., ზმ. 1. სიმილი. 2. შკადი
(იხ. ქართ. ლიალექტ., 688; ძოწ.).

ხაწმილის ნაქმინა გლ. ქიჩიჩო, ქუჩი-
ჩო.

ხაწმლივი გლ. სანამღე.
ხაწმი ახია. სინქ შენი! (=ახია შენზე,
ეგრე მოგობდება). სინქ იმას, თუ
მომკედარაო (შდრ. გაჩ.: სიქი-
მას).

ხაწმმაბა ფრინველ დასაკერი მახე-
/ ასე აკეთებენ: გრძელ ნელღს ჭოხს

გახვრეტენ დაახლოებით შუაში, დაახლოებენ სათანადო ადგილას, მოხრიან რკალივით და წერილ თოკს ჩააბამენ თავში. თოკის მეორე თავი მარჯუვით ბოლოვდება და გაურილია ქოხის ნახვრეტში. მარჯუვის ნასკვს აჩერებს ნახვრეტში დაცმული პატარა ქოხი. მარჯუუს ამ პატარა ქოხზე გადადებენ ისე, რომ ქოხზე დაქლომისას ფრინველის ფეხები მარჯუვის შუაში მოექცეს. ქოხთან ახლოს სიმინდის ტაროს დაახლოებენ წერილ ქოხზე ჩამოცმულს. ტაროს რომ მისწვდეს ფრინველი პატარა ქოხზე უნდა დაქედეს, რომელიც მაშინვე ჩამოვარდება და ფრინველი ფეხებით მარჯუვში გაებმება (შდრ. ლ.: სირენჩქა).

სირიპაშულა ეკლიანი ბუჩქია. ისხამს წველი წითელ ფქვილისებრ ნაყოფს— ჩიტავაშლა (იხ. ქეგლ, გაჩ., მუ.).

სირიპაშულა I. დაურწყების შემდეგ მარხვის დადგომამდე მეორე ვახშობა. დაურწყების მერე თუ დარჩებოდაუ სახსნილო საკმელი, ღამე (გათენებამდის) ადგებოდენ და ცდილობდენ ყველაფერი სახსნილო შეეკმათ. ამას სირიყულს ეძახდენ (იხ. ქეგლ: სერიისკული, მენთ.: სირიკული, ულ., გაჩ.: სირისკული; ჩიქოვ., კაიშ.: სირისკული). 2. ზმ. მარილიანი პური, რომელსაც გამოაცხობდნენ და გასათხოვარ ქალს შეაქმევდნენ.

სინორვილე ქვ. სინესტე. სისხელე. ვახს არ უხდება არც ნამეტანი სიცოვე და არც მეტი სისოლე.

სინუნელა სისულელე. სისუნელეს ნუ იზამ. ეგ რა სისუნელე გიქნია.

სისხბაღლაში-ი სისხლნარევი ბაღლაში. იარიდან სისხბაღლაში გამოსდიოდა.

სისხლი ბაშვლის (საქონელს) ავადმყოფი საქონელი უეცრად წაიქცევა და მუცელი გაებერება. შეიძლება მოყვდეს კიდევაც. სამკურნალოდ ყურის გაუჭრიან და სისხლს გამოუშვებენ. ნიორას სისხმა გოუარა.

სისხლის გამორთმევა || სისხლის გართმევა ავადმყოფი საქონლის უკანა ტანიდან სისხლის გამოღება საკურნალო მიზნით. სოფლის ბეთლემბა იცოდნენ სისხლის გამორთმევა.

სბა ფუტკრის ოჯახი. სკამ იყარა.

სამამ-სამამე ზმ., გლ. იგოვეა, რაც საკარცხული (იხ. ძიძ.).

სამპრა (ზოგან) კევრი (იხ. ქართ. დიალექტ., 088).

სამპანტი-ი კაუჭრი, სარმა, კვანტი.

სამპანტილა, სამპანტილო იხ. კვანტილა.

სამპინტილი ცინგლი. ცხვირსახოცი თსკვინტილი მოსწმინდა ბოშს.

სამორა || სამორო უინულოვანი მთა; ნაპრალი უინვარში (იხ. ბერ., ძიძ., ქართ. დიალექტ., 088).

სამორიოჟი-ი გლ. შროშანი, შოშია.

სამურტამი-ი გლ. იხ. კურტანი, კურტამი.

სმარტალ-ი გრეხა, კრუნჩხვა, კონვულსიური მოძრაობა. სმარტალობს. კია სმარტალობს. მომაცდავი გველი სმარტალობდა (შდრ. ქავთ., I: სხმარტალი).

სმგონი-ი გლ. წინაოთახი, კარხელი (იხ.).

სმო-სმოი ბატების დაძახება.

სმონთა-ი ღორმუცელა, გაუმადარი (იხ. ალაფ. ქართ. დიალექტ. ლექსიციდან; შდრ. ბერ.: ონთქი).

სმონორიპი-ი სწორი ტანის, მაღალი (ზე). სონორიკი ჩიხრი. (შდრ. ალაფ. ოკრბ.: სოსანი; ძოწ.: სოსულა).

სმფლინარი-ი სოფელი. ჩვენს სოფლიერია.

სმხანა მიწის იატაკი საცხოვრებელ სახლში. (იხ. ქუ., ალაფ. მასალ., ქეგლ, ძოწ., გაჩ.).

სრივლ-ი ყანის, ვენახის... ნაკვეთი, რომელსაც ერთ ჭერზე ამუშავებენ თონის, ბარვის, მკის... (მავრამ არა ბენის, ფარცხვის) დროს. (იხ. ალაფ. მასალ.; შდრ. ქეგლ: სვე, სვრელი, ქუ.: სროლი; ლლ.: სრელი).

სტამფილო სტაფილო.

სუნამო-ი (ზოგან) ქვეწარმავალი.
 Δსუნალ-ი სულელი. შე სუნელო, ქვე
 ველარაისა კითხე? (იხ. ძიძ.).
 სუნტალ-ი ცხოველის (ღორის, ძაღ-
 ლის...) აქეთ-იქით სირბილი და ყნოს-
 ვით ძეხნა, — სუნსული. სუნტალმბს
 კაკლის ქვეშ ღორები სუნტალობენ
 (მღრ. ქავთ. 11: სურსუმალი).
 სურიელ-ი: სურიელბი. შინაური
 ცხოველები. სურიელებს მიხედვ დრო-
 ზე (მღრ. ძოწ., ვაუა, მც., ლექს.; ლლ.
 ხიტუც. კონა).
 სუტნი-ს გამს თავისთვის გემოზე.
 სუფრის პრთმება 1. სუფრის ალაგება,
 მიყარება. 2. მიცვალებულის საწლოს
 (იხ.) გადახდა.
 სუქანან დანდური (იხ. ძოწ.; შდრ. მაყ.:
 მსუქანა).
 სუჰვილბატ ყველა. სუყველაკა სახში
 დამხედნენ (იხ. ქართ. დიალექტ., 388).

სხალთაშინ სხალი გლ. იგივეა, რაც
 სხალთაფლა.
 სხალთაფლა საშემოდგომო მსხლის
 ჩიხია. ნაყოფი წვრილი აქვს, ფერად
 ყვითელი, მეტად ტკბილი და გემრი-
 ელი (შდრ. ბრეგ.: თაფლა მსხა-
 ლი, 50).
 სხდე || ქვ. სხდე ვენახის, ყანის ნაპირას
 გლოვანი ბუჩქნარი, ზღუდედ გაშვე-
 ბული. სუდეს მიხედვა უნდა, რომ
 ნამეტანი არ გეიზარდოს და ვენახში
 არ შეიკრას (იხ. ჰყ., ალაგ.; შდრ.
 სახა: სხრტე, ქვეგლ: სხლტე,
 ძოწ.: სხტე).
 სხვაბრე სხვაფრთვ. სხვაბრე არა გვი-
 შავს.
 სხმარტლ-ი ზღმარტი (იხ. მაყ., გაჩ.).
 სხუმის ზმ., გლ. სხვიმის, სხვა დროს.
 სხუმის არ დანავალხარ სანადიროდ
 და ახლა ვინ ავიყოლია (იხ. ძიძ.).

ტ

ტაპაობა იგივეა, რაც ბუცაობა (იხ.)
 ჩიხებს უყვარსე ტაპაობა.
 ტალანჩა უქნარა, უსაქმური, მცონარა
 (იხ. ბერ.).
 ტალხუნა ტარხუნა (იხ. მაყ., ქავთ. I,
 ძოწ.).
 ტანიბიტაშვილ-ი ნამღვილი ბიძაშვილი,
 ღელის ან მამის ძმის შვილი.
 ტანტაროზ-ი ტარტაროზი. ტანტაროზი-
 ვით თვალები აქ.
 Δტარ-ი დიდი თითისტარი თავში ძა-
 ფის დასამაგებელი ნაქდობით. იხმა-
 რება ძაფის ასამახავად. თისტარებზე
 ჩამორთულ ძაფს ორფად ან სამფად
 ამოუხვევთ გვირკივზე (იხ. გვრიკა)
 და მერე ტარზე ავძახებთ (იხ. უთურგ.,
 ძოწ., გაჩ.; შდრ. ქვეგლ).
 ტარბველ-ი ტალავერი, თალარი, ფან-
 ჩატური. ტარავლის ჩილიში ვიჭე-
 ქიო (იხ. წერ., ქავთ. I, გაჩ., ფრ., 17).
 ტარბპვიზ ტარაყუკა.
 ტაშანწვარ-ი ტაფაწვარი, ერბო-კვერ-
 ცხი.

ტაშაობა რიკტაფელობა (იხ. ბერ.,
 ქვეგლ).
 ტაშან-ი მტევანი. წულუკიძის თეთრას
 თხელი ტევანი აქ (იხ. ასათ., ფრ.).
 ტანტაშ-ი იხ. ატენტეშებს.
 ტარ-ი ზმ. მტერი.
 ტპინირ-ი ქვ. ტვინიანი, ჰკვიანი (იხ.
 ძიძ., ალაგ. ქართ. დიალექტ. ლექსი-
 კიდან, ძოწ.).
 ტპლპე ტლაპო. ტელაპეში ჩაკვარი
 ფეხი.
 ტილიშ-ი ტირიფი (იხ. მაყ., ქავთ. I).
 ტინტრაპ-ი || ტინტრაპ-ი შიშველი,
 ტიტველი, დედიშობილა (შდრ. ბერ.,
 ძიძ., ძოწ., გაჩ.: ტინტრაპა).
 ტირთვ-ი ტვირთი.
 ტპილიის გაშენება ქვ. ღვინის დაყენე-
 ბის ერთ-ერთი წესია. საწნახელში და-
 წურულ ყურძნის ტპილს ჰურში კი
 არ ასხამენ, არამედ ჰუკასთან და ფორ-
 ცხვთან ერთად გადააქვთ მეორე, დი-
 დი ზომის საწნახელში, აქ ხდება ღვი-
 ნის დუღილი. დუღებისას დროგამო-

შეებით ურევენ. საწახელს თავზე გადაფარებენ ტილოს, ზემოდან კი — უკარს ან ფიკარს. ტპილის გაყენება 8—10 დღე გრძელდება. დღილის მოთავების შემდეგ ტპილი დამპკრდება და ქვევრში ჩაასხამენ. ფორსხეები, კაკა და წიპა რომ არ ჩაჰყვებს მაკარს საწურში (ჩვეულებრივ ცხრილში) გატარებით ჩაუშვებენ კურში (სინონ. ღვინის გაყენება) (იხ. ფრ., 218).

ტპეც-ი გლ. თხილის, მუხის... წნელზე ახლილი თხელი შერქანი კალათების დასაწნავად, — ტყეი (შდრ. ქველ).

ტპვლუბა გახეთხა. შენმა თავის ტკვლუცამ! (გადატ. = შენმა შუგმ).

ტპოჩი-ი პატარა ანახეთქი ხეზე, ძვალზე (იხ. ქავთ. I. გაჩ.).

ტპრისა-ი ხმა, რომელსაც გამოსცემს უეცრად დამფრთხალი ზოგი ფრინველი. ქათმების ტყრიაცი. კაცები ტყრიაციტ აფრინდენ.

ტპბბა ღმეკა (ვინიმე გამოსაჩაგრებლად).

ტპიპ-ი ტლიწყი. ვირის ტლიები ქვე კი არ უნდა გეწყინოს.

ტპილვა ქე. 1. ახლადგამოჩეილი წიწილა, ბეიტვი; ბუმბულით შეუმოსავი ბარტყი. (შდრ. ქავთ. I; ტიღვი, მენთ.: ტლაცვი; იხ. გაჩ.: ტლიღვი). 2. გადატ. ღლაპი, ბაღლი.

ტპრდო საკმელი სოკოა, — მტრელი (იხ. ძოწ., გაჩ., მუყ.).

ტპრისა-ი ბუში, ნატრიკალი (იხ.), ნაბიკვარი, უკანონო შვილი (იხ. ბერ., ქველ, ულ., ღლ.).

ტპრინი-ი შეშინებული ღორის ერთგვარი ხშიანობა, — ტრუხუნი (შდრ. ბერ.).

ტრინინოზ-ს ტრინინის (იხ.) ხმას გამოსცემს. დამფრთხალი ღორები ტრინინობდენ.

ტპპპ-ს (ლოპიოს) მოხარშულ და გადაწურულ ლობიოს სატუყალით (იხ.) სრესს, კულეტს.

ტპპრ-ი ზმ. სტუმარი. ტუმარი ხთისაო (იხ. ძოდ.).

ტპნტრპ-ს უეცრად ჩაყრავს ფეხს, ხელს რამეში. მთვარის შუქზე ტალხი მშრალი მეგონა და ვტუნტრე ფეხი ტვლაქში (იხ. ბერ.: ტუნტრეა, გაჩ., ქავთ. I).

ტპპპალ-ი || ტპპპალ-ტპუპპალ-ი ხმა, რომელსაც გამოსცემს რაიმე სითხით ნაკლული კურკელი მოძრაობის დროს (იხ. ნიუარ., ქავთ. I; შდრ. ქველ: კანკყარი, ხაბა: კანკყალი). ტპპპალმბს. ტყეი ღვინო ტყაპალობდა.

ტპპიპა გლ. ტყვია. ნადირი შორს თუ არის, ტყვიას ვესვრით (იხ. ძოდ.).

ტპიჩალა მკბენარი ფრთიანი მწერია, უმთავრესად ცხენს აწუხებს (კულქვეშ და ბუეებში უძვრება) (იხ. ღლ. სიტყვ. კონა).

ტპლბა გლ. ურმის ნაწილია, — დათვა (იხ.). ურმის ტულაპები (იხ. ბერ., ძოდ.).

ტპლუმა იხ. გატყლუეა.

ტპრინ-ი ქაცვი. ღობე ტყრინით მოეკლა (იხ. მუყ.; შდრ. ალავ: რტყნელი).

ტპრინინოზა მიწაში ტყორცნა (ბავშვთა თამაშობა). კაკლის ტყონიობა.

ტპუპალ იხ. კყუკალა.

უ

უბაუუნება-ს ურტყამს, უბარტყუნებს. თავში უბაუნებდა (იხ. ნიუარ.).

უბაუუნება-ს იხ. უბლაცუნებას.

უბაღვრ-ი: უბაღვრინა გადატ. უშაკის ფეხია, კინკა არის (შდრ. გაჩ.).

უბირი მიწა ფხვიერი მიწა, რომელსაც აუალო მიწით დაგოზილ კურს ზემოდან აყრიან. უბირი ხშირად უნდა დაასოვლო, რომ არ გახმეს (იხ. ფრ., 217, ღლ. სიტყვ. კონა; შდრ. ძოწ.: უბარი მიწა, ჩიქოვ.).

უგლანუნი-ს || უბანუნი-ს ურტყამს, უბანუნი-ს. ამ სიტყვი თოხს უბანუნი-ს ვენახში (იხ. ქავთ. I, გარ.). უბანუნი-ს ზმ. ამბობს, ლაპარაკობს. მა-ლა უბნობ? (იხ. ქეგლ, ძოდ.). უბანოდ ფუჟად, უნაყოფოდ, უსარგებ-ლოდ. ამდენმა წვალბამ და ჭათამ უბეოდ ჩაუარა (შდრ. ბერ.: უბ-ეაო).

უბანუნი-სა უბანუნი-ს, უდუნდუნი-ს. ფეხი მიბრუნდება ხანდინან (იხ. გარ.). უბანუნი-ს (საქონელი) რქებს მსუ-ბუჟად, გაუმეტებლად ამოჰყარავს სხვა საქონელს.

უბანუნი-ს ავადმყოფობა შეუქცევს (იხ.), გაურთულდება (იხ. ძოწ.). უბანუნი-ს იხ. უმანდური. უბანუნი ზმ., ქვ. უფრო გრძელი; უბ-რქესი (იხ. ძოდ.). უდიდე ზმ., ქვ. უფრო დიდი; უდიდესი (იხ. ძოდ.). უდიდესი-ს (თვალეხს) წყრომით, გაჭვრებით უყურებს, უბრალებს, უპარწავს (იხ.) თვალეხს. ქვე რას მიდღლანამ მა თვალეხს (იხ. გარ.). უბანუნი-ს უსალთუნი.

-უბან კინობითობის სუფიქსია. გვხვდებ-და როგორც საზოგადო, ისე საკუთარ სახელებში: წყალ-უბან, ფულ-უბან, სკამ-უბან, ხელ-უბან, გზა-უბან, თით-უბან, ჭამ-უბან... შოთ-უბან, მათე-უბან, ბენი-უბან, ოლ-უბან, ლად-უბან — || ლადო-უბან, სანდრ-უბან || სანდრო-უბან და მისთ. თითუკები (გლ. თი-თუკები) წააყინა.

-უბან კინობითობის სუფიქსია, არაპროდუქტიულია: ბუზ-უბან-ა.

უბან ზმ. უბან. მას უკვან ბრავალი წე-ლიწადია გასული.

უბანუნი-ს უკეთესი. ამაე უკეთესი ყავარი აღარ იქნებაო (იხ. ქავთ. I).

უბანუნი დასამარხავი (სალანძლავი სიტყვებია) სახტიყად მოქცევის ღირ-სი. უკულმა დასამარხავი ხარ, მარა ვინ არი კაცი-პატრონი (შდრ. მენთ.: პირ ქვე დასამარხავი).

ულანუნი ულანუნი. დაგრეხილი ულანუნი. სიმილი ულანუნი (იხ. ლლ. სიტყვ. კონ-ნა).

ულანუნი გრძელდროიანი პატარაფო-ტობიანი ბალახია, ცისფერი ყვავი-ლები აქვს. იზრდება მინდვრებში, გზისპირებზე, ნათესებში, — ვარდ-კაქაქა. ულანუნი თუ კალში ჩაჰყვა, არ გაილეწება, მიტო უმხობთ ულან-წავას. ულანუნი ძირებს ღორები ეტანებიან (იხ. მყ.).

ულანუნი ზმ. ულანუნი (იხ. ძოდ.). უბანუნი-ს ზმ., გლ. უბანუნი-ს, გაუმასხინდლებს. ერთობ კარგად მიმინძლეს.

უმანუნი ზმ., გლ. უმან, უწინ. უმანუ-სულ არ იყო საათები, მარა ქვე იგ-ნებდეს დროს.

უმანუნი-ს წინანდელი, უწინდელი, აღრინდელი. შენმა მოყოლილმა ან-ბავმა უმანდელი დრო გამახსენა (იხ. ქართ. დიალექტ., 680, ნიუარ., ძოწ., ქავთ. II).

უმანუნი ზმ. იგივეა, რაც უმან-დელი (იხ.). უმანუნი-ს უმანური, უმანური-ს უმანური და უმანური-ს უმანური. უმანური-ს უმანური. სინათლითინ მკვარი გვემთო.

უმანური უფრო. უწინ უმანური კაი მოვ-ლილი ჰქონდაყე ვენახები (იხ. ქეგლ, გარ.).

უმანური-ს უფროსი. უმან, რომელიც უმანური იყო, ის დაჭდებოდა საკარ-ცხულში (იხ. ქეგლ).

უმანური-ს უმანური-ს უმანური-ს. უმანური-ს უმანური-ს უმანური-ს. უმანური-ს უმანური-ს უმანური-ს. უმანური-ს უმანური-ს უმანური-ს.

უმან უნდა. სანადიროდ უნა წასული-ყოს, მარა უქეიფოდ არი (იხ. საბა, ძოწ.).

-უმან გავრცელებული კინობითობის სუფიქსია. გვხვდება როგორც საზო-გადო, ისე საკუთარ სახელებში: კატ-უმან, ბიკ-უმან, გოგ-უმან, კაც-უმან, ქულ-უმან, კაცი-უმან... კალისტ-უმან,

ამბაკ-უნ-ა, კიმოთ-უნ-ა, კიშვარდ-უნ-ა და მისთ.

უნანსიბო უიღბლო, უბედური, უსო (იხ.).

-უნ-იპ-ა კინოზობითობის სუფიქსია. უპირატესად საკუთარ სახელთა საწარმოებლად იხმარება. მიღებულია -უნ-ა და -იყ-ა სუფიქსების შეერთებით: სერგ-უნ-იყ-ა, შოთ-უნ-იყ-ა, კოსტ-უნ-იყ-ა. ტას-უნ-იყ-ა. საზოგადო სახელებში იშვიათია: ცოტ-უნ-იყ-ა, ბიკ-უნ-იყ-ა.

უნობ-ს ზმ. ამბობს (იხ. უბნობს).

-უნ-შა-პ კინოზობითობის სუფიქსია. მიღებულია -უნ-ა და -შა-პ სუფიქსების შერწყმით. გვხვდება ერთეულ შემთხვევებში: ცოტ-უნ-შა-პ, ბენ-უნ-შა-პ.

უნსროს-ი უმცროსი.

უნსტაპუნებ-ს კვამლის ბოლქვებს პირიდან ერთი მერეზე მიყოლებით უშვებს, პაპიროსს (ყალიონს...) ექაჩება. იქდა და ყალიონს უპლაყუნებდა.

უნარანავ-ს (თვალებს) წყრომით, გაჭარბებით, მუჭარით უყურებს, თვალებს უბრიალებს. ვის უპრაწამ შენ თვალებს (იხ. გარ.).

უნშინ-ს დაბუეებული სხეული აწკნის ხელი მიეღის. უშინლი. ფეხის ევილი აწუხებდა (შდრ. საბა, ქეგლ: ე უ ვ ი რ ი).

უნ-პრ-ი (ასიმილაციით — ულ-ი). ადამიანის გვარს დართული ეს სუფიქსი აღნიშნავს, რომელი გვარიდანა გამოთხოვილი ქალი: ჩალაძე — ჩალა-ურ-ი, გოქსაძე — გოქსა-ურ-ი, გოგოლაძე — გოგოლა-ურ-ი, ნოზუტაშვილი — ნოზუტა-ურ-ი, ნიკოლაშვილი — ნიკოლა-ურ-ი, რეხვიაშვილი — რეხვია-ურ-ი; მესხი — მესხი-ურ-ი, სუთიძე — სუთი-ურ-ი, გაგნიძე — გაგნი-ურ-ი... ასეთი წარმოება ყველა გვარს არ ახასიათებს, კერძოდ, -იანი-, -ოვანი- სუფიქსების შემცველებს (გიორგობიანი, გორდენიანი, შახალდანი, გოგრიკიანი, გელოვანი...) (შდრ. გარ.: -(ო)ურ-).

ურდუმი ბოსლიდან ნების გადასაყრელი სარკმელი (იხ. ქუ., ქეგლ).

ურთხველ-ი || **ურთხველ** || **ურთხველ** ურთხველი. ურთხველი სულ არა ღებება მიწაში (იხ. მაყ).

ურნიპალ ბავშვთა სათამაშო ურემი (იხ. ბერ.; შდრ. ქეგლ: უ რ ი კ ე ლ ა). ურმის მქალაქში გლ. ურმის ხელნები.

ურნლი-ი ბლახია ერთგვარი. აქვს წყრილი ღერო, ზემოთ თავთავისებურად განდრკტილი. ხაქონელს ძალიან სწყენს (იხ. ბერ., მაყ, გარ.).

ურჩხ სარეველა ბალახია ერთგვარი, — ბურჩხა (იხ. მაყ., ძოწ., ქავთ. I, გარ.).

ურწვი-ი || **პირურწვი-ი** უსმელ-უჭმელი, მემარბული. ღორის პარასკევს (იხ.) ურწყვი მთელი დღე მარბულობდა. ურწყვიად ჩვეულებრივ ბავშვს იყო. ამ დღესაც ჩვეულებრივ თამაშობდა სხვა ბავშვებთან ერთად. შუის ჩასვლისას მოვიდოდა სახლში. ამ დროს განატები (იხ.) შუად უნდა ყოფილიყო. ურწყვი თან მოიტანდა გამოკრილ პატარა ჩხირებს „გოქებს“ — 7—8 ცალს — ამდენს მოიგებს ჩვენი ღორიო. დიასახლისი აიღებდა განატებს და ურწყვთან ერთად წავიდოდა ღორების შესალოცვად (შდრ. ბერ.: უ რ წ ვ ი).

ურხველ ურძნის ქიშია ერთგვარი (იხ. ქავთ. II, ისტ., ფრ., 38).

ურხველ-ს ურტყამს, სცემს. იმდენი უსკვა, რო სულ გაასივა ცემით (იხ. ქავთ. I, ნიჟარ., ძოწ.).

ურსო (— უსვიო — უსვეო) უბედური. უბედური ხარ და უსო. წადი უსოდ და მოესტეულად (შდრ. საბა, ქეგლ).

ურსალ ადამიანის პარაზიტი კია (იხ. ალავ, ქავთ. I, გარ.; შდრ. ბერ.).

ურტატაპ-ს: მნას ურტატაპს ენას უყოფს ვისმე (გასაჭარებლად). ვის ურტატაპ ენას, შე გლახა! (იხ. გარ.).

ურწხველ შევარდნისოდნა ფრინველია, ბურქნარებში ცხოვრობს. დღისით არ ჩანს, აქტიურობს საღამოობით, — უფხურა (იხ. გარ.).

უფილმავ-ს კალობისას ფილმით ძნას გადაბრუნებს, კალოს შეუქცევს. დროა კალოს უფილმოთ.

უფილმავ-ს უჩქმებს.

უაუი-ს: მუცალი უაუის მუცლის გვრემა აქვს (ხმაურიანი). რაცალამ აწყინა და მუცელი უაუის (იხ. გარ.).

უაუარუბრავ-ს დიდხანს უცდის, ელოდება (იხ. გარ.).

უაუილო ბეჭოლა ბეჭოლის ქიშია, რამელიც ნაყოფს არ იხსნას (აბრეშუმის კიის ხაკეხვად ხმარობენ მის ფოთლებს).

-უა-ს ზოგჯერ გვხვდება -უა-ს სუფიქსის ვარიანტად. თიუნ-ური-ა, ბოუ-ური-ა.

უაუბრავ-ს იგივეა, რაც უ ფ რ ქ უ ტ ა ე ს.

უახობრავ-ს უაწარავს.

უააღ-ი უმოხელი, დგაუული (იხ. ქავლ, ძოწ.).

უაუიხმამირო უნამუსო, უსინდისო, — უცხვირპირო.

უაუა-ს: ლურსმანი უაუა-ს ცუდი დაკედვის შედეგად ხარს ფეხი ასტივდება (იხ. ნაწყევი).

უაუაუ-ს უწიდავს. შაბიბნის წამალს უწიამდიუე მუშებს ეენახში (იხ. გარ.).

უაინძლოლავ-ს წინძლოლად (იხ.) ეყოლება, წინძლოლობას გაუწევს.

უააუაუა-ს ულიტინებს. ნუ უაუაუენებ ბოშს.

უაუაუა-ი უქმელი. დილას აქეთ უხემსურები ვართ (იხ. გარ.; შდრ. ქავლ, უ ხ ე მ ს ო დ).

უაუა-ი უღრანი ტყე. აქანა უწინ უხვანი ტყე ყოფილა (იხ. ბერ.; შდრ-ძიძ.: უ ხ ე ი ა ნ ი).

უაუა უხუნესი (იხ. ძიძ.).

უაუა-ს არწევს. აკაუანს უხწობს.

უაუაუაუა-ს წოვის დროს ხბო ტურჩს აკრავს ხოლმე ჩიქანში.

ფ

ფალავ-ს (ცოცხით) გვის. ეზოს ფალავს. ფალავ სახლის ფალავა.

ფალავა პატარა ქიშკარი, კუტიყარი. ფალავ იხ. ფალავს.

ფალთარი-ი გლ. სრიელი (იხ.) თიბვისას (შდრ. ქავლ.: ფალთარაჲ).

ფანთხ-ი ობობას ქსელი, — ბანდლი (იხ. ბერ.).

ფანტალ-ი ბარბაცი, ლასლასი. ფანტალ-ფანტალით. მთერალი ფანტალ-ფანტალით მიდიოდა.

ფანტალა ძაღლის ავადმყოფობაა (იხ. ჩიქოვ.; შდრ. ბერ.: ბანტალა).

ფარა¹ (ფარავი) ზმ., გლ. „ფუული ბლომად (ერთი ოც თუმანმდის)“ (შდრ. ქავლ.: ფარა²).

ფარა² ქვ. ტპილის დახადულებლად გადარჩეული კვა (უკლებერბოდ და უწინაწებოდ) (იხ. ფრ., 216).

ფარაპანდ-ი ზმ. ფალავანდი, ფალავანი (იხ. ძიძ.).

ფარაქლად ფარადებქრელი, ზოლებიანი. ფარაქლა გოქი. ფარაქლად ლოზილოობიოს ერთ-ერთი ქიში, რომლის მარცვალი ნახევარი თეთრი ფერისაჲ, ნახევარი — წითელი (იხ. ძოწ.; შდრ. ალუ., ჩიქოვ.: ფარადელი; საბო, ლეონ., წერ., ქავლ.: ფარადელა). ფართმანალ-ი, ფართმანალად ფართო, ფართოდ (იხ. ლლ. სიტყვ. კონა).

ფარჩხ-ი ხმელი, გაუსხებავად დატოვებული წვრილი ტოტებო. იყენებენ ცეცხლის გასაჩაღებლად (მაგ., თორნეში), — ფიჩხი (იხ. შარაშ., ქართ. დიალექტ., 684, ქავლ, ძოწ., გარ.).

ფარცხა გლ. წისქვილის ნაწილია — ხის ქოხი ბორბლის ასაწვევ-დასაწვევად: გინდა წმინდად დაფქვამ, გინდა ფსხვილად (იხ. ლლ. სიტყვ. კონა; შდრ. ქავლ, ძოწ.: ფარცხი; წერ.: ფარცხა; გარ.: ფარცხის ფეხი).

ფარჯანდ ნადირი, რომელსაც ფერადზე თეთრი ზოლი აქვს (ჩიხვს და არჩვს

აქვთ ხოლმე). წმინდან ნადირად ითვლებოდა და მისი მოკვლა მონადირებს არ შეეძლო (იხ. რობაქ., 19; შდრ. ქეგლ).

შაშ-ი ფაშვი; დიდი მუსეელი (იხ. ქეგლ, ხუბ.).

შაჩანტურ-ი ზმ. ფანჩატური.

შაჩანტურ-ი ზმ., გლ. ბანდული ქალმანა. უწინ ბანდულს ფანჩატურს ეძახდეს (იხ. ქეგლ, შინაშარეწ., ტ. III, ნაწ. I, 281).

შაჩხა შადი ზმ. ფეტვი. ყვითელ ქაღალს ფაჩხა ქაღალს უძახით (შდრ. ქეგლ: ფაჩქა).

შახ-ი ზმ. შიში (იხ. ძოდ., გაჩ.; შდრ. ქეგლ: ფახადი ფახატი).

შახვამ მოწვებული, ხალვათი, — ფოლხვე. ფახვე კაბა ეცვა (სინონ. ფლახვე, ფლახვე) (იხ. ქუ., გაჩ.: ფახვე).

შალანუშ-ი || შალანუშ-ი || შალანდუშ-ი ფელამუში, თათარა. გოზინაყები ფელანუში ამოაელო.

შალნი-ი დაკლული და გაფუფქული ღორის ნახეარა (ხივრძეზე გაკრილი). — ფუშხო (იხ. ქუ., ქეგლ, ალავ. მასალ., ძოწ., გაჩ.; შდრ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., მენთ., ლ.).

შარაფარა || შარაუა ჭიაფარა. ფერაფერას მელანი (იხ. მაყ., ძოწ., გაჩ.).

შართხ-ი ზმ. ხაკლავის გვერდი, — ფენთხი.

შართხამ-ის ბერტყავს. ბერტყავით ასუფთავებს. ხალიჩას ფერთხამდა.

შართხამ ბერტყავა.

△ შაროვან-ი || შარუნ-ი შავურძინანი ვაზის ჭიში (იხ. ჭავჭ. ც. ისტ., II, 430; ფრ., 30).

შარაუა იხ. ფერაფერა.

შარცვალლობა რელიგ. ფერისცვალება. ფერცვალობას ბევრი სტუმარი მოგვილიოდა.

შარხისა ჭვადური იყვავა, — ფერხული. ფერხისა ორნაირა: ერთი ცალფეხი — სულ ერთ მხარეს მიდიან, მეორე — იქით-აქით (იხ. ქეგლ. შდრ. გაჩ.: ფერხა).

△ შავს-ი სოლებიანი ურმის თლის ნაწილია, რასაც უშუალოდ საღებ აქვს. შემორტყმული, — ფერსო (იხ. ქეგლ, ძოდ.; შდრ. ძოწ., გაჩ.: ფესო).

შავს-ი ზმ., გლ. ფოჩებია ერთგვარი. ჩიმიყ (იხ.) ბოლოში ფესკები აქ დასმული.

შავშ-ი გლ. ნაწამორი მატყლი. ახალ გაზაფხულზე გააცილიდეს ი მატყლს; რომელსაც ახალ გაზაფხულზე ზამთრის შეყოლილს გაპარცამდის, იმას უძახდის ფეშტს.

შახაღ ახლად სწორედ ახლა, ეს-ეს არის. ფეხად ახლა წაიდა.

შახანდაგმელ-ი || შახანდაგმელ-ი. (წიქვილინა) მოწყობილობა ფეჭის სარგულრიგებლად.

შახისი პაპაშეშაბ ფეხის აკანჭურება (იხ. ქეგლ: ფეხის აკანჭურებას).

შახისი ბაგმება ხაწახელში ურძინის. წურვისას დაქულებილი ურძინის. ქუსლებით და თითებით წამოშლა და წურვა, ტყანა (იხ. ფრ., 211).

△ შახისი ბაპარა ხიარულში აჩქარება, უფრო სწრაფად წახლა.

შახისი მბმან ეთნ. ახალი წლის პირველ დღეებში სტუმრად მისვლა. ფეხის დასაბმნელად არჩევენ კარგ, საღ, ბედნიერ ოჯახს. სტუმარ-მასპინძელი ერთმანეთს წლის დადგომას მიულოცავენ, სტუმარს გაუმასპინძლებოდნენ (ჩვეულებრივ ტყილეულით). თუ ფეხის დასაბმნელად მისული სტუმარი საერთოდ პირველი სტუმარია დამდგარ წელს, იგი ამ ოჯახის მაკრიელიც (იხ.) არის (შდრ. ბერ., ქეგლ; ჩიქოვ.: ფეხი დაქანა).

შახისი მბმანა ხიარულის დროს ისეთივე სიჩქარით ხვლა, როგორც თანამგზავრი მიდის.

შახს დაუბმანს ისეთივე სიჩქარით ფეხის, როგორც მისი თანამგზავრი.

შთაშავრილა ზმ. ბალახოვანი მცენარეა, ზრდება ტყისპირებში, ყვითელი ყვავილები აქვს. მის ნორჩ ფოთლებს ზოტებს აქმევენ და ფხალშიც ხმარობენ, — ფუჩფუჩა (იხ. მაყ.).

- ფთხალ-**ი მხალაი, მფრთხალი (იხ. ძოწ., გაჩ.).
- ფთხილ-**ი 1. თხილი. ფთხილის წწელი. ფთხილის გოზინაყი (= თხილის ჩურჩხელა) (იხ. მაყ.). 2. ფრთხილი. ფთხილი კაცია. წიხვი ფთხილი ძალიან არი: სასროლად ვერ მიეპარები. **ფთხილალ.** ფთხილად იყავით, გელი არ მოგეპაროსყ.
- ფთხილამურამი** თხილამურები. ახლარო ფთხილამურებით დადიან, იმებეს ჩენი მონადირე ვერ მოიხმარს კლიან ადგილებში. სანადიროდ ჩვენებური ფთხილამურები ჭობია, მამა მიცხოწდე.
- ფთხილამურობა** გავაზე დაყურება. დიდთოვლობისას წიხვი (და არჩვიც), თოვლში რომ არ ჩავფლოს, გავაზე ჯღება ხოლმე და ისე დაყურდება. შველმა არ იცის ფთხილამურობა და ქვეყ ეფლობა რღმა თოვლში.
- ფთხირ-**ი ზმ. თხილი (შდრ. ფთხილი) (იხ. მაყ.).
- ფილ-**ი თავფართო თიხის კურჭელი; საწველად იყენებენ. ნოთამ ფილი გაამსოო, დაჰკრა წიხლო დაამსოო (იხ. ბერ.; შდრ. ქეგლ, ძოწ.).
- ფილანაოზა** || **ფილანგოზა** კურკოვანი ხეხილის ქერქიდან გამოწყოფი გამჭვირვალე წებოვანი ნიეთიერება, — გუმფიხის (იხ. ღლ. სიტყვ. კონა).
- ფილისუნა** || **ფილისულა** ტყის ფრისულა (შდრ. ალავ., ქავთ. I, ძოწ.: ფირისულა; გაჩ.: ფირუსულა).
- ფიშპ-**ი ფილტი (უპირატესად ცხოველისა როგორც საქები) (იხ. ქეგლ, ძოწ., გაჩ.; შდრ. ბერ.: ფიშუა, შარაშ.: ფიშუაი).
- ფირფლ-**ი ზმ. თოვლის წვრილი ფიშქებში.
- ფირფლავ-**ს ზმ. წვრილი ფიშქებით თოვს. თელი დღე ფირფლავს.
- ფიტონ-**ი 1. ქვ. თარო, რაფა. 2. ზმ. ბუხრის თარო (იხ. ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 689, ძოწ.; შდრ. შარაშ.: ფიტონაი, წერ.: ფიტონა, ფიტონა, გაჩ.: ფიტონა).
- ფიშინ-**ა თხელი ფაფა (იხ. ქეგლ, ძიძ., ქართ. დიალექტ., 689; შდრ. ქავთ. I, გაჩ.: ფიშინაყი).
- ფიჩინ-**ი ბავშვებს ემართება ხოლმე ძლიერი ტკივილისაგან რომ ატირდებიან, სუნთქვა შეეკვრებათ და ფერი ეკარგებათ. (იხ. ქეგლ, ალავ., გაჩ.).
- ფიტავ-**ს არ ამხელს, მალავს. იცის მარა ფიტავს.
- ფიტარ-**ი იგივეა, რაც ქუსლი (იხ.).
- ფიტავ-**ი მცირედი ნაწილაკი, მწიკვო, ციცქნა. ერთი ფიტავი არაფერი ჩამიდევს პირში.
- ფიწლავ-**ა ჩაშლილი ძნის გადაბრუნება კალოზე, კალოს ქვევა. (იხ. უფიწლებს; შდრ. ქეგლ).
- ფიშვისმქო** მოყვითალო ფერის საქმელი სოკოა (იხ. ქუ., ძოწ.).
- ფქე** კურში ღვინის ზედაპირზე მოყვითებული თეთრი ფერის ობი. უჩნდება სუსტ ან ნაკლებად ჩახსმულ ღვინოს, — ბრეკ.
- ფლავაე** || **ფლავაე** იგივეა, რაც ფახე (იხ.).
- ფლომ-**ი ჩლიქი. ხარი დროულად თუ არ დაქვლი, ფლოქები გოუფუქდება (იხ. ქეგლ: ფლოქეი).
- ფლონ-**ს ხელის მოსმით იხვევს.
- ფოლ-**ი ჩლიქი (იხ. ქეგლ).
- ფოლსატალ-**ი ნალბანდის იარაღია, — ხეციალური დანა, რომლითაც დაქვდვისას ფოლებს უსწორებენ დანაქვდ საქონელს (იხ. ჩიქოვ.).
- ფოპილ-**ი 1. ბოლიალო, უთავბოლოდ სიარული. 2. საქმის ცოფილით ქეთება (იხ. გაჩ., ღლ. სიტყვ. კონა).
- ფორ-**ი ობი (იხ. ქეგლ, ნიუარ., ძოწ., გაჩ. შდრ. დამფორდება).
- ფორუნ-**ი ზმ. სართვიანი პურია ერთგვარო. პურის ან სიმინდის გაღვივებულ მარცვალს გავახმობთ, დეფექვამთ, წყალს უზამთ და შეურთამთ პურს — სართვიანია. ამას უძახით ფორუნს (იხ. ქართ. დიალექტ., 689).
- ფორჩ-**ი გლ. იხ. ფურჩი.

ფორცხვი || ფორცხვი ბტვენის ღერო, რაზეც მარცვლები ასხია, — კლერტი (იხ. ქველ, ფრ., 88; ასათ., 51).

ფოშბა 1. ფოსტა. 2. ნაკვერდული, ნაშური (იხ. გაჩ.; შდრ. ბერ., ქაქან.: ფოშტა ხე).

ფონკი ფონი (იხ. ქველ).

ფონხი გრძელტარაინი ხის- ან რკინის- კბილებიანი იარაღი ნათობის, ბალახ- ბულახის და მისთ. მოსაგროვებლად. — ფოცხი, ფორჩხი (იხ. ქართ. დიალექტ., 689).

ფონხაპ-ს ფონხით (იხ.) აგროვებს თივას. — ფოცხავს.

ფოტოტო ბიბილო. მამლებმა ფოტოტო- ბი დოუსისხლიანეს ერთმანეთს (იხ. ქველ, ალავ.).

ფოცხვი იხ. ფორცხვი.

ფოსხალ იხ. ხის ქურჭელი ცილინდრული ფორმისა. დაახლოებით ნახევარ ბათმანს (4 კგ) უღრის (იხ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., მენთ., ქველ, ძოწ.).

ფრანგულა შავურძნიანი ვაზის ჭიშია, მთიან ადგილებში გვხვდება, სადაც ძვირფასი ჭიშის ვაზის უურძენი დამწიფება-დამაქრებას ვერ ასწრებს, ფრანგულა კი მწიფდება. ორგავარ ფრანგულას განარჩევენ „წვრილთვალიანს“ (წვრილობიბლიანს) და „ფსხვილთვალიანს“. წვრილთვალიანი უმფრო მეტს იბამს, ფსხვილთვალიანი უმფრო გვიან მწიფდება. ღვინუკა არცეთის არ ვარგია. (იხ. ქველ, ფრ., 80).

ფრთხალ იხ. ფთხალი.

ფრჩხვნა ფშენა (იხ. ქველ).

ფსლიპა || ფსლიპა- ხელიკი. ქვებიდან ფსლიკეი გამოქვრა და ქოხი დაეარტეი და კელი მოსწყდა (იხ. ბერ., ქველ, ძოწ., ლ. სიტუვ. კონა: ფსლიკი, კაიშ.: ფსვლიკი; შდრ. სვლიკი).

ფსხვილ იხ. მსხვილი. ფსხვილი საფანტი. ფსხვილი მორი. ცხენიძუძუას ფსხვილი ბიბილია აქ. ფსხვილმა კობმა დაფარა მიწა.

ფსხვილთვალ იხ. შავურძნიანი ვაზის

ჭიშია. ადრე მწიფდება. სინონ. მანათა (იხ. ფრ., 26).

ფსხვილ იხ. ხრატუე (ან ნელლ ტუაუე) მიურილი ბუზის კვერცხები, — მსხვილი. ე ხორტი რაეა ღია დაგიტოვე- ბიყუე, რო ფსხვილით არი გაობრებული (იხ. ქველ; შდრ. ბერ.; სინონ. გლ.: მაჩიჩი).

ფტპარი იხ. ბტვერი. რაეარი ფტვერი დაყენე, შე ქალო.

ფტპანა პტკენა, ბდღენა. ფტპანის. ღია- სახლიკი ქათამსა ფტკენიდა.

ფტშალ იხ. ბრტუელი (იხ. ქართ. დიალექტ., 680).

ფტშალი ძარი || კაშარი ძარი ქერის ერთ-ერთი ჭიშია, — ორმწერიიანი ქერი (იხ. ჭავახ., ე. ისტ., 1, 354; მაუ.).

ფუან იხ. ზმ. კეცის პური (სქელი) (იხ. ქართ. დიალექტ., 689).

ფუთა ბოხჩა (იხ. ბერ., ქველ. ლ.).

ფუთრიპაპა ხეიარა შხამიანი მტენარეა. მის ფესვებს ქარების სამკურნალოდ იუენებენ (იხ. მაუ., ჩიქოვ.).

ფუნჩალ იხ. მოხუცი (ან სუსტი, უძლური) აღაშიანის მიერ კარ-მიღამოში ნელ-ნელა საქმიანობა, მსუბუქი სამუშაოს კეთება. ფუნჩალობს. ეენახში ფუნჩალობს (შდრ. ქართლ.: ფუნჩალობს).

ფურფუშალა || ფურშალა ბურბუშელა. წალი ფურფუშალა მოიტანე და დაეპოთოთ ცეცხლი (იხ. ქველ: ფურფუშელა; შდრ. ძოწ., გაჩ.: ფურფუშალა).

ფურშუქა(ა) გლ. იხ. ფუშელუკა || ფუშრუკა || ფუშრუკი.

ფურჩი || ფორჩი 1. ლითონის (მაგ., ტუვიის) გადადნობის შემდეგ დარჩენილი უფარგის ნაწილი. 2. ბრწყალი. ნაკეცი. ნაქახი ჩიხრის კორძში მოხვდა და ფორჩი ავარდა (იხ. ქველ).

ფუშ იხ. ზმ., გლ. ფაშვი. მონადირეებში მასში ზოგჯერ წვნიან საკმელს ხარშავენ. შეხედომაზე თუ არ გვექნა ქურჭელი, [ნანადირევს] ფუშს გამოვაცალით, გავრეცხამთ, ჩავადგამთ

ხორცს და მოვხარშამთ. არ დაიწვის (იხ. ძიმ. ქრესტ., ნიჟარ.; შდრ. რობაქ., 138).

ფუშლუპა || **ფუშრუპა** || **ფუშრუპა-ი** || **ფურურუპამ** თხელი ფაფა, ფიფინა, წყალწყალა შეკამადი. თუ ქალი ხარ, ფუშრუკი გამოიკეთე. ...აკეთებენ ფუშლუკას, ატყუებენ მუშუკას (ხალხური ლექსიდან).

ფუჩინ-ი ჩურჩული (იხ. ქველ, გაჩ.). **ფუჩინობ-ს** ჩურჩულებს. რასა ფურუნობთ, ჩვენც გავგაგონეთ (იხ. ქველ).

ფუცხუნან შუშუნანა (მაკარი, ლვინო...), ნაწინაშლებს რომ ისვრის. ფუცხუნან მაკარი სასიამუნო დასალევია (იხ. ბერ., ქველ, გაჩ.).

ფუწ-ი || **ფუწი მშ** თამაშობისას შეცდომაზე იტყვიან (იხ. ბერ., ქველ, ულ., გაჩ.).

ფპვილო საკმელი სოკოა მოყვითალო ფერის, — ფქვილიო (იხ. მაუ., ქველ: ფქვილა, ჩიქოვ.: ფქვილუე).

ფშვილ-ი 1. მშვილდი. 2. რკინის ხაფანგის ნაწილი — ბრტყელი ზამბარა. 3. კიანდურის (იხ.) დასაკრავი ქამანჩა, — ხემი.

ფშვილ-ისბრ-ი მშვილდ-ისარი.

ფშლუპა გულამოქდომით (უხმოდ) ტირილი, — ფშლუყუნი, ფშრუყუნი.

ფხნილ მარხილის ან ურმის ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილია. გრძელი (2 მეტრამდე სიგრძის) მაგარი ხის კოკრი, რომელსაც მსხვილი თავის ბოლოდან 80-85 სმ დაშორებით 30-50 სმ სიგრძის თავისივე კაპი უნდა ჰქონდეს. თუ ასეთი კაპი არა აქვს, გაბურღავენ და სხვა მაგარი ხის (ან რკინის) თითს გაუკეთებენ. ორი ფჩხილა ვიწრო თავებით შეერთებულია საწილით (იხ.) უღელთან; კაპებზე კი ჩამოცმულია მარხილის ფეხები ან ურმის უბები. თუ ტვირთი (მაგ., მორი, ნაკოდები...) სა-

თრიელით (იხ.) მიაქვთ, ფჩხილებზე, ჩამოაცვამენ სართულას (იხ.), რომელზეც ტვირთს ჩამოდებულს და დამაგრებული აქვს ერთი თავი, მეორე კი მიწაზე მისთრავს (იხ. ქველ, ალაფ., ძოწ., გაჩ.; შდრ. ალაფ. ქართ. დიალექტ. ლექსიციდან).

ფჰპალ სანადირო მახეა; იყენებდნენ კერძოდ კვერნის დასაპერად (იხ. რობაქ., 51).

ფჰპნ-ს იხ. პწკენ-ს.

ფჰპილ იხ. პწკიალა.

ფჰპილობ-ს იხ. პწკიალობ-ს.

ფხალ-ი მხალი. ფხალს გაზაფხულზე, ვხარშამთ. მოკერიფამთ ჩინქარს, იოიას, მოლოქას, დუბტს, წითელ ფხალს, თეთრ ფხალს: გავარჩემთ, გავრეცხამთ და ვხარშამთ; მოკეპამთ, შეკეპამთ და ფხალი მზად არი (იხ. ქველ, ძოწ.).

ფხალ-პარბა საკამადი — ფხლისა (იხ.) და მწვანე ლობიოს ნარევი ერთად მოხარშული, მოკეპილი და შეკაზმული.

ფხარ-ი ზმ. მხარი (იხ. ძიმ.).

ფხარბალ-ი ფართხალი (იხ. ბერ., ქველ).

ფხარბალობ-ს ფართხალებს. ჩხართვი მახევი გაბმულიყო და ფხარკალობდა (იხ. ბერ.; შდრ. ძოწ.).

ფხპა-ი ხრიოკი ფერდობი ადგილი, — ფხაკო (იხ. კუ., ქველ, ჩიქოვ., ძოწ., გაჩ.).

ფხლიან-ი (პური, კადი) სართვიანი ნამცხვარი, რომელშიც მოხარშული, დაკეპილი და შეკაზმული ჭარხლის მკლავია ჩართული (შდრ. ქველ: მხლოვანი).

ფხლუნ-ი გლ. იგივეა, რაც ფხლიანი.

ფხნაპ-ი ნაღვარევი, ჩამორეცხილი ფლატე ადგილი (იხ. ქველ).

6

ძადინან-ი ქვ. ნამცხვარია. ქადიანი რომ გავკეთოთ, ჭერ ნიგვზის ზეთი უნდა გამოვხალოთ. ზეთში აურევთ პურის კბილს და წავესვამთ გაფტყელებულ

ცომს, თავს შევუკრამთ, გავაფტყელებთ, დავაქველავებთ ხოწით და გამოვაცხობთ (შდრ. ქადუნანი).

შადლილ კვენია, ტრაზახა. ნეტა ქალი-
ლა არ იყო და არაფერი მინდა.
შადლუნ-ი ზმ., გლ. ერბოხარული ნამ-
ცხვარი. ერბოში ფქვილს ჩაყრიან,
როგორც ფაფა ისე გახდება და ჩაუ-
რთავენ პურში (შდრ. ქალიანი).
შამანანტარა სარველა ბალახია, გვხვ-
დება ეზოებში, ბოსტნებში. ფოთლებ-
ზე თითქოს ნაცარივით ფქვილი აუ-
რია. ნორჩ ფოთლებს მხალში ხმარო-
ბენ, — ნაცარქათამა.
შამანანტარა გლ. იგივეა, რაც ქათა-
ნაცარა.
შალა გლ. გოგო. ქალა ეყოლა.
შალაბანი-ი ქალამანი. ზამთარში ქალა-
ბანში თომს ჩაყიდებით და ფეხი
თბილად იყო.
შალაქალი ბალახოვანი მცენარეა. იზ-
რდება ტუეში ნესტიან შიშველ ადგი-
ლებში. გაზაფხულზე მის ფოთლებს
კრეფენ (ყვავილის გამოტანამდე),
წნავენ, ახშობენ და ზამთრისთვის ინა-
ხავენ. მისგან ბულღავას (იხ.) აკეთე-
ბენ, — ნიუკა (იხ. მუა, ქეგლ; შდრ.
ძიძ.: ქალა-კუდა).
შამბოხი-ი ზმ. ბლომდღე დაუდღელებე-
ლი, დაუმაკრებელი ფუცხუნა ტპილი,
მეავე წყალივით შხეფებს რომ ის-
ვრის, — ამბოხი. მეავე წყალივით
რო დეიწყებს ღვინო ციციხის (იხ.)
ის არი ქამბოხი (იხ. ჭყ.).
შანჩი-ი || **შანჩა** ზმ., გლ. მუჭირა ჭობის
კავი. მონადირეები თოფის გასადე-
ბად ხმარობენ.
შარმა წყნელით შემოღობილი საქონ-
ლის (თხების, ცხვრების) საზაფხულო
სადგომი (იხ. ჭყ.).
შარმოფი-ი გლ. იხ. ქართოფილი.
მოე, შე ქალო, გამათლიე (= გამათლე-
ვინე) ქართოფი.
შარმოფილი-ი ქართოფილი. კაი ქართო-
ფილი ღებსა და ბრავალძაში მოყავს-
ყე.
შარმოფუნანი-ი ზმ., გლ. სართვიანი
ნამცხვარი, რომელშიც მოხარშული,
მოზეღილი და შეკაშული ქარტო-
ფილია ჩართული, — ქართოფილიანი.

შაშა ცეცხლს მიფიცხება (აღამიანისა)
(იხ. ალავ.).
შაშა-ი ფქვავს. ქვა ახალი მოკოდილია
და ფსხვილადა ქვავს.
შაშლი-ი || **შაშლი-ი** ფქვილი. ქბილი
იქნება მასესხო (იხ. ქართ. დიალექტ.,
880).
შა ქე. იგივეა, რაც ქვე.
შაბა-წუნება თან ქება, თან წუნება.
მა ქება-წუნებაში მთელი ჭამი ლობიო
ქვე შეკაშე და მეტი რა გინდა.
შაშანი შამში რუხი ფერისაა. კისერ-
ზე თეთრი ზოლი აქვს. ხშირსა და
მალალ ბუჩქნარებს ეტანება. იკებება
მცენარეულობით, ხშირად სიმინდსაც
აფუქებს. ზოგი დათვი ქედანია, ზო-
გი — კვამლა (იხ. რომაქ., 25).
შაშაშ-ს ძლივს, ძმიველ სუნთქავს, —
ქოშინებს. სიცხეში ხარები ქელავდენ
(იხ. ლეონ., გაჩ.).
შაშარ-ი ზმ. ტართან ცელის დასამაგ-
რებელი რკინის სალტე (იხ. ქეგლ).
შარატა ვისაც ქერა თმა აქვს, ქერა-
თმიანი. (შდრ. ქავთ., I, ძოწ.: ქერა-
ფცუა, გარ.: ქერაფცუა, ქე-
რ ფცუა).
შარჩაშა ქერის ბზე (რბილია). კევ-
რით ღეწვისას ქერის ღეროები ად-
ვილად არ იჭრება, მაგრამ ძალზე
დარბილებული, მოქნილი რჩება. წი-
ნათ ქერიჩალას ღებში (იხ.) ჩასაყრე-
ლად ვიყენებდით.
შარძაშ-ი ქეძაფი, თეზაფი (იხ. ქავთ. I).
შაშაშ-ი I. მოუყურავი ტიკი, ყურძნის
ტპილის გადასატანი (იხ. საბა, ქეგლ,
ალავ.). II. დიდი მუცელი. ე ჩვეს
ძროხუკას რამხელა ქეშელი აქ, ალ-
ბათ მაკედ უნდა იყოს.
შაჩაჩო ზმ. სიმინდის ღეროს თავზე მო-
თავსებული ყვავილელი (სინონ. ქე-
ქე ჩუჩო, გლ. სიმინდის ნა-
ძვიანი) (იხ. ქეგლ).
შაჩარა შარჩი ქერის ერთ-ერთი სა-
ხეა, — შემოღობის ქერი, ქრთილი
(იხ. ჭავახ., მკ. ისტ., I, 857; ქეგლ).
შაში გავრცელებულია მთელს რაჭულში.
ძირითადად ნაწილაკის ფუნქციებს

ასრულებს. 1. აბა. ქვე როდისა მკითხე? (=აბა როდის მკითხე?). 2. კი. მოსვლით ქვე მოვიდა, მარა არაფერი მოუტანია. 3. მაინც. ქვე ვლარა იკითხე? (=ვერ იკითხე მაინც?). 4. ნუთუ. სულ ქვე კილაობთ? 5. ზოგჯერ მნიშვნელობა გაუფერულებულია. ჯერ ქვე მოჯარჯე და მერე მოეკლე; ქვე არ ესროლა || ქვე რა ესროლა (=ესროლა). დაღია წყალი და ქვე რა ჩაუვარდა ენა (=ჩაუვარდა ენა) (შდრ. ქართ. დიალექტ., 689).

ჰვეპრა-ი || **ჰვეპრა** პატარა კური (ბუთეკვს კასრამდე ტივადობის). ქვეერას პატარეკა კურს უძახით, ზეიდან რო ირეცება.

ჰვეშტანი აბაბ ქველატანი, ქველწული. წენქვეით ჩასამეღ კაბას ქვეშტან კაბას უძახით.

ჰვეც კიდევაც. ქვეც გაგეთავდა შეშა და ქვეც დათბა. უნდა ეთქვას და ქვეც უთხრა.

ჰვეპ არ არც კი. უმაღ წინდიჩხირები რა იყო ქვეც არ ვიკოდით. ამითანა ანბაუი ქვეც არ გამიგონია.

ჰვიშინა გლ. იგვიეა, რაც კვარტუში (შდრ. ბერ.).

ჰვლიპა-ი ზმ., გლ. ქლიაგი.

ჰვრიმბ (ჰადი) ზმ. ფიტვის ერთ-ერთი ხახეობაა. თეთრ ჰადს ჰვრიმბს უძახით (იხ. ჭავჭ. ევ. ისტ. 1., 806; ქეგლ).

ჰვრინოშპ ქვ. იგვიეა, რაც ჰვრიმა (იხ. ბერ.).

ჰმბ-ი ქრთამი.

ჰმან-ი ქანაობა (სინონ. ზმ. წუალღ).

ჰმანოშ-ს ქანაობს.

ჰმლ-ი ეშვი. რა უშნო ქილები აქ (იხ. ბერ., ქეგლ).

Δმილა ჩოხის მკერდზე ბუდეებში მოთავსებული მასრიხებური სამკაული (ხიხ, ლერწმის ან სხვა მასალის). მონადირეები ტუფია-წამლის საწყოოდ იყენებდნენ. უკველ ქილაში ერთი სასროლი თოფისწამალი ჰქონდათ. ქილაში ინახავდეს წამალს (იხ. ქეგლ. ბერ.).

ძილვა (ლობიოსი) ლობიოსათვის კანის გაცლა (იხ. ლობიოს გაქილვა) (შდრ. ქეგლ).

ძილიპ-ი (ზოგან ძილაძი) ზმ. სახლის შენებისას კედლის ფიკრების ერთმანეთთან გადაქლობა კუთხეებში (იხ. საბა: ქილიკი, ბერ.: ქილიკი, ქილუქი, ქეგლ, შდრ.: ყურე). **ძირშ-ი** 1. ზოგიერთი უმწიფარი ხილი, მაგ., ხურმა, მსხალი (ზოგჯერ ღვინოც) პირში თავისებურ სიმშრალე-სიმჟავის შეგრძნებას რომ იწვევს (შდრ. ქეგლ). 2. ზმ. მუცლის ნებუნარევი უვარგისობატყლი.

ძირჩინ-ი კბილებით გლეჯს, წიწკნის, ჩიჭკნის (იხ. ქეგლ).

ძისნარა || **ძისინარა** ბალახოვანი მცენარეა. აქვს ხაოიანი ფოთლები და პატარა ცისფერი ყვავილები. გაზაფხულზე ფხალში ხმარობენ, — შავროხა (იხ. ქეგლ, მაუ.).

ძლაქინ-ს ძალიან სწრაფად ჰამს, დაღეკვასაც ვერ ახწრებს, ისე ულაპავს.

ძმუშან (ლობიოსი) ზმ. იგვიეა, რაც ქილვა.

ძმთ-ი კვრცხის ფართო ბოლო. კვერცხის წვერი უმფრო მაგარია ქოთზე (იხ. ბერ.: შდრ. ქეგლ: კვერცხის კურტუმი).

ძმნდარა ბალახოვანი მცენარეა. თეთრი ყვავილები აქვს. იზრდება კლდოვანსა და მშრალ ადგილებში, — ონკო (იხ. ქეგლ, მაუ.).

Δძონინა-ი || ზმ., გლ. ძონუნა-ი ქონჩართული სართიანი.

ძორამბა გლ. ბავშვთა თამაშობაა, — ქორობანა.

ძორბა ქოლგა.

ძორამთ-ი ხეენი ძველ სახლში. ქორეთი კედლის პირას იყო თაროსავით, ოღონ დიდი, კვახებს, ტყავებს, ხილსა და სხვა საკმელებს აწყობდენ. რაეა გაფშოკებული ე უბედური ქორეთში ნაკიდები ქათმი შაშხივით (იხ. ბერ., ქეგლ; შდრ. ქართ. დიალექტ., 689).

მორიკუდა ბალახოვანი სამკურნალო მცენარეა. ღეროს წვერში ქოლგისებრი ფორმის სხვადასხვა ფერის უვავილი აქვს, — ფარსმანდუი (იხ. მაყ.).

მორისნაშინობელა ქორის საფრთხობელა.

მორწვილი-ი ქვ. ქორწილი. დიდი ქორწილი გელეხადეს.

მონანა ზმ. ქვეყანა (იხ. ძიძ.).

მრისობი(ს)თვა ქრისტეშობისთვისე, დეკემბერი (იხ. ნიფარი.).

მასალ-ი ქვ. დიდი ქურის საწილი მარტივი და მაგარი ურემი (იხ. ფრ., 128). მსი, მსი შეძახილი ცხერის ვახარკად (შდრ. ქეგლ: ქსიეე! მენთ.).

მსუბუნ-ი ცხვირით სუნთქვა სტვენისებური ხმაურის დაყოლებით, მსუბუნობა. რავე ცხვარეითა ქსურუნობ (იხ. გარ.).

მუბა ხორბლის ქიში ყოფილა. მაღალი იზრდებოდა, მსხვილი ღერო მქონია და მაღალი თაველი. თესდნენ შემოდგომაზე. გლოლასა და ქიორაში ამბობდნენ ახლანდელი „ძველი პური“ გადაგვარებული ქუბაო (იხ. ჭავაბ. მკ. ისტ. I, 320).

მკუდ-ი ზმ., გლ. თივის ზეინის თავზე ხარზე ჩამოცმული მოწნული ბალახი. (სინონ. გლ. სართული).

მულუხა ბამბის ძაფი დაუძახავად ამოხვეული ცილინდრის ფორმის გორგლად, დაახლოებით 100 გრ. ხარაზე-ბი ხმარობდნენ ფეხსაცმლის ხაქერავად (იხ. შინამრეწვ., ტ. I, ნაწ. II, 198; ლ., სიტყვ. კონა).

მშუსლ-ი (სინონ. ფიცარი) სახენელის ერთ-ერთი მთავარი ნაწილია. მასზე ერთოცმულია სახნისი და დამაგრებულია კავი (სატარი) და ერქვა-ნი (იხ. ბერ., ქეგლ, ძოწ.).

მუქუნდელ-ი || მურქუნდელ-ი გლ. ბალახოვანი მცენარეა, თეთრი უვავი-ლები აქვს, — ჭოკი. მუქუნდელი საქმელი ბალახია, ტყის პირებში ხარობს (იხ. ქეგლ, მაყ.).

მუშ-ი ავადმყოფობა: ხეულა და ქოშინი ახსიათებს. რა მუში დაგემართა, რო ახეულებ? (მდრ. საბა, ქეგლ).

მუჩუჩო I. ქვ. იგივეა, რაც ქეჩეჩო (იხ. ბერ.). 2. გლ. ნაქურჩალა (იხ.).

მუწილ-ი ფქვილი. ქფილი სამტკიციშო გატრა (იხ. ულ., ნიფარი., ძოწ.).

ლ

ლაბალა ავადმყოფობა; მანკი. ა სხალუკას რალაყა ლაბალა აქ გაჩენილი — არცა ხმება და არც იზდება (შდრ. ლლ. სიტყვ. კონა).

ლაბო: ლაბოსავით (თბილი) მეტად თბილი. წინდები ლაბოსავით თბილია. თომიან ქალაბანში ლაბოსავით არი ფეხი (იხ. ბერ., ქეგლ).

ლაბედგომ ლამედგომით. ჩიხებზე სანადიროდ ლამედგომ დაედოოდით.

ლაბიშთაჲ იგივეა, რაც ლამედგომ (შდრ. ქავთ. I, ძოწ.: ლამეგამთეე).

ლაბისთაჲ ხელსაქმობა ზამთრის გრძელი ლამეების დროს. ქალები შეიკრიბებოდნენ ვისიმე ოჯახში და ხელსაქ-

მობდნენ (წეწავდნენ ბუმბულს, ართავდნენ მატყლს, ქსოვდნენ...), თან ხაუბრობდნენ.

ლანდალა იხ. ლანტალა.

ლანტალ-ი ნელა, ძლივძლივობით სიარული, ლახლახი. ლანტალით დადის (იხ. ქეგლ).

ლანტალა || ლანდალა (სინონ. კელიტილა) ბაღლინჯო. ლანტალა ქვე სალა არი ახლა — სულ მოისპო (შდრ. ქეგლ: ლანდალა, ლანდარა).

ლანდვილ-ი კანის (იხ.) ერთ ბოლოში გამოშვული ხის მოკლე და მაგარი კავი. ლანდელი თაისით მოღუნული ხისა სქობია, უმეტრო მაგარია (იხ. ბერ., ქეგლ).

ღარტ-ი ზმ., გლ. წამოსახსამი ნაბადი. უმანდელი ქალები ქვე ნაყეთებან ღართებს, ახლა აღარ ვიკით (იხ. შინამრეწვ., ტ. III, ნაწ. I, გვ. 229; ლლ. სიტყვ. კონა).

ღარპაპ-ი კუპრუტანა, ფარღალალა (ხინონ. ღარღამელა) (იხ. ქართ. დიალექტ., 659).

ღარტაპ-ი დაბალი, ჩაღრმავებული ადგილი; კლდოვანი ხევი (იხ. ბერ., ქავლ).

ღარღალ-ი გატეხილი ან ვახეული (გახვრებილი) კურკლიდან სითხის განუწყვეტელ ნაკადად დინება. ჩაფი გატეხილი ყოფილა და ღარღალით გასდის. ეპურიელიდან ღარღალით იღვრებოდა ღვინო (იხ. ქავლ).

ღარღამულ იგვება, რაც ღარკავი (იხ.).

ღებური ძალბანი იგვება, რაც კოლოტური ქალბანი (იხ.).

ღელღუნბ ღართოფოთლიანი ბალახოვანი მცენარეა, — ოროვანი (ხინონ. ზმ. ღორი ფუშა) (იხ. ქავლ, მაყ.).

ღენა || ღენალ || ღენო ბალახოვანი მცენარეა. ფოთლებსა და ღერო-სი რძისმაგვარი წვენი აქვს. ნორჩ ფოთლებს ბუტების საკვებად ხმარობენ (ზოგან ფხალშიც იყენებენ) — ღიქა (იხ. მაყ.).

ღენჯარო უხეში, მაგარი (თმა, ბალახი).

ღეო უანაში დადგმული 20 ნაბჭი (იხ.). რამდენი ღეო პური მომკეით? (იხ. საბა, ქავლ, ალაფ. ქართ. დიალექტ., ლექსიციდან).

ღერძ ღერძი. ურმის ღერძა მაგარი ხის უნდა გააყეთო (იხ. ქავლ, ძოწ., გაჩ.).

ღვარწლ-ი ზმ. ღვწლი.

ღვარშა მოხრა, გაღუნვა, გამრუდება (იხ. ქავლ, ქავთ. I).

ღვინლ ქვ. ცომის გასაბრტყელებელი მრგვალი ქოხი, — საგორავი. ლაეშს ღვილითი ვაფრტყელებთ.

ღვინთბილ-ი საქამალია. კარგ წითელ ღვინოს ციხსლზე წამოაღლებენ, უზამენ დანაჟილ ნიგოზს, ნიორს, მარილს. ცოტა ხანს კიდევ ადღებენ და გადმოიღებენ. შენეღდება და ჭამენ (იხ. ქავლ, შარაშ., ალაფ.).

ღვინის ბაუნებაბ იხ. ტუბილის გაუენება.

ღვინძარი ვისაც ღვიძავს, ვისაც არ ხშინავს, — მღვიძარე (იხ. გაჩ. ღვინძარე).

ღვინძა-ი მუხლის უკანა მხარე (იხ. ბერ., ქავლ).

ღვინღვინლ-ი ცრემლის ღვრა, (უხმო) ტირილი (იხ. ქავლ).

ღვინღვინლ-ი (უხმოდ) ტირის, ცრემლსა ღვრის.

ღვინძარი იგვება, რაც ღვინძარი (იხ.).

ღვინ-ი კანის ავადმყოფობაა — მუნი, მღერი (მღერი). ღვირს ასე ულოცავდნენ: ღვირი ხნამდა ყანასა, ნაფუზურასა და ჭალასა, გელი ება ხარადა, გველი აბეურადა. გაბტა გელი, გაწყდა გველი, სულ ამოვარდა ღვირ (იხ. გაჩ.).

ღვინღმ-ი მონღომება, ხალისი (იხ. ბერ., ქავლ).

ღვინღლ-ი ბატის გულ-მკერდისა და მუცლის არეების ნაწი და რბილი ბუმბული. ბატი ღვინღლს სხვა ბუმბული ვერ გვეტოლება (იხ. ქავლ, ბერ.). ღვინღლ-ს იხ. გაღვინღლავს (იხ. ჩიქოვ.: ღვინღლ).

ღვინღლ-ს სუსტი, უძლური, დაჩაივებული, დავინებული (მცენარე) (იხ. ალაფ., ქავლ).

ღვინღლ-ს წვალბს, დაბერავებულია, სუსტია. შენმა ნამყენმა გახარებით ქვე გეიხარა, მარა ღვიფობს, ვერც იხდება, ვერც იბამს რამეს.

ღვინღლ-ი დედალ-მამალი შესაბნევი, — ღვინღლ-ი (იხ. ქავლ, წერ., ქავთ. I, ლლ., ჩიქოვ., გაჩ.).

ღვინღლ-ი ღვინღლ-ი, ბლამუნე, ღვინღლ-ი (იხ. ქავლ, გაჩ.: ღვინღლ-ი).

ღლპ-ი ლოქო. რავა დაგილია ღლავი-
 ვით პირი (იხ. საბა, ქველ, ნოფ., გაჩ.).
ღმობა მწვანე ძურწა (იხ. მაყ., ქველ).
ღმრდათვა დათვია ერთგვარი, მუქი
 წაბლისფერი, ტანად პატარა და ღი-
 თავიანი. ღორდათვა პატარია ქვე
 არი, მარა ძან ავია, კაცს ერჩის (იხ.
 ქველ).
ღმრთელ-ი ზმ. უელის ავადმყოფობაა
 ერთგვარი (იხ. ქველ, გაჩ.; შდრ. ძოწ.).
ღმრის პარასპაპი ეთნ. ბოსლომის
 (იხ.) კვირაში აღნიშნავდნენ. გამოა-
 ცხობდნენ განატებს (იხ.), ულოცა-
 დნენ ღორებს, რომ კარგად მოშენე-
 ბულოყენ: „ღმერთო, აარიდე ჩნრუ-
 ნეი, ყაპო, კირი ჩემ ღორებსო, მოა-
 შენე, მოამბრაელეო. რავარც ჩემ
 ურწყეს (იხ.) არაფერი ექმოს ღღეს,
 ისე არ შექამოს არც ღვლა, არც
 დათემა და არაფერმა ხეცემაო“. განა-
 ტებს ურწყვი გატებდა და შექამდნენ.
ღმრიფუშა ზმ. (სინონ. ქვ. ღელ-
 ღენტა) მსხვილფოთილა ბალახო-
 ვანი მცენარეა მოწითალო ყვავილე-
 ბით, — ოროვანდი (იხ. მაყ.).
ღმრბაო ქვ. || **ღმრბაპა** ღორტავი
 (იხ. ქველ, წერ., გაჩ.; შდრ. ძოწ.).
ღმრბუჩა ზმ. ქალის ფეხსაცმელია
 ერთგვარი: მატულის წინდებს ტყავის
 ზესადგარს (იხ. ზესადგარს,
 მნიშვ. 3) დააკერებენ და ქვეშაც
 ტყავს გამოაკერებენ (იხ. ქველ).
ღმრბაპაშა ზმ. კერინჩხი (იხ. ქველ,
 მაყ.).
ღმსა-ი ზმ. ღიმიის (ბალახოვანი მცენა-
 რეა) მსხვილი ფეხვი. ხაქმელად ხმა-
 რობენ (იხ. მაყ.).
ღმღმნაშო ქვ. || **ღმღმნაშო** ღოღ-
 ნაშო. ღოღონაშოს წუა.
ღმვიალ-ი || **ღმვიალ-ღმვიალ-ი** ძა-
 ლიან ნელა სვლა. ღოქიალ-ღოქიალით
 მიდის.
ღრჩპ-ი ქვ. იგივეა, რაც ღერიკი (იხ.).
ღრჩბინ-ი მომავზერებელი თხოვნა, ხე-
 ვნა (იხ. ქველ).
ღრნი-ს ღრღნის. ეზოში ძალდი იწვა და
 ძვალსა ღრნიდა (იხ. ქველ: ღრნა).

ღრუპუმი || **ღრუპუმი** ბუნებრივი პა-
 ტარა ჩადრმავებული ადგილი, ორმო
 (იხ. ბერ., ქველ, ქართ. დიალექტ.:
 ღრუკუმი, 480).
ღუ მარადმწვანე ბუჩქი ან დაბალი ტა-
 ნის ხეა. წიწვის მხგავსი ეკლოვანი
 ფოთლები აქვს. მშრალ, კლდოვან
 ფერდობებზე იზრდება, — ღვია (იხ.
 ბერ., ქველ).
ღუნძლ-ი ზმ. ნაყოფის (მაგ., ხილის,
 ყურძნის...) კანქვეშა ნაწილი, რბილო-
 ბი, — ღვიძლი (იხ. ქველ).
ღუნწ-ი ძუნწი. რა ღუნწი ხარ, ბიჭო
 (იხ. ბერ., ქველ).
ღუნწ-ი იგივეა, რაც ნაღუნქალა
 (იხ.). კამე სხალი და ღუნქები ღო-
 რებს გოდუყარე.
ღურდაბინა-ი გულჩახვეული, ჩუმ-
 ჩუმე, ქვეშევშა (შდრ. წერ., ქავთ. I,
 ძოწ.: ღურთა).
ღურღუმელა იგივეა, რაც ღურღა-
 გიანი (იხ. ბერ.; შდრ. ძოწ.: ღურ-
 იულა).
ღურძლ-ი დაზიანებული ხილი (წვი-
 ლი, მატლიანი, ნახეტყვი...) (იხ. ბერ.,
 ქველ).
ღურქო ზმ. ანკესის ქოხი (იხ. ბერ.,
 ქველ).
ღურქო ზმ. მწყრის საქერი მოწყობი-
 ლობაა. გრძელი წყნელის ბოლოში
 დამაგრებულია ძუის მარყუეი. მიეპა-
 რებთან მწყურს, გალაუგლებენ თავზე
 მარყუებს და რომ აფრინდება, ჩაე-
 კილება კისერში. შდრ. ღურკო
 (იხ. ღღ. ხიტყვ. კონა; შდრ. კუა,
 მც. ღექს.: საქე).
ღურღბინა-ი ქვეშევშა, ეშმაკი ადა-
 მინა (შდრ. ღურღაგიანი,
 ღურღუმელა; იხ. ბერ., ქველ).
ღუბი-ღუბი || **ღუბა-ღუბა** გოჭიხა
 და ღორის მოსახმობი, დასაძახებელი
 (შდრ. ბერ., ძოწ.: ღუტუღუტუ).
ღმობა ღრძობა. ხელის ღძობა.
ღჯოლ-ი ღრჯოლი. რა უშნო ღჯო-
 ლები უხდება ა ბოშუნას (იხ. ქველ).
ღჯუ უხახათო, მიუკარებელი; გულ-
 ღრძუ, ღრჯო (იხ. ქველ, ქავთ. I).

შადრ.ი ხე. რომელსაც სიღამლე შე-
ეპარა. იხ. დაყადრება (შდრ.
ქეგლ: ყ ა ნ დ ი).

შპმ-ი გლ. ციუვისნაირი ცხოველია პა-
ტარა. ტყეში ბინადრობს. (იხ. ნიუარ.,
ლლ. სიტყვ. კონა).

შპპპარჰენ-ი ყავრის ხლისას დარჩე-
ნილი წვრილი ქოხი (ზოგჯერ ხრიკის
ტარად იყენებენ).

შპპრის ბზზად ყავრის დამზადება. სა-
ყავრე ხეს ჭერ გარედან გახინჯავენ—
ხვეული რომ არ იყოს (მისგან ყავა-
რი არ გაიხდება). შემდეგ სინჯს ამო-
იღებენ (30 სმ სიგრძის ნაფოტს),
დახლეჩენ და ამოწმებენ, სწორად
ებობა თუ არა. თუ აიწვა (იხ. აიწ-
ვაეს), საყავრედ არ მოკრიან ასეთ
ხეს. კარგი სინჯის შემთხვევაში ხეს
მოკრიან, დამორავენ ყავრის სიგრძეზე,
შემდეგ დაკოტრავენ (იხ. დაკოტ-
რაეს). ხოლო შემდეგ კოტრებს სა-
ყავრე დანით ფურცლავენ — თითო-
თითო ფრთად ხლიან.

შპპრის შანბ ჩვეულებრივ დანაზე უფ-
რო დიდი და სქელია. მისი ნაწილე-
ბია: წვერი, საჭრელი პირი, ყუა და
ყურწი ტარისათვის. ყავრის სახდე-
ლად უფრო ადრე ხის დანებს ხმა-
რობდნენ, რომლებსაც მაგარი ხის-
გან (უშთავრესად იფინისაგან აშა-
დებდნენ (იხ. შინამრეწვ., ტ. I, 880;
რებვ., გაჩ.).

შპპრისშპმ-ი ყავრით დახურული შენო-
ბის სახურავი. ჩილსა და ტყლაპებს
ყავრითავზე ეაწყობთ გასახმობად.

შპპრის ცინხ გლ. იხ. ცინხე.

შპნიზნახ-ი ზმ. უაინსალი.

შპლლან-ი თავის ნებაზე აღმა-დაღმა
მოყიალდე, გაგარეგნებული, გაქსუბუ-
ლი (იხ. მენთ., ქეგლ, მაისურ.).

შპნან მიწა, რომელსაც სახნავ-სათესად
იყენებენ (იხ. ქეგლ, ძოწ., შდრ. მენთ.).

შპნაშაშაშ-ის ქანაობს, ირუევა, ტყავს,
ფაშფალებს. სკაში ყანყალობს (იხ.
ქეგლ).

შპპპმ ღორის ავადმყოფობაა. ყაპო
ღორს ყელში გამოებმის ბუზუკივით
(იხ. ქეგლ, ჩაჭან.; შდრ. ბერ.: ყ ა პ პ).
შპრდნიშლა ზმ., გლ. საკმელი ბალა-
ხეული მცენარეა. ყარდნიშლას გავ-
ფუქენით და ვკ-მთ. იხ. დ ი მ ე ლ ა
(იხ. მაყ., ძიძ.).

შპსნამ-ი || შპსნამ-ი უაინსალი, ყას-
ნავით მოქსოვილი.

შპსტად უასილად. ქვე ვიცოდი, რო-
ვარს მეტყოდა, მარა ყასტად ვთხოვე.
შპპაჩო I. ქე. იორდასალამი. 2. უპი-
რატესად ზმ. ხარისძირა (სინონ.:
თეთრი ყაყაჩო, ჭუჭუყვე-
რა) (იხ. მაყ.).

შპძანბ მოქსმანი დიდი ზომის ლურს-
მანი ცურხი, ურმის თვლის სალტე-
ბის დასაქედად ხმარობდნენ (შდრ.
ბერ.: ყ ა დ ა ხ ა).

შპპუნ-ი იგივეა, რაც ბ ა ყ უ ნ ი (იხ.
ქეგლ, გაჩ.).

შპპპ ურმის ზესადგარის მთავარი
ნაწილია — ოთხკუთხად გათლილი
მაგარი ძელი (ზოგჯერ ზევითა მხარე
რომბისებურად ოღნავ ამოზურცულია).
ურმი ზესადგარს ორი ყბა აქ გვერ-
დებში (შდრ. ძოწ., ქავთ. II).

-შპ (ზმ. იშეითად -ამ) გავრცელებული
ნაწილაკია (გარდა გლოლურისა). გა-
მოხატავს ობიექტის, აგრეთვე მიცე-
მით ბრუნვაში დასმული სუბიექტის
მრავლობითობას: მო უ ტ ა ნ ა ყ ე,
ათხოვაყე; იმეებს უნდოდაყე,
სასმელ-საშემელი ბერი ქქონდაყე
(იხ. ბერ. მენთ., ქეგლ).

შპშლ-ი ფიცრის ან საძირკვლის თავში
ჩანაქერი — კუთხეში გასასკვნელ-
ახლა ბოყვით უმფრო აკეთებენ კე-
დელს, უწინ ყელით აშენაღდენ.

შპრმ ზმ. ყორე, ქვის კედელი. არ გა-
დაეარდე უეროზე (იხ. ძიძ., ქეგლ;
შდრ. საბა, წერ., ჩაჭან., ძოწ.).

შპრშპბ-ი || შპრშპმ-ი კისერმოღრეცი-
ლი, კისერმოქცეული, კისერა (იხ-
ბერ., ქეგლ).

შპპპისკუდა გლ. ბალახია, სამკურნალოდ ხმარობენ, „მოკრილს უხდებოა“. იგივეა, რაც ქორიკულა (იხ. მუ., ქველ, ძოწ., ნიფარ.).

შპპნაღალ სარველა ბალახია, — დაჭირა (იხ. მუ., შდრ. ქველ).

შპპპე დაცემული, ჩავარდნილი ადგილი (ბუჩქნარით ან უმისოდ) (იხ. ბერ.).

შპპპშია გლ. ჩავარდნილი ადგილი დელებს შუა (შდრ. ყუაპე).

შპპლპაპ უველა; უველაფერი.

შპპლანწმინდა სუფრაზე წარმოსათქმელი ბოლო სადღეგრძელო. ყველაწმინდა ნეგვეწიოს (იხ. საყველაწმინდაო).

შპპლიანი ხბპაპური || ზე. შპპლუან-ი ქუინტა და ხალმის ყველს ერთად აზულენ („ერთმანეთს ვეიტანსო“), კვერცხს ცოაზულენ. გაბრტყელებულ პურის ცოაზე დადებენ ამ ყველს, ცოაზს თავს მოუურიან, თუ ზედმეტი ცოაზი იქნა, მოგლექენ, დანარჩენს ნელ-ნელა გააბრტყელებენ, კეცებშუა გამოაცხობენ.

შპპრბ-ი 1. კერიის (იხ.) წინა ნაწილზე დაგებული ბრტყელი ქვა. 2. ცეცხლის სანთები ადგილი. ყვერბზე შეშა ეწყუო და ენთო (იხ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., მაკალ., ქველ, ძიძ., ქართ. დიალექტ. 659).

შპპრბის პური ზმ., გლ. დღარში გამომცხვარი პური. შუაეცხლში აცხობდეს პურსა ნაცარში, ყვერბის პურს უძახოდეს.

შპპინიაოზ-ს ყვინთაობს წყალში. (შდრ. ბერ., ქავთ. I: ყეინეა).

შპპინტილოზ-ს ძილმორეული თავს აკანტურებს, თვლემს (შდრ. ლ. სიტყვ. კონა: ყეინტილი).

შპპირბ-ი 1. ხის (ან მისი ტოტის) გადაქრის შემდეგ ამოსული ულორტი. 2. ზოგი ბოსტნეული მცენარის სათესლე ღერი. შდრ. აყვიორება (იხ. ქველ, ლ. სიტყვ. კონა).

შპპირბ იგივეა, რაც ქვირა (იხ.).

შპპირილს ყვინილა (იხ. ქავთ. II, გაჩ.: ყეინილი).

შპპიტაპს შურავს || შპპიტაპს თვალებს შურებს ცქვეტს, თვალებს აქუეტს = განსაკუთრებულ დინტერესებას იჩენს (თავის სასარგებლოდ) (იხ. გამოყეიცავს).

შპპრიდალ-ი (თვალების) ბრიალი, ბღვერა. Δშპპრიმალ-ი კარის ჩამოსაკიდი უძრავი რგოლები (შდრ. გაჩ.).

შპპრმათ-ი დიდი სიცივე. ამისთანა ყიენასა და ყიამათში ქვეყერი კაცი გზას გოულდება? (იხ. ქველ, მენთ., შარაშ., ლ.).

შპპრნა უნვა (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ. ძოწ.).

შპპრულა მარული საზამთრო ვაშლის ჭიშია ერთგვარი (იხ. ბრეგ., 27).

შპპრინად ამაყად, მედიდურად; ბღენძით (შდრ. მენთ., ქველ).

შპპრინაპ გაბღენძა, უყულოჩინობა (იხ. ქველ. ქუ., ძოწ.).

შპპრინან-ი გამბღარი, დალეული. შეყინულიანო.

შპპრინანის ღვინო ალექსანდრეულისა და ხვანჭკარის ღვინოების ძველი სახელწოდებაა (იხ. ქავთ. ევ. ისტ. II, 4-11; ფრ., 230).

შპპრპაო დაბაბი, ნიკაქვეშ ჩამონაზარდი (იხ. წერ., ქველ).

შპპრპ-ი || ჩლიპპ-ი ჩიყვი. ყიყვი გლაზა ქის წყალმა იცისაო.

შპპრბ-ი დამღვარი წყლის ზედაპირზე სიცხეში დამღებული ღორწოვანი მანა. გუბებს ყლარტი გასხენია (იხ. ქველ, ძოწ., გაჩ.).

შპპრპზე დამღვომბ ყალყზე დამღომა. ცხენი უეცრად ყლაყზე დაღვა (იხ. ჩიქოვ.).

შპპრპნ-ს დაულექავად ყლაპავს (საქმელს) (შდრ. ქლაქნის; იყლაყნება).

შპპრპინოზ-ს დიდი სიხარულით აღტყინებული გაბმულ ლაპარაკს ველარ ახერხებს. ისე იყო გახარებული, სულ ყლორკინობდა.

ულოპინი-ი ყროყინი.
 უმარწვილი-ი ზმ., გლ. უმაწვილი (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 518).
 უმად-ი უბელი, მოლაუბე.
 უმადოზ-ს უბედობს. ლაუბობს.
 უმოლიფარ-ი || უმორიფალ-ი ზმ., გლ. უვალაფერი. ყოლიფერი ჩემი თვლითა ვნახეო (იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 889. გაჩ.).
 უმორნისთვალა უაყურძინანი ვაზის ჭიშია (იხ. ჭავახ. ეყ. ისტ., II, 439; ფრ., 81).
 ურბ 1. უავრის სახურავის თითოეული რიგი. ემ სახურავს ოთხი ყრა აქ. (იხ. ქეგლ., გაჩ.). 2. ფუტკრის ოქახის ბუნებრივი გაყოფა (იხ. შარაშ., გაჩ.).
 ურუმბა ჩამორჩენილობა, გაუნათლებლობა, უცოდინარობა. წინათ შვილო, ყრუობა იყო, ქვე სა იყო ამდენი ნასწავლი (იხ. ქავთ. II).
 ურულაბ იხ. მ ა ყ რ უ ა ლ ა .
 ურღუშა მალალი, უშნო, მოუქნელი ადამიანი.
 უშილ-ი უმული. გლის ყულიზე ძალეუბმა ყეფა ატეხეს (იხ. ქეგლ, მენთ.).
 უშაბ ლობიო ლობიოს ერთ-ერთი ჭიშია. წითელი მარცვლები აქვს თეთრი ლაქებით. არ ეხვევა, კუტია. ვენახებში რგავენ (იხ. ძოწ.).
 უშრბ ხის სახლის ორი მომიჯნავე კედლის ერთმანეთზე გადაკედობილი ფიცრების მიერ წარმოქმნილი სწორი კუთხე. ყურის ამოყენას კაი ცოდნა უნდა (იხ. ქავთ. II, შდრ. ქეგლ).

უშრინან-ი ქოთანნი, რომელსაც ყური (სახელური) აქვს. ყურიანის ლობიოს ქებაში მოხარული ლობიო ქვე რავა შეედრება (იხ. ქართ. დიალექტ., 884).
 3. უშრბ-ს უყურებს, უცქერის. ვერა ყურობ? ახლა ამას აღარა კყურობენ (იხ. ქეგლ, გაჩ.; შდრ. ძოწ.).
 უშრძნის მორჩიპა რთველზე საგანგებოდ შერჩევა საუკეთესო. საღი ყურძნისა ხანგრძლივი შენახვისათვის.
 უშრწი-ი ყურწი. ზოგმა სხალმა გძელი ყურწი იყის. შე ქალო, ამსისხო ძაფი ნეფსის ყურწში რავა გინდა რო გასტრო; (იხ. ქეგლ, ლლ. სიტყვ. კონა).
 უშრწინანინ ყურთაგლეჭა. ბოშებო, ვის გინდა. ყურწიყნია ვითამაშოთ (იხ. ქავთ. I).
 უშრძი-ი მებად მწიფე (ხილი). ყურკი სხალი (იხ. ქეგლ, ბერ., ქავთ. II: ყ უ რ კ ე).
 უშუ-ი: უშუშე მიკვა ბოლომდე მივა. ნაჭახს აღარ აფოლაღებენ ახლა: ყუყუბე მივა ნაჭახი და გადააღებენ (იხ. გაჩ.).
 უშუწნი-ი ბუზღუნი, ბურტყუნი, კუჭყუნი. კაელი, გეყოფა ამდენი ყუყუნი — დამანელა შენმა ყუყუწმა (იხ. ქავთ. II, გაჩ.; შდრ. ქეგლ).
 უშუწნობ-ს ბუზღულობს, ბურტყულობს, კუჭყულობს. შე ქალო, ბრალიან-უბრალიოზე სულ ქვე ყუყუწობ, გაგონილა ამისთანა.
 უშუწ-ი გლ. კუთხე (მაგ., ქალამნისა); ყუა (პურისა).

უ

უბაბიბან-ი შაბამიანი.
 უბაპპრინმალ-ი მოშავო, — შავგვრემანი (იხ. ძოწ.).
 უბაპი ფხალი || რაპპი ფხალი ჩვეულებრივი ჩიჭლაყა (იხ. მაყ.).
 უბაპი პაღი „რაპაში... ითესებოდა ქვრამა-ქალი, შავი ქალი და წითელი ქალი“ (ჭავახ. ეყ. ისტ. I, 865). შვე ქაღს მთაველი წაშავო ჰქონდა, მარცვალა— შავი. საქონლის წამლად ხმარობდენ.

საქონელს თუ სისხლი გოუვლიდა, შავ ქაღს დანაყაღდენ, ნაფთს გოურემდენ, ღორის ქონს მიუმატებდენ და დააღუეებდენ. უხდებოდაო.
 უბაპპპინსტონ-ი შავყურძინანი ვაზის ერთ-ერთი ჭიშია. საჭმელად კარგია, ტკბილია. მევენახეები საუკეთესო ჭიშად თვლიან (იხ. ჭავახ, ეყ ისტ., II, 440; ფრ., 28).

შპარონა ზმ., გლ. შავი ფერის ღორი (იხ. ქართ. დიალექტ., 600).

შპარუნა-ი ქვ. შავუარქნიანი ვაზის ქიში. აქლა გადაშენებულად მიანჩიათ (იხ. ფრ., 31).

შპსხალა ამ სახელით ცნობილია მსხლის სხვადასხვა ქიში (როგორც საწაფხულო და საშემოდგომო, ისე საწაშობრო). მსხლის ნაყოფის სიდიდით და გემოც არაა ერთგვარი. საერთო კი ისაა, რომ დამწიფებისას ნაყოფის რბილობი მუქ ყავისფერს ღებულობს (იხ. ბრეგ., 75, ალავ., ძოწ.).

შპვხალა ზმ. ჩვეულებრივი ჩიქლაყა. (იხ. შავი ფხალი).

შპლამ-ი ჩირქი, ბაღლამი. კრილობა თუ გოუძნელდა, შეიძლება შალამი ჩოუდგეს (იხ. ქავლ, ძოწ.; შდრ. ხაბა: შაღლი).

შპრამანდილა მალაღი ბალახოვანი მცენარეა, ყვითელი ყვავილები აქვს, — შალამანდილი (იხ. შაყ.).

შპრპან-ი ზმ., გლ. შარვალი. უმაღ ხვანჭრიანი შარვანი ვიცილით.

შპშიპურა || შპშიპურა 1. ეკალიჭი. 2. ეკალიჭის ნაყოფი. შაშიპურას წითელი ფერის წვრილი მარცვლები აქ ჩგუფ-ჩგუფად (იხ. ქავლ, შაყ. ალავ.: შაშვიპურა).

შპშპვლაშ-ი || შპშპვლაშ-ი რემანი (იხ. ქავლ, ძოწ., გაჩ.; შდრ. ქავთ. I, შაყ.).

შპაბურგულაშ-ს ზმ., გლ. შუამრგვალებს. რძე რო მოდგება (იხ. მოდგომა), დაუვრემთ ხელით, ცოტალა შეჩერდება და შევაგურგულებთ.

შპათვისნაშ-ს ზმ., გლ. შეაერთებს, შეაულღებს. აკაენში შეათვისესყე (იხ. ქართ. დიალექტ.: შეთვისება, 600).

შპახახალაშ-ს ხთხოვს (პირად). თუ შეახახელე რამე, თავს მოიკლამს და შეგისრულებს (იხ. ქავთ. I; შდრ. ქავლ).

შპარწაშ-ა ცეცხლის ალით შეეტრუხება (თმა). წარბები შეერწა.

შპთვისნაშ ზმ., გლ. შეერთება, შეულღება (იხ. ქართ. დიალექტ., 600).

შპაპილი-ი ქვ. ლობიანი (პური). 2. ზმ. ხართიანი (იხ) ბაკული (იხ. ქავლ, ქართ დიალექტ, 600, ძოწ.).

შპმობარღვა-ა უნებლიეთ, უნებურად, შემთხვევით შემოაკვდება. მონადირეს მეზობლის ცხვარი შემობარდა.

შპმოპაპავ-ს ზმ., გლ. ქაპით (იხ.) შემოიკრავს, შეიკრავს. წყრიპაეტი შემოიკაპა.

შპმოპალიატებაულ-ი (ვენახი, ყანა...) ღობეშემოცლილი, შეუკავებლად დარჩენილი. შემოპულიატებული ვენახი. **შპმორაბზავ-ს** შემოღობავს, შემოაკავებს. ეხო შემორაგვა.

შპმოშარ-ს ზმ., გლ. შემოუვლის. გურგლი შემოუარლით.

შპმოშობრავ-ს ზმ., გლ. შემოუტევის. ღორდათვა კაცს ერჩის. შვილები ყავან, მაგალითად და შემოგიტოვებს. ეშინია, რომ შვილები წაართვან.

შპმოშარხხამ-ს ვერტიკალურად დაუენებული ფარჩხით (იხ.) შემოაკავებს ქათმებისაგან დასაცავად). ბოსტანი შემოფარჩხა.

შპმოშპარავ-ს (ხეს) გლ. ქერქს შემოაცლის (ხის გასახობად) (იხ. გაჩ.).

შპშპარპი სოლი თხელი სოლი (ხის ან რკინის). მაგარი მორი როცა გვაქ გასახეთქი, ქერ შემპარავი სოლი უნდა დავერათ და მერე — სქელი.

შპშპშღვა-ა ერთმანეთზე დაყრილი ხილი ტენის სიპარბით შეხურდება, გაფუჭებას დაიწყებს.

შპშპშღვაულ-ი შეხურებული (ერთმანეთზე დაყრილი ხილი).

შენითანა || შენითანე ზმ. შენისთანა (იხ. ძოწ.).

△ შენობა: შენობა არი? როგორც შენ გსურს, შენ მოგპარაინება მაინცდამაინც ხე უნდა იყოს?

შენსობას შენს ღროს. შენს იქ ყოფნა-ში. ჩემსობას ეგ არ ყოფილა, ალბათ შენსობას მოხდა (იხ. შარაშ., ნიჟარ.).

შეპინტრიკა კუანაკლები, მოსულელო, შიატე კუისა, ბენტერა.

△ შეარაულ-ი ცხიმიანი, ქონიანი (ჭამ-
პურკელი). ჩონინა შერეულია და კარ-
გა გარეცხე.

შერაუნვა (თმის, ბალნის) ცეცხლის
აღით შერტუსვა.

შერსხვენდება-ა ზმ., გლ. შერსხვება.
შერსხვენდა და უკან გაბრუნდა.

შესაწებელი-ი შესატანებელი, მისატანე-
ბელი. მისაქმელი. შესაწებელი აღარა
გვექონდა რა და ხმელა პურზე ვიყა-
ვით.

შებამუშაბ თავქარიანი, ქარაფშუტა, —
შაბაბუტა (იხ. მენთ.: შატაბუტა,
ალავ.: შატამუტა, ძოწ.: შე-
ტემუტა, შეტემეტა; ქავთ. II:
შეტემუტო, შეტემუტა).

შებამუშინ-ის შეტენის, შეუკავს. წერილი
ბუხარში შეტუშნა (იხ. ქართ. დია-
ლექტ., 080; შდრ. შარაშ.: ჩაკუშეა,
ქავთ. I: ჩაკუშენა).

შებანაბ-ის შეტულებს. თუნგი ქვას წა-
მოქრა და შეტყნივა.

შეპარტაბ-ის შეურთავს, შეუყეთებს
(შეშას ცეცხლს). რო გამოწელებულა
ე ბუხარი, ვერ შეურთებ შეშას?

შეპარტაბ-ის ხმამალლა გაუწერება;
დაუცაცხანებს, — შეუტავს. ბოშებს
შეუტოვა, ნუ ქეგამთ ბოსტანსაო.

შეპარტაბ-ის 1. უავრის სახურავს გადა-
აბრუნებს (უავრის ქვედა ფენას ზე-
მოთ მოუქცევს და პირუკუ). 2. კა-
ლოში ჩაშლილ ძნას ფიწლით გადა-
აბრუნებს. კალოს მეორედ შეუქცი-
ეს. 3. მოხდილი ავადმყოფობა კვლავ
დაუბრუნდება. გრიპა შეუქციეს. 4. გა-
რეცხილ კურში თუ დიდი ხნის და-
გვიანებით ჩაახხეს ღვინო, ღვინოს
წაახდენს. იტყვიან კურმა შეუქციათო.

შეპარტაბ-ის (ცეცხლს) შეუყე-
თებს, შეუჩინინებს ისე, რომ ნაპერ-
წყლებს ააყრევიანებს. შეუჩინინალებ
ცეცხს.

შეპარტაბ-ის 1. შეუყეთებს ცეცხლს.
2. გადატ. გაახლებს, გააღიზიანებს;

შეაგულიანებს. ყველაფერზე ბრაზობს,
ეტყობა, ვილაცას შეუხათარიკებია.

შეპარტაბ-ა ზმ., გლ. შეფრთხება.

შეპარტაბ-ის იხ. შეუქციეს (შდრ.
ქავლ. ალავ.).

შეპარტაბ-ის მომამზერებელი ხეწ-
ნით მოსვენებას არ აძლევს (იხ. აგ-
რეთვე ლრიტინი).

შეპარტაბ(ი) ზმ., გლ. ქერქის შემოცლა
ხის გარშემო (გახმობის მიზნით).

△ შეპარტაბ-ი სიღამქლემეპარული
ხე ან ხის მახალა (იხ. დაცადრე-
ბა). შეშინებული მორი; შეშინებუ-
ლი სარძიველი.

შეპარტაბ-ის ჩრდილში თავის შეფა-
რება. შეპარტაბულნი. საქონელი მუ-
ხის ქვეშ იყონ შეჩდილებული.

შეპარტაბ-ის ჩოხით, საყცურით ცე-
ცხლის შესწორება.

შეპარტაბ-ი ზმ., გლ. გამხდარი. შეწუ-
ხებული. ნავეანტყოფარივით არი შე-
წუხვილი.

შეპარტაბ-ის საწნახელში ურძინის წურვის
ერთ-ერთი ეტაპია. უკვე დაქულებილ
ურძინს მელულით საწნახლის ბო-
ლოსკენ მოიქცევენ, ქვემოდან მე-
ლულს შეუყენებენ (რომელიც საწნახ-
ლის გარდიგარდმო გადებულ კატზე
ეყრდნობა) და კავს ფეხით წურავენ
(იხ. ფრ., 211).

შეპარტაბ-ის შეზარხოშდება, ღვინო
მოგვიდება, შეთვრება (იხ. გან.; შდრ.
ძოწ.: შექოლიკდება).

შეპარტაბ-ის შეზარხოშება, შეთრობა
(იხ. ბერ., ალავ., ქავლ.; შდრ. ქავთ,
I: შექოლიკება).

შეპარტაბ-ის შეხათარი-
კება (შდრ.: ხათრიკი).

შეპარტაბ-ი ზმ. თავმოყრილი, შე-
ჭაფებული. ხის ჩილიში შექუჩავული
იყონ ცხვრები.

შეპარტაბ-ის სიმინდის ქიშია ერთ-ერთი.
წერილი წვეთიანი მარცვალი აქვს,
წერილი ნაქურჩალა. შეიღვევია საად-
რიო სიმიდია (იხ. შარაშ., ქავლ., დლ.).

შეპარტაბ-ის მშვილობა. ღმერთმა შეიღობა
მოგცესყე.

შვიპა გლ. სარეველა ბალახია პურის ნათესებში.

შვილინაშვილი-ი შვილიშვილის შვილი. **შვილია** || **შვილია** ქვ. შვრია.

△შვიპან-ი ზმ., გლ. შიგნითა, შიგნით მყოფი.

შილიანი გლ. ცხენის აჯაზმულობის ნაწილია — კულის ქვეშ მოდებული ღვედი, — საძუე.

შილბაძე-ი ლერწმის ან ხის საშარდე მილი, აკვანში გაკეთებული, — შიბაძე.

შინდომასილოზა ზმ. (სინონ. ქვ. არჯელი) შინდანლა (იხ. მყუ.).

შიშარობა შიშიანობა, საშიშროება.

შიშინაულად || **შიშარაულად** შიშით. შიშარაულად გამოიხედა გარეთ (იხ. საბა. ქველ: შიშინელი; ვაჩ.: შიშინაულელი, შიშინაულელი).

შინაძე-ი გვაწა ზანდურის (იხ.) სამკალი პრიმიტიული იარაღი (იხ. ჭავჭ. მკ. ისტ. I, 845, ქველ).

შინელი მის შოულობს. თაესბან მიწას სადა შინილობ?

შირამელი-ი ყოველგვარი ხამურნეო დანიშნულების ნაგებობა კარ-მიდამოში (იხ. ალაფ. მასალ.; შდრ. ქველ).

შირანდელი-ი გასული წლისა, — შარანდელი. ე ლობიო შრანდელი ხვარარი, რო არ დაადგა საშველი ამი

მოხარეში (იხ. ძოწ., შდრ. ვაჩ.: შრანდელი).

შირბინაშა ფაფა, რომელსაც შრატში ამოკიდებული ფქვილისაგან ამზადებენ.

შირინი-ს ზმ., გლ. სტვენს.

შირინი-ი I. მილი, კერძოდ თიხის მილი, რომელშიც ბაერის ნაკადი გამოდის ქურის საბერელიდან (შდრ. შარაშ). 2. სტვირი.

შირან შუთანა.

შირლინი ხახარჯო ღვინო, ქაქაზე წყალდასმული მდარე ხარისხის ღვინო (იხ. ქველ, ძოწ., ფრ., 220).

შირლი მშრალი ღვინო-ხევი. შეროზე მორებს ვაცურებთ ან მოკრილი შეშა ჩამოგვქვ ალახით (იხ. ქველ, ბერ., ჩიქოვ., ალაფ. ზეპირსიტყუ., ძოწ.).

შიშარი-ი ქვ. წყავი, სინონ. ზმ. ლეშკერი, ლეშკი (იხ. მყუ.).

△შიშამ-ი ზმ., გლ. მსხვილფოთოლია შხამინი ბალახია. სათიბებსა და საძოვრებზე იზრდება, — შხამა (იხ. მყუ.).

შიშამაშხამი (კამა) დროის უქონლობის გამო შეტად სწრაფად კამა. შხამაშხამით ისაუზმა და გეიქა.

შიშინ-ი კლდეზე გადმოშინიარო წყალი, რომელსც ჩანჩქერივით კი არ ვარდობა ძირს, არამედ შხულით სწრაფად მოედინება (იხ. ქუ., ქველ, ალაფ. მასალ.).

ჩ

ჩაბბა-ს I. ძნას ჩაშლის 2. ცეცხლზე შედგამს მოსახარშავად. ლობიო ჩაბბა ქეაბუნაში.

ჩაბბაშინდებ-ა კბილებს ჩაავლებს, ჩააფრინდება.

ჩაბბაშინდებ-ს ზმ. კობტად ჩასვამს. ხაქაურები ჩააწიპინა კეცებში.

ჩაბბაშინდებ-ს კობტად, მკიდროდ ჩააწობს, ჩაალავებს. ზანდუკი ჩააქუქულაგა ნიქეთები.

ჩაბბაშინდებ-ა ჩააცვდება, არ მოეშვება (იხ. ქველ).

ჩაბბა I. კალსი — ნაბჭების (იხ. ნაბჭი) ჩაშლა კალოზე გასალეწავად, ძნის ჩაშლა. 2. ცეცხლზე შედგამა მოსახარშავად. მუხუდოს ჩაბბა.

ჩაბბაშინი კალწი გასალეწავად ჩაშლილი ნაბჭები (იხ. ნაბჭი) კალოზე.

ჩაბბაშინა-ა გაიქვდება, ჩაეჩხირება ჩამეშო.

ჩაბბაშინა-ა იფიქვა, რაც ჩაეკვეტება.

ჩაბ-ს ჩანს. კლებებში ჭიხვი თითქმის არა ჩაეს.

ჩათითქინებულ-ი ჩასუქებული, მსუ-
ქანი, ჩათქვირებული, ჩაუტყუნებუ-
ლი.

ჩაიშლიბინებ-ს ბუჩქნარში, მცენარე-
ებში სწრაფად ჩაივლის და ჩაჭვებს,
რაც მოხვდება. ვილაცას ჩაუშლიბინე-
ბია ვენახში.

ჩაიციანფაზა- ზმ., გლ. გაჩუმდება, გა-
იტრუნება, გაიცქნაფება. ჩვენ ჩაიცი-
ანფაფებ.

ჩაიხონინებ-ს შეისვენებს, მცირე ხნით
დაისვენებს (შრომაში, სიარულში...)
. ცოტა ჩაიხონინით და მერე უმფრო
ჩქარა ვივლით.

ჩაიჯღან-ს ზმ., გლ. ჩაიჭენს, ჩაისვამს.
ჩაიჭღანა კალთაში.

ჩაიჯრინ-ს || **ჩაიჯრნა-** ზმ., გლ. ჩაი-
წვებს, გვერდით მიიწევს. ცოტუნია
ჩაიჭარეთ, რო მეც დავჭდე.

ჩაპვებება || **ჩაპვებება** რამეში გაჩხირ-
ვა, ჩაჩხირვა (იხ. ქველ).

ჩაღამპაღამ-ი || **პაღამ-**ი სარეველა
ბალახია, — შალაფა. ჩაღამკალამი
შესახედდავდ სიმილსა ჰვავს (იხ. ქველ,
მაყ.).

ჩაღანბარ ქვ. წებრის ნაწილია: ფიც-
რებისაგან შეკრული ოთხკუთხი კუბრ-
ველი, რომელიც ყრიან დასაწებერავ
ჰკვას (შდრ. ქველ, ფრ., 162).

ჩაღანდარი-ი ჩაღვადარი (იხ. ქველ,
შარაშ.).

ჩაღინაღარალ || **ჩაღიღარ** || **ნაღე-**
რალ სიმილდის ღეროს ქვემო ნაწი-
ლი, რომელიც სიმილდის აქრის შემ-
დეგ უანაში რჩება (იხ. ქველ: ჩა-
ღისღერა; ძოწ., გაჩ., ჩაღი-
ღერო).

ჩაღბი იგივეა, რაც **მჩაღტე** (იხ.).

ჩაღზ-ი 1. საღესი მოწუობილობა, —
ჩარხი. 2. ზმ., გლ. ურმის ბორბალი,
ურმის თვალი (იხ. ძიძ.).

ჩაღზის მორბვი ზმ., გლ. ურმის თვლის
მორგვი, რომელშიაც სოლები („კბი-
ლები“) არის დამაგრებული.

ჩამპვრნა-ი მოარული ავადმყოფობა.
ჩამპვრები სკირსყე (შდრ. ქველ: ჩა-

მომრებო, ალავ. მასალ., გაჩ.:
ჩამამეღელი, ჩამომრებო).

ჩამპულ ზმ., გლ. პაიჭე მიკერებულთ
ფეხის ამოსაღები პატარა ზონარი, —
პაქანიკო. ჩამპულები მიმიკერე პაი-
ჭებზე.

ჩამორბთვამ-ს ჩამორთმევს. ასე მი-
თხრა, ვარ-მიღამოს ჩამოგართვამაო.
ჩამორმ ზმ., გლ. ჩამოღო. ჩამოე ძირს.
ჩამორმპვანა- მუქი ღრუბლებით და-
იფარება, მოიღუშება.

ჩამორბთვამ-ს ჩამორთავს. რაც გაჩეჩი-
ლია, ჯერ ის ჩამორთევი.

ჩამორბატილ-ი ჩამოხეული, ჩამოგლე-
ჯილი, ჩამოფხტეწილი. ჩოხის კალთა.
ჩამორბეტილი ჰქონდა.

ჩამოსქიღამ-ს (ქვავს) საქვავურაზე.
(იხ.) დაკიდებულ ქვავს უფრო ქვე-
მოთ ჩამოკიდებს (შდრ.: აუკი-
ღებს).

ჩამოფაფრულ-ი თვალეზამდე ჩამო-
წეული, ჩამოფხატული (ქუდი...) (იხ.
ქველ).

ჩამოჩხხხვამ-ს იგივეა, რაც **წამოჩე-**
ხავს.

△ **ჩამჩხ** თავგახლეჩილი გრძელი ჯოხი,
რომელზედაც ხის პატარა ჯამია წამო-
ცმული. ხმარობენ ქვევრის რეცხვის
ღროს ფსკერში ჩარჩენილი წულის
ამოსაღებად.

ჩარპილ || **ჩარპილ** პატარა ხორგო-
ურამზე დგამენ და ვენახიდან ყურ-
ძენს ეზიდებიან (იხ. ბერ., ქველ,
ფრ., 78).

△ **ჩასპვალ-**ი დიდი ზომის ჭური, რომ-
ლის გარეცხვა მხოლოდ შიგ ჩასვლით
შეიძლება. ...ერთი ჩასავალი ჰქონდა,
სამი ყანწი ჩასდიოდა, როცა იმას
გაამსებდა, კარგი რთველი მოსდიოდა...
(სახუმარო ლექსიდან).

ჩასპვალეთ-ი ზმ., გლ. დასავლეთი (იხ.
ქველ, ძიძ., ქართ. დიალექტ., 509,
კაიშ.).

ჩასპვლის სარცხი (სინონ. **საქვე-**
ლაოსარცხი) სარცხი (იხ.),
რომლითაც ჩასავალს (იხ.) რეცხავენ.
საზედაო სარცხისაგან განსხვავებით

ჩასავლის სარცხს გრძელი ტარი არ გააჩნია, აქვს მხოლოდ ორი პატარა სახელური. საზედაო სარცხით რეცხავენ ზევიდან ქვევით, ჩასავლის სარცხით კი შორიზონტალური მოძრაობით რეცხავენ — აქეთ-იქით.

ჩა-ს-ტირი-ს (მუცელს) ღორმუცელაა, მსუნავია, კამის მეტზე არაფერზე შერუნავს.

ჩატმამილი-ი ჩატყლეფილი. ამ თუნგუნას გვერდი აქ ჩატყნეფილი.

ჩაუშუჩუნებ-ს ჩაუჭურჩულებს. ყურში ჩაუფურჩუნა რაცადა (იხ. ქველ, ქვეთ. 1: ჩ ა ფ უ რ ე ბ ა).

ჩაფსპვნილი-ი ჩასყენილი. ჩასხმული; მხარბეკიანი.

ჩაფურს მრგვალტურიანი პატარა ჩაფი (იხ. ბერ., წერ.: ჩ ა ფ უ რ ა, ქველ, ძოწ., გაჩ.). ჩაფურს ღილი დუგმის მგავსი შესაკრავი (ჩეულებრივ ვერცხლისა) (იხ. ძიძ., ქველ).

ჩაღურღნილი-ი (თმა) ტალღებად დახუჭუქებული თმა.

ჩაუხუნდამბა-ა ჩაუცქდება, დაუცქდება.

ჩაბრილბ იხ. ჩ ა რ კ ი ლ ა.

ჩაუაუალბამბულ-ი კობტად, მკიდროდ ჩაწყობილი, ჩალაგებული. ჩაქუქულაგებული ზანდუკი.

ჩახმხინებბ შესვენება, მცირე ხნით დასვენება მუშაობაში, მგზავრობისა. იხ. ჩ ა ი ხ ო ხ ი ნ ე ბ ს.

ჩაღბ-ი 1. შალის მოსათელავი ლასტი. წყნლებისაგან აკეთებდეს; ჩელტი იყო გაკეთებული წყნელისა და იმაზე მოსთელავდეს შალსა, მერე სელს გაკიბავდეს და დაახვევდეს. 2. წნელი-საგან მოწნული კურკელი. ფსკერი თითქმის ურმის ზესადგარისოდენაა, გვერდები კი შემალღებულია დაახლოებით 80—70 სმ. სხვადასხვა ტვირთის (ყურძნის, ტაროს...) გადასაწილად იყენებენ (შღრ. ხ ე რ ი, ჭ ა ნ ა ბ ე რ ი) (იხ. ქველ, ბერ., ქართ. დიალექტ., 000, ძოწ., გაჩ.; ნიჟარ.).

ჩარმბ-უანებამი სირაული ნელა, აუჩქარებლად, ხშირი შეჩერებებით, სვე-

ნებ-სვენებით სიარული. ჩერებ-ყენებით მოვლილით და უმფრო დავილაღეთ.

ჩმარ-ი ჩენრო, ჩურჩა. ლობიოს ჩერჩი (=მარცვლის ბუდე, პარკი უმარცვლებოდ). ფთხილის ჩერჩი (იხ. ქველ, გაჩ.; შღრ. ძოწ.).

ჩმჩამდ ძალიან ბევრი. ფული ჩეჩქადააყვი.

ჩმენითანბ ზმ. ჩენისთანა, ჩენითანა ქართოფილს ქვე სა იშოენი.

ჩიბმ იხ. ს ა ჩ ი ბ ე.

ჩიბუხბბარბ საშუალო სიდიდის ბუჩქია; ფრთიანი ნაყოფი აქვს, — კანკუტაბ-იხ. მაყ.).

ჩილ-ი ჩირი. ვაშლის ჩილის გოზინაყი (იხ.) (იხ. ქველ, ძოწ.).

ჩილბმ-ს ჩირავს. სხალსა ჩილავს.

ჩიშმბ იხ. ჩ ი ნ ჩ ა.

ჩიშჩიშ-ი || ჩინჩიშ-ი ზმ., გლ. ჩიქილაზე (იხ.) მოვლებული არშია. ჩინჩიყე-ბი ფრჩევივით არი (იხ. ძიძ., ქველ). ჩინჩბ || ჩიშჩბ ჩრჩილი, კრკილი. რო-ლებს (იხ. რ ო ლ ი) ჩიშჩა გასჩენია. (იხ. ბერ., ქველ, ძოწ., გაჩ.).

ჩინჩამბ-ს ჩინჩა კამს, აფუქებს, — ჩრჩილავს.

ჩინჩამბბ იგივეა, რაც გ უ ლ ჩ ი ნ ჩ ა -ხ ე ა (იხ.).

ჩიტამპმარცხბ ლობიოს ერთ-ერთი (და-გავრცელებული) ჭიშია, მრგვალი პრელი მარცვლები აქვს, კუტია, — ჩი-ტიკერცხა (იხ. წერ., ქველ, ძოწ.).

ჩიტითამბბ ბალახოვანი მცენარეა, გა-ზაფხულზე ფხალში ხმარობენ, — მაჩიტა (იხ. ქველ: ჩ ი ტ ი ს თ ა ვ ა ; -გაჩ.).

ჩიქილბ ქალის თავსაბურავი, — მან-დილი. ლეჩაქი. ძველად იცოდეს ჩი-ქილები მიტკლისა. ჩიქილას თავზე იხურამდეს შემოჩინჩიყებულსა.

ჩიჩილბბ-ი ფრჩხილის ირგვლივ აქერ-ცლილი ნუნა. მკაზე იცის ჩიჩილაგე-ბის გაჩენა.

ჩიჩხმბბ ღორის ქონის (რცმელების) გადაღწობის შემდეგ დარჩენილი ნაჭ-რები, — ხიწიწი (იხ. ქველ, ბერ.).

დინორულს სხალი საშემოდგომო მსხლის
ჯიშია ერთგვარი (იხ. ბრეგ., 56).
ჩინბრ-ი გრძელწივიანი ნაძვი, — სოკი.
ჩინბრის უკაროი კარგია, მიწაშიც დიდ-
ხანს ძლებს (იხ. ქეგლ. მყ.).
ჩლაჩხა ფეხის თრევით სიარული, —
ფრატუნი, ჩლატუნი (იხ. ქეგლ).
ჩლიქა-ი იხ. ყიყუი.
ჩლიქანი-ი ხის მოკლეთარიანი ნიჩაბი,
საჩიბიდან (იხ.) ფქვილის ამოსაღებად
ხმარობენ (იხ. ძოწ.).
ჩოდალ-ი გლ. ცული, გაფუქებული
(შდრ. ქეგლ.: ჩოდოლი).
ჩოდლიანი-ი გლ. ცული, წამხდარი, გა-
ფუქებული. ჩოდლიანი ქართოფი.
ჩოდინა მრგვალფსკერიანი თუჩის ქვაბი
(შდრ. თუჩია. იხ. ბერი, ქეგლ).
ჩოდინა-ს უშნოდ, ცულად კერავს.
ჩოდინა უშნოდ ტირილი (იხ. იჩონ-
ჩება).
ჩოდინა-ს ცალ გვერდზე (გარეთა მხა-
რეს) ცვეთს (ფეხსაცმელს). რავა
გვერდზე მივაქ ფეხები, სწორად ვერ
გვივლი, რო ჩორთამ ფეხსაცმელს
(იხ. ქეგლ; შდრ. ქუ.: ჩორთვა).
ჩოდინა-ი გოწინაყი (იხ.), კაკლის
მთლიანი ლებნებისაგან აცმული.
ჩოდ-ი || ჩოდინა ქე. მცირე ზომის
ჩოგანი. ხმარობენ თოხზე, ბარზე,
გუთანზე... მიკრული მიწის ასახეკად,
აგრეთვე მარანში სარქველების მოხა-
წმენდად (შდრ.: ხოთიჩა, ხოწი;
იხ. ქუ., წერი.: ჩოთი; ალავ. ოკრიბ.,
ძოწ., გაჩ.).
ჩოდინა ზმ. ჩვეულება (იხ. ძიძ.).
ჩოდინობრივ. ის ჩოდინობრივ გვიან
იღვინძებს.
ჩოდინა-ი ჩოჩა.
ჩოდინა ჩოჩორი (იხ. ქეგლ).
ჩოდინი-ი იგივეა, რაც ბრიტინი (იხ.).
ჩოდინობ-ს იგივეა, რაც ბრიტინ-
ობს (იხ.).
ჩოდინი გაჩადებულ ბუხართან ახლო
ქლომით ცეცხლის სიმხურვალისაგან
დაფორეჭებული წვივი. ბუხართან
ქლომით წვივებზე ჩუთრები გვიჩდე-

ბოდა და ქუსლები ქვე გაეყინებოდა
(იხ. ბერი, ქეგლ).
ჩოდინ-ს შუა ცულად იწვის, ცეცხლი არ
ეკიდება, ბოლავს (იხ. ქეგლ; შდრ.
ბერი.: ჩუილი; ალავ.: ჩუილი).
ჩოდინა 1. სიტყვაძეწი, სიტყვაძეწი,
ჩუმი. 2. ჩუმრუმელა (იხ. ქეგლ).
ჩოდინ ჩუმად. ჩუმედ დამალა. (იხ. ძიძ.).
ჩოდინა ჩუმად. ჩუმეთანა გაპარულა
სახლიდან (შდრ. გაჩ.: ჩუმეთანი,
საბოდა.: ჩუმეთალი).
ჩოდინ ძირს დაშვებული დიდი მუცე-
ლი, — ჩუმე (იხ. გაჩ.: ჩუმე,
ჩუმეო, ალავ.: ჩუმეო, ოკრიბ.:
ჩუმეო, ულ., ქავთ. I, ძოწ., ქეგლ:
ჩუმე).
ჩოდინა-ს ჩაქრავს (რბილ რამეში).
საკეცური კადში სწუნდრა.
ჩოდინა ქე. ღორის განავალი, —
ჩხრინკელა.
ჩოდინ || ჩოდინა რასაც გული არა
აქვს, — ფშუტი, ფშუე, მჩუტი. ჩუ-
ტი ფთხილი. კაკალი ნახევარი სულ
ჩუტი გამოდგა (იხ. ქეგლ: ჩუტი,
ჩუტი; შდრ. მენთ.: ჩუტი).
ჩოდინა ნელა, გუნებირად (იხ.), მადიანად
ქაბა (იხ. ქეგლ).
ჩოდინ-ს ნელა, გუნებირად (იხ.) შე-
ეკევა, აუჩქარებლად ქაბს.
ჩოდინ-ს ჩიქნის. ღორები მიწას ჩუჩ-
ნიდენ (იხ. ქეგლ).
ჩოდინა-ი შქერნალი, შქერიანი (შდრ.
ძიძ.).
ჩოდინა ახალგაზრდა ხეხილი (მსხმოია-
რობის პირველ წლებში) (შდრ. ქეგლ).
ჩოდინა ჩქმეტა. რანეირი მწარე ჩქმეტა
იცი...
ჩოდინა-ი იგივეა, რაც ჩხია (იხ.). ჩხა-
ტიანი თვალები აქ.
ჩოდინა ღია კრელი თვალი (იხ. ალავ.,
ქეგლ).
ჩოდინის შრბ კენკის ყრა, წილის ყრა.
ჩოდინა-ი ღორის ავადმყოფობაა ერთ-
გვარი.

ΔΣΑΛ-ი ღვინის 'ხაწყაო იყო — საპანის (იხ. საპანე) ნახევარი, დაახლოებით 5—6 ფუთი (შდრ. მენთ., ქართ. დიალექტ., 600).
ΣΑΛΜΑΝ ცალკე. ქალები ცალკენ იჭედეს, კაცები — ცალკენ. სადღობელში კარაქი ცალკენ წავა და დო ცალკენ.
ΣΑΛΤΟΛ-ი (ძაფი) ცალფა, ცალმაგი. **ΣΑΛΦΩΣΠΙΛΔΙΑΝ** ხაზანბი ხაჯანგი, რომელსაც ერთი ფშილდი (იხ.) აქვს.
ΔΣΑΜΕΡ-ი პურის ზვინი 20-მდე ნაბჯის (იხ.) შემცველი. რამდენი ცამეტრი დადგით? (იხ. ქეგლ).
ΣΑΡΣΠΙΝ-ი || ზმ., გლ. **ΣΑΡΣΠΑΝ**-ი სართიანი ნამცხვარი, რომელშიც ცერცეია ჩართული.
ΣΑΣΠ-ი ცეჭი, ანცი. მოისვენე, ნუ ხარ ცეჭი.
ΣΑΣΠ ნაძვის ერთ-ერთი ჭიშია, მოკლე წიწვი აქვს, — აღმოსავლური ნაძვი (იხ. ქეგლ, მყ.).
ΣΠΙΣ-ი ზმ. თეთრურობიანი ვაზის ჭიშია (იხ. ჭავახ, ვე. ისტ. II, 442; ფრ. 30).
ΣΠ-ი ქვ. მზიანი ამინდი. კვირეს იყო ტიანი, თვარა მას აქეთ აღარ უკიატება.
ΣΠ-ი || **ΣΠ**-ი კატის კნუტი (იხ. საბა, ქეგლ).
ΣΠ-ი 1. ახალი. ცინცალი აბრეშუმის კაბა აცეია. 2. ახალი მთვარე. ახლა ცინცალია და ვენახის გასხვლა რავა იქნება (შდრ. ქეგლ, ძიძ.: ცი-ც ლობა).
ΣΠ ნამცეცა, ერთი ბეწვა, — ცი-ქნა (იხ. ქეგლ: ცი-ქნა).
ΣΠ-ის თითო ციციქნას ჭამს, — ციციქნის. კი ნუ ცირკენი, ჭამე მადიანად.
ΣΠ კატაბარდა. ციციბარდის ნორჩ ყლორტებს ფხალში ვხმარობთ (იხ. ქეგლ, მყ.; ჩიქოვ.).
ΣΠ ქვ. შავყურძნიანი ვაზის ჭიშია ერთგვარი (იხ. ფრ., 81).

ΣΠ-ი ზმ. ფუცხუნი, შუშხუნი. მაკრის ციციხნი.
ΔΣΠ გასახმობად დადგმული ბედელი (ყავრის). გახდილ ყავარს დაეციხამთ. ციხეში ათასი ფთა ყავარია.
ΣΠ-ი ცოლის დედ-მამის ოჯახი. დაღამდა და დადგა ბინდი, ცოლოურს წვეილა ბიკი (ხალხ. ლექსიდან) (იხ. ქეგლ, ძოწ.).
ΣΠ იგივეა, რაც ცოლოური.
ΔΣΠ-ი ზმ., გლ. (ზოგან) რცემლი. **ΣΠ**-ი მოემყაო გოგონა (შდრ. ალაფ., ოკრიბ.).
ΣΠ წისქვილის ზედა ქვაში ჩასმული რკინის ნაქერი, რომლითაც ბორბალი ატრიალებს მას (ზედა ქვას) (იხ. ბერ.).
ΣΠ-ი დიდი ზომის ნაჭახია ერთგვარი (იხ. ჩიტ., 258; ლლ. სიტყვ. კონა).
ΣΠ ცულისპირა. ცულისპირას ახლა აღარც კი თესავენ.
ΣΠ თხის, ცხვრის, კურდღლის, თაგვის და მისთ. განავალი, — კურკლი (შდრ. ქეგლ: ცურკლი. გაჩ.: ცურკლა).
ΣΠ-ი კატის დაძახება, მოხმობა.
ΣΠ || **ΣΠ** ბალახოვანი მცენარეა, უვიფელი ყვავილები და წვენი აქვს. შეკვების მოსაცილებლად ხმარობენ, — ქრისტესისხლა (იხ. მყ.).
ΣΠ გრძელმარცვლიანი ყურძნის ჭიშია, — ცხენისძუფ. გვეხვდება როგორც თეთრი, ისე შავი. სუფრის ყურძენია, მისგან ღვინოს არ აყენებენ (იხ. ჭავახ. ვე. ისტ. II, 442; ფრ., 43).
ΣΠ ბავშვთა თამაშობაა, — ცხენობანა. (იხ. ქართ. დიალექტ., 600).
ΣΠ ზმ., გლ. ცხენი.
ΣΠ თეთრყურძნიანი ვაზის ჭიშია (იხ. ფრ., 30).

ცხვირ-პირი. ცხვირ-პირი ჩამოსტორის.
ცხონდარ-ი გლ. (სინონ. ქვ. ლეკმე-
კე ნ ჩ ხ ა ლ ი) ჩვეულებრივი ნეკერ-
ჩხალი.
ცხრატატარძალ მცოხნავი საქონლის
კუჭის ერთ-ერთი განყოფილება, ბევ-

რი ნაქეცები (ფურცლები) აქვს, წიგ-
ნარა, ასფურცელა. ცხრატატარძალა
მეტო დაურქმევიათ, რომ მისი ნაქე-
ცები ცხრა პატარძალმა რეცხა და
მანც ვერ გარეცხაო (იხ. ბერ., ქველ,
ძოწ.).

ძ

ძაბრავ-ს ყინავს.
ძალუშანდღურად ძალაუნებურად, უკ-
მაყოფილოდ, გინდა თუ არა. ძალა-
უმანდურად წვეილა.
ძანძარ-ი ზანზარი (იხ. ძიძ.).
ძაღლინან გრძელფოთლიანი ბალახო-
ვანი მცენარეა, ლანცეტისებური ფოთ-
ლები და ცისფერ-ღურჭი ყვავილები
აქვს. ძაღლიენას არაფერი ცხოველი
არა უამს (გამხმარსაც კი) (იხ. ქველ,
მაყ., ძოწ.).
ძაღლიპაშბ სარვეელა ბალახია ერთ-
გავი, — ყანის სანთელა (იხ. ქველ,
მაყ., ძოწ.).
ძაღლიჩხიხილ ფრჩხილის გვერდ-
ზე წვრილი, ფრჩხილისებური წამო-
ნაზარდი. (იხ. ქველ, გაჩ.).
ძაღლიშ-ს ცელქობს, ანცობს, ონავ-
რობს (ბავშვზე იტყვიან). ნუ ძაღლობ,
ქვიანად იყავი (შღრ. ქველ).
ძაღლუაშბან ბალახოვანი მცენა-
რეა. მიწაზე გართხმული. წითელი
ფერის მარცვლებს იხხამს, — მათუთა
(იხ. ქველ, მაყ., გაჩ.).
ძაძა-ლობიო სოია (იხ. მაყ.).
ძაძბან-ი კანკალი, ძაძბავი. შიშისაგან
ძაძბანი ოუტყდა.
ძახ-ი ზმ. თითისტარი. ძახს კვირისტავი
უნა წამოაცვა (იხ. ძიძ.).
ძახილ-ი გლ. ძებნა. დაუწყევს ძებილი
(იხ. ძიძ., ქართ. დიალექტ., 500, ძოწ.,
გაჩ.).
ძელბარბ ქვ. (სინონ. ზმ. ბარჯუკა)
კურის მოსახდელი ხის ბარი. ქვეერის
მოსახდელად ძელბარასა ვებარობთ

(იხ. ქვ.: ძე რ ბ ა ლ ი; ქველ, ძოწ.,
გაჩ.: ძ ე ლ ბ ა რ ი).
ძინწლ ზმ. ღრუღეროიანი ბალახოვანი
მცენარეა. ქოლგისებური თეთრი ყვა-
ვილები აქვს, — ყინტორა. ძინწლის
ღეროს უმსა ეკამთ (იხ. მაყ.; ალავა-
ძ ე წ ლ ი).
ძირიბა საკმელი სოკოა ერთგვარი; ხე-
ზე იზრდება.
ძიძბ-ი ზმ. ძეწკვი. ძეძგვი მაჩუქებს
(იხ. ქართ. დიალექტ., 500).
ძინარ-ი ზეწარი.
ძიპლი კაბისტონი (|| ძიპლი კაბიშ-
ტონი) ქვ. შავუარძინანი ვაზის ჭი-
შია. ძველ კაბისტონს მოსავალიც
კაი აქ და ღვინოც კაი დგება (იხ.
ფრ., 25).
ძიპლი პური ხორბლის ერთ-ერთი ჭი-
შია (იხ. ჭავახ. ეკ. ისტ., I, 407).
ძიპლი საშარბ შავუარძინანი ვაზის
ჭიშია (იხ. ფრ., 21).
ძიპლობ ძველი კირნახულით საჭ-
რდობა, სანამ ახალი მოსავალი ჭერ
არაა მოწეული (იხ. ქველ).
ძიბრ-ი კოკი (ძელი) (იხ. ქველ; შღრ.
ბერ.: ძ ი გ ა რ ი).
ძიპინსარ-ი იხ. ის ა რ ი.
ძიღგულა მცირე ზომის მრგვალი სო-
კოა, საძოვრებზე იზრდება. მომწიფე-
ბული გარეთაც და შვიგითაც შავი
ფერისაა. გული მტვრისებრია. კრი-
ლობის მოსაშუშებლად ხმარობენ, —
ფშუკურა, გულაფშუტა (იხ. ქველ).
ძიღიგულა ცერისოდენა წაბლისფერი
მაგარი პარკია რომელიც მწერისა

(იხ. შენ., ქველ: ძილის გუდა; გაჩ.: ძილა გუდა).

ძიმა ზმ. მძიმე.

ძინარ-ი || **ძინარა ზმ.** მძინარე (იხ. ძიძ.).

ძინვარა || **ძინვარა** ძირმწარა (იხ. ხაბა, გაჩ.: ძიწარე).

△ძირ-ი პატარა ზვინი, რაც ერთ მარხილზე დაეტევა (იხ. ქველ, ძოწ.).

ძირაული ვინახი ქვ. დაბლარი (იხ. წერ.).

ძირთავ-ი ზმ., გლ. იგივეა, რაც რძისთავი (იხ.). თავი წველა ძირთავია. ი ძირთავს ცალკენ იზმანან.

ძირის გამოცვლა ქვ. ახალი ღვინის პირველად გადაღება. ახალი ღვინის ჩასხმიდან ორი-სამი თვის შერე გედევლებთ და ამას ძირის გამოცვლას უძახით. (იხ. ფრ., 219).

ძირიული ვინახი ქვ. იგივეა, რაც ძირეული ვენახი (იხ.).

ძიძგინობ-ს ძაგძაგებს, კანკალებს. ე ბიკუნა შიშისაგან ძიძგინობს და ხმას არ იღებს (შდრ. ქველ, შარაშ., ალავ. მასალ.: ძიძგინი).

ძლავრ-ი მძლავრი.

ძლავუნ-ი დიდი ნაბიჯებით უშნოდ სიარული, —ბლავუნი (იხ. წერ., ქველ, გაჩ., ჭაჭან.; შდრ. ალავ. მასალ.: ძლა გუნი).

ძმად-ი ნეფე-დედოფლის ხელისმომკიდე. ძმადი აგროვებს ფულს ქორწილში შესაწევრად (იხ. ქველ, ქართ. დიალექტ., 600).



ძნაშპა დანარცხება, ბრავანო. ძნეუვა მოადინა ყინულზე (იხ. ჭყ., ქველ; შდ. წერ.).

ძონძპირ-ი ღორმუცელა, გაუმადლარი (შდრ. ქველ: ძონძგირა).

ძროხაული-ი (სინონ. ზმ. წველეული) რძის ნაწარმი ზოგადად (რძე, რძისთავი, ყველი, კარაჭი, ერბო, ხაკო, დო და ხხე.). ჩვენ ძროხეულით ვირჩენთ თავს, თუარა საჩვენო ხორცი ქვე სად არი (იხ. ქველ, ძოწ.: ძროხიული).

ძროხინან ბალახოვანი მცენარეა, პატარა, ცისფერი ყვავილები და ლანცეტისებრი ხაოიანი ფოთლები აქვს, — პატარძალა (იხ. შაუ., ქველ, ძოწ., გაჩ.).

ძუბახ-ი გარყენილი, გათახსირებული, ცული უოფაქცივის ქალი. ხვარ შეიშალე, კაცო, ი ძუბახის შვილს მოვიყვან რძლად? (იხ. ძოწ., გაჩ.; შდრ. ჭყ., ალავ.: ძუბაგი, ძუშბეხი).

ძურა (ძალი) ძუენა (იხ. ბერ., ქველ; შდრ. წერ.).

ძუძუშპა ქალის რძით მოზღელილი ცომი. მუწუცის გამოხარწყავად ხმარობენ, — ძუძუყვერი (იხ. ქველ).

ძუძუნ-ი ზმ. ბუზღუნი (შდრ. ქართ. დიალექტ., 691).

ძვპამალ-ი || **ძვპამალ-ი** || **რძვპამალ-ი** უხურვაში, ტყის ვაში, კრიყინა (იხ. შაუ., ქველ).

წადენა (საქონლის) გარეკვა, გაღენა.

წადენი-ს გარეკავს, გაღენს. საქონელი რო წადენო, გამოძიარე.

წაბი ზმ., გლ. წაღი. წაე, ცული მოიტანე.

წაბე || **წაბე** არა თუ? განა არ? წაე არ ვიცი! წაე არ შეუძლია! (შდრ. ჭყ.: წევე).

წამფრო ემნაირი, ემის მსგავსი.

წანახშაბა წაელაპარაკება. მეზობელს წაენახშა.

წაპლა ზმ. სწაელა (იხ. ძიძ.).

წაიპვინტილაბ-ს წასთვლემს, ჩახთვლემს, ცოტას წაიძინემს.

წაიპურუნსუნიბ-ს წაიყრუებს, წაიყრუებს, ვისიმე ნათქვამს ვითომ ვერ გაიგონებს, უპრადლებას არ მიიქცევს.

წალა დედალი ჭიხვი ერთიდან სამ წლამდე (იხ. რობაქ., 26; შდრ. ქველ, გაჩ.).

წალაბ-ს თუთქავს. ლახანას წალამენ.

წალიბა ბალახოვანი მცენარეა, ყვითელი პრიალა ყვავილები აქვს. ტენიანი ადგილები უყვარს, — ბაია (იხ. ქეგლ, მაუ.).

წამრიბანაზაბა უბოდოლოდ, უგვანოდ წამოწევა. სტუმრების წინ წამოიგნაზა (შღრ. ქავთ. 1: წამოღრაზვა).

წამრიბინტინაზა წამოროშავს, წამოაყრანტალეებს; უადგილოდ იტყვის.

წამოლაზაზა მცირედ წამოწევის. ცუტუნიათი წამოლაზა, მიწა სულ არ გოუღბია (იხ. ალაფ. წამოლაშევა).

წამოპირაზა გლ. იგივეა, რაც გამოპირავეს (იხ.).

წამოჩანაზა სანახლის ბოლოში მიყრილ ნახევრად დაქულებილ ურძეებს მელულით ცოტ-ცოტაობით ჩამოყრის და გულდასმით დაწურავს.

წამოჩინტინაზა წამოროშვა, წამოყრანტალეა, დაუფიქრებლად თქმა.

წამოჭიბინაზა წამოქიმავს, ააგებს თვალსაჩინო ადგილას. ზედ გზისპირას უშველებელი სახლი წამოჭიბინა.

წანკლიანი ქვ. ცუდი. წნეულს ძაან წანკლიანი ამიღებია (იხ. ქართ. დიალექტ., 001; შღრ. ქეგლ, გაჩ.).

წარბაზის ანწინა წარბების აწევა, აქიმვა (უპირატესად გაკვირვებისას).

წარბულ-ი: წარბული ბაბლა. ამობურცული კუთხეებით გათლა. დიდ ხორგოს წარბული გათლა უმფრო უხდება. წარბული ფიტარი. უმალი ცოდენ წარბული ფიტარი — ერთი მხარე გაუთლელი ჭკონდა, ნაკვერდული (იხ. ბერ., ქეგლ).

წასწრაზა-წამოსწრაზა: წასწრაზა-წამოსწრაზაში რისამე გაკეთება სხვა უფრო მთავარი საქმეების კეთებისას მცირე მოცლის შუალედებში. წასწრაზა-წამოსწრაზაში დაეზარე საბოსტნე.

წატილაშევა იხ. წაუტილავეებს.

წაუტილაშევა წაართუამს, წაუტილებს. კვიანად იყავი, თვარა წაგითილავეებს მაგ თავში.

წაუჭაშა სიცივე გაუჭადება (თითებში, ფეხებში, ხელებში. ყივანა წამიჭადა ფეხებში).

წაუჭიპაშა ხელს, წაჭიპავს, წაუბიძგებს.

წაპა 1. ნაღლის გაწურვის შემდეგ დარჩენილი სითხე. 2. წახი (იხ. ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 001, ძოწ., შღრ. გაჩ.).

წაპინტინაზა იხ. წაიყვინტინაზა.

წაპროშაშა იგივეა, რაც გაყროშაქავს (იხ. ქავთ. 1: წაყროშაქვა).

წაუარუარუანაზა იხ. წაიყურუსუნება (შღრ. ალაფ.: წაყურუსუნება).

წაჩაპა ღობის, ვენახის, ღობიოს... ხარის ბოლოების წათლა, წამახვა.

წაცირცინი მცირეოდენს შეჭამს რასმე, — წაციცინის. ერთი ბეწვა ყველუა წაცირცინა და გვიქცა ბოშებში სათამაშოდ.

წაძრა: ხარის წაძრა ტვირთი, რომელიც ერთ უღელ ხარს შეუძლია ადგილიდან დძრას (შღრ. ქეგლ: წაძრავს).

წაძრა: წაყინვა, დაწრობა.

წაჭიპაშა იხ. წაუჭიპავებს.

წაბრი ქარხნული ან შინ ნაკეთი ქაქის გამოსაწურავი მოწყობილობა, — წნეხი. ძველებური წბერის კეთება ყველას კი არ შეეძლო — ძნელი გასაკეთებელიც იყო და ძვირიცა ღირდა (იხ. ქეგლ, ბერ.).

წაბრა წბერით ქაქას წურავს, წნეხავს. ძველებური წბერი უმფრო მეგრადა წბერამდა ქაქას (იხ. ქეგლ; ბერ.: წბერავა).

წაბრიპალა წბერის ერთ-ერთი ნაწილია, — წბერის ძირი (იხ. ფრ. 101).

წაგლ-ი 1. მუწუიდან გამოსადენი თხელი ჩირქი, ბაღლაში (იხ. ქეგლ). 2. ზოგან იხმარება წუნწუხის (იხ.) მნიშვნელობით.

წანის ღვაღი. გლ. თაფხური.

წანს ღა-მ-პარა წელს მოსწყევტს (მძიმე საგნის აწევა). ე ქვა ძაან

მძიმეა და მარტვა ნუ ასწემ, წენს არ დაგკრას.

წმინა 1. რამდენიმე ათეული (80—80) ჩაღის კონა, ასხმული ხარზე. 2. ხარზე დადგმული პურის ზეინი (რამდენიმე ათეული ძნა) (იხ. ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 001). 3. ნიგვზის ქერქის გამონახარში ხაღებავი (იხ. შინამრეწვ., ტ. II, ნაწ. II, 192).

წმინა რაჭული ხახვანელის ერთ-ერთი ნაწილია. ზოგან სტარის (კაეის), ზოგან ხელას სინონიმად ხმარობენ (იხ. ქეგლ, ჩიტ., 261).

წმინა მკეეთრი ტკივილები აქვს ბეჭებში მწეწკავს.

წმინა თეთრი პატარა უვაილია, აღრე გაზაფხულზე უვაისი, — თეთრ-უვაილი (იხ. ბერ., ქეგლ, მავ.).

წმინა ზმ. რძე და რძის ნაწარმი (რძე, უველი, ხაქო, რძისთავი, კარაქი და სხვ.). სინონ. ძროხეული. წველეულზე სიმინდი შეშვენებულია (იხ. ქეგლ).

წმინა ზმ. წვიხაკრავი, ლევერთხი (იხ. ძიძ.; შდრ. შარაშ.: წიხსაკონარი, კაიშ.: წუესაკრავი).

წმინა კუჭი.

წმინა ზმ., გლ. ბავშვი. წერილები გამოცეინდენ გარეთ (იხ. ძიძ.).

წმინა კონა || წმინა კონა || კიაკონა, კიაკონობა (იხ. მენთ.: წიაკოკოლა; შდრ. ბერ. ქეგლ., ძოწ.: წიაკოკონია).

წმინა || ზნა-ზნა || ქათმების მოსახ-მობი.

წმინა მადი ფეტვის ჩაუფის მცენარეა. წითელა ქაღს ცოცხივით ღაზლა-ზა მთაველი აქ. ვხმარობთ წიწილები საკვებად, ღორითინაჲ. უწინ ხალხიჲ ქვე ქამდა (და კარგიც იყო). წითელა ქაღს კაკალი თეთრ ქაღზე უმდრო ფსხვილი აქ, მოწითალოა (იხ. ჩავახ. მკ. ისტ., I, 806).

წმინა სხალი ქვ. საზამთრო მსხლის ჭიშია ერთგვარი (იხ. ბრეგ., 60).

წმინა ფხალი ბალახეული მცენარეა. საკარმიდამო ნაკვეთებზე იზრდება.

მის ნორჩ ფოთლებს ფხალში (იხ.) ხმარობენ, — წითელი ჩიქლაჲ (შდრ. თეთრი ფხალი) (იხ. მავ.).

წმინა ხალხში რაქაში გავრცელებული ხორბლის ერთ-ერთი ჭიში იყო. წმინა ზიდავს. ყურძენს კალათებით და გოდრებით წიკავენ. სახლის საუნე ქებებს ხარ-ურმით ვწიკამდით (იხ. ქეგლ, გაჩ.).

წმინა აბლაუბა ლაპარაკი, მიგებ-მოგება, არეული მსჯელობა. ნუ მოპყევი ახლა შენებურად წილა-ბოდელას (შდრ. ჩიქოვ.: წილა-ბოდელა, ქეგლ, ბერ.: წილა-ბოდელია).

წმინა ვაზის ნახლაჲ, — წალამ-წილამს შეეკონამთ და ღობეზე ჩამო-ვაყუამთ ქარქებად (იხ. ძოწ., ასათ.).

წმინა მატანა გავრა, საცხოვრებლად: სხვაგან გადასვლა და თავისი კუთ-ვნილი ქონების გატანა (იხ. მენთ.).

წმინა ბალახოვანი მცენარეა. ტენიან-ადგილებში იცის. აქვს უფოთელი უვა-ვილები. წვენი შხამიანია, — უანის ბაია (იხ. ქეგლ, მავ.).

წმინა ეთნ. სახლის ერთ-ერთი კუთხე, რომელიც სახლისმფარველი ანგულის ადგილსამყოფლად მიჩნ-დათ (იხ. ძიძ., რეზვ., 117).

წმინა ხელა (სინონ.: ხელა, კაკუჭა, წეწენა, წინმაეალა, წინა-კავი, წაწანა) რაჭული ხახვნე-ლის ნაწილია: მაგარი ხის კავი. ერთი ბოლოთი ამოკრულია კავზე (სატარ-ზე), მეორეში კი გამოხმული აქვს ქამბარა.

წმინა მდარე ეთნ. ცრუმორწმუნეთა აზრით კაცი რომ სახლიდან რაიმე მნიშვნელოვან საქმეზე წავიღოდა (ან შორს მიემგზავრებოდა), ღიდი მნიშ-ვნელობა ჰქონდა, თუ ვინ დახვდებო-და პირველად წინ. ჩვეულებრივ ოქა-ხის წევრთაგან ერთ-ერთს დახვედ-რებდნენ წინ. მაგრამ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ იმასაც, თუ სახლიდან გასვლის შემდეგ სხვა ვინ შეხვდებო-და წინ პირველად. მეზობლებიდან

ზოგს „ქარგი ფეხი“ ჰქონდა, ზოგ-
საც — „გლახა“. „გლახა ფეხის“ მქო-
ნეს დამწინოსაც (იხ.) ეძახდნენ. თუ
ახეთი კაცი შეეყრებოდათ წინ, უკან-
ვე დაბრუნდებოდნენ ხოლმე.

წინა ზმ. წინათ სამი წლის წინე იყო
ეს ამბავი.

წინოლა || წინოლ-ი ბალახოვანი მცე-
ნარეა. ფეტვს წაგავს. წინოლას და-
ჩორჩხვილი თაველი აქ წერილ ღერო-
ზე. — ტომოთელა (იხ. ქველ, მუჟ.).

წინძლოლ-ი ვისაც ხართავისაბელი
(იხ.) უჭირავს ხელში და მიუძღვის
ხარებს (მაგ., ხვნაში). — წინამძლო-
ლი. ჩემ ხარებს წინძლოლი არა
სჭირდება (შდრ. ნიფარ.: წინა-
მძღღარო).

წინწკილ-ი: წინწკილით წვეთ-წვეთად,
ცოტაცოტაობით ჩამოდინება. წყარო
წინწკილით ჩამოდიოდა (იხ. ქველ,
წერ.: წინწკილა, ნიფარ.: წინ-
წკილი).

წინოკიოდ წალაბა დანგრევა, გაყამ-
ტერება (შდრ. მენთ.: იოწიო
წასვლა; ქველ: წიო-წიოჟ).

წინორ-ი იგივეა, რაც მწიორი (იხ.).
წირა ქვ. მწირი. წირე მიწაზე ეაზი
ქვე რო გაახარო, არაფელს შეიბამს
(იხ. ქართ. დიალექტ., 801).

წინსამონ-ი || წინსამონ-ი ზმ., გლ. იგი-
ვეა, რაც წვივისაკოი (იხ.).
წისაკვებად ლევეერობებს ექსომლით.

წინსაზარ-ი წინსაფარი. ძველი ქალები
გაიკეთებდეს შალის წისაფრებსა (იხ.
ქართ. დიალექტ., 801).

წიფა || წიფ-ი წიფლის ნაყოფი, —
წიფიბო (იხ. ნოზ., ძოწ.).

წიფა მწიფე. წიფე სხალი.

△წიწილ-ი 1. პერანგის ან კაბის გვერ-
დებში სიმაღლეზე ჩაყენებული ნაქე-
რი განის მისაცემად. იგივეა, რაც
ბლარტი (მნიშვ. 1). 2. ბის ძირის
ამონაუარი ულოტი.

წიწიბალა ზმ. ერთი ციყქნა. ერთი
ციყქნა, ერთი ბეწვა; ძლიერ პატარა.

წიწმარბი-ი წიწმარბი (იხ. ჩიქოვ.).

წამარ-ი ზმ. იგივეა, რაც წბერი
(იხ.).

წამრალაპ-ს შორიახლოდან გულდასმით
ათვალიერებს, სინჯავს. სარძლოს
წკრეღამღენ.

წამრიაპ-ი || წამრიაპ-ი ზმ., გლ. წრიაპი.
მონადირეები წკლიაპებით დადიან
სანადიროდ.

წამრიაპ-ი || წამრიაპ რკინის თამასა,
ცელს ამაგრებს ხარჩილსა (იხ.) და
ტარზე (იხ. ბერ.; შდრ. ძოწ.).

წამრალ-ი წნელი. ლობის წნელად ლემ-
კია კარგი (იხ. შარაშ., ქველ; შდრ.
ძოწ.).

წამრიაპ-ი ზმ., გლ. იხ. წკლიაპი.

წამრეს გლ. წმელუს.

წამრეომარტი-ი ძალიან დიდი, წლის-
ოდენა. ივანობითეში წლიზომერით
დღეა.

წამრეს მოწიარა || წამრეს მოწიარა
ვინმესთან ერთ წელს დაბადებული
იხ. შარაშ.).

წამრება მწმეობა. წამრებას უძახით
ერთ წელიწადს რო ხეხილი კარგა
მოიბამს და მეორე წელიწადს აღარა.
აბლაური გემბრიელი ვაშლი ქვე
არი, მარა წამრება იტის.

წამრება თამრბა თეთრუფრძინანი ვაშის
ჩიშია. წამრება თეთრა საკმელადაც
კარგია და ლეინო საუკეთესო დგე-
ბა (იხ. ჭავახ. ეკ. ისტ., II, 444; ფრ.,
30).

წამრებაწმელ-ი ამ წლისა, წმეწმელეო.
წმეწმელელი ზამთარი არ იყო გლახა.
წმეწმელელი ხილი სულ მატლიანი
და უგემურია.

წამრება ამ წელს, წმელუს. წმელუს
თიეა წმეწმემა წამრეხინა (იხ. ქართ.
დიალექტ., 801).

წამრეო ბუკიოტი, ბუკნაკო (იხ. ქველ,
ჩიქოვ.; შდრ. ქუ., გაჩ.).

წამრბა ზმ. სწორად.

წამრულობა წვეულეობა. თელი კვირე
წამრულობა ხქონდა.

წამრება ბავშვთა თამაშობაა. შემოევე-
ლებთ დიდ კვალს. ორი გუნდია, ერთი
შიგნით შედის, მეორე გარეთაა. გა-

რეთ მყოფი გუნდი პატარა ბურთს ესვრის შიგნითებს. ვისაც მოხვდება, გარეთ გამოდის. ბოლოს შიგნით ერთი დარჩება. თუ მოახვედრეს იმას, ისევე მოიყრიან თავს შიგნით მყოფი. თუ ააცილეს, გარეთ მყოფნი შიგნით შეეღუნ, შიგნითურნი — გარეთ.

წრინა გლ. ჩიტია რუხი ფერის, შავი წინწყლებით (შღრ. ქეგლ, გარ.: წ რ ი კ ა).

წრინაშ-ს წრეტხ. ნაღულს წრიტავს. წრინაშა წრეტა.

წრუბელა წურბელა წრუბელა მოიკიდა (იხ. მენთ.; შღრ. ქეგლ).

წუა მოხარული მწიფე ტუემლის ან ღონისძივს ცხრილში გახეხვით მიღებული მასა, დიდი ხნის დუღების შემდეგ შესქელებული და შეკაშული (შღრ. ქეგლ, ძოწ.).

წულა ი წულაშა ზმ. საქანელაზე ქანაობა (ხინონ. ქ ი ა ნ ი) (იხ. ქართ. დიალექტ., 581).

წუთულ-ი ქვ. ურთხლის ნაყოფი. წუთულს ურთხელი იბამს, კაი ტკბილია (იხ. ქეგლ, მაყ.).

წუთხა მწუთხე, მლაშე (იხ. გარ.).

წუპარბ-ი მსუნაგი, წუწკი; ავი. ჩვენი წაბლიუკა (წაბლია ძროხის სახელია) ისე უბედური წუქარტია, რო არ გაძერეს ბოსტანში ან ეენახში არ იბამს (იხ. ქეგლ, ჰყ.).

წულაქიძის თათრა რაქაში გავრცელებული თეთრი ურძინის ჭიშია. თხელი მტევანი აქვს, სრულ სიმწიფეში მოუვითალო ფერს ღებულობს. საკმელად ხასიაშოვნოა. ამზადებენ ნახევრად ტკბილ საღებურტო ღვინოს (იხ. ჭავჭავ. გვ. ისტ., II, 444; ფრ., 30).

წუშა ზმ. წვიმა (იხ. ჩიქოვ., ქართ. დიალექტ., 680).

წუშაშაშა წუწაობა.

წუნწუბა გლ. ასანთი. უმაღ ასანთს წუნწუბას ეძახდეს (შღრ. ქეგლ).

წუნწუბ-ი ბოსნელში ჩაგუბებული ნაქელნარევი შარდი (იხ. ქეგლ).

წურწაღლი (მოდის, მოედინება) წურწურით, წურწურით (იხ. შარაშ.).

წურწაღლი იგივეა, რაც წურწაღლით.

წუნა: წუნა არი ბავშვებს აფრთხილებენ: ცხელია, დაგწავსო (შღრ. ქეგლ).

წუნწულ-ი ქუაი. წუნწულს აქამე რამე (იხ. ძოწ.).

წუნწუნა-ი ძუნწი, წუნწურაქი (იხ. ალავე, შღრ. ძოწ.: წუნწუნაბობა).

წუნწუნასხმულა ზმ., გლ. ხაქმელია ერთგვარი. ხაქვას (იხ.) ჩაყვრით ჭამში, დაეურთამთ ერბოს, დაეასხამთ აღუღებულ წყალს და ეგ არის წუნწუნა.

წუნწუნა-ი წულის არწივი. ნუ იცი ბნელში წულის დაღევა, წუნწუნა ჩაატენა.

წუნწუნაშაშაშა ძალიან ბევრი, ბლომაღ. წუნწუნაღვინო ღვინო, რომელსაც იღებენ ჰაქაზე დასხმული წულის დუღებით, — შუაღვინო, სახარჭო ღვინო. (იხ. ფრ., 228).

წუნა-ი ზმ. მწუერი. წუერს ღურტუოთი (იხ.) ვიკერთ (იხ. ძიძ.).

წუნწაიწაღა || წუნწაიწაღ-ი ზმ. წულისჩიტა, წულის შაშვი (იხ. ქეგლ).

წუნწის კური უსაფუეროდ გამომცხვარი კური, — ხშიადი. თუ საფუერი არ გექნა ჩაგებელი და ისე დაჭკირდა პურის გამოცხობა, მაშინ ეაცხობთ წულის პურს (იხ. ძოწ.).

ჭ

ჭაღ-ი I. ზმ. ქვრივა, მოძარი. კადი ორნაირი იყო: წითელი და შავი. (ბერ., მაყ.). 2. მკალი (სიმინდის ნამცხვარი) (იხ. ქეგლ).

ჭაღიწაღაღ-ი კადის (ფეტვის) მარცვალი. წადი მერე და უყარე კადიკაღლი.

ჭაღო საკმელი სოკოა. ქულიც და ფეხიც ყავისფერი აქვს. გადატეხისას რძის-

მაგვარ წვენს გამოყოფს. ქადოს უმა-
დაც ქვე ვკამთ. (იხ. ჩაქან., ძოწ., გაჩ.).
პალეუღა იხ. ქალოულა.
პალოულა ქვ. ზაფხულის მსხლის ჩი-
თია. წაყოფი საშუალო სისხოსი. მრგვა-
ლი ფორმის. რბილობი სიმწიფეში
უვაისფერად მუქდება. მოტკბო-მო-
უაფო გემო აქვს (იხ. ბრეგ., 57, ალაფ.).
პანერია-ი ურმის ზესადგარის უბებში
ჩაყრილი კინკილაქი (იხ. ქეგლ, ალაფ-
მახალ.).
პაპა-ი ქალამნის შესაკრავი („შემოსაკო-
ნავი“) ტუვაის წვრილი თანა ან თო-
კი. კაპი მბილი უნდა იყოს, თვარა
ფეხს მოგხრამს (იხ. ქეგლ).
პაპანა-ი გრძელი (5—8 სიგრძის) მსხვი-
ლი თოკი, რომლის ერთ ბოლოში
ღანღილია (იხ.) დამაგრებული. იხ-
მარება ურემზე ან მარხილზე დად-
ებული რბილი ტვირთის დასამაგრებ-
ლად, შესაკრავად. კაპანსა ეხმარობთ
თივი ზეინის დასაკრავად, პურის ნაბ-
ჭებისა და აპრილი სიმიდის მისატანა-
დაც კაპანია სამკინო. საფუჯავის ტომ-
რების დასაკრავადაც. მარა შეუითინ
და ხის მასალითინ კაპანი არ ვარგია,
გეიხება და გაწყდება, ლურჯები
უმფრო სჭობია (იხ. ქეგლ, ძოწ.).
პარა-ი ნესტიანი, წყლიან-ბალახოვანი
აღვლი (იხ. ბერ., ძიძ.; შდრ. ქეგლ).
პაროშ-ი ნესტიანი აღვლი (მაგრამ
არც მთლად კაობი (იხ. გაჩ.; შდრ.
ძოწ.).
პაპაპა თირკმელი. ცალი კაპა ამოკრილი
აქ (იხ. ქეგლ, ძოწ., გაჩ.).
პაპაპაპაპა-ი სველ მინდორში სიარუ-
ლის ხმა (იხ. ქეგლ: კაკეი-კუკეი, ი,
შდ. ბერ.).
პახრპა-ი ქვ. წებრი, წნეხი (იხ. ფრ.,
158).
პაღელ-ი მკედელი. სახისი და თოხები
ქედელს წოულო გამოსაპირავად სამ-
ქედურში.
პანეხ-ი იგივეა, რაც წუნწუხი ი
(იხ. ქეგლ; შდრ. ბერ.).
პარა-ი ბოსლის იატაკი. პერს ორი წყება
ფიცარი აქ, შუისკენ ცოტა დახრილი,

რო შარდის გუბე არ დადგეს (იხ-
ქეგლ., ქართ. დიალექტ. 001, ქავთ. I-
ძოწ.).
პაღარა ზმ., გლ. პაღარა (იხ. ძიძ.).
პაპაღარა 1. სახეები, ამოკრილი ხეზე.
(სკიერზე, საკარცხულზე...); 2. კაცებ-
ში გამომცხვარი რაიმე ხართვისანის
(იხ.) დაკრებულნი ზედაპირი —
ღანით, ხოწით ან ხის ტრაფარეტით
(იხ. ქეგლ; შდრ. დაქვექელია-
ეებ; ნიფარ.: ქექელია).
პაპანა გლ. იგივეა, რაც ხელა
(მნიშვ. 1). შდრ. წეწეწა.
პაპანა ტუის ლამაზი ბუჩქია. წითელ-
ფრთიანი ნაყოფები აქვს ჩამოყიდ-
ბული, — ტაბლაყურა (იხ. ქეგლ,
მაყ.).
პაპოშ პირწმინდად, გამოწვლილივით;
დაწვრილებით (შდრ. ქავთ. II, გაჩ.:
ქეკო).
პახ-ი ზმ., გლ. ქეპა-ქუხილი (იხ. ძიძ.;
შდრ. ქეგლ: ქეხა).
პარტიტალოზ-ის ზმ: კვრიტილოში
უთვალთვალღებს.
პი (—პირიმე) ხმარობენ ამ ნაწილაკს.
ალერსიანი მიმართვისას. მამაშენს და-
მიძახე კი. მამიტანე კი წყალი (იხ.
ბერ., ქეგლ, ძიძ.).
პინდელურ-ი. კიანური (იხ. ძიძ., ქართ.
დიალექტ., 001).
პინაშნტალად ბლომად, ძალიან ბევრი.
კიანურტკლად ყავდაყე ბოშები.
პინინ-ი || **პინინა** მრავალი ადამიანის
ხმაური, — კიენი, კიენა (შდრ.
ქეგლ).
პინა ტრუმორწმ. კინეა. რიენიპირზე.
კიეების ნაფეხურები ენახეო.
პინო ნივისის თვის ცალკე კბილი-
(იხ. საბა, ქეგლ, ჩაქან., გაჩ.).
პინარაპა პერანგის იღლიაში ჩაყენებუ-
ლი ნაჭერი. პერანგს უწინ სხვანაირად
კერავდენ: ღლიაში უყენებდენ ოთხ-
კუთხ ნაჭერს, რომელსაც კინკრაქას.
უძახოდენ.
პირმანათოზ-ის გული ეთანაღრება, გუ-
ლი სწყდება, დარდობს, წუწუნებს.
რო კირმანათობდი, ეენახს რატო არ.

უნამლო, ხო მოვიდა წვიმა; ქვე რა ჩამოვირეცხამდა, რო გეწამლებიოს. **შირპომბ-ს** გაქირვებით უძლებს. ძლივს იტანს. ლობიო ისეა გამხმარი რო ხელის მიკარებას ვერა ქირვობს. სანამ არ აგრილდება ვერ ევიღებთ. **შიტალა** || **შიტა** ბავშვის გასართობი თამაშობაა. თვალეზზე ხელებს აიფარებენ ან მოეფარებიან რამეს, ცოტა ხნის შემდეგ გამოიხედავენ, ბავშვს შეხედავენ და ეტყვიან „**შიტალა**“ („**შიტა**“) (იხ. ბერ., ქავლ; შდრ. ვაჩ.: **კიტალე**; ძოწ.: **კიკიტალა**). **შიღვი**-ი ფეხის უკანა, ძარღვებიანი ნაწილი. მალაღა გინდა ეირბინო საქორიას, მარა აღარ გემორჩილება კიღვები (შდ. ხაბა, ლეონ., ალაფ., მენთ., ქავლ). **შიპიტალე** კუპრუტანა. კედელში კიკიტალეზია და სიცივე შემოდის (იხ. ქავთ. I, ძოწ., ვაჩ.; შდრ. ქავლ: **კიტანა**, ბერ.: **კიკიტალა**). **შიპპვი**-ი პატარა, წვრილი. **შიპპვი მბალი**. თესლიდან ამოსული წვრილი ბალი. **შიპპვა** || **შიპპა** || **შიპპიტა** || **შიპპპიტა** თესლიდან მიღებული წვრილი ხახვი, რომელსაც მეორე წლის გაზაფხულზე რგავენ მსხვილი ბოლქვების მისაღებად. — კილი. **შიპპმარ-ი** ქვ. ჭკვიანი. ჭკვიერი ბოშია და კარგადა სწავლობს (იხ. ძიძ.). **შიპპპპიტრა** კუპამოლე, კუპაფრინე, კუპათხელი. **შიპპმარ-ი** გლ. იფივია, რაც **ქკვიერი**. **შიპპტა** პანტა; მუალო. **შიპპტა-მპშლი** ქვ. მუალო. **შიპპტა-სხალი** პანტა. **შილე** გამხდარი, მკლე. **ქლე** ხორცი (იხ. ვაჩ.). **შილიპვი**-ი ზმ. ჩლიქი (იხ. ძიძ., შდრ. ქავლ: **ქლიკი**). **შინავი**-ი (ზმ., გლ. მქნაეი) ცირცელი (იხ. ქავლ, მავ., ძოწ.). **შიონინარ-ი** წესიერი, ჭკვიანი, დალაგებული. **კონინიერი** კაცია. **შიონინარად** დალაგებულად, წესიერად (იხ. ძოწ.:

კონინიერი || **კონინიერი**; ქავთ. II: **კონინიერად**). **შიონიპალ** ჩვილი ბავშვის ფეხის ასაღმევი — **კოკინა**, **ოკიორა** (იხ. ქართ. დიალექტ., 691; ბერ.: **კოკინა**). **შირანძ-ი** კრაქი (გასანათებელი მოწყობილობა). **შირინინომბ-ს** ზმ., გლ. **ქიხინებს**. ცხენი კრიხინობდა. **შირმპხ-ი** კრელი, კროლა, შავ-თეთრით კრელი. **კრომპხი** ქათამი (იხ. ჭვ., ქავლ, ნიფარ., ვაჩ.). **შირმშლ-ი** კორფლი. **შირმშლიანი**. **კროფლიანი** სახე აქ. ჩიტ ბუღეში **კროფლიანი** კვერცხუკეები იყო. **შირმში** (ქვა) გლ. **კრელი** (შდრ. ძიძ., **კროხი**; ქავლ: **კროლა**). **შირშპნ-ი** წუწუნა, ჩივილი (შდრ. ქავლ). **შირშპნომბ-ს** წუწუნებს, ჩივის. რასა **კრეტუნობ**, რა მოგივიდა. **შირ-ი** დიდი ქვეერი; ჩახავალი (იხ.). **კურს** უძახით დიდი ქვეერი რო იქნება, გასარეცხავად შიგ რო უნდა ჩახვიდე (იხ. ქავთ. I, ძოწ.; შდრ. ქავლ, ვაჩ.). **შირის მინა** აულო მინა, საგანგებოდ დაწულილი. იმპარება **კურის** სარკველზე დახაგოზად, დასაგლესად. **კურის მინა** ქვე ყველგან კი არ არი, შორიდან მოგვაქ. **შირის შეპპპპპ** **კურის** გარეცხვის შემდეგ ცდილობენ იგი დიდხანს არ გააჩერონ ცარიელი, თორემ „**შიური** **შეუქცევის**“. — **ღვინოს** გააფუქებსო **შირის ხელი** **კურის** უხარისხოდ გარეცხვისას მასში დაყენებულ ღვინოს თავისებური არასასიამოვნო გემო აქვს. დიდ ნაკლად ითვლება და პატრონისათვის საშარცხვინოც არის. ამ ღვინოს ფერი კარგი აქ, მარა ცოტა არ იყოს **კურის** ხელი დაკრამს. **შიანტლი** **შპალი** გლ. ახალი ამოყვანილი ყველი, **კუინტი** ყველი. **შიპპპპ-ს** წუწავს (იხ. ქავლ). **შიპპპპ-ი** || **შიპპპპპ-ი** კუპაი. **შიპპპა** ჩხივა ფეხის დღდრონი თვალღებში (იხ. ქავლ).

მუნიციპალიტეტის (თვალეხის) პრაქტის, ქაჩავს.
მუნიციპალიტეტის ზმ. ქვ. კუინტი. კუინტილი
ტარო. კუინტილი ყველი (იხ. საბა,
ქველ; შდრ. ქვეთ. 1, ძოწ.: კუელინი-
ტი).

მუნიციპალიტეტის თონთლე, დონდლო (ბავ-
შვი) (იხ. ქველ; შდრ. ნიუარ.).

მუნიციპალიტეტის იგივეა, რაც კუინტილი
(იხ. ქველ).

მუნიციპალიტეტის იგივეა, რაც კუინტილის.

მუნიციპალიტეტის მარადმწვანე ბუჩქია. გვლებიანი
სქელი პრილა ფოთლები აქვს, —
ბაჭვი. ნახალწლებს პირველად რო
თაში წვრილოდით, კუინტილის მწვანე პა-
ტარა ტოტუეებს წამოვიძვანდით
სახში (იხ. ქველ, ჭაჭან., ქვეთ. 1, ძოწ.,
მეუ.).

მუნიციპალიტეტის (ბავშვზე იტყვიან) მხი-
არულადაა, გახალისებულია, ცელქობს,
ულურტულებს, ტიპტიკებს (შდრ. ქველ:
კუელინიტი, ლ. სიტყვ. კონა:
კუელინიტი).

მუნიციპალიტეტის || მუნიციპალიტეტის იხ. კუელინი-
ტი.

მუნიციპალიტეტის იგივეა, რაც კუელინი-
ტი (იხ.).

მუნიციპალიტეტის ერთ ყუნწზე შეზრდილი რამ-
დენიმე (2, 3, 4...) ნაყოფი. ორკუე-
პალა ქლიაფი. კუელინიტები ფთხილმა
და კაკალმა იცის (ვარ.: კუელინიტი,
კუელინიტი, ტყუელინიტი) (იხ.
ქველ, ძოწ.).

მუნიციპალიტეტის საკმელო სოკოა, კარგი
გემო აქვს. უწყინარია. კუელინიტი
ხეზე იზდება, ხანდახან მორბეც ამო-
დის, სიღამპლე რო შეეპარება იმიო-
ნაზე (იხ. ქველ; შდრ. საბა: ტყუელი-
ნიტი).

მუნიციპალიტეტის კუელინიტი, სრესა.

მუნიციპალიტეტის კუელინიტი, სრესს. ყურძნი
ტყევის კუელინიტის წველის გამოსაწერა-
ვად.

ბ

ბაბურბატი იხ. ხარმუზაკი.

ბადილი-1. ნიშნობა, დანიშნა. 2. წვე-
რულედა ნიშნობასთან დაკავშირებით
(იხ. ქველ, ქართ. დიდიქტი, 601,
ძოწ.).

ბადილიტი იგივეა, რაც ხადილი
(მნიშვ. 2).

ბადილიტი-1. საკმელო ერთგვარი. კარა-
ქის გადანობის შემდეგ დარჩენილ
ძირს უმატებენ ფქვილს და აღუღებენ
(იხ. მენთ., ძიძ., ქაჩ.; შდრ. ქველ).
2. ბუჩუკის (იხ.) სამკურნალო საშუ-
ალედა. შინდის ჩირს მოხარშავენ,
გაქნილენ, ამოუცილებდენ პურის
ფქვილს და თბილს დაადებდენ ბუ-
ჩუკზე; შეუხვევდენ და გამოსწოვდა
(შდრ. წერ., ქველ, გაჩ.).

ბადილიტი-2. რამდენიმე თითის მქონე
შამფური (იხ. რეხვ., 80, 110; შდრ.
შეხატარაკება).

ბადილიტი-3. ღორჯლის იარაღია —
საფხაჭი (იხ. მენთ., ლ. სიტყვ. კონა).

ბადილიტი-4. საკმელო ერთგვარი. მოხარ-
შავენ სიმინდს (მარცვალს), გახმო-
ბენ, დაფქვავენ, დაუმატებენ მარილს,
რძესა და ცხიმს და ჭამენ (გამოუ-
ცხობლად). (შდრ. ქველ: ხალა?).

ბადილიტი-5. ყველის შეხანახი (და დასავარ-
გებელი) თიხის მოზრდილი კურბე-
ლი, — დერგი. კუინტილი ყველი ხო
კაია, მარა მე დასერტილი ხალმის
ყველი მირჩენია. კაი ხალმის ყველს
და ცხელ კადს რა სჯობია საკმელად!
(იხ. ბერ., ქველ, ძოწ., გაჩ; შდრ. საბა,
ჩუბ.: ხალანი).

ბადილიტი-6. ბორჯღლებიანი, ტოტებიანი
ხე, რომელსაც სარწყულ კვახს (იხ.)
(წოგჭერ ვაზსაც) დაუსობენ ბარდის
(ლერწის) ასასვლელად (იხ. ქველ,
ალავ; შდრ. ბერ.).

ხალთა თხის (ან ცხერის) ტყევისგან გაკეთებული კურკელი (ჩანთა), ხმარობდნენ საკმლის ჩასადებად მგზავრობის დროს, — გულა (იხ. საბა, ჩუბ., ქეგლ, ძოწ., გაჩ.).

ხალშიპ-ი როკი, წვრილი ქვა. დულაბში ურევენ ხრეშთან (იხ. ქეგლ; შდრ. კაიშ.).

ხალისულ-ი ზმ. აყალმაყალი, ალიაკოთი, ირომტრიალი (იხ. ძიძ.; შდრ. ქავთ. I: ხ ა ლ ა ხ უ ნ ე უ რ ა ი).

ხამანწაპ 1. პატარა სასმისი (იხ. ბერ., ქეგლ, ფრ., 100). 2. პატარა კოვზი (თიხისა). უწინ ბავშვისათვის წაშლის მისაცემად ხმარობდნენ.

ხამი სარე ფოთლოვანი ხის სარი, რომელსაც ვაზს მიუხობენ. ჩვეულებრივ 1 ან 2 წელიწადს ძლებს, განსხვავებით წიწვოვანი ხის (ნაძვის ტოტების) სარისაგან, რომელიც დიდხანს ძლებს და წაჩეკვაც (იხ.) კი უოველ წელიწადს არ სკირდება. ხამი სარი მალე ლებობდა და შემად ვიყენებდით.

ხამხ-ი ხავსი (იხ. ძოწ.).

ხანჯარ-ი სატევარი, ხანჯალი. ხანჯარს იკრა ხელი (იხ. ძიძ., ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 891).

ხანჯარს უვავილოვანი ბალახია, ხმლისებრი ფოთლები და ლამაზი უვავილები აქვს, — ხმალა, ხანჯალა.

ხაბ-ი ზმ. საწნახელი. სინონ. ქვ. ხორგო. ზოგი ხაბი ისე დიდია, შიგ კიბით ჩადიან (იხ. ქეგლ. ძიძ., ფრ., 187; შდრ. ნიჟარ., ძოწ., გაჩ.).

ხარაბუა შავი ფერის ზოკოა ერთგვარი. ძალიან გრძელი უღვაშები („ჩქები“) აქვს. მუხის მავნებლად თვლიან (შდრ. ქეგლ).

ხარაპულ-ი || ხარაპულ-ი ჩიხვიხოდნა ფრიველია, რუხ-მოშაო კრელი ფერის. მთებში ბინადრობს. იშვიათად აღრე გაზაფხულზე ბარსაც ეწვევა ხოლმე (იხ. ქეგლ).

ხარაპუბაპ-ი იხ. ხარაპუბაპი.

ხარაბან-ი ქვ. დაბლარი ვაზის საყრდენი კიგო (სინონ. ზმ. სარი).

ხართაპისაბელ-ი (|| ქვ. საბელ-ი) თოკი, რომლითაც უღელში შესაბმელ ხარებს რქებში მოაბამენ. თუ უღელში შემბმულ ხარებს წინძლოლი (იხ.) ჰყავს (მაგ., ხენაში), მას ხართავისაბელში (საბელში) უჭირავს ხელი და ისე მიუძღვის (იხ. ალაფ.: ხართავისაბელი; შდრ. ქეგლ: ხართსაბელი; საბელი).

ხარიაპინა || ხარიაპინა ბალახეული მცენარეა. ფხალში ხმარობენ, — წიწმატურა (იხ. ქეგლ, მაყ.).

ხარაპუბაპ-ი || ხარაპუბაპ-ი || ხაბარაპ-ი საშაპრო (იხ. ქართ. დიალექტ., 891).

ხარო 1. საცვების (უმთავრესად მარცვლეულის) შეხანახი დიდი ყუთი ან ბელის თვალი (იხ. ძოწ., გაჩ.; შდრ. საბა, ნ. და დ. ჩუბ., ნიჟარ.). 2. ზმ. ბეღელი.

ხაფიშ-ი მოფერება, ალერსი.

ხაფიშად მოფერებით, ალერსით. ხაფიფადა ყავსუე ბოში გაზდილი (იხ. ქეგლ, ქავთ. I, ნიჟარ.).

ხაშარ-ი თრთვილი; მშრალი თოვლი, თოში (იხ. ალაფ., ქეგლ).

ხაჩირ-ი ხუროს იარაღია, სწორი კუთხის გამოსაყვანი. სახლის ხაჩირში მოყვანა. ვენახი ხაჩირში მოყვანა (იხ. ბერ.; შდრ. ქეგლ, ალაფ. მასალ.).

ხაჩან-ი იხ. ხაქუნი.

ხაჩიწ-ი ღორის რცმელების გადაღობის შემდეგ დარჩენილი წვრილი ნაჭრები, — ხიწიწი (იხ. ძოწ., გაჩ.; შდრ. ქეგლ, ქავთ. I).

ხაპაპარა I. იგივეა, რაც ბოხიუანა (იხ.). 2. წითელყვავილა ბალახოვანი მცენარეა, იზრდება ყანებზე და მშრალ ადგილებში. უვავილის ფურცლებს შავი ხალები აქვს, — ყაყაჩო.

ხაპაპა ხაქო. ზოგან ნადუღსაყ (იხ.) ხაქვას ეძახიან (იხ. ქართ. დიალექტ., 891).

ხაპან-ი ზმ., გლ. სართიანი, რომელშიც ხაქო არის ჩართული, — ხაქოანი.

ბაპუნ-ი || ხაჩუნ-ი ლიტინი, ხიჩინი.
ზოგს ხაქუნის ისე ეშინია, თითი რა
მოკარო უეტება (შდრ. შარაშ., ქველ:
ხაქუნ-ი).

ბახალ-ი ქვ. მანულისაგან მოწნული
კალათისმაგვარი კურკელი. ხმარობენ
ყურძნისა და ხლის საკრეფად (იხ.
ფრ.. ნა; შდრ. ბერ., მენო., ქველ).
ბგოშუბლ ბალახოვანი მცენარეა. ფხა-
ლში ხმარობენ (იხ. ქველ. მავ., ძოწ.).
ბჰაპატუნან იხ. დათვისაფთხოებე-
ლა.

ბაღ 1. სახენელის ნაწილია (სინონ. 1.
წინახელა. 2. ერქვანა) (იხ. ძოდ.).
2. თავყვის (იხ.) ერთ-ერთი ნაწილია.
ბიგრძივ შუაზე ჩახერხილი ხე, რომე-
ლიც ერთი თავით უღელს უერთდება,
მეორეთი კი ჩამოცმულია ნეფსაზე
(იხ.) იმავე ფუნქციას ასრულებს, რა-
საც ფხილები მარხილში (შდრ. ქველ).

ბელან-ი გლ. სახენელის კავი.
ბელბრუნდ-ი ხელმრუდი, ხელმრუდი
(იხ. ძოწ.).

ბელგობა მცირე ზომის ვობი, პატარა
ვარცლი. ხმარობენ ღობიოს პარკისა
და ფხლის მოსაქებად, ჭამ-კურკელის
განსაკუთხად. რისამე მოსაკავებლად
და სხვ. (იხ. ქველ: ხელგობი, ნი-
ჟარ., ძოწ.).

ბელტოშა იგივეა, რაც თოფიკალა
(შდრ. ქველ, ბერ., ნიჟარ.).

ბელი ბაღაშუშვება ცრუმორწმ. დაინავ-
ხება, დაითარხება. ძველად გარკვეულ
დღეებში (ორშაბათს. ხუთშაბათს) არც
გაყიდდნენ და არც გაახსებდნენ
რასმე: ორშაბათეულა რავე გაყეი-
დიო, ხელი გადამიყვებო, ბარაქა წა-
მიეაო (იხ. ნიჟარ. ხელის გადა-
ყოლა).

ბელი ხელთ არა აქვს მოცლა არა აქვს,
ბევრი საქმე აქვს, არ სცაღია.

ბელიხმელა-ი ვინც მოკლულ ნადირს
პირველი შეეხება (მონადირის შემდეგ).
ცრუმორწმუნე მონადირეს წინასწარ
ბუაუდა შერჩეული კაცი, რომლის ხე-
ლი კარგად ჰქონდა დაცდილი (იხ.
რობაქ., 127).

ბელის მუშა არაკვალიფიციური მუშა,
რომელიც ოსტატს ეხმარება (მაგ.,
ხატლის შენებაში), — შავი მუშა (იხ.
მენო.).

ბელის შევლვაბ ძირითადად უკვე დამ-
თავრებული სამუშაოს საბოლოოდ
გამართვა; მცირეოდენი დამატებითი
სამუშაოს შესრულება (შდრ. ქველ:
შეკლება).

ბელპპარი ცელის გამოსაკერავი პა-
ტარა ჩაქური (იხ. ქველ).

ბელმარჯვანა: ბელმარჯვანას ურ-
ჩივნი ძალიან ძვირფასია, თვალის-
ჩინოვით მოსავლელი. ცულს ქვე ეა-
თხოვებ, მარა უთხარი მამაშენს, ეს
ცული ხელმარჯვენას მირჩეენია და არ
გამიფუქო-თქვა.

ბელსპანარი-ი საოჯახო საქმე, ხელსაქმე
(იხ. ქველ, ნიჟარ.: ხელსაქმარი).

ბელს იპსავს გაყიდვის ან გასესხების
შემთხვევაში მარცვლეულის რამდენიმე
მარცვალს, ფქვილის ერთ მწიკვს, სა-
ქონლის რამდენიმე ღერ ბაღანს, სან-
თლის ერთ მოჩქმეტას... უკანვე იბ-
რუნებდნენ. რთვლის დამთავრებისას
ოჯახის უფროსი კარგ საღ მტევანს
ვაზს ზედ შეაქვლელდა. ზოგან უხადს
რომ მოხდიდნენ, ღვინოს სამჭერ ამო-
იღებდნენ ჰიქით და უკანვე ჩაღვრიდ-
ნენ. ყოველივე ამას ხელის ქცევას
ეძახდნენ. უმაღ ხელს ვიქცემდით,
რომ ოჯახს დოლათი და ბარაქა არ
მოკლებოდეს (იხ. ალაფ. მასალ; შდრ.
ნიჟარ.: ხელის გადოაყოლა,
შარაშ.: ხელის გამობრუნე-
ბა; ძოწ.: ხელისბრუნება).
ბელძვენი-ი ხელით წასაღები ძღვენი,
მცირე ძღვენი (იხ. ქართ. დიალექტ,
481).

ბელწალი-ი ზმ. ხელის დასაბანი წყალი.
ხელწყალი მოუტანეყე ტუმბებს (იხ.
ქართ. დიალექტ., 801).

ბელხმირა ზმ. ჭოჭობინა, ჭინი (იხ.
ქველ, ფრ., 73).

ხარბ-ი გაუხსებავი შეშა, ღობელ გამო-
ყენებული; ღობე გაუხსებავი შეშის.
ხარბავს-ს ხერგის (იხ.) ღობეს აყეთებს.

ხერბის ღობე იგივეა, რაც **ხერგი** (იხ.).
ხეურა ზმ. (სინონ. ქვ. **ხრიკოლა**) ანწლის მსგავსი ბურქია, გული ფაშარი აქვს, — დიდგულია (იხ. **ქველ**, **მაუ.**, ალავ.: **ხეყრუ**).
ხეჩო მოპიკლ უანაში დარჩენილი თავთავებისაგან შეკრული პატარა კონა. ხეჩოებს ბოშები კრეფენ. ხეჩო პატარია კონაა, ერთ მუქში გამოტევა (იხ. **ბერ.**, **ქველ**).
ხეცი || **ხეცი**-ი მხეცი. ნუ ხარ ხეცი, ბიჭო, მოგვასვენე (იხ. **ძოწ.**: **ხეცი** || **ხეცი**; **ქავთ.** II: **ხეცი**).
ხეცი-ი ნაქუტი ცვერცხის, კაკლის, თხილის). კერკეტა კაკალს ძაან სქელი ხეცი აქ (იხ. **ალავ.** **ქართ.** **ღიალექტ.** **ლექსიკიდან**; **შდრ.** **საბა**, **ბერ.**, **ქველ**: **ხეცი** უკი).
ხვალისკით ხვალწვეით, ზეგ. ხვალისკით კრება იქნებაო კანტორაში.
ხვამრიელ-ი ბარაქიანი, ხვამრიელი. ბალახი შემოელია ამ დასაღუპავ ინდოურებს და ხვამრიელი საქმელი უნდაყუ.
ხვამრიელად ბარაქიანად, ბლომად. დილას აქით ხვამრიელადა თოვს (იხ. **ჭუ.**).
ხვანხვალ-ი 1. მშუშნა, ცმუცვა, ცმუტვა (იხ. **ბერ.**, **ქველ**). 2. ქვ. იგივეა, რაც **ხვარხვალი** (იხ.).
ხვარ ხომ არ. ქვე ხვარ გაგიდა ე კაცი (იხ. **ქართ.** **ღიალექტ.**, 001).
ხვარასან-ი ხოროსანი (იხ. **შარაშ.**, **ქველ**).
ხვარხვალ-ი წვრილმარცვლოვანი ფხვიერი მიწა (იხ. **საბა**; **შდრ.** **ბერ.**; **მენტ.**: **ხვარხვარი**, **ქველ**, **ჩიქოვა**).
ხვანა ზმ., გლ. დანა, წვერში მოღუნული. კოვზების სათლელად ხმარობენ, — ხეწი (იხ. **ძიძ.**; **შდრ.** **საბა**: **ხეწი**, **ნ.** **და** **დ.** **ჩუბ.**, **ქველ**: **ხეწი**; **ბერ.**: **ხეწაწინი**).
ხვილ ქვ. ნაყარი ქვეები უანაში (იხ. **ქველ**).
ხვირ-ი ნეხვის გასაზიდავი დაბალი ჩელტი. ხვირს დავდგამთ მარხილზე, მი-

ვაყენებთ სანახველაზე, ჩაყრით ნეხს და გავზიდამთ. ხვირით ქართოფილსაც ეზიდამთ ხვალზე (იხ. **ქველ**; **შდრ.** **ძიძ.**, **წერ.**, **ალავ.**, **ძოწ.**).
ხვირჭინ-ი ხურჭინი. საცაძლი ხვირჭინში ჩაწყო (იხ. **ქველ** **ძიძ.**).
ხვირტილ ნახვრეტი. დათვი ბეროს პატარია ხვირტილა აქ სასულედ.
ხინი შეძახილი, რომ ზარმა უჯან დათხოს ან გვერდზე მიიწიოს. ხიი, ხარო! (იხ. **ლეონ.**, **მენტ.**, **კიშე**).
ხიბალ უპ-ი მასხარა, ხუმარა (იხ. **ბერ.**, **ქველ**; **შდრ.** **საბა**: **ხიბალიცი**, **ძოწ.**: **ხიბარუცი**).
ხიპ-ი წვრილი შეშა, ტოტების ნამტკრევეები (იხ. **ქველ**).
ხიპაშ-ს კრეფს, აგროვებს (მეწაწე დაფანტულს). ნაფოტებს ხიკამდენ ბოშები. ძირნაყარ სხალსა ხიკამს (იხ. **ქველ**, **გარ.**).
ხირხიმალ-ი ხერხემალი. ხირხიმალი მოიტება (იხ. **ქველ**, **ძოწ.**; **შდრ.** **მენტ.**).
ხიშ გაშლილი ხელის ცერისა და ნეკის ირგვლივ დახვეული ძაფი, რომელსაც რამდენჯერმე გადაკეცავენ და გვრიკის (იხ.) საწუსისად (გულად) იუწუნებენ (შდრ. აჭაქცვა ნართის) (იხ. **ქველ**, **ლ.** **სიტყვ.** **კონა**).
ხიხ || **ხიხი** ცული რამ; პატარა ბავშვი რომ ჩაიდებს პირში უტყოს საგანს, ეტყვიან: ხიხა არი, გადმოაგდე პირიდანო (იხ. **ქველ**, **ქავთ.** I; **შდრ.** **ბერ.**). **ხიხ** ზმ. ცულად. ჩვენებიც არა რჩებოდნენ მომბტურებს ხიხად.
ხილწუნ-ი ღაწალუწი. დათვმა ხილწუნით ჩამოიარა ბუჩქებში (იხ. **ქველ**; **შდრ.** **ქავთ.** II, **გარ.**: **ხილწინი**).
ხილწ ბრავანი, ბრავანის ხმით დავარდნა. ხლწა გაადინა (იხ. **ბერ.**).
ხმალ იხ. **რხმალ**.
ხმალღობ || **რხმალღობ** ზმ. ბავშვთა თამაშობაა გოხის „ხმლებით“ (იხ. **ქართ.** **ღიალექტ.**, 001).
ხნა: **ხნაში** შესული ხაწი შესული. ხნაში შესული კაცის მოყოლილს კარგა უნდა დოუგდო ყური და დე-

იხსომო (შდრ. ვაჩ.: ხნეში წას-
ვლა, ქეგლ, ქავთ. I).

ხმოხმო-ი ღორების გახმაურება ერ-
თად შეურისას.

ხმო-ი 1. კაკლის დასაბერტი გრძელი
ჯოხი, — ხალა, კოკი. ხოლს ნიგეზის
მოსარეკ ჯოხს უძახით. 2. ზმ. ხევი
(იხ. ბერ., ქეგლ, ძოწ.; შდრ. საბა:
ხალა; ქავთ. II: ხალი).

ხომიზა მკვირცხლი, ცოცხალი, მოუსე-
ნარი, მხიარული (ბავშვი).

ხონჩა 1. ქე. როფის მსგავსი ხის
ოთხკუთხედი გრძელი კურკელი, რო-
მელშიც ფელიკებს (ფეშხოებს) ამა-
რილებენ. ფელიკებს ჭერ ხონჩაში
ჩავეწყობთ და დავამარილებთ. რამ-
დენიმე დღე იქნება ხონჩაში, თან
გადავბრუნ-გადმოვბრუნებთ ხეა-
ლზე, მერე ქე ამევილებთ და ღვლერ-
ქებით ჩამოვიკიდებთ ცეცხლის შო-
რაბლოს. უკეთესია, თუ კვამლი
მისწვდება. გეიბოლება, გაშრება, გახ-
მება და გამოვა როლი (იხ. ფრ., 100).
2. ზმ. ხის პატარა სუფრა გომბისნი-
რად ოდნავ ამოდრმავებული. ხორ-
ცის დასაქრულად ხმარობდნენ. პატარა
ოქახში სასადილო სუფრადაც იყე-
ნებდნენ (იხ. ქართ. დიალექტ., 601,
შდ. ქეგლ, მენთ., ძოწ., ვაჩ.).

ხოპი || **ხომი**-ი მოკლეტარიანი ხის
პატარა ნიჩაბი. იყენებენ ბარზე, თოხ-
ზე, სახენელზე, კურის სარქველებზე
მიყრული მიწის ასაფხვკად; წისქვილში
ალიდან ფქვილის ამოსაღებად და
სხვ. (იხ. ქეგლ).

ხორა ზვინად დაწუობილი კუბური სა-
ფენი შეშა. უმაღ ქვე ვინ იტყოდა
საქენსა, მაშინ — ხორა (იხ. ქეგლ,
ძოწ.; შდრ. ვაჩ.).

ხორბო ქე. საწნახელი (სინონ. ზმ. ხა-
პი). ყურძნის დაწურვამდე გამოვა-
ძრობთ ხორგოს შუბლის ნახვრეტში
შეყრილ ნაქურჩალას და გამოუშობთ
ჩაგუბებულ ტბილს (იხ. ქუ., ქეგლ,
ქართ. დიალექტ., 680).

ხორხოზი-ი ხმაურობა, აურზაური, ალი-
აქოთი (იხ. ქეგლ, ღლ., შდრ. ვაჩ.:
ხორხოზობს).

ხობეურა შავუერძნინი ვაზის ქიშია.
მთიან ადგილებში გვხვდება. ხობეუ-
რა კი გამოსავლიანი ქვე არი, ღვი-
ნო შეევე დგება, სამხევი დასაღვია
(იხ. ჭავჭ. ეპ. ისტ., II, 441, ქეგლ-
ფრ., 82).

ხომიზა იგივეა, რაც ხოპი (იხ.).
ხომორ-ი გლ. ნაკვერცხლებიანი ღველ-
ფი. ერთ ცალს უძახით ნაკვერცხალს
და თუ ბევრია — ხომორს (შდრ.
საბა, ქეგლ, ძოწ., ვაჩ.).

ხომორაპაპალა წვრილი ხეტყვა. ფსხვი-
ლი კობი თუ მოვიდა, ის არის მოსა-
ვლის ტერი, თვარა ხომორკაკალა
წვრილია საფანტოთი და ბევრ ზნი-
ანს ვერ აყენებს (იხ. საბა, ნ. ჩუბ.,
ქავთ. I; შდრ. ქეგლ, ღლ., ძოწ. —
ხოშქაქალა; ვაჩ.: ხოშქაქ-
ლავს).

ხონი 1. რკინის ან ხის ტარის მქონე
ასტამის ფორმის რკინის პატარა ნი-
ჩაბი, რომელსაც ხმარობენ ვარცლზე
პურის ცომის ასაფხვკად, ცომის გუნ-
დის ჩამოსაქრულად შეკეცილ-ბაჭუ-
ლების ზედაპირის მოსაქეცილებლად
და სხვ. 2. იგივეა, რაც ხეაწა (იხ.).
(საბა: ხუეწი, ნ. ჩუბ. ხეეწი,
ქუ., ბერ., წერ., მენთ., ქეგლ, ქართ.
დიალექტ., 601, კაიშ., ძოწ., ვაჩ. —
ხოწი).

ხონინი იხ. ჩახოხინება (შდრ.
ბერ.: დახოხინება).

ხონხა ზერელედ თოხნა ბალახის მოსა-
კეცად (იხ. ქეგლ, ძოწ., ვაჩ.).

ხობთი-ი რამდენიმე ნახვრეტის მქო-
ნე თიხის ნაკეთობა, რომლის ნახვრე-
ტებში შამფურების წვერებს გაუური-
ან მწვადის წვის დროს (იხ. ქეგლ;
შდრ. საბა, ნ. ჩუბ.: ხათრითი).

ხობაშუნა არუას მსგავსი სოკოა ერთ-
გვარი, — მტრედო: ხობაშუნა ყვე-
ლაზე უმფრო უწყინარი სოკო არი.
ბოშინი ქალები ქვე კამენ (იხ. მაყუ-
შდრ. ქეგლ).

ხრეკოლა || ხრეკოლა ქვ. (სინონ. ზმ. ხეღრუა, ხეყრუა) დიდგულა (იხ. მავ.; შდრ. ქეგლ: ხრეკო).

ხრიპა დამრეცად თავწაჭრილი და გულამოდებული მწარე კვახი (იხ.), რომელსაც გრძელი ტარი აქვს დაგებული. იხმარება ქვევრიდან ღვინის (ან რეცხვისას — წულის) ამოსაღებად, — ორშიმო, კოპე. მარანში რამდენიმე ხრიკა არი სამჭინო კურების სიდიდის კვალობაზე. პატარა ქვევრში დიდი ხრიკა არ ჩავა, დიდი კურიდან კიდე პატარია ხრიკით დიდხან მოუნდები ღვინის ამოდებას (იხ. ჭყ., მენთ., ქეგლ, ძოწ.).

ხრიკოლა 1. იხ. ხრეკოლა. 2. ბავშვების სათამაშოა. დიდგულას ღეროს გამოწმენდენ, დატენიან მურყნის ნაყოფით, დაქმუჭნილი ქაღალდით ან სხვა რამით და (ტყაცანით) ისვრიან, — თოფთოფელა.

ხრილ-ი ხის ტოტებზე დადებული მშრალი თოვლი (ქარი რომ დაუბერავს მტვერივით იქცევა და ცვივა) (იხ. ქეგლ, ნიუარ., გაჩ.).

ხრმალ-ი იგივეა, რაც რხმალი (იხ.). ხრმალა იხ. რხმალა.

ხრობ-ი || ხროლ-ი || ხრონდ-ი შვეურძნინი ვაზის ჭიში ყოფილა. ახლა გადაშენებულად მიიჩნევენ (იხ. ჭავახ. ეპ. ისტ. II, 412, ქეგლ, ფრ., 33).

ხსმენობა ზმ. ხსონა, მესსიერება. ჩემ ხსონობაში ამ სოფელში 40 გლეხი ცხოვრობდა.

ხტილ-ი ხრტილი.

ხუა ხოკოვანი დაავადება. უჩნდება სიმინდს. მომწვანო რუხი ფერის მუშტისოდენა წანაწარდია. შიგნით ფაშარი აგებულებისა, მომწიფებისას შავი ფერის მტვრად იქცევა, — სიმინდის გულდაფუტა. ხუა თუ გოურღა სიმინდს, ტაროს ვერ გეიკეთებს (იხ. ჩიქოვ., ძოწ.; შდრ. ჭყ.: ხუ).

ხულა წნელებისაგან მოწნული (ან ხის) დროებითი სადგომი ყანაში, სათიბში. საღამოობით მივიდოდით ხულაში საყარაულად, დათვი რო არ მოგოსულიყოს ყანაში, დილით ქვე ვბრუნდებოდით სახში. ბმელი შეშუკეები გექონდა ხულასთან მიყრილი და გვეშთო ცეცხლი (იხ. ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 602; შდრ. ძოწ., გაჩ.).

ხულმა ხურმა. ხულმა მეტეხია, ფთხილად იყავი, ტოტი არ მოგირყდეს. ხულმა მოსაყრფია (იხ. ძოწ.).

ხულუმო დოლის პურის ერთ-ერთი სახეობათაგანია. ჩვენ თეთრ ხულუგოსაც ვეთესამდით, წითელსაც (იხ. ჭავახ. ეპ. ისტ., I, 227, ქეგლ, მავ.; შდრ. საბა: ხულუნგო).

ხუნდა გლ. 1. კალაპოტი იარაღისათვის. შალაშინის ხუნდას სხლისას ეაკეთებთ. 2. საჩეჩლის ნაწილი, რაშიც კბილებია ჩასმული.

ხჩება იხლიჩება, იპობა. ცაცხვის მასალა ადვილად არა ხჩება, დამყოლია.

ხროლაპ-ს ხრჩოლავს, ბოლავს. ნედლი შეშა ხროლამდა.

ხწორ-ი სწორი. არა ხარ ხწორი, რაღვით ხწორი გზა არი.

ჴ

ჴაპ-ი გაუფალი ხშირი ბუჩქი. ბუძგვი ჭაგებში შეძერა (იხ. საბა, ჩუბ., ქეგლ, ძოწ.).

ჴადამირ-ი 1. ბევრი ნახირი (იხ. ბერ.). 2. გადატ. არეულობა, ორომტრიალი.

ჴადამ-ს აჭადოებს, ჭადოს უკეთებს (იხ. ძოწ.).

ჴაპა ზმ., გლ. იხ. ჭაო.

ჴალაპ-ი დიდი, მრავალსულიანი ოქაბი. ზამთარში საღამოს თელი ჭალაბი რო მოვიყრიდით თავს ბუხართან დასაჭდომი ალაგი ქვეც არა გექონდა (იხ. საბა, ქეგლ, ქართ. დიალექტ., 602, ძოწ.; შდრ. შარაშ., ნიუარ.).

ჯანაბურა 1. ციგა (შდრ. დომბურა).
 2. ზმ. დაბალი სკამი.

ჯანაბარი-ი დიდი ზომის, მაღალი ძარი. ბზის საზიდავად ხმარობენ. ჯანაბერს ურუმზე დედებთ, ჩაყვით ბზეს, მაგრა მოეტენით ფეხებით და წვეილებთ შესანახად (იხ. ჰუ: ჯანაბარი, ქველ: ჯანაბერი, ძოწ: ჯანაბირი; შდრ. ჰავთ. I: ჯანაბირა; ნიუარ: ჯანაბერაჲ).

ჯანაბალი-ი შენაბრევა (სითხისა პურ-ქელში) (იხ. შარაშ, შდრ. ქველ: ჯანაბალი).

ჯანაბი || ზმ., გლ. ჯანაბ ღორის ქერხს და ზურგის ჯაგარი. უწინ ჯაოს ეგროვებდით და მეწვრიბალებს მიქონდაყე (იხ. ბერ., ლეონ., ქველ).

ჯანაბანა ქალხანა. უფრო ხშირად წყველაში იხმარება. ჯანაბანს და ჯარხანას მისი თავი (იხ. ბერ., ქველ: ჯალხანა).

ჯანაბი 1. თხილის, ძეძვის, კვინცხის... ფიჩხები, ორ მეტრამდე სიგრძის კონაღ შეკრული, აგრეთვე წილმის (იხ. წილაში) კონა, რომელსაც ღობის ხარგებზე ჩამოაცემენ ღობის მთელ სიგრძეზე. ჯარჯი ღობეს ინახავს და ღობისაგან და სიმალესაც უმატებს. თუ ჯარჯიან ღობეს მოეკლამ (იხ. მოეკლავს), თლა უკეთესი (იხ. ჰუ., ქველ, ძოწ; შდრ. ბერ.: ჯარჯული; ალავ., მენთ., გაჩ.). 2. ნაოკებიან არშიად მოვლებული ქსოვილის გრძელი ნაჭერი (იხ. ქველ).

ჯანაბანი 1. ღობის ხარგებზე ჯარჯებზე (იხ.) აცემს (შდრ. ქველ). 2. ქსოვილის გრძელ ნაჭერს ნაოკებიან არშიად ავლებს.

ჯანაბი ზმ. ჯაყვა, პატარა დანა (იხ. ძიძ.).

ჯანაბალი || **ჯანაბალი**-ი (სინონ.: მძახველი) ძახველა, ძახველი (იხ. მაყ., ქველ, ალავ., ძოწ.).

ჯანაბანა დაბალი, ჩასკვნილი, კუნთებმაგარი (შდრ. შარაშ.: ჯაგეარაი, ქველ: ჯაგეერა).

ჯანაბი კიშვა, ბღენძა, ყოულოჩინობა (იხ. ქველ, შდრ. ბერ.).

ჯანაბი-ი: ჯანაბი-ი ღვინო ღვინოზე დაგომბა გაჩიქება, გაქერება, ჯანაბი ღვინო. ქუა იხმარე, რას გარგებს ჯანაბი-ი ღვინოზე დაგომბა.

ჯანაბი ზროვად, ჯგროვად. გულზე ჯგროვად იციან ტანტალი (იხ. ქველ: ჯგროვად).

ჯანაბი-ს თელავს, ქელავს, ტყეპის. ჩაწეობარზე ბოსტანში დადიოდა და წაეგამდა ყოლიურს (იხ. ქველ, გაჩ.).

ჯანაბი-ი ქელი, ქელი. თქვენ ქელები ხართ და ჯანი გერჩისყე.

ჯანაბი ჭეილობა. ჰი დედასა, სად არი ქელობა!

ჯანაბი ზმ. მასობრივი ნადირობა დიდოვლობის დროს. მთებიდან ძირს ჩამოსულ შევლზე ნადირობდა რამდენიმე ათეული კაცი, თანაც სხვადასხვა იარაღით — ხანჭლით, თოფით, მუჯირით... ცნობილი მონადირეები ქელგაობაში მონაწილეობას არ იღებდნენ: ქელგაობა ბიჭბუჭების საქმეა და გაქირვებაში ჩაუარდნილი ნადირის მოკლა ც...ვაო. (შდრ. ბერ., ძოწ.: ქელგა; რობაქ., მხ).

ჯანაბი ოთხუთხედი ხისაგან გამოთლილი დიდი როდინი, ერთ-ერთ მხარეს მოკლე ტარი აქვს (იხ. ბერ., ქველ; შდრ. ჩიქოვ.).

ჯანაბი || **ჯანაბი** ჯერ. ჯელა ერთმა ესროლა, მერე — მეორემ და ორივემ ქეე ააცილეს (იხ. ქართ. დიალექტ., მხ).

ჯანაბი-ი გლ. 1. ქეჩილი (იხ. ქართ. დიალექტ., მხ). 2. გალივებული მარცვლული.

ჯანაბი-ი გლ. პურეულის მარცვლული (იხ. ქველ).

ჯანაბი-ი დიდებული, კარგი, ავი თვლით რომ არ შეეხედება (იხ. ქველ).

ჯანაბი || **ჯანაბი** ქათმების მოსახმობი შეძახილი (იხ. ბერ.).

ჯანაბი-ი გლ. ოთხუთხედი დაწყობილი ნედლი ფიციარი გასახმობად, — ბეღელი.

ჯანაბი ახალი ყველისაგან დამზადებული საქმელი, სქელია ფაფასავით, იწე-

ღება. სულგუნს ფეკილი არა აქ, ჭიკა
კი ფეკილიანია (იხ. ძიძ., ქველ).
ჯიპაპი-ი ხელის კერა, ბიძგი, წაბიძგება
(იხ. ბერ., ქველ, ქავთ. 1).
ჯიღმეხ-ი საქონლის გადამდები ავადმყო-
ფობაა (აღამიანზეც გადადის), — ხუ-
წარა, ციმბირის წულული (იხ. ქველ,
ნიჟარ.; შდრ. შარაშ.).
ჯიღმეხ-ი მრავალწლიანი მცენარეა,
ტუეში იზრდება. ცხოველების კარგი
საკვებია, — ძმერხლი (იხ. მუყ., ალავ.).
ჯიღმ-ი გლ. ერთად შეკრებილი მრავ-
ალი ნადირი ან ცხოველი (მგლები,
არჩეები; ცხვარი, ცხენები...). ერთი
ჭილყი ენახე (შდრ. ბერ.: ჭელგა).
ჯინა: ჯინაზე ჩიბრზე, ჩიბრით, ძა-
ლად, — თინზე. ჩინაზე ჩაბაციდა,
არ მომეშუა. არა მკირდება, მარა შენს
ჩინაზე ეიყიდო. (იხ. ქველ).
ჯინინა-ი ჩიუტი, კირვეული, თავნე-
ბა, — თინაინი (იხ. ქველ; შდრ. ბერ.:
ჩინაგარი).
ჯინარისღედუა ბალახოვანი მცენარეა,
ფოთლები და ღერო კინკარს მიუგავს,
მაგრამ არ ისუსხება. ნორჩ ფოთლებს
ფხალში ხმარობენ, — კინჭრისღედა
(იხ. ქველ, გაჩ.).
ჯირპაპი-ი კუმი, ჭიკა, ძირკვი (იხ.
ქველ, ძოწ.).
ჯირპაპიტანან || ჯირაპუბანან 1. ჭიკა,
პატარა ჭიკა. 2. გადატ. ჩასკენი-
ლი, დაბალი ტანის კაცი (იხ. ქველ,
ლ. სიტყვ. კონა: ჭირკუნტა;
გაჩ.: ჭირკუნტა, ჭარკუნტა).
ჯიჭმინ-ი წოვის დროს ხმობან ტუჩის
აქვრა ჩიქანში (იხ. შარაშ.: ჭუქუ-
ნი).
ჯიშიარ-ი ქვ. ჩიშიანი. ჩიშიერი ხბო-
უკა არი.
ჯიჩ, ჯიჩი ქათმების მოხმობა (იხ. ქველ:
ჩიჩი, ბერ. ჩიქ., გაჩ.).
ჯიჭაფეხან გლ. შუშის სახერხი ზოგინა.
ჭიჭაფეხაზე გადებულ შუშას სისობერ-
ხით ხერხამდა (იხ. ქველ).
ჯიჭინანან დიდი გაჭირვება. ჭიჭინანაში
გაატარა ი უბედურმა თავისი დღე და
წუთისოფელი. მე რო ჭიჭინანაში ვი-

ყავი, იმითანა ტერსაც ნუ ექნება. (იხ.
ბერ., შდრ ალავ.: ჭიჭახანა; ძოწ.:
ჭიჭიჩი).
ჯიჭლინა ბუზუნა, მუდამ უმყოფო-
ლო (იხ. ქველ: ჭიჭლინი).
ჯიჭაშენ-ი უშნოდ ხიარული, ბლყუ-
ნი (იხ. ქველ, გაჩ.).
ჯიღმინ-ი ჩქარი ნაბიჭებით სირბილო
(ფეხის ხმის გამოცემით და გზის შე-
უარჩევლად). საქონელი ჭლიგინით
ჩარბენიეს ყანაში (იხ. ქველ).
ჯიღმ-ი კაბაზე შემოვლებული ნაოქე-
ბიანი ქობა (შდრ. ზმ. ჭარჭი,
მნიშვ. 2; შარაშ.: ჭორჭალი).
ჯორ-ი ზმ., გლ. ვირი (იხ. ქველ).
ჯორა მუქი წითელი, შავ-წითელი, წაბ-
ლისფერი (უმთავრესად საქონელი).
ხარის სახელიც არი ჭორა (იხ. ქველ;
შდრ. წერ.: ჭორათერი; შარაშ.:
ჭორა ხარი).
ჯორბო ზმ. იგვიეა, რაც ჭერკო (იხ.).
ჯორღლღეპინან-ი მრავალი ტოტების
მქონე, — გაბარჭლული. ჭორღლე-
ბიანი მუხა.
ჯორისტარვა || ჯორტაშა (სინონ.
ოფა) ბალახოვანი მცენარეა, —
ვირისტერვა (იხ. ქველ, მუყ.).
ჯორიღლღეპინობა || ჯორიღლიტაობა
ბავშვთა თამაშია. მოთამაშენი ორ
გუნდად გაიყოფიან. შემოხაზევენ დიდ
წრეს. ენქისურით ერთ-ერთი გუნდი
წრის შიგნითაა, მეორე — გარეთ. გა-
რეთ მყოფნი ცდილობენ ზურგს შეხ-
ტენ შიგნით მყოფთ. შიგნით მყოფთ
პუაეთ ერთი მოთამაშე „ლევინა“,
რომელიც დარბის და ცდილობს ფეხი
დაარტყას ფეხზე გარეთეთ. თუ მოახ-
წრო ფეხის დარტყმა, გარეთა გუნდი
შედის წრეში და შიგნითა — გარეთ
გადის.
ჯორმა გლ. შიგნეულობისაგან დამზა-
დებული კერძი (შიგნეულობა, მოხარ-
შული საკუთარ წვენი).
ჯორტაშა იხ. ჭორისტერი ფა.
ჯუჭუპუპარა ზმ. იხ. თეთრი ყა-
ყაჩო.

ჯღანვა კუანვა, ლშეკა, ღრეჭა (იხ.
ქეგლ).

ჯღარა-ი ჭღანი, დახული, დაგლეჭილი,
დაკერებული ფეხსაცმელი. რავარი

ჭღარეები ჩაგიცვამს, არა გცხვენია —
ქვე რომ არა გქონდეს კილო ხო, მარა
რო გაქ, რას უნახამ? (იხ. ბერ., ქეგლ,
ჩიქოვ., ღლ., ნიჟარ., გარ.).

ჰ

ჰაირან-ი ზმ., გლ. იგივეა, რაც აირა-
ნი (იხ. შიძ.).

ლექსიკონში ხმარებულ შემოკლებათა განმარტება

- აღავ. — მ. აღავიძე, ლექსუმური ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.
- აღავ. ზეპირსიტყვე. — მ. აღავიძე, ლექსუმური ზეპირსიტყვეობა (ეთნოგრაფიული ნარკვევი), თბილისი, 1951.
- აღავ. მასალ. — მ. აღავიძე, მასალები ლექსუმური ლექსიკონისათვის: ქუთაისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, XIII, ქუთაისი, 1955.
- აღავ. ოკრიბ. — მ. აღავიძე, ოკრიბული ლექსიკონი: ქუთაისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, X, ქუთაისი, 1950—1951.
- აღავ. ქართ. დიალექტ. ლექსიკიდან — მ. აღავიძე, ქართული დიალექტური ლექსიკიდან: ქუთაისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, XXIV, ქუთაისი, 1962.
- ასათ. — ლილი ასათიანი, ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა ქართულში, თბილისი, 1978.
- ბერ. — ვ. ბერიძე, სიტყვის-კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა, C. ПБ., 1912.
- ბრეგ. — ნ. ბრეგაძე, რაჭა-ლეჩხუმის ხეხილი, თბილისი, 1971.
- ჭარ. — პ. გაჩეჩილაძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბილისი, 1976.
- ერისთ. — რ. ერისთავი, მოკლე ქართულ-რუსულ-ლათინური ლექსიკონი მცენარეთა, ცხოველთა და ლითონთა სამეფოებიდან, ტფილისი, 1884.
- ვაჟა. მც. ლექს. — ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი, შედგენილია ალექსი კინჭარაულის მიერ, თბილისი, 1969.
- კაიშ. — ლ. კაიშაური, მთიულურის დარგობლივი ლექსიკა, თბილისი, 1967.
- ლეონ. — ლ. ლეონიძე, მესაქონლეობის ლექსიკონი, თბილისი, 1925.
- მაისურ. — ი. მაისურაძე, მასალები მესხური ლექსიკიდან, ბათუმის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, IV, ბათუმი, 1954.
- შაკალ. — ს. შაკალათია, მთის რაჭა, ტფილისი, 1930.
- შარტ. — ა. შარტიროსოვი, ქართული ენის ჭავჭავური დიალექტი, თბილისი, 1984.
- შარტ., იმნ. — ა. შარტიროსოვი, გ. იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი, თბილისი, 1956.
- შაჟ. — ა. შაჟაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბილისი, 1961.
- შენთ. — სტეფანე მენთეშაშვილი, კიზიყური ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, II, თბილისი, 1943.
- შენთ. ქართლ. — სტ. მენთეშაშვილი, ქართლურის სალექსიკონო მასალა, იყე, XVII, თბილისი, 1970.
- შესხ. — მ. შესხიშვილი, მასალები ქართული დიალექტური ლექსიკონისათვის, იყე, XVII, თბილისი, 1970.
- ნიჟარ. — შ. ნიჟარაძე, ქართული ენის აპარული დიალექტი (ლექსიკა), ბათუმი, 1971.
- ნოზ. — ლ. ნოზაძე, ქართლური დიალექტური მასალები, იყე, XVII, თბილისი, 1970.
- ძღ. — ს. ელენტი, გურული კილო, თბილისი, 1936.
- რეხვ. — ნ. რეხვიაშვილი, შვედლობა რაჭაში, თბილისი, 1963.

- რობაქ. — ა. რობაქიძე, კოლექტიური ნადირობის გადმონაშთები რაკაში, თბილისი, 1941.
- ხაბა — სუღხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული; თხზულებანი, ტ. IV₁, თბილისი, 1965, ტ. IV₂, თბილისი, 1966.
- უთურგ. — თ. უთურგაიძე, თუშური კილო, თბილისი, 1960.
- ფრ. — ლევან ფრუიძე, მევენახეობა და მეღვინეობა საქართველოში, წიგნი I, რაკა, თბილისი, 1974.
- ქავთ. I. — ი. ქავთარაძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, III, თბილისი, 1963.
- ქავთ. II. — ი. ქავთარაძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, IV, თბილისი, 1974.
- ქართ. დიალექტ. — ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი, 1961.
- ქართლ. — ქართლური დიალექტის ლექსიკონი (მასალები). შემდგენლები: თ. ბეროზაშვილი, მ. მესხიშვილი, ლ. ნოზაძე, თბილისი, 1981.
- ქაქ. — ო. ქაჩია, მასალები მოხუერი კილოს ლექსიკონისათვის: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, XI, ცხინვალი; 1967.
- ქეგლ — ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩოქობავას საერთო რედაქციით, ტ.ტ. I—VIII, თბილისი, 1950—1964.
- ლლ. — ალღონტი, გურული ფოლკლორი, I, თბილისი, 1937.
- ლლ. სიტყვ. კონა — ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, შემდგენელი ალღონტი, მეორე გამოცემა, თბილისი, 1984 (მითითებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შემდგენელს ხელნაწერი ლექსიკური მასალა აქვს გამოყენებული).
- შარაშ. — გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.
- შინამრწევ. — მასალები საქართველოს შინამრწველობისა და წერილი ხელოსნობის ისტორიისათვის აკად. ი. ქავახიშვილის საერთო რედაქციით, ტ. I, თბილისი, 1976; ტ. II, ნაწ. I, თბილისი, 1979; ტ. II, ნაწ. II, თბილისი, 1982; ტ. III, ნაწ. I, თბილისი, 1983.
- ჩიქოვ. — მ. ჩიქოვანი, ლეჩხუმური ლექსიკონი, პუშკინის სახ. თბილისის სახელმწიფო სამასწავლებლო ინსტიტუტის შრომები, I, 1941.
- ჩიბ. — გ. ჩიბია, რაკული სახენელი, ენიმიკის მოამბე, I, თბილისი, 1937.
- დ. ჩუბ. — დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, C. Пб., 1887.
- ნ. ჩუბ. — ნიკო ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი რუსული თარგმანითურთ; ალღონტის რედაქციით, თბილისი, 1961.
- ცოც. — გ. ცოცანიძე, ფშური დიალექტი, თბილისი, 1978.
- ძიძ. — შ. ძიძიგური, ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიიდან, თბილისი, 1954.
- ძიძ. ქრესტ. — შ. ძიძიგური, ქართული დიალექტების ქრესტომათია ლექსიკონითურთ, თბილისი, 1956.
- ძოწ. — ქეთევან ძოწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბილისი, 1974.
- წერ. — ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.
- ჰუ. — ილია ჰყონია, სიტყვის-კონა, საბა-სულხან ორბელიანის და დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში გამოტოვებული სიტყვები, C. Пб., 1910.
- ხუბ. — პ. ხუბუტია, თუშური კილო, ლექსიკა, თბილისი, 1969.

- ჭავჭავ. გ. ისტ. — ი. ჭავჭავიძე, საქართველოს ეკონომიური ისტორია ტ. I, თბილისი, 1930; ტ. II, თბილისი, 1935.
- ჭანაშ. — მ. ჭანაშვილი, საინგილო (დართული აქვს ლექსიკონი); ძველი საქართველო, ტფილისი, 1913.
- ჭაჭან. — პ. ჭაჭანიძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის, წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, IX, 1949; X, 1950—51.

ბოტ. — ბოტანიკური.

გადატ. — გადატანითი (მნიშვნელობა)..

გლ. — გლოლური.

ეთნ. — ეთნოგრაფიული.

ეფემ. — ეფემერიზმი.

ვარ. — ვარიანტული ფორმა.

ზმ. — ზემორაკული.

იხ. — იხილეთ.

სინონ. — სინონიმი.

ქვ. — ქვემორაკული.

უპატივც. — უპატივცემულო.

შდრ. — შეადარეთ.

ცრუმორწმ. — ცრუმორწმუნეობითი..

ძვ. — ძველი.